

272
I-49

НАУКОВЫЙ ЗБОРНИК

ТОВАРИСТВА „ПРОСВѢТА“
В УЖГОРОДѢ

ЗА 1932. РОК

ВЫДАЄ
ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЫЙ ОДДѢЛ

ПЪД РЕДАКЦЕЮ:

ДРА ВАСИЛІЯ ГАДЖЕГИ, АВГУСТИНА ВОЛОШИНА,
ДРА ИВАНА ПАНЬКЕВИЧА И ДРА ВОЛОДИМИРА БИРЧАКА

РОЧНИК IX.

СЕЙ ТОМ ВЫХОДИТЬ ЗА ПЪДПОРОЮ МИНИСТЕРСТВА ШКОЛЬНИЦТВА
И НАРОДНОЕ ОСВѢТЫ ТА КРАЕВОГО ВЫДѢЛУ В УЖГОРОДѢ.

1932.

КНИГОПЕЧАТНЯ ЮЛІА ФЕЛДЕШІЯ В УЖГОРОДѢ.

BGM KH-8986
4-9-6475

Ч.а. $\frac{272}{T-49}$

НАУКОВЫЙ ЗБОРНИК

ТОВАРИСТВА „ПРОСВѢТА“
В УЖГОРОДѢ

ЗА 1932. РОК

ВЫДАЕ
ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЫЙ ОДДѢЛ

ПѢД РЕДАКЦІЕЮ:

ДРА ВАСИЛІЯ ГАДЖЕГИ, АВГУСТИНА ВОЛОШИНА,
ДРА ИВАНА ПАНЬКЕВИЧА И ДРА ВОЛОДИМИРА БИРЧАКА

РОЧНИК ІХ.

СЕЙ ТОМ ВЫХОДИТЬ ЗА ПѢДПОРОЮ МИНИСТЕРСТВА ШКОЛЬНИЦТВА
И НАРОДНОѢ ОСВѢТЫ ТА КРАЄВОГО ВЫДѢЛУ В УЖГОРОДѢ.

1932.

КНИГОПЕЧАТНЯ ЮЛІЯ ФЕЛДЕШІЯ В УЖГОРОДѢ.

Др. Василій Гаджега:

Додатки до исторіѣ русинѣв и руських церквей в був. жупѣ Земплинскоѣй.

(Продовженя)*)

А. Жупа Земплинска по вымертю королѣв Арпадовичѣв: а) *Загально* Партія Матея Чака Тренчинского. — Король Роберт Карл. — Битва при Говлоши. Повстаня Петра сына Пегне (Петра Петровича). Палатин Копос. Галицкий князь Лев. — Русины в повстаню Петра Петровича. — Битва коло Бачкова. — Роля и судьба русинѣв. — Историк Ант. Повр о характерѣ повстаня. Повстаня русинѣв за свои свободы? — Копос, Петро Петрович члѣкъ епархи. Використованя русинѣв. — Петров и Грушевський о сѣм повстаню. б) *Села жупы Земплинскоѣ по вымершю королѣв Арпадовичѣв.* По историчий географіи Чанкія в добѣ Гуњядѣв. — Дотепершнѣ доноси сѣм на доба кор. Арпадовичѣв позѣстануть — Разом е сѣл: 493. — Переже стоило около 187. — На нашѣ часы перейшло: 424 сѣл перед всесвѣтною вѣною. З крѣпостями: 23., а городами (мѣстами): 18. — Вычисляются. Русины и турки в Земплинѣ.

В. Жупа Земплинска по вымертю королѣв Арпадовичѣв.

а) *Загально.*

Коли р. 1301. королѣвский рѣд Арпадовичѣв вымер, жупа Земплинска стала добычею тоѣ незгоды, яка роздѣляла и всю Маджарщину на двѣ, даколи и три, если не бѣльше частей. Бѣльшость головных дворян приключилася до партіѣ Матея Чака Тренчинского и хотѣли короля ческого Вацлава за мадыарского короля. Но так само були уже з початку такѣ, якѣ признавали королем Роберта Карла з роду Анжу. Ся незгода, непокѣй, постѣйнѣ громадянскѣ вѣйны перестали лиш тогды, коли Роберт Карл перемѣг своих противникѣв и дня 15. юнія 1312 р. недалеко од Кошиць одиѣ коло Розгоня побив Матея Чака и зломив его силу и пе-

*) Гляди: Науковий Зборник тов. Просвѣты в Ужгородѣ VII—VIII. стор. 1—167.

ревагу на сих околицях.¹⁾ Скоро по сѣм, р. 1316. слѣдовало повстаня Петра сына Петне (Петра Петровича), наджупана земплинского и ужанского, який у войнѣ короля Роберта Карла против Матея Чака и Омоденчѣв був ревным сторонником короля. Петро сын Петне²⁾ и сильно и ревно боровся против них, позад се и сам надѣявся на великодушнѣ дары короля и так стався и жупаном³⁾ и який разом з палатином Копосом, котрого ще р. 1314. король Роберт Карл называе милим своим вѣрником, повстав з другими союзниками, олигархами против короля Роберта Карла, захотѣв збавити его з королѣвского престола и мѣсто него поставити галицкого князя Льва, який був внуком мадярского короля Бейлы IV.⁴⁾ Сю задачу мав сповнити в имени повставших Петро Петрович, який дѣйстно и ходив до Галичины⁵⁾ и хоть не мѣг много досягнути, бо князь був задержаний войною з Татарами и не мѣг подати сильноѣ помочи, хоть из замку Мачк, або Марк

¹⁾ Zemplén vm. Mon. Op. cit. pag. 371–372. Szilágyi Sándor, A magyar nemzet története, Op. cit. III., 46–56. (Pőr Antal, Az Anjouk kora. – ²⁾ Pőr Antal, Treenényi Csák Máté, (1260–1321), Budapest, 1888. kiadta: Szilágyi Sándor, Magyar történeti életrajzok (lap 112–114.) „... Károly király kora tavasszal egybegyűjté híveit, hogy megmérkőzhessék a hűtlenek „hatalmával“. Hozzásatlakozának... Apuliai vagy Drugethi Fülöp, ki Olaszországból jött a királlyal, hol játszótársa volt... Hozzájuk adhatjuk... Továbbá Petőnye vagy Petne hasonnevű fiát Pétert Zempléni urat, később vármegyei ispánt, kit megkülönböztetésül birtokáról (Gál)-Szécsről Szécsi Péternek fogunk nevezni... Ibid. lap 117. Az ellenségeskedést az Amadé fiai kezdték meg, midőn 1312. évi márczius vége felé czinkostársaikkal (Sáros)-Patakra törtek, a király ottani hű vendégeit (hospites) fosztogatandók. Hanem szembe került velők Szécsi Péter, ki kemény összeütközésben, noha jó maga is sulyos sebet kapott, megvagdosta a rablókat és zsákmányokat elszedte. Ezek pedig bosszút lihegve a védtelen Gálszecsre vetették magukat, és Péter ur lakóházát, melyben felesége tartózkodék, lerombolván, a helységet fölperzselvén, a templomát is kifosztván, Sáros várába menekültek...“ ³⁾ Szilágyi Sándor, A magyar nemzet története, (Millenniumi történet) III., 66. „Mi volt az oka annak, hogy Borsa Tamás fia Kopasz nádor föllázadt királya ellen, ki őt még 1314-ben kedvelt hívének nevezé, kértére kegyeket osztogatván, kinek híve volt a legelsők között, még mielőtt Károly az országba jött...? Mi más mint az, hogy a hatalmasúl elfoglalt királyi várakat, koronai javakat, várföldeket legalább némi részben, minden méltányosság ellenére, kiadni vonakodott. Petne fia Péter, Kopasz nádor czinkostársa, midőn felhívja a Soóvári Soós és velők egy többi sarjadt családok őseit, hogy támadjanak ők is a király ellen, okúl adván „mert ez naponként inkább árt és ártani törekszik nekik“, aligha tudott volna más, részletes panaszt felhozni királya ellen, ki vele is érezette bőkezűségét, mint azt, hogy visszaköveteli Isten számára, a mi az Istené, és a király számára, a mi a királyé...“ ⁴⁾ Петров, Op. cit. Древнѣйшія грамоты... стор. 54.: „Призыв на угорскій престол ближайшаго к сѣверо-восточной Угрии сосѣда, князя Андрея или Льва Юрьевича, был обычным дѣлом взаимнаго вмѣшательства во внутреннія смуты государей Угрии и Галичины, и вполне невозможно усматривать тут (в XIV. в.) какую либо національную, или религиозную подкладку“. – ⁵⁾ Szilágyi, Op. cit. Millenniumi Történet. III. pag. 66. „A lázadók terve nem kevesebben sarkallott, mint hogy Károly királyt koronájától megfossszák, és helyébe Halicsnak az Árpádokkal rokon fejedelmét híjják meg a magyar trónra. E föladdattal, a ruthén fejedelem meghívásával, Petne fiát Pétert bízták meg társai, ki a szomszédos Zemplénből átrándulván Vörös-Oroszországba e megbízatásában el is járt. A halicsi fejedelem a határon levő várából, Maghból, szakadatlan beütésekkel a'kalmatlankodott a király híveinek. Károly király annyira komolynak tartotta a veszedelmet, hogy személyesen vezetett hadat ama vár ostromlására...“

бешерестанно безпокоили лютыми нападами и пустошениями Мадярцину и сторонників Роберта Карла. Петро Петрович же призвав всіх своїх крѣпакѡв и славян брати участь в сѣй вѡйнѣ и повстаню, но помочи изза Карпат не дѡстали и сяк не могли постояти довго и р. 1317. були побитѣ коло Бачкова.¹⁾ По сѣм Петра Петровича силою выбили из его замкѡв а вѡн бѣдно помер. Доля русинѡв, якѣ з ним воювали, лиш згѡршилася. Мадярскѣ историки основно передають, що Петр Петрович, як и Копос, што устроили се повстаня и зато збунтовалися, бо не хотѣлося им пернати тѣ королѣвскѣ и церковнѣ маетки (замки), якѣ несправедливо и насильно собѣ присвоили²⁾ в попередних мутных часах. Матвій мадярский историк Антоній Повр в своѣй биографіи Матея Чака щиро признає, що не мѡг найти жадных слѣдѡв на доказ того, якбы сѣ горожанскѣ войны Мадярщина з кѡнцем 13. и з початком 14. вѣка були веденѣ из огляду якогось роздѣлення Мадярцины на народности, як се слово розумѣся теперь.³⁾ Наши писателѣ же не раз так представляют⁴⁾ се повстаня, як повстаня русинѡв за свои свободы⁵⁾, однак позаяк се повстаня є дѣйстно дѣлом лютых олігархѡв⁶⁾ Палатина Копоса и Петра Поповича, якѣ

¹⁾ Zemplén vm. Mon. Op. cit. pag. 21. „Bacsókó, . . . Ez időben Purustyán vár tüzözeka volt. 1317-ben itt a király ellen föllázadt Zempléniek súlyos vereséget szenvedtek . . .” ²⁾ Szilágyi, Op. cit. Milleniumi történet, III. pag. 66. fent. idézve. — ³⁾ Pór Antal, Op. cit. Trencs. Csák Máté, pag. 107. „Némely újabb nemzetiségi chauvinisták azon állításnak pedig, hogy a XIII. század végén és a XIV. elején folyt belháborukban a magyar államnak nemzetiségi elemeire való feloszlását szemlélik, (Pič, Der nationale Kampf gegen das ungarische Staatsrecht, Lipcse, 1882.) szintén nem tudtam legkisebb alapját sem fölteljesíteni. Csák Máté és az Abák ugy nem voltak tótok, mint László erdélyi vajda nem volt oláh s a Német-Ujváriak nem voltak németek a mai nemzetiségi nézőpontból tekintve a dolgot. . . .” — ⁴⁾ Гляд. мои: Додатки до исторіи Русинѡв . . . жупы Ужанскої, в Наук. Сборнику, Товар. Просвѣты, р. 1924. стор. 236—237. Иринеї Кодратович в Исторіи Пѡдкарпатскої Руси, Ужгород, 1923. стор. 35—36. Василь Пачовекий Исторія Пѡдкарпатскої Руси, Ужгород, 1921. стор. 75—76. Echoczy, Op. cit. Bereg vármegye Monográfiája, I., pag. 136. „1320-ban a szomszéd Ung és Zemplén vármegyékben kiűtött néplázadás ide is átszivárgott: a felkelt orosz alkü lakosság élére Pető Péter Ungi és Zempléni főispán állott, ki hogy magát a feltett érdekei miatt megbosszulhassa a szomszéd galliciai oroszokkal egyesült, azonban csakhamar Dausa (Dóza) erdélyi vajda által legyőzetett”. — Antonius Szirmay, Notitia Historica C. Zempleniensis, Budae, 1804. pag. 13. приводит вырывок оставшиїей из вѣзваня Петра Петровича до нямешѣв жупы Земплинскої з р. 1320, коли обнови в свое повстаня. — ⁵⁾ Петров. Op. cit. Древнѣйшія грамоты . . . стор. 54. „е) Возстаніе Петра был такой же эпизод борьбы угорских митатов против Карла Роберта, как и возстаніе Матвѣя Чака Тренчанскаго и славнѡй палатина Омодей. В главѣ возстанія стоял вовсе не Петр, а бывшиї палатин Копос. . . .” — ⁶⁾ Codex Andegav. (Anjoukori okmánytár) I., 411. „Karolus . . . Quod quia Petrus filius Pethena, suis finibus non contentus, a via fidelitatis nobis, et sacrae Coronae debita diuertens et se retrahens, se nostris infidelibus et emulis, et specialiter Kopoz quondam Palatino, nostro manifesto infideli et emulo, adiungens et complicans, contra nos, in cunctis processibus ipsius Kopoz, quibus, potuit debellando, destructiones, concremationes, homicidia et dampna, infinita nostris fidelibus irrogando, et . . . Anno Domini 1317. . . . Ibid. IV., 263. „Nos Ludovicus . . . rex . . . quod idem dominus banus Petrum filium Petenye notorium infide-

за свої егоїстичні цілі правдиво використали русинів і славян, свободи русинів і їх охорона були лиш на другім пляні в програмі провідників, або — власне — лиш були средством, щоби притягнути собі і привязати їх і сяк досягнути свої цілі, про які тяжко вѣровати, що були тотожні з свободами русинів. Число сих союзників було велике, як се вычисляє историк Повр,¹⁾ а територія повстаня і бунта розширялася на околиці вышної Тисы, на комитаты: Боршод, Земплин, Саболч, Бихор, Унг, Сукмар, Солник і Красна, а коли туй побѣдили, тогды територія повстаня посунулася на Семигород (Ардял). Грушевський то каже в своїй исторії України-Руси, що «визрашніших вказівок на ролю галицького князя в сїм епізоді не маємо і він взагалі лишається, як бачимо, дуже неясним»²⁾ т. є. в галицьких руських жерелах нич не находимо о сѣм, а все, що знаємо, то черпано из малярских жерел, но и сѣ недостаточнѣ. Щобы перепинити напады из замку Магк (Мачк), король Роберт Карл сам поїшов военным походом, и хоть и не заняв, однак дальшѣ напады, як се указують малярскѣ корольскѣ грамоты, припинив.³⁾

Item predicti domini Karoli patris nostri et regni Hungariae nationis, qui in acerrimis infidelitatibus continuo procedendo et in quibusdam castris ejusdem patris nostri tamquam insaciabilis bestia in irrogacione malorum factorum et indicibilium spoliacionum ac devastacionum possessionum et bonorum regni Hungariae... non cessavit, de castris praedictis contra voluntatem dicti patris nostri per ipsum seruat, viriliter expugnando ejecit... Anno Domini 1342. „По малярским историчним жерелам однакш лотѣ олигархи були и Петр Петрович и палатин Копос, и Маеѣй Чак; сего жита красно и вѣрно описує: Pör Antal, Op. cit. Trencsenyi Csák Máté, pag. 1—167. хоть р. 1312. Петр Петрович воював против Чака (стор. 138). — *) Pör Antal, Op. cit. Trencs., Csák M., pag. 139. „... Kopasz nádor lázadása nagy arányokat vett. Öccsén az országos hivatalokat viselt Bekén, másik öccsén Lászlón kívül, részesei valának a többek közül: Petne fia Szécsi Péter, Zemplén és Ung vármegyék ispánja, ki 1312-ben oly feláldozó búzgósággal küzdött a király oldalán Csák Máté ellen; a borsodi Akosok, a néhai hű királpárti Erne fia István nádornak, jobb sorsra érdemes ivadéka: Majos a Moys vagyis Mózes nádornak Árpádházi anyától született fia(?); István a Borsa Tamás unokája, azaz Loránt vajdának, Kopasz nádó. bátyjának fia; a Gutkeled nemzetségből Dénes fia és Lóthár unokái: András, Dezső és Lóthár, valkómezei birtokosok, előbb a Henriciádok hívei; továbbá István, Csompász és László, Lőrincz fia; Ördög András, Botos Mihály és László erdélyi vajda gazdag maradéka, kikhez Ajdúd kún vezér csatlakozott. Tehát a felső Tisza vidéke, Borsod, Zemplén, Szabolcs, Bihar, Ung, Szathmár, Szolnok és Kraszna vármegyék, utóbb Erdély a volt félelmetes lázadás szintere. Összekötetésben Csák Mátéval e mozgalom aligha állott. Hogy a fölkelők némelyei előbb ellene... belháború is az akkori gyakorlathoz képest, kölcsönös rablásokkal, portyázásokkal, fosztogatásokkal, gyujtogatásokkal, egyes várak elfoglalásával vette kezdetét s az eldöntő ütközetig folyamatát; e lázadók terve nem kevesebben sarkallott, minthogy Károlyt koronájától fosszák meg, s helyébe Halics-Ruthén-Ország fejedelmét híjják meg a magyar trónra“. pag: 140. — *) M. Грушевський, Op. cit. Історія України-Руси, III., стор. 119—120. — *) Nagy Imre, Anjoukori okmánytár, (Codex Andegavensis Hungaricus) Budapest, 1887. I. 412. — Ibid. III. 154. — Ibid. IV. 264. — Fejér, Cod. diplom. VIII. c. 293. — Ibid. VIII. 2. c. 325. 293. — Грушевський, Op. cit. Історія України-Руси, III. стор. 99—100. приводить: Fejér, Cod. diplom. VIII. 2. 326. „... dum obsederamus castrum Machk occupatum a progenitoribus nostris per regem Galliciae...“ А в зам. 2.: „... імя Machk, чи Magh (варіант) трохи нагадує замок Magyaros, котрого руїни

б) *Села жупы Земплинскоѣ по вымертїю корольв Арпадовичѣв.*

Стан и число сѣл и мѣст жупы Земплинскоѣ не мало умножилось в добѣ по вымертїю корольв из дому Арпадовичѣв. Як се поступовало протягом столѣть, указує низше поданый список по историчнѣй географїи Чанкїя в добѣ Гуньядѣв.¹⁾ В сѣм списку вычисляются всѣ села тоѣ doby, а приписано в скобках число указує то, коли споминаєся село в документах тоѣ doby (Гуньядѣвскоѣ), но само собою розумѣєся, що котрѣ села истновали переже в предидучѣй добѣ Арпадовичѣв, та то сїх сѣл переже приведенѣ допосы позостануть и на дальше в своѣй повнѣй силѣ и вартости.

В Земплинѣ в добѣ гуньядѣвскѣй находятся 23 замки и крѣпости, а городѣв (мѣст) 18. До замкѣв причисляются слѣдующѣ: Обора (Castrum Abara). Бреков (Castr. Barkou 1330.). Перештїян (Castr. Porustyan 1355. Borostyan). Бутковцѣ (Butka 1489.). Чичва (Csicsva, Castr. Chychwa, 1350.). Цейков (Czėke, Castr. Cėke, Czeke 1407.). Вышнѣ-Збинцѣ (Fel-Cseb, fortalitium in pos. Felcheb 1457.). Гуменне (Homonna, Castr. Hom.). Єсеново (Castellanus de Jezenev, 1328., Jeszenő). Кейкмезев (Kėkmező, pos. Kėkmezev cum fortalitio, 1408.), коло Стрѣпкава. Кевешд (Kővesd, Nagy Kővesd, castrum Kuwesd, 1323.). Мѣньоровш (Monyorós, fortalitium M. 1463.). Михайловцѣ (Nagy-Mihály, Castrum Nagmihalwara, 1345.). Парич (Parics, Castrum Terebes, 1430). Поток (Patak, Nagy-Patak, Castrum Potok, 1262.). Паздичовцѣ (Pazdics, fortalicium Pazdyecz, 1403.). Рашка (Raska, castellum de Raska, 1485). Шольмош (Solymos, castrum Solmus, 1398.) коло села Хмелѣв (Komloska). Сечовцѣ (Szėcs, fortalitium Zeech, 1447.), коло города Сечовцѣ. Стрѣпков (Sztrėpkó, Oppidum Ztropko et castellum Gorovo 1408.). Таля (Tálya, castrum Talya, Thalya, 1407.). Требиштво (гвиди высше Парич). Токай (Tokaj, castrum Thokay, 1412), Уггель (Новемѣсто пѣд Шатром, Ujhely, Castrum Wyheluara, Wyhel, 1390.). Враново (Varannó, castellum V. 1472).

Городы же вычисляются слѣдующѣ: Обора, Холмець (Helmeecz, p. 1304.). Гуменне (p. 1332—7.). Кевешд (p. 1283. Kuezd). Делес (p. 1353., 1431.). Влахѣ-Лїска (Liszka-Olaszi, Lızka, Lyzka, Liska, Lyska 1332—7.). Михаловцѣ (Nagy-Mihály, Redmihal, Nogmichael, Nogmihal p. 1332—7.). Поток (Nagy-Patak, Báróv Patak, Pothoka p. 1324.). Новемѣсто пѣд Шатром

даннымъ коло села Mogyoroska, по словацкїи Страбске над р. Топлею.“ — Székely, Op. cit. Millenniumi történet. III. pag. 67. высше приведенно. ¹⁾ Csánki Dezso, de Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában, Budapest, 1890. I. köt. 110 lap.

(Sátoralja-Ujhely). Сечовць (Gálszécs, Szécs р. 1332—7.). Страйнян (Sztranyán, oppidum Nagmihal, opp. Zthrayan). Строкков (Oppidum Ztropko р. 1408.). Таля (Talya, Tala, Tholya, Thalia р. 1332—7.). Тарцал (Tarczal, Tharczal, р. 1308.). Требишово (Terebes, Terewesch р. 1332—7.). Токай (Tokaj, Thokay р. 1371.). Толчва (Tolcsva, Tolchwa, Thilthia, Thotna, Tolchua р. 1332—7.). Уйгель (Ujhely, 1261. hospites nostri (regis) de Satureleu, de Saturalja Wyhel, Civitas Wyhel). Враново (Waranó, Waranew, Varannó р. 1332.). Земплин (Zemplén, Zemlyn р. 1332—7.)

Села же вычисляються слѣдуючѣ¹⁾: Аба (Aba, Abba р. 1398.) коло Потока. Абагаза (Abaháza р. 1369.). Абонь (Abony, Felsewabon р. 1415.). Агард (Agárd, Agar р. 1332—7.). Аговц (Agouch, Agócz р. 1355.). Глинне (Agyagos-Patak, Agyagos р. 1402.) коло Вранова. Албейн (Albény, Albun р. 1355.). Албертвагаш (Alberthvagasa р. 1355.). Андрашовць (Andrásháza, Andreas Haza р. 1355.) стояло коло Техны, но уже в 15. столѣтїю не истнувало. Орач (Arács, Araacz р. 1433.) стояло коло Ракѡвця. Ордов (Arđó, Ordo, Ardo р. 1390.) коло Шарошпотока. Озоровць (Azar, Ozor р. 1332—7., Nagy Azar, Kys Azar р. 1355.). Баб (Báb, Bob р. 1405.). Бачка (Bachka р. 1332—7.). Бачков (Bacskó, Nagy-Bochkou, Kisbochkou р. 1355.). Бадя (Bágya, Olbathya р. 1349.). Балажфелде (Balasfelde, Baranchfelde р. 1408.) коло Избудѣ. Бановць (Bánocz, Banouch р. 1349.) коло Михайловцьѣв. Банячка (Bányácska, Zerbanya, Kysbanya р. 1440., 1450.) коло Ш.-А.-Уйгелю. Баняпоток (Bányapatak, Bányapathaka, Wyugas р. 1397.) коло Сачуровцьѣв, одповѣдало бы нынѣ Банскому. Баранч (Barancs, Baranch р. 1332—7.) коло Бодзаш-Уйлаку. Барій (Bári, Bary р. 1332—7., Kysbary, Nagbary). Бреков (Barkó, Borko, Borkow р. 1332—7.). Баш (Bás, Boos р. 1352.) коло Серенчу, днесь: Bázsí. Босниця (Baszczá, Boszczá, Bazza, Bozza р. 1332—7.) коло Бодрога, а друга коло Сечовцьѣв. Ботян (Batyán, Bathian р. 1332—7.). Бечкед (Becsked, Becsköd, Bечkud р. 1355.). Бегановць (Behanócz, Behanoch р. 1451.). Бекеч (Bekecs, Bekesch р. 1435.) коло Серенчу. Бела (Béla р. 1451., коло Снины: Cziróka-Béla р. 1463., подѡбно коло Снины: Izbugya-Béla. Бейл (Bély, Veel, Bel р. 1332—7.) коло Лелесу. Бенковць (Benkócz, Benkouch р. 1363.) коло Вранова. Бейне (Bénye, Вунье, Венье, Binew, Венуев р. 1444.) коло Цейкова, но суть и другѣ: Ердевбейне (Erdőbénye, alias Felsewbenye р. 1332—7.),

¹⁾ Села вычисляються в порядку азбуки латинської так, як они приводяться в грамотах.

Албейне и проч. Бейрц, (Bércz, Berch р. 1390. коло Михайловцѣв и Староѣ, р. 1357.) коло Лесны. Берецкѣ (Bereczki, Bereczk, Berechik р. 1355.). Браціовцѣ (Berettő, Berethey р. 1340.) коло Михайловцѣв. Берзенц (Berzencz р. 1393.) коло Тарговища. Бержелъ (Berzsely, Bersel р. 1349.). Бетлен (Betlen, Bethlehem р. 1338.) нынѣ пуста коло Михайловцѣв: Бетлановцѣ (Betlenóc). Беззек (Bezzek, Bezeg р. 1332—7.) нынѣ Берзейк на хотарѣ жупы Боршод. Биккеш (Bikkés, Bykus р. 1349.) стояло коло Цейкова. Быстра (Bisztra, Biztra р. 1405.) нынѣ Руська-Быстра (Orosz-Bisztra) коло Снины. Бодоло (Bodoló р. 1461.) коло Пациона. Бокшаноруба (Boksavágása, Vaxavágása р. 1390.) нынѣ Бокша коло Стрпкова. Боль (Boly, Vol р. 1332—7.) коло Холмця. Борші (Borsí, Borsy р. 1390.) близь Ш.-А.-Уйгелю. Бозпоток (Bozpatok р. 1372.) вѣроятно також нынѣ Бодзаш. Быд (Böd, Bewd р. 1459.) коло Токаю, вѣроятно нынѣ Тисса-Быд в жупѣ Саболч. Былч (Bölcs, Böcs р. 1352.) на певно нынѣшне село: Külső Böcs, коло Оюда. Брестов (Bresztó, Breztow р. 1436.) нынѣ Избудя-Брестѣв. Бризница (Briznice, Briza, Breza р. 1408) нынѣ Мала и Велика Бризница, коло Стрпкова. Брусница (Brusnyicza, Brawznicza р. 1430) коло Стрпкова. Буров (Buró, Bwrow р. 1344.) коло Бачки и Бологяна на Межи-Бодрогу. Будковцѣ (Butka, Budka р. 1332—7.) коло Михайловцѣв. Цабов (Csabóc, Csabolcz р. 1429.). Чаклов (Csákló, Chaklo р. 1402.) коло Вранова. Чаналош (Csanálos, Chalanos, Chanalos р. 1440.) коло села Медясов. Чоповцѣ (Csaróháza, Charouhaza р. 1332—7.) лежало межи Михайловцями и Велетями, коло Ластовцѣв е и нынѣ пуста того имени. Чарнагов (Csarnahó, Charnahó р. 1475.) коло Ш.-А.-Уйгелю. Збынцѣ (Cseb, Cheb р. 1326.) недалеко од Михайловцѣв. Чебиня (Csebinye, Alsó Csebinye р. 1478.) коло Межи-Лаборца, нынѣ суть три такѣ села: Нижнѣ, Вышнѣ и Горбок-Чабины. Чейч (Csécs, Csécse, „terra Chech р. 1319.) на хотарѣ жупы Боршод. Чейков (Cséke, Cheke, Cheyke р. 1364.) на Межи-Бодрогу. Чекесег (Csekeszeg, Chekezeg р. 1446.) нынѣ пстнує лиш Чейков. Человцѣ (Cselej, Kyschelej, Nagchelej, Chele р. 1349.) коло Сечовцѣв. Чемерня (Csemernya, Chemernia р. 1332—7.) нынѣ коло Вранова двѣ Чемернѣ. Чейп (Csép, Cher р. 1415.) лежало коло Гернада або Солоны недалеко Керема. Чергов (Csergő, Chergew р. 1368.) недалеко Ш.-А.-Уйгеля. Чернев (Csernő, Cheney р. 1355.) нынѣ пуста коло Лелес-Поляны и село: Ágcsernő. Чертеж (Csertész р. 1431.) найкрайнѣйше село на пѣвнѣч. Чичва (Csicva, Nogchichua, Kuzepseuchichua р. 1363.) недалеко Вранова, коло замку Чичва. Човкгаза (Csókháza, Chokhaza р. 1433.). Чука-

ловць (Csukaháza, Chukahaza p. 1390.) на півноч од Снины. Цейков (Czéke, Czeke p. 1438.) не далеко Ш.-А.-Уйгеля. Ценкергав (Czenkerhau, Chenkerhaw p. 1408.) належало до Стропкова. Циган (Czigán, Zigan p. 1381., Czygan p. 1488.), нынѣ Малѣ и Великѣ Цигане коло Тисы. Цудовць (Czudócz, Chwdawcz p. 1460.) лежало коло Лесны. Домаша (Damása, Kysdamas, Nagdamas, Domas p. 1414.) нынѣ коло Добрыє Мала и Велика Домаша. Дамовц (Dámóycz, Damosz p. 1454.) лежить коло Холмця. Даргов (Dargó, Dorgo p. 1458.) коло Сечовцьв. Дарнов (Darnó p. 1336.) находится межи Толчною и Олассій. Давидово (Dávid-vágása, Daudid-uagása p. 1402., Dawith p. 1458) року 1438. мало деревляну церков, є коло Вранова. Дрегньов (Deregnű Dorgnew, Deregnűew p. 1332—7., 1403.) коло Будковцьв. Детрик (Detrik-vágása, Dythrykuagasa, Detrek 1372., 1414.) нынѣ Детрик коло Добры. Добра (Dobra p. 1363.) коло Вранова, а друге коло Холмця на межи-Бодрогу p. 1481. Дубровка (Dubróka, Dobroka p. 1460.) коло Будковцьв. Доброшня (Dobrosnya, Dobrozna p. 1358.) в околиць Сечовцьв. Добса (Dobsza, Dobza, Alsó-Dobza p. 1481.) нынѣ находится Мала- и Вышня-Добса в жупѣ Земплинскѣй коло Медясова и в жупѣ Абауйской. Егреш (Egres p. 1438.) коло Сечовцьв. Екедевц (Ekedőcz, Ekedeuch p. 1451.) споминаєся коло мѣста Земплин. Елке (Elke p. 1408.) належало до Стропкова, мабуць Илка, нынѣ Олька. Естрадь (Esztrágy, Eztrag p. 1417.) споминаєся на Межи-Будрогу, мала брѣд, лежала при Тисѣ. Фалкош (Falkos p. 1429.) днесь Фалкушовць коло Михайловцьв. Фейев (Fejő, Feyew p. 1459., споминаєся на Межи-Будрогу як принадлежаче до Токаю. Чорный-поток (Feketepatak, Fekethepatak p. 1402.) коло Добры, пѣд именем Чарник (Charnik), p. 1474. Вышнесело (Felsőfalu, Felseufalu p. 1417.) споминаєся разом з Тушша, Кийов и проч. Филев (Fülő, Filő, Fylew p. 1450.) споминаєся межи Парновцями и Сейч-Полянкою, а p. 1358. пѣд именем Филефалув (Philefalu). Физешер (Füzessér, Fyzeser p. 1453.) коло Михайловцьв. Гарань (Garanь, Garan p. 1390.) близь коло Бодзаш-Уйлаку. Гаталов (Gatály p. 1326.) коло Будковцьв. Герчел (Gercsely, Gercseny, Gertschol p. 1332—7.) коло Бодзаш-Уйлаку. Геренч (Gerencs, Kerench p. 1332—7.) нынѣ Гиринч (Girincs) коло рѣки Солоны. Грядки (Gerenda p. 1458.) коло Сечовцьв. Герепше (Gerepse, Gerebse, Keremcha p. 1332—7.) находилося на Межи-Будрогу. Гейреш (Géres, Kysgeres, Naggeres) p. 1438. стояла церков в В.-Гейрешу без вежѣ, оба села суть нынѣ на Межи-Будрогу. Гестель (Gesztely, Felsew Gezthel, Alsó Gezthel p. 1475.) коло рѣки Гернад,

недалеко од Серенчу. Гигловцѣ (Giglócz, Gyglouicz p. 1408., Gylogh p. 1430, Giglölcz p. 1454.) належало до Стропкова. Гировцѣ (Girócz, Geraiuch p. 1408., Gerócz p. 1430.) коло Добры. Голоп (Golor, Sulup, Kulup p. 1332—7., Galor p. 1427.) нынѣ стоить Нижній-Г. в Земплинѣ, а Вышній-Г. в жупѣ Абауйскоѣй. Гыдынь (Gödöny, Gewden p. 1429.) стояло межи Требишовом и Сечовцями. Гевнц (Gönc, Gwnc p. 1416.) стояло межи селами Барі, Землин и Севлюшик. Дяпол (Gyapol, Gyapoly p. 1357.) сусѣдувало з Лесною. Дяполпоруба (Gyapolvágása, Zapolusche p. 1408.) нынѣ Дяпаловцѣ (Gyapalócz) межи Доброю и Стропковом. Дьерь (Györ, Gyewr, Geur p. 1406.) нынѣ є за Тисою Дюпречка (Györgöcske). Дьердьеш (Györgyös, Gurgus p. 1363.) нынѣ Ганушовце в Шаришу, на хотарѣ Земплина. Дѣлвейс (Gyűlvész, Gywluezs p. 1379., Gelwez al. nom. Adamthelke p. 1417.) євди ниже Вишково, Visk. Голом (Halam, Halan p. 1361.) було близь коло Марковцѣв, нынѣ є одна пуста або фѣлварк в Жиновѣ (Magyar-Izsép). Горкань (Horkány, Harkyan, Harchyan p. 1405.) нынѣ є недалеко Серенчу в жупѣ Боршод. Гавай (Hava, Howay p. 1430.) коло Стропкова. Гажина (Haszinna, Hasynna p. 1451.) коло Гуменного. Гусовцѣ (Hegedűsfalva, Hegedusfalva p. 1467.) недалеко Гуменного. Гедѣ (Hegy, Hegi, Hegy p. 1351.) коло Будковцѣв. Холмец (Helmecz p. 1451.) коло Гуменного, Helmecha p. 1347.) стояло коло Пелейты (Pelejte). Може сего память задержана в млинѣ коло Баранча, названого Холмичок (Helmeczke). Генцовц (Henczóc, Henczfalva, Henholcz p. 1372.) стояло недалеко Врахова. Геншеловц (Henselócz, Henselbuch al. nom. Verevagas p. 1408., Henselwch p. 1419.) могло стояти коло Михайловцѣв и Цюудѣ. Германовцѣ (Hermán-vágása p. 1402., Herman p. 1458.) нынѣ коло Ганушовцѣв в жупѣ Шариш (Tapolymán). Гернад-Шемецке (Hernád-Németi, H.-Nempty, Hernanempty p. 1332—7.) коло рѣки Горнад. Гидвейг (Hidvég, Hindueghe, Hidueghe p. 1332—7., Hedweg, Hydvege p. 1341.) коло рѣки Горнад (Sajó-Hidvég). Глиппа (Hlína, Hlyna p. 1448.) коло Лесны. Готька (Hogyka, Hoghka p. 1466.) в сусѣдствѣ Ш.-Потока. Голчиковцѣ (Holcsik, Halzyk p. 1430.) коло Добры (Holcsikócz). Гомок (Homok, Homoky p. 1355.) лежало недалеко Ш.-Потока. Тхорйовце (Hoór, Horh, Hor p. 1393.) коло Михайловцѣв. Гопрадѣ (Hoprágy, Hoporty, Horrag p. 1466., Hororgh p. 1449.) мабуť се нынѣшне село Гопортѣ (Hoporty) коло Медясова. Горваті (Horvát, Horwathy p. 1408.) нынѣ село коло Толчвы (Erdő-Horvát). Горват-Палгаза (Horváth-Pál-háza p. 1355.) згадуєся коло Збигньова и Техны.

Довгополе (Hosszumezõ, Hoziwmezew, Hozwmezew є их бõльше: а) коло Вранова (р. 1391.), б) Колчове-Длге (Kochhozyomezew р. 1376.), в) mezi Гуменным и Сниною (Czirõka-H. р. 1451.), д) од Гуменного на пõвнõч є (Izbugya-H. р. 1475.), кромъ сих ще згадуєся р. 1434.: Середне- и Велике-Долгополе (Közép- és Nagy-H.). Готца (Hotcza, Hathchow р. 1408., Hothcza р. 1490.) нынъ коло Стрпкова Носса. Грабовец (Hrabõcz) бõльше их було; а) коло Староф, нынъ Нижній-Гр. (Alsõ-Hrabõcz р. 1447.) згадуєся пõд назвою: Harabõcz, б) на полудне од Стрпкова як: Rabouicz р. 1408., и як Hrabowcz р. 1454., в) од сего на схõд лежить: Izbugya-Hrabõcz, яке згадуєся р. 1475, а р. 1463. называєся: Harb és Felsewharb. Градиша (Hradisa, Haradischa р. 1454.) нынъ Гардича коло Требишова. Гулич (Hulics, Hvlydch р. 1451.) въроятно є Улич, або Крива-Улич, повыше Березного. Игазод (Igazod р. 1479.) згадуєся разом з селом Берецк. Имрег (Imreg, Imregd, Ibreg, Imbreg р. 1332—7.) в околицъ Ш.-А.-Уйгеля. Жипово (Izsép, Isyp, Isep р. 1332—7.) є нынъ Жипово (Magyar-Izsép), коло Сечовцъв. Жипов (Izsoy, Kysisoy р. 1363.) разом згадуєся з Доброю, нынъ коло Вранова: Словацкий-Жипов (Tapolu vagy Tót-Izsép). Яблонка (Jablõnka р. 14361.) нынъ Нижня- и Вышня-Яблонка повыше Снины. Якушовцъ (Jákõsvágása, Jakoswagasa р. 1454.) коло Стрпкова. Єсеново (Jeszenõ, Jezenew р. 1451.) коло Гуменного, близь коло села виднъ розвалины замку тогоже имени. Ястреб (Jesztreb) було их бõльше, а) коло Имрегу приводиться як: Jestrab, Jestreb р. 1332—7., Yestreb, Jesthreb р. 1438., нынъ: Magyar-Jesztreb, б) друге згадуєся як принадлежаче до замку чичванского р. 1363. именем: Jeztreb, нынъ зоветься: Tót-Jesztreb. Кобулниця (Kabalapatak р. 1390.) напевне нынъшне село Кобылниця в Шаришу коло Гиральтовцъв. Споминаєся уже р. 1363. пõд именем Нижня и Вышня К., а р. 1372. як: „Kwbulnyche“, Качанд (Kácsánd, Kachond р. 1304.) нынъ коло Требишова: Качановцъ. Калдов (Kaldó, Koldó р. 1452.) належало до замку Токаю. Как (Kak р. 1446.) нынъ Гернад-Как, Hernád-Как. Камоня (Kamõnya, Kiskamõnya р. 1438.) пõд таким именем є одна пуста коло Будковцъв. Каньов (Kányó, Vukanyo teuthonialis р. 1363., Wykanow р. 1372., Kanyov р. 1414.) э днесь Tót-Kajnya, а Németkanyó р. 1474., є Кваковцъ (Kvakócz) mezi Врановом а Доброю. Капоня (Kamõnya, Karana, Tobodna, Sorodna р. 1332—7., Karonia р. 1424.) коло Лелесу. Карача (Karacsá, Karacha р. 1453.) нынъ Карча (Karcsa) на Межи-Бодрогу. Карад (Karád, Karad, р. 1481.) стоить близь Ш.-Потока, коло Тисы. Карош (Karos р. 1476.) на Межи-Бодрогу. Кашов (Kásó,

Kassow p. 1390.), межи Ш.-А.-Уйгелем и Уйлаком. Кашуг (Kasuh, Cosuch, Kosuch p. 1332—7., Kosuch p. 1330., Koswh, Kosuh p. 1346., Nagkaswh, Kyskaswh, Kaswh p. 1475.) нынѣ Кожухѡв (Kazsú), коло Требишова. Катронь (Katrony, Katron p. 1440.). Казимир: а) (Kázmér, Kazmer p. 1372.) в околицѣ Чичванского замку, нынѣ недалеко Вранова: Ruský-Kazimir, б) (Kazmer, Kazmeer p. 1452.) нынѣ коло Уйлаку: Malý- i Velký-K.). Кейкмезев (Kékmező, Keykmezev p. 1342.) належало до Стропкова. Кейксег (Kékszeg, Kekzegh p. 1426.) споминаеся з Грушовником (Alsó-Körtvélyes). Келче (Kelcse, Kölcse, Kewlche, Kewche p. 1408.) нынѣ коло Добры. Келечинь (Kelecsény, Keleten p. 1332—7., Kelechen p. 1364.), коло Требишова. Камяниця (Kemencze, Kemenche utraque p. 1451.), коло Гуменного. Кендел (Kengyel, Kengel p. 1440.). Керекне (Kereknye p. 1451.) коло Гуменного, нынѣ Оградзана (Göröginye). Керектов (Kerekto p. 1415.) споминаеся разом з Вейкою (Véke), нынѣ пуста коло Зетеню (Zétény). Керем (Kerem p. 1341.), нынѣ Керем коло рѣки Солоноѣ. Керепля (Kereplye, Kereplya p. 1355.) коло Сечовцѣв. Керестур (Keresztur p. 1423., 1459.) суть два: а) коло Сечовцѣв Szécs-Keresztur, належить до замку Цейков (Czéke p. 1439.), споминаеся в нѣм церков, збудована на честь св. Креста, б) друге на Межи-Бодрогу недалеко Токаю, оба села споминаються уже перже р. 1332—7. Кезнейте (Keznyéten, Kezneten, Kestatun, Kezenten p. 1332—7.), на захѡд од Тисы. Кинчеш (Kincses, Kenchus p. 1355.), нынѣ пуста коло Парнова. Кийов (Kió, Kyo p. 1390.) межи селами Повша и Грушовник. Кишфалуд (Kisfalud, Kisfalú, Kysfalud, Kysfalu p. 1370.), належав до замку Цейков (Czéke), б) другий споминаеся р. 1467. коло Бенѣ (Bénye), де теперь стоить Бодрог-Кишфалул, в) третє згадуеся р. 1428. межи Довгополем (Dlhe, Hosszúmező) и Грабовцем, се теперь майорня, названа Мала-Беска. Малый-Поток (Kis-Patak, Kyspathak, al. nom. Wupathak p. 1429., Kywspathak p. 1443.), стояв коло Великого-Потока. Кисте (Kiszte, Kysthe p. 1438., Kezthe p. 1444.), згадуеся з одною деревляною каплицею р. 1438., нынѣ коло Уйлаку. Клачановцѣ (Klacsán, Klaczan p. 1434.), нынѣ: Kladzány, од Вранова на схѡд. Когановцѣ (Kohány, Kochan p. 1448.) коло Сечовцѣв. Колбовцѣ (Kolbavádgása, Kolbenhaw p. 1408., Colbo 1430.), коло Стропкова. Комар (Komár, Kamar p. 1361.), нынѣ пуста близь Келечина. Комлоштелек (Komlóstelek 1404.), нынѣ Komloska на околицѣ Толчвы. Комаровцѣ (Komorócz, Kamarócz, Komoroz, Kamarouch p. 1332—7.), мож розумѣти К. коло Вранова. Коромля (Koromlya p. 1425.), нынѣ числяеся межи Старою и Вишк. Кошаровцѣ (Kosárvágása,

Cassorhaw р. 1408.), коло Добры (Добряне). Коттань (Kottány, Kothon р. 1448.), разом споминається з Петриковцями, нині є пуста коло Малчиць. Кекенеш (Kökényes, Kukenus р. 1358.), разом споминається з селами коло Сечовців. Грушовник (Körtvélyes, Kertweles, Kwrthweles р. 1447.), коло Михайловців, а другий р. 1462. споминається коло Холмця, нині пуста. Красновці (Krasna, Krazna, Crasna р. 1428.), коло Михайловців. Крива (Kriva р. 1478.), коло Гуменного: Slov.-Krive. Кривоштянь (Krivostyán, Crystyan р. 1419.), коло Старої. Кричов (Krucsó, Crucho р. 1390.), коло Стрпкова. Крудін (Krudin, Crudyn р. 1363., Crodyn р. 1414., Krwden р. 1474.), належало до замку Чичванського, вб'яроятно пуста. Кучин (Kucsin, Kuchin р. 1391., Wchen р. 1436.), од Вранова на полудне. Кулловці (Kullócz, Kwloch р. 1451.), нині коло Гуменного Кудловце (Kudlócz). Купонь (Киропу, Кирон, Корон р. 1393.), могло стояти коло Тарговища и Гору (Hór). Кустоня (Kusztonya, Kwztwnya р. 1390) споминається разом з селами межи Ш.-А. Уйгелем и Потокком. Кутпотока (Kutpataka, Kughpathaka, Kwtpataka р. 1398.), було сосідне з Толчвою. Лаца (Lácsa, Laccha р. 1364.), од Холмця на полудень. Лацфалва (Láczfalva, Laaczfalwa р. 1451.), од Гуменного на схід. Ладмовці (Ladamócz р. 1332—7.), коло Севлюшка (Szöllöske). Ладань (Ladány, Ladan р. 1332—7.), половина належала до Токаю, нині в жупі Саболчскої Tisza-Ladány. Лашковці (Lask, Losk р. 1349.), коло Михайловців. Ластовці (Lastócz, Lastha 1332—7., Lastoulch р. 1370.), недалеко Уйлаку (Bodzás-Ujlak). Ложин (Lazon, Lazen, Lozon, Lazon р. 1332—7., Kyslazon, Naglazon р. 1349.), коло Требишова. Леанвар (Leánvár, Lyanwar, Leanwar р. 1367.), од Холмця на полудне при Тисі. Легенє (Legenye, Kyslegenye р. 1448., Naghlegenye р. 1454., Felsew Legenye р. 1466.), недалеко Ш.-А.-Уйгелю. Лесковці (Leszkócz, Lyzkoch р. 1430.) коло Гуменного. Лесна (Leszna, Lezna, Lizna р. 1332—7., Lezna utraque р. 1390.), нині коло Михайловців. Лестомер (Lesztómér, Leztemer р. 1332—7., Kysleztemer р. 1460.), нині Лестомир коло Михайловців. Лика Lika, Lyka р. 1430.), споминається в околиці Стрпкова, може то село Олька. Ломна (Lomna, Lumpna р. 1382.), од Стрпкова на полудне. Ломниця (Lompicza, Lompnicha р. 1402.), нині пуста од Вранова на полудне: Ломниця або Лобниця. Лоня (Lónya, Lonya р. 1363.), як нова осада споминається на околиці Добрян и Марника. Левринець (Lőrinccvá-gása, Leurenthuagasa р. 1363.), споминається як нова осада з шолтейсом; нині Вавринець (Vavrincz, Vavrinec) коло Добрян. Луц

(Lucz, Luch, Bych p. 1332—7., Felsewlvcz p. 1435.), нинѣ Тиса-Луц коло Тисы. Лука (Luka p. 1456., Lwka), недалеко Ш.-Потока. Лушковецѣ (Luskócz, Luskolcz p. 1437.), нинѣ пуста коло Муровиц. Лушковецфелде (Luskóczföfde p. 1464.) разом споминаеся з Лушковцями и Муровцями. Любиша (Lyubise, Libiso p. 1451.), коло Гуменного. Мад (Mád, Maad, Mad p. 1332—7.), належало до замку Токай р. 1459. Маковец (Makócz, Makonhau, Makolez p. 1408.) в околицѣ Стрпкова близь села Велкроп. Малчицѣ (Málcza, Malcha p. 1332—7.), в околицѣ Требишова. Моразя (Moráza, Maraza p. 1342.), нинѣ пуста mezi селами: Kis-Tárkány и Ág-Csernyő. Марковецѣ (Márk, Marku p. 1486.) близь Мальчицѣ. Маркушовецѣ (Márkusfalva, Markusfalva p. 1436.) коло Михайловцѣв и Староѣ, нинѣ зошеся Вибуханец, пуста mezi селами Стражске и Нацинавес. Матовецѣ (Mátévágása, Mateuagasa, Mátyásvagasa p. 1363.), споминаються разом, нинѣ Matovce. Матяшовецѣ (Mátyásfalva, Mathiafalva p. 1451.) споминаеся на околицѣ Брекова. Медясов (Megyaszó, Mediezo, Medezeu, Mekeslon, Megezson p. 1332—7., Medyazi al. nom. Bertalantelke, Felmedyazou p. 1349.), нинѣ Нижне и Вышне М. в полудневно заходнѣй части жупы Земплин. Медер (Medyer, Meger p. 1341.), лежало на околицѣ Гидвейг и Керема. Мерковецѣ (Mérk, Mirk, Merk utraque p. 1405.), нинѣ Нижне и Вышне-М. Мерник (Mernyk-falva, Mernykfalva p. 1363.), коло Вранова. Мейспец (Mészpest, Mezpesth p. 1438.) Neezpest p. 1444.) нинѣ Куцани (Nézpest) коло Уйлоку (Bodzás-Ujlak). Михловецѣ (Michlo, Michlócz, Myglouicz p. 1408.), одно находилося коло Стрпкова, друге коло Гуменного. Миглейц (Miglész, Miglez p. 1376.) коло Сечовцѣв Меглище. Михалко (Minályfalva, Myhalfalva p. 1363., Myhalk p. 1414.) коло Добрян. Михаляне (Mihalyi, Mihali p. 1332—7., Mihali, Mihaldy, Kismihaly, Nagymihaly) в околицѣ Ш.-Л. Уйгеля. Микче (Mikcse, Mikche p. 1390) споминаеся на околицѣ Михайловцѣв и Стары. Микете (Mikete, Mykete p. 1357.) спольдне було з Волею (Laborcz-Volya). Мичак (Mikevágása p. 1390., а р. 1414. Michak) коло Собоша. Миньовецѣ (Minyócz, Minyevágása, Miniewagasa p. 1430., Mynolcz) в околицѣ Стрпкова. Мочаряне (Mocsár, Mochar p. 1461.) в околицѣ Михайловцѣв. Модра (Modra p. 1451.) на схѣд од Гуменного. Монок (Mopok, Monak, Monk, Monuk p. 1332—7., Manak p. 1348.) в околицѣ города Серени. Моньоровш (Monyorós, Monioros p. 1363.), нинѣшне Серабске (Mogyoroska) коло Добрян, з котрыми споминаеся разом. Майоровецѣ (Mórfalú, Morócz p. 1363.) споминаеся разом з Чичавою и Врановом, вѣроятное то само, що нинѣ М. Муровиц.

вяне (Morva, Morba, Morwa p. 1332—7.) коло Михайловцѣв. Мразовцѣ (Mrázócz, Mrázolcz, Mrazonicz p. 1408., Mrazolcz, Mrasolcz p. 1430.) на полудне од Стропкова. Нацинавесь (Nátafalva, Nathafalwa p. 1454.) коло Михайловцѣв. Новакнизня (Navaknizna, Nauaknizna p. 1408.) приналежало до Стропкова, лиш раз споминаеся. Нявалад (Nyavalyád, Naualyad p. 1357.) коло Станковцѣв, споминаеся и в нѣй каплиця. Оласій (Olaszi, Olozi, Alasy, Olazi p. 1332—7., Olazy p. 1336.), днесъ е: Будрог-Оласій коло Ш-Потока. Ольшава (Olsva, Elsewa p. 1382., Elsua p. 1390., Felsew Elswa, llswa, Also llswa p. 1414., Felsew Elswa p. 1474.) е коло Стропкова, нынѣшня Нижня и Вышня Ольшава. Омпод (Omprod, Umprod p. 1380.). Онд (Ond 1332—7., Mazandya, Mazaondya p. 1348., Ond al. nom. Vid p. 1470.), село коло города Серенча. В XIV. вѣку мае церков, посвячену в честь короля св. Ладислава. Руськесело (Oroszfalú, Orozfallu p. 1390.) споминаеся з селами Раковецъ и Муравяне p. 1464., нынѣ майорня. Ореска (Oroszka, Orozka p. 1418.) коло Стары. Волова (Ökörmező, Ekermezew p. 1454.) нынѣ село коло Гуменного: Tót-Volova. Стражске (Örmező, Ewrmezew p. 1451.) коло Гуменного. Евреш (Örös, Ewrus in districtu Thyza bodrogkezy p. 1432.) коло Холмця. Евсуд (Öszöd, Euzud, Eusud p. 1356.) сусѣдне було з селом Литке (Fényes-Litke) в жупѣ Саболч. Пацин (Páczin, Pachen p. 1443., Paczen, Paczin) на Межи-Бодрогу в сусѣдствѣ Холмця. Папина (Papina p. 1451.) коло Снины. Паріч (Parics, Paris, Parich p. 1332—7.) споилося з Требишовом. Парновцѣ (Parnó, Pernó, Pernow p. 1355.) коло Сечовцѣв на пѣвнчный схѣд при рѣцѣ Ондава. Великій-Поток (Nagy-Patak) город. Паздичовцѣ (Pazdics, Pasdich, Pozdig p. 1332—7., Pazdych) находится коло Михайловцѣв. Плеховчицѣ (Pelejte, Pellechte, Pelehte p. 1332—7., Pelekthe) од Требишова на захѣд. Пербенік (Perbenyik, Perbenyuk p. 1323.) коло Холмця. Перече (Perecse, Pereche, Perecha, Prische p. 1364.) споилося з Михайловцями. Птиче (Peticse, Pethyche p. 1451.) од Гуменного на полудневый схѣд. Петковцѣ (Pétőrvágása, Petkes, Peturvagasa p. 1363.) приналежало до замку Чичванского, нынѣ коло Добрян на полудневый захѣд. Петрагов (Petrahó p. 1252.). Петриковцѣ (Petrik, Pethryk p. 1448.) коло Требишова. Петровцѣ (Petrócz, Petroch, Petrulch p. 1307., Opetroch, Wypetroch p. 1419.) од Михайловцѣв на пѣвнчный захѣд; друге (Pétrouicz p. 1408., Petros, Petrócz) е коло Стропкова: Orosz-Petrócz. Пискаровцѣ (Piszkor, Piszkornicz p. 1408., Pyzkor) коло Стропкова близъ Мразовицѣ. Пога (Poga, Paga p. 1322.) нынѣ пуста при Солонѣ напротив

села Гідвейг. Поляна (Polyán, Polyán p. 1369.) а) нинѣ на Межи-Бодрогу: Lelesz-Pólyán, б) друге (Polyon p. 1372.) в околицѣ Чичанського замку, одповѣдає нинѣшній Товарна-Полянка (Tavarna-Polyánka, Polyanka p. 1414.). Полянка (Polyánka, Polyanka p. 1460.) теперѣшня Сечовска-Полянка (Szécs-Polyánka), друге же коло Стропкова (1430). Поруба (Poruba p. 1454.) є нинѣшня Руська-Поруба (Orosz-Poruba) коло Стропкова. Порубка (Porubka, Pucurka p. 1451.) є днесь коло Гуменного; друге же (Porwрка p. 1458.) споминаєся коло Сачурова, се є нинѣ Камѣнна-Порубка (Kő-Porubka). Повша-фалва (Pósa-falva, Posafalva p. 1411., Posa p. 1480.) споминаєся разом з селами Геренч и Чейч на полудневно-східній часті жупы Земплин, (Posachech p. 1411.). Пошша (Possa p. 1444.) є коло Вранова и нинѣ. Преншинц (Prensincz p. 1408.) приналежало до замку Стропков (може се Брусница). Пригуляне (Pritulyán, Prythwlan p. 1454.) коло Стропкова. Просач (Proszács, Prozach p. 1363) лежить на запад од Добрян. Пуцак (Puczák, Puczakshau, Puczagshaw p. 1408., Puczak, Puczaak), од Стропкова на схід. Нинѣ в: Старое-Село (Zemplén-Ófalú). Рад (Rád, Raad, Rad p. 1438.) в околицѣ Холмця на Межи-Бодрогу. Радваньовцѣ (Radványu p. 1475., Radvanya) за Гуменним в: Шбудя-Радвань; друге може то є, яке споминаєся р. 1342. и 1344. коло Баззы (Bazza) пѣд назвою Raduanzagh). Раковецѣ (Rákócz, Rákolcz, Rakoch p. 1390, Rakaucz p. 1433., Rakowcz, Rakolcz p. 1447.) в околицѣ Михайловцѣв. Рашковцѣ (Ráska, Rasca, Eghazarasca, Raska p. 1410., Naghraska, Kysraska p. 1478.), нинѣ є Малѣ и Великѣ. Рашковцѣ коло Требишова. Расимо (Raszimó, Razimo p. 1414., 1429.) споминаєся з селами Озоровцѣ, Русковцѣ, Плеховицѣ (Pelejte). Ратка (Rátka, Rathka p. 1459.) половина причисленя до Токаю. Ремене (Remenyen p. 1363., Kemenyen, Kiske-shenyen, Nagh Remenyen, Kysremenyen p. 1474.) нинѣшнѣ Ременины од Добрян на захід. Репейовцѣ (Repó, Repo p. 1454.) на схід од Стропкова близь Вариховець. Рѣче (Ricse, Ruche p. 1441.) на Межи-Бодрогу коло Холмця. Рогозник (Rohozna p. 1454.) коло Стропкова. Рокитов (Rojkító, Rojkytho p. 1463.) нинѣ Избудя-Рокитов од Снины на захід. Роньва (Ronyva, Alsóronwa p. 1445.) мабуть стояло коло Сечовцѣв. Русковцѣ (Roskócz, Roskocz p. 1478.) в околицѣ Стропкова на північний схід. Розвадь (Rozvágy, Rosvad p. 1332—7., Rozvagh p. 1371., Nagrozuagh, Kysrozuagh) нинѣ с Велика и Мала Р. од Холмця на полудне на Межи-Бодрогу. Рудлов (Rödel-(falva), Rywdelfalua p. 1402., Reudel p. 1414., Rywdel) коло Вранова, теперѣшне Рудльово. Грубов (Rubó, Rubo p.

1478.), нынѣ Грубов коло Гуменного. Русковцѣ (Ruszka, Kiszka p. 1414., Ruska, Ruzka p. 1430., Nagh-Ruzka p. 1468.) нынѣ Малѣ и Великѣ Р. коло Требишова. Шаламон (Salamon, Salmon, Salomon p. 1332—7.) нынѣ коло Чопу, бо од р. 1427., 1483. причисляеся до жупы Ужанскоѣ. Ё и одна пуста сего имени коло села Великий-Таркань. Шамудовцѣ (Sámogy, Somogy, Samog p. 1444.) є село од Михайловцѣв на полудне. Шара (Sára, Sara p. 1454.) находится коло Толчвы. Шаркань (Sárkány, Sarkan p. 1413.) споминаеся на Межи-Бодрогу, нынѣ пуста коло села: Leányvár. Шемйен (Semjén, Semyan, Semyen p. 1332—7.) на Межи-Бодрогу од Холмця на полудне. Шинк (Sink, Senk, Sinkócz, Felsynk poss. iuxta fluv. Lyka p. 1350., Alsósynk poss. p. 1390., Senk 1454.) споминаеся на околицѣ Кийова, Лесны, Лушковця и Грушовника. Соль (Sókut, Sokuth p. 1402.) од Вранова на пѣвночный захѣд. Солник (Sóskut, Sosluth, Soskuth p. 1416.) споминаеся на околицѣ Требишова, або Михалян, нынѣ пуста межи Кузмицею и Жиповом. Стефановцѣ (Stefanócz, Stefanocz) в околицѣ Гуменного. Сачуровцѣ (Szacsur, Zachur p. 1438.) од Вранова на полудне, р. 1438. споминаеся в нѣм одна деревляна церков. Сада (Szada, Zada 1435.) коло города Серенч. Садлик (Szadlik, Zadlyk) разом споминаеся з Пуцаком, розумѣти же треба нынѣшний Солник коло Стропкова. Садвар (Szádvár, Zagvar p. 1434.) разом споминаеся з: Földvár. Салабина (Szalabina p. 1451.) споминаеся меж маетками Гомонаѣв при Соломонѣ, а друге межи Папиною и Любишею. Нынѣ встрѣчаеся одно мале село в околицѣ Добрян з подѣбним именем: Жалобина. Салоба (Szaloba, Salaba p. 1479.) споминаеся разом з селами на захѣд од Гуменного (на пр. Салабина). Славковцѣ (Szalók, Zalok p. 1461., Zalka p. 1444.) од Будковцѣв на полудне. Замутов (Szamut, Zamuth p. 1435.) коло Вранова. Седличка (Szedlicske, Zedlyczke p. 1372.) є межи Врановом и Чичавою. Слѣпковцѣ (Szelepka, Szelepke, Selephke p. 1345., Zelepka p. 1460.) лежить од Буковцѣв на пѣвнѣч. Св. Андрей (Szent-András, Zent-Ándrás p. 1459.) споминаеся в околицѣ Уйлаку (Bodzás-Ujlak), нынѣ тая (майорня) коло Легенѣ: Szent-Andráska. Св. Георгій Szent-György, Zentgwrgy p. 1438.) якесь мале село могло бути дагде коло Давидова (Dávidvágása). Св. Марія (Szent-Mária, Zemaria, Zommaria, Sancta Maria p. 1332—7., Zenthmaria al. пом. Palfelde p. 1407.) нынѣ напротив Земплина на Межи-Бодрогу суть Св.-Марія и Павловцѣ (Pálfölde). Сенте (Sente, Scinthe a parte fluvii Tapul p. 1363.) находится коло нынѣшного Слав.-Жипова (Tót-Izsép). Оно называлося вѣроятнѣ и Зенц (Zencz). Сен-

теш (Szentés, Zentus p. 1332—7., Zenthews p. 1429.) на Межи-Бодрогу коло Холмця. Сейпгедь (Széphegy, Sepheg p. 1390.) могло стояти коло Потока. Сердагель (Szerdahely, Zeredey, Zeredahely, Seredahely p. 1332—7., Zerdahely p. 1350., Ketzeredahely p. 1355., Eghazos Zerdahel, Wasarus Zerdahel p. 1358.) на Межи-Бодрогу. Серенч (Szerencs, Zeremph, Zerenchech, Zerench p. 1332—7.) город. Ситина (Szinna, Zynna p. 1451.) головный город Земплинскоѣ Перховины. Синьер (Szinyér, Zyner villa p. 1438., Zwunyer p. 1444.) лежит на Межи-Бодрогу между Холмцем и Имрегом. Ситница (Szitnyicze, Sythnicz, Sithnicze p. 1408., Naghsythnicze, Kysythnicze p. 1430., Nagzethnycze, Kis-, p. 1454.) нынѣ коло Стрпкова Нижня и Вышня Ситница. Собош (Szobos, Zabos p. 1390.) и околнѣ Стрпкова, нынѣ в жупѣ Шариш. Солник (Szolnok, Zouik p. 1369.) на хотарѣ жупы Ужанскоѣ, нынѣ е коло Лелесу: Szolnoeska. Сомотор (Szomotor, Zomathor, Zumutur p. 1332—7., Zomothor p. 1447.) од Ш.-А.-Уйгелю на сѣд коло Бодрога. Сег (Szög, Zeg p. 1332—7., Zewg p. 1479.) нынѣ од Ш.-А.-Уйгеля на сѣд: Бодрог-Сег (Bodrog-Szög), б) Zugu 1370., Zegy, Zeegy (p. 1409.), одноимѣе нынѣшному селу коло Б.-Керестура: Szegi-Long. Севлюш або Севлюшик (Szöllös, Szöllöske, Zewles p. 1416., Zewlewske, Zewleske p. 1468.) нынѣ од Ш.-А. Уйгеля на сѣд. Станч (Sztáncs, Zanch p. 1332—7., Stanch p. 1346., Ztanch p. 1488.) нынѣ коло Требишова: Станча. Станковцѣ (Sztankócz, Szantocz p. 1454., Stankolcza p. 1458., Ztankoucz p. 1460.) нынѣ пуста коло села Пацнавьсь. Стара (Sztára, Straca p. 1332—7., Ztara, Stara p. 1419.) коло Михайловцѣв. Сташковцѣ (Sztasvágása, Staskenhau, Staskenhaw p. 1408., Staswagasa p. 1430., Staskwagas p. 1454.) лежит од Стрпкова на пѣвнѣчный сѣд в жупѣ Земплин и Шариш. Страчина (Sztraczina, Strachina p. 1370.) споминаеся разом з Домашною и Кейкмезев коло Стрпкова. Суха (Szuha, Zwaha p. 1401.) на захѣд од Михайловцѣв. Сюрньег (Szürnyegeh, Zwrynegeh, Zwunyegh p. 1438.) между Уйлаком и Имрегом. Тайба (Tajba, Tayba p. 1440). Таркань (Tárkány, Tarkan, Tarcan, Thorcan maior, Kustarkan p. 1332—7., Naghtarkan, Kustarkan p. 1369.) лежит на Межи-Бодрогу коло Тисы. Тернавка (Tarnóka, Tharnoka p. 1459.) коло Сечовцѣв на захѣд. Таварна (Tavarna, Thavarna p. 1479.) лежит между Врановом и Гуменным. Техна (Tehna, Nogtehna, Kutechna p. 1355., Thehna p. 1459.) коло Сечовцѣв. Токай (Tokaj, Thokaj p. 1430.) нынѣшнѣй Токаик (Orosz Tokajik) коло Стрпкова, между селами Мразовцѣ и Пискуровцѣ. Тополя (Topolya, Taplia p. 1397., Topola p. 1408., Wytopolya, Otopolya p. 1419.) нынѣшнѣ

Тополяне коло Михайловцѣв. Тороня (Toronya, Toronia p. 1332—7., Kysthoronya p. 1392., Naghtornya p. 1468., Thoronya p. 1410) нынѣ Велика и Мала Тороня коло Ш.-А.-Уйгеля. Тевіш (Tövis, Twis p. 1349.) в хотарѣ города Серенч, но так указуеся, що оно вже стояло в XV. вѣку. Трепец (Trepocz, Trebesch p. 1414.) коло Добрян на півноч. Тополовка (Tupolóka, Thypoloka p. 1479.) коло Гуменного на захѣд. Тушша (Tussa, Thusa, Tusa p. 1332—7., Tusa p. 1345., Thwsa, Thwssa p. 1447.) од Сечовцѣв на півноч. Удва (Udva, Wdwa p. 1451.) од Гуменного на півночний схѣд. Новесело (Ujfalú, Woyfolu, Wyfolu p. 1332—7., Wyfalw, Wamos Wyfalw p. 1410.) половина належала до замку Токай, се нынѣ коло Толчвы: Vámos-Ujfalú; б) Wyfalw p. 1342. а нынѣ Новавес Тушицка (Tussa-Ujfalú) на схѣд од Сечовцѣв. Уйлок (Ujlak, Wylak p. 1332—7., Wyllak p. 1390.) нынѣшній Уйлок (Bodzás- vagy Nagy-Ujlak). Около сего року 1423. и 1446. споминаеся и село Малый-Уйлок (Kyswylak). Нове-Стражске (Uj Ór, Wyewr p. 1405) споминаеся на околицѣ и межі селами Лозин и Браціовцѣ; друге находилося на околицѣ Серенча (p. 1393., 1435.). Уйвар (Ujvár, Wyuar p. 1349.) так ся видить, що стояло коло Требишова. Упор (Upor, Wpor p. 1324., Wpor 1332—7. од Требишова на полудневый захѣд. Вадяковцѣ (Vagyakócsz, Wagyakocz al. nom. Radkoch p. 1422.) стояло межі Лесною и Раковцем. Вайда (Vajda, Woyda, Wayda p. 1332—7., 1436.) споминаеся на Межи-Бодрогу як маєток Лелеского Конвента; нынѣ Вайдарска (Vajdácska). Валков (Valkov, Valkou p. 1372.) коло Добрян на півночний захѣд. Валльон (Vallyon, Valyon p. 1430., Walwyan p. 1468.) належало до Требишова, нынѣ там пуста. Варіховцѣ (Variháza, Varihó, Warihháza p. 1430., Waryho p. 1454.) и нынѣ стоить на півночний схѣд од Стропкова. Торговище (Vásárhely, locus fori Wasárhel p. 1332—7.), коло Михайловцѣв. Вейч (Vécs, Vech p. 1427., Wech p. 1479.) на Межи-Бодрогу од Земплина на полудне. Вейчицѣ (Vécse, Veche p. 1376., Wecze p. 1430.) од Требишова на півноч. Вѣхоть (Vehetz) (Vehéc, Wehecz p. 1402.) од Вранова на полудневый захѣд. Вейке (Véke, Weyke, Weyche p. 1332—7., Weke 1453.) од Холмця на півночний захѣд. Веляты (Velejte, Welethe p. 1454.) од Ш.-А.-Уйгеля на півноч. Велкроп (Velkrop, Folkrophaw p. 1408., Fylkrop p. 1430., Vylkrop p. 1454.) коло Стропкова на півночний схѣд. Вендейги (Vendégi, Vendegy p. 1467.) споминаеся разом з Збинцями (Csebb). Видовцѣ (Vid-falva p. 1429.) споминаеся разом з Жиповом (Magyar-Izsép), — и село Онд называлося коло города Серенч Вид (Vid.) Вишк (Visk, Vysk p. 1353., Wysk al. nom. Gylwez p. 1419., Wysk

р. 1429) сусѣдне було з Станковцями. Вишньов (Visnyó р. 1339.) нынѣлиються три: Nogvysnyo р. 1355., Visnyow р. 1409., Kyswysnyo, Naghwysnyo р. 1459.), нынѣ село од Сечовцѣв на пѣвнѣч. Витейз (Vitézvágas, Vytezwagasa р. 1451.) нынѣ пуста од Гуменного на пѣвнѣчний захѣд. Владыча (Vladicsa, Waddiskop. 1430., Wladycha р. 1454.) нынѣ Нижне и Вышне Владыче од Стропкова на пѣвнѣчний схѣд на границѣ жупы Шариш. Ладишковцѣ (Vladicska, Felv̄-Vladicska р. 1478.) нынѣ Вышнѣ Ладишковцѣ од Гуменного на пѣвнѣч коло Нижних Ладишковцѣв. Волица (Volyicza, Volicha р. 1422., Woilycza р. 1463.) нынѣ од Гуменного на пѣвнѣч. Войтовцѣ (Vojtvágasa, Woythuagasa р. 1430., Waytwagas р. 1454.) нынѣ коло Стропкова. Воля (Volya, Volya utraque р. 1390.) нынѣшня Пускова-В. и Лаборц-Воля од Вранова на полудневый схѣд, власне схѣд Червениця (Vörösvágás р. 1363.) новѣ осады названѣ: Vrusvagás, Gereguruagasa, Adamuagasa на околицях Добрян и при Ондаѣ, яка тогды называлася також Бодрогом; друге село Червениця (Wereswagas р. 1419.) стояло на околицѣ Михайловцѣв и Стари; такоже и Геншеловц называлася: Червениця (Veresvagas). Вресковцѣ (Vreskócz, Vreskouch р. 1414.) споминаеся на околицѣ Вранова, де тепер є одна пуста сяк названа. Забраг (Zábrág, Zabrag р. 1488.) споминаеся разом з Дьер (Győr) коло Тисы, но р. 1488. уже є лиш майорня. Задор (Zádor, Zador р. 1471.) споминаеся межы городом Серенч и Луц. Задоргаза (Zádorháza, Zadorfalva р. 1415., Zadorfalva р. 1391.) коло Ластомиру приводить пѣд сим именем Szirmay. Завадка (Zavatka, Zawatka р. 1454.) нынѣ коло Стропкова мало на полудневый схѣд: Завада. Збѣйна (Zbojna, Zboyna р. 1463.) нынѣ од Снины на пѣвнѣчний захѣд: Избуда-Збойна. Збуда (Zbugya, Felsewzbugya р. 1419., Zbugya р. 1408.) є нынѣшня Избуда коло Михайловцѣв в б. жупѣ Ужанскѣй. Збегново (Zebegnű, Zubege р. 1332—7., Villa Zebegnow р. 1342.) коло Сечовцѣв. Зейтейнь (Zétény, Zetun р. 1409., Zethen р. 1476.) на пѣвнѣчно-захѣднѣм кутику Межи-Бодрога. Зомбор (Zombor, Zumbur, Zomber, Zembor, Zombur р. 1332—7., Poss. Zumbur et pertinentencie iuxta fluv. Tyza р. 1317., 1329.) находится на захѣд од города Токаю. Жадань (Zsadány, Sadan р. 1436.) лежит од Ш.-Потока на полудневый захѣд.

Разом 493 сѣл¹⁾. До сего треба додати то, що из добы Арпадошчѣв бѣльше як 100, бо около 187 сѣл, як выше вычислено, уже переже стояло и перейшло в добы Гуньядѣв. На конец же

¹⁾ Гляди приведено: Dr. Csánki Dezső, Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában, Budapest, 1890. I. köt. pag. 340—367.

придати и замѣтити треба и то, що на нашѣ часы числяться села в жупѣ Земплинскѣй понад 424, из котрых пѣзднѣйшѣ осады творять дуже мале число, но величезне бѣльшинство було вже переже заосновано и в добѣ Гуньядѣвскѣй вже истнувало.

При кѣнци сеѣ добы спомянути треба нам двѣ подѣѣ, щобы мати вѣрнѣйшый и повнѣйшый образ о нѣй Перша є запанованя гуситѣв-чехѣв пѣд веденѣм Ивана Гискры в сих частях Мадярщины и в самѣй Земплинскѣй жупѣ, яких вдова мадыарска королева Елизавета р. 1439. призвала в свою помѣч и приняла, и якѣ тогоже року еще заволодѣли аж до самого замку, но и самим сим замком в Ш.-Потоку и цѣлою жупою аж до Гуменного, и лиш року 1465. удалося королю мадыарскому Матію I. перемочи их и одобрати и послѣдну крѣпость од них.¹⁾

Друга подія є напады туркѣв, якѣ вже переже, но головно од року 1463. розпочали нападати на Мадярщину и од сего часу не перестали бути сталою и страшною небезпекою не лиш Мадярщины но и всѣх христіан, бо, де лиш удалося им, палили, пустишили и купками вели жителѣв без жадного огляду в неволю, або по большѣй части нараз убивали, vyrѣзували, а пѣзднѣйше од битвы при Могачу р. 1526. заняли бѣльшу часть Мадярщины, аж майже до наших околиць и довго, майже за 200 рокѣв *страшно* туй панували.

VI. Деякѣ замѣтки о заселеню князя Федора Корятовича.

VI. — Деякѣ замѣтки о заселеню князя Федора Коряшовича. — Деякѣ мадыарскѣ историки твердятъ, що в Земплинѣ суть русины лиш од заселеня князя Корятовича. — Перед сим допускають лиш славян або словакѣв. — Замѣтки до сего: А) *Загално*. — Велика суперечка, в котрѣй берутъ участь многѣ писателѣ, — Конечнѣ выслѣды мадыарских историкѣв, выпечатанѣ в мадыарскѣй „Монографіи жупы Земплинскѣй“. — Замѣтки на се. — Б) *Замѣтки до грамоты року 1360*. — Дѣяльнѣсть Корятовича не свѣбѣдно ограничити лиш на одну жупу, но и на другѣ. — Недостаток грамот є лиш доказ негативный. — Донаціиоѣ грамоты нема анѣ у князя Ростислава. — Дѣяльнѣсть князя Корятовича не зависить од грамоты року 1360., заосновуемоѣ монастырь мукачевскый. — Корятович: Князь

¹⁾ Zemplén vm Monogr. Op cit. pag. 375. „A kosztánczi zsinat szétoszlása után Husz János engesztelhetlen hívei, a cseh husziták, megkezdették támadásikat a hazánk északi részén fekvő vármegyék ellen... I Albert halála után (1439.) ... az özvegy királyné behívta az országba Giskra János cseh rablóhadát, a melyek a pártküzdelmek miatt elgyengült országban csakhamar megfészkeltek magukat s így már 1440-ben Patak is hatalmukba került. A pártküzdelmek jelentékenyen megkönnyítették a husziták térfoglalását... 1465 év... Szapolyai valószínűleg az év tavaszán támadt a csehekre s mint látni fogjuk, eredményesen, mert Kapivár, a csehek utolsó rabló fészke is elesett (Akk. 1895.56) ... Mátyás királynak a csehek ellen már 1458. óta folytatott háborúja, a tömördek pénz- és véráldozat csakhamar általános elégtelenséget keltett az országban...“ 377. lap .. Vid Ibid pag. 52 „Homonna... A husziták pusztításai alkalmával ez a birtok is a cseh rablók kezére került, de Mátyás király hadai onnét kiűzték őket...“

Мукачева, жена его вдова княгиня Мукачева. — Корятович любимый уйко короля Зігісмунда. — Братя Корятовича. — Сестра Корятовича. — Пятый брат Корятовича. — Князь Василій Корятович. — Князь Ладислав Опольский. — Сестры князя Федора Корятовича. — Петров о польском Кромере. — Историк Фесслер. — Князь Корятович титулуется князем Опольским. — Грамота князя Иоанна Корвина. — Що она каже? — Предложитель подробленных грамот не покаранъ. — Защо? — Признаются права епископа и монастыря. — Допущается лагода. — Грамотами доказовати був обовязок в Мадяршинъ лиш од кор. Бейлы III. и власне од Бейлы IV. — Недостатком грамот много маетков потрачено. — За подроблена грамот многоъ покаранъ, еще и достойники. — Се указуе теперъшня розвита дипломатика. — Иоанн еп. и монастырь не покаранъ, хоть се пожадали законы. — Донацію Корятовича признае князь Корвин, також рим.-кат. плебан города и вѣрники. — Также численнъ ученъ. — Анахронизму не мож допустити. — Як подтвердив донацію Корятовича Бранкович, если не було грамоты? — Данина од непамятных часѡв. — Закѡнчена грамоты року 1360. — Мадярска дипломатика не познае такого закѡнченя, но познае церковно-словянска и словянскій дух. — Донация Корятовича не могла подтвердитися по мадырским законам. — Божию благодатию князь Мукачева. — Се каже и Стефан князь Залъся. — Се находить Петров и в Литвѣ. — Заосновуюча грамота аббациѣ Застѣ. — В) *Конечнѣ выводы.* — Базилевич признае двох Корятовичѣв. — Историк Петровай самого Корята и сына его Корятовича. — Неяснѣ детали. — Ошибка Легоцкого, що волохи вывандровали лиш 1367. р. — А теперъ доказано, що переселена волоховъ зачался вже р. 1342—43. а скончылося р. 1350—54. — Од року 1342. вже заселяться русины. — Страшна чума и землетрус сучасный р. 1349. — Друга ошибка черемърно уменшити число заселившихся русинѡв. — Народне переданя. — Невѣрный воевода Богдан. — Число его народа все росло. — Заселеня русинѡв мало бути доста численне. — Слѣдуе вже з того, що нема вѣсти о пусто стоячих селах. — Велике число сѣл. — Нове населеня могло бути лиш руська люднѡсть. — Религійнѣ причины. — Політичнѣ обставины. — Унія з Римом цѣсаря Иоанна Палеолога р. 1369. и его навѣдныи у мадырского короля року 1366. — Король Людовик В. е бездоганным сторонником римского папы лиш од р. 1352. — Грамота монастыря грушевского р. 1391. скрыто доказуе о мукачевском монастырѣ. — Г) *Се а добы Коряшовича.* — Корятовичева колонизация приписуеся од легенд. — Б дерманн признае, що Корятович заосновав численнѣ руськѣ осады. — Статистика сѣл XIV. и XV. столѣтя и историк Николай Мочарій. — В жупѣ Ужанской в столѣтйо XIII. числить сѣл 45, в ст. XIV.: 126. а в ст. XV.: 205. — Число жителѣв выросло пару тысячами. — Що находим в жупѣ Угоча? До конца XIII. вѣка е сѣл: 37., а концем XV-го: 76. — Число одже сильно выросло и також жителѣв. — Се причинило выселеня волохов(?) и заселеня русинѡв. — Жупа Берег указуе сѣл добы Арпадовичѡв: 60, прибуток еще 112 сѣл, з одповѣдным приростом жителѣв. — Розумѣеся статистика жителѣв лиш правдоподобна. — Рахуеся на село 15, або 20 хат з 90, або 120 жителями. — В жупѣ Земплинской в добѣ Арпадовичѣв раховалося сѣл: 187, а до конца XV. вѣка: 493. — Одже прирѡст также великий. Жупа Шариш указуе не менший прирѡст сѣл и жителѣв. — Статистика одна и та сама, як высше раховалася по слѣдам писателя Николая Мочарія. — Характер жупы Шариш е руський. — Доказ десятины жупы Шариш, як проф. Годинка приводитъ. — Жупа Шариш е жупа Уйвар. — Руськѣ назвы сѣл. — Д) *Заклѡчена.* — Становленный прирѡст сѣл и жителѣв в жупах: Унг, Берег, Угоча, Земплин и Шариш, (як и Мараморш). — В численю поступовано мѣрою мінимальною. — Улегчали заоснованя новых осад вѡйны за границями Мадярщины з многими военноположенными. — Також, що руськѣ краѣ приключенѣ до Мадярщины. — Новѣ осады були руського характера. Колонизация военноположенными в XIII. вѣку в Ардяли. Мадярский король Людовик був разом и королем Польщѣ. — Колонизация е фактом, та кому приписовати? — Нема кому, лиш Корятовичеви, як се народне переданя переказуе. — Морочук, анѣ другѣ и не споминаються. — Многоъ села, осады споминаються еще роками 1395—1398., наколи и документы свѣдчатъ о Корятовичѣв. — Такѣ споминаються в Берегу. — Також в Земплинѣ. — Також в сусѣднѡм Шаришу. — Села в жупѣ Шариш по роках 1395. власне 1398. — Доповняе Мараморш. — Туй вычислено высше 100 сѣл. Що Корятович був на Мадяршинѣ и перед роками 1395—8., свѣдчатъ мадырскѣ историки. — Доказують мадырскѣ лѣтописи из часѡв короля мадырского Людо-

вика В. — Іоан Архідіакон Кікелевский. — Хроника Дубниціа. — Князь Корятвич перебував в Мадярщинѣ и в серединѣ вѣка XIV.-го. — Из грамоты р. 1360. не було можливо черпати, незнана лежала в скринѣ, або ладѣ монастыря а потѣм була знищена, як каже проф. Петров. — Та вѣдки черпали тогды мадырскѣ историки?

Переглянути треба нам еще и пытаня о заселеню князя Федора Корятовича. Уже высше спомянуто, що деякѣ найновѣйшѣ мадырскѣ историки виводять русинѣв в Земплинскѣй жупѣ *одинок* од заселеня князя Корятовича, а перед ним признають и допущають лиш словян, або лучше сказавши словакѣв (*tótok*). Сим послѣдним твержденем мы вже занималися меріторно, коли высше выслѣджено нами, що словяне в Земплинскѣй жупѣ тотожнѣ були з нашими русинами на Пѣдкарпатскѣй Руси. Що же тычиться самого пытаня заселеня князя Корятовича, туй хочеме зробити одповѣднѣ замѣтки. Однак вже з початку заявляю, що лиш *«одно-вѣднѣ замѣтки»* можу приобѣцяти и подати, бо се пытаня, особливо в новѣйших часах спричинило не малу суперечку, в котрѣй участвовали численнѣ и знатнѣ историки и писателѣ¹⁾, а котру я не в силѣ на коротко, пару рядками розвязати, коли туй усилювалися усувати тяготы такѣ славнѣ историки, як проф. А. Петров²⁾, проф. др. Антон Годинка³⁾ и другѣ, и однак, чи се им цѣлком удалося — тяжко бы твердити. Кромѣ сего и на то треба менѣ уважати, що князь Корятович був князем города, замку и доминиѣ Мукачевскоѣ насамперед и длятого сим заниматися приходиться при жупѣ Бережскѣй⁴⁾, а не при Земплинскѣй, яка не в первѣм, но лиш в другѣм рядѣ є интересована ним, позаяк творила его масток и мѣсто житя и дѣяльности лиш другорядне. Зато так думаю, що зовсѣм и цѣлком одповѣм моѣй теперѣшнѣй задачи, если предложу то, що предкладають найновѣйшѣ мадырскѣ историки, як историчну правду, и до сего подам мои, на кѣлько мож, короткѣ замѣтки, щобы так читаючѣ мали достаточну оріентацію.

¹⁾ Vid. Hodinka, Op. cit. A munkácsi gör. kath. püspökség története, pag. 90—175. — ²⁾ Проф. Др. А. Петров, О подложности грамоты Теодора Корятовича року 1360. (Матеріалы для Угорской Руси III. С.-Петербург, 1906. стор. 31. Сю студию перероблено и много убѣльшено выдал Петров р. 1930.: „Древнѣйшія грамоты по исторіи карпаторусской церкви и іерархіи 1391—1498. г.“ в приложеніях, стор. 179—206. — ³⁾ Hodinka, Op. cit. Ibid. Сю студию появлялася в печати и як окрема одбитка пѣд назвою: Tanulmány Koriatovics Tódor munkácsi herceg 1360. évi oklevelének a hitelességéről. Budapest, 1909. lap 1—88. — ⁴⁾ Lehoczy, Op. cit. Bereg vm Monogr. I. pag. 137. „A hatalmas Nagy Lajos ez alkalommal a megzabolázott litvánok közül magával hozta kezességül Koriatovics Tódor litván herceget, kit hogy a lengyel tartományok birtoklata megszilárdításában eszközül használhasson, az 1354. Braklaw nevű várban kötött szerződés értelmében, a munkácsi hercegi czímmel és uradalommal, valamint Zemplén és Máramarosban több jószággal megajándékozott s így magához édesgetett; minek következtében a herceg a Nagy Lajosnak átengedett Podoliából fényes kísérettel bejött és új birtokát elfoglalta“.

Выслѣды мадарских новѣйших историкѣвъ, якѣ печатю появились року 1910. трудом спѣвробѣтникѣвъ »Монографіи жупы Земплинскоѣ«, мож в слѣдующих зѣбрати, як се предложено в тѣйже мадарскоѣ монографіѣ: 1) Русины заселилися пѣд час володѣня мадарского короля Людовика Великого (I.) в роках 1352—1354 пѣд проводом князя Корятовича в жупу Земплинску, як и в сусѣднѣ жупы. Першѣ сякѣ осады були в околицѣ Ш.-А.-Уйгеля и Гуменного. Великим числом поселилися в окрузѣ Снинскѣм и пѣдѣбно в долинах рѣк Ондавы, Латорицѣ и Лаборця, бо еѣ околицѣ еще и в XVII. столѣтю були чисто руськѣ и лиш в столѣтю XVIII. почали мѣшатися з словаками и в меншѣй мѣрѣ з мадьярами.¹⁾ На руське населеня указують руськѣ имена и назвы сѣл и мѣст²⁾ и сама же люднѣсть и населеня руське задержало аж до початку XIX. столѣтя свѣй руський характер и там, де жили помѣшано з мадьярами, або словаками, як се тѣже мадарскѣ писателѣ признають.³⁾ — 2) Князь Корятович в Шатор-Алѣя-Уйгелю для своих русинѣвъ збудовав и одну малу церков, де богослуженя кѣн-

¹⁾ Гляди высьше. Zemplén vm. Monogr. Op. cit. pag. 346. „Ruthének vagy oroszok. Nagy Lajos király uralkodása alatt (1352—1354 telepedtek le hazánk északkeleti részeibe, Koriaticovics Tódor vezérlete alatt s Máramaros, Ugocsa, Bereg vármegyékéből idővel átszármaznak Zemplénbe is A XIV században Zemplén vármegyében első ízben Koriathovics Tódor Sátoralja-Ujhely és Homonna környékére telepített oroszokat Eleinte nem is voltak állandóan letelepülve, hanem éjszak-keleti részeiben szerteszét csatangoltak, sőt még a XVII századból is vannak adatok, amelyek koborló életüket bizonyítják. Zemplén vármegyében leginkább a mai szinai járás területén telepedtek le, mely még a XV. század elején is jórészt lakatlan terület volt; de azért tömegesen telepedtek le a Ondava, a Latorcza és a Laborcz völgyeiben is úgy, hogy e vidék még a XVII. században is tiszta ruthén volt és csak a XVIII. folyamán kezdtek mindegyre jobban beolvadni a szlávokba s kisebb mértékben a magyarságba .. — ²⁾ Zemplén vm. Mon. Op. cit. pag. 346 „A ruthenek letelepedését számos helynév őrzi mint Oroszka, Orosz-Bisztra, Orosz-Hrabócz, Orosz-Patak, Orosz-Ruszka, Orosz-Polena, Orosz-Kázmér, Orosz-Tokaj. Számuk a XIX. század első felében 88.918. a XIX. század közepén (1857-ben) 71.819, míg a legutolsó népszámlálás adatai szerint 31.036 volt, tehát számuk fokozatosan apad es lassankint beolvadnak a magyarságba és a szlávokba“. — ³⁾ Zemplén vm. Mon. Op. cit. pag. 346 „A XIX. század első felében a ruthének a magyarság és szlávok között következőleg oszlottak meg: I. Magyarok és ruthének laktak a Bodrog és Latorcza vidékén Szöllősvégardó, Bekecs, Zemplén, Bély, Dámoc, Dobra, Leleszpolyán, Bodrogszerdahely és Czéke községeket. II. Oroszok és tótok laktak a következő helységeket: az Ondava és Ronyva vidékén Gerenda. Kásó, Nagy Kázmér (ebben magyarok is voltak), Szécs Keresztur, Gálszécs, Töketerebes, Bodzásujlak, Barancs (magyarok is, Szécspolyánka. E vidéken helyel közel magyar-ruthén falvak is voltak, mint: Hardicsa, Imreg, Magyar-Izsép, Rudabányácska, Gercsely, Kazsú, Kelecseny, Kiszte, Kolbása, Miglész, Mihályi: Egres községben magyarok, tótok és ruthének vegyesen laktak, míg ellenben Czábócz, Dargó, Isztáncs, Kereplye, Nagy-Ruszka, Sztankócz, Szécstarnóka, Upor, Zebegnó tiszta ruthén falvak — III. Túlnyomólag ruthénektől lakott a Laborcz felső vidéke és a Czíróka völgye, valamint a Vihorlát hegylánc vidéke. Tiszta ruthén falvak voltak: Orosz Bisztra, Brezovecz, Kis-Csebb, Dara, Sztarina, Dubrava, Falkus, Orosz-Hrabócz, Inócz, Kálna, Klenova, Kolbászó, Polena, Priszlop, Hrabova-Rosztoka, Topolya, Orosz-Volova, Izbugya, Bresztó, Csertész, Juszkó-Volya, Orosz-Volya“ stb.

чилося у восточнѣм обрядѣ, а на горѣ Замковѣй збудував замок, як се уже выше спомянуто.¹⁾ — 3) Мѣсто Гуменне, яке Другеты мали як королѣвску донацію од року 1322., князь Корятович одобрав насильно року 1360., но року 1380. уже знова Другеты дѣстають его в королѣвску донацію.²⁾ Одже так указуеся, що од року 1360. до року 1380. князь Корятович пановав над Гуменным. — 4) На послѣд треба спомянути, що, як переданя народне передае, князь Корятович дав збудувати у Краснобродѣ одну деревляну церков при каплицѣ и монастырѣ и поселив туды и монахов.³⁾

До сего питаня можу подати слѣдуючѣ замѣтки:

А) Загально.

Питаня о князю Корятовичу и о его заселеню лиш так мож буде обективно, справедливо вырѣшити, если на него будемо дивитися: 1) Не ограничаючи его выключно на Мукачево и жупу Берег, но и розширимо и на жупу Земплинску а навѣть и на другѣ, як се нам передають малярскѣ историки. — 2) Дѣяльнѣсть князя Корятовича не зависить од основноѣ грамоты мукачевского монастыря року 1360., хоть ся автентична, або пѣдроблена, як се уважають проф. Петров, Годинка и другѣ. — 3) Из того, що нѣяка грамота не доказуе дѣяльности князя Корятовича туй до рокѣв 1394.⁴⁾, як се Годинка твердить, еще не слѣдуе, що дѣйстно Корятович не був туй, бо се лиш негативный а не позитивный доказ. — 4) Та обставина, що королева Елизавета, вдова короля Карла I. и мати кор. Людовика В., выдала королѣвскѣ привилеѣ и грамоты Мукачеву и другим сусѣдным мѣстам, не доказуе еще,

¹⁾ Zemplén vm. Mon. Op. cit. pag 365. Гляди выше приведено при Ш.-А.-Уйгелю. — ²⁾ Zemplén vm. Mon. Op. cit. pag. 52. Гляди выше приведено при Гуменнѣм — ³⁾ Zemplén vm. Mon. Op. cit. pag 73. „Laborczrén, előbb Krasznibrod, ruthén kisközség a Laborcz völgyében... vasuti állomása Mező-Laborcz. Régi orosz neve annyit jelent mint szép gázló... Ide tartozik... a szent Bazil-rendű monostor, mely utóbbira vonatkozólag csak a XVII. századból vannak írott adatok. A hagyomány szerint a kegykép XIV. századbéli és azt tartják róla, hogy egy világtalan koldus festette, amikor a forrás vizétől szemevilágát visszanyerte. Ekkor fakápolnát emelt a helyén és oltárára helyezte a képet Később Koriathovics Tivadar munkácsi orosz herczeg a kápolna mellé fatemplomat és monostort épített és abba szerzeteseket telepített; ezt a protestáns Drugeth Bálint 1603-ban felgyújtotta, de később — neje rábeszélésére — ismét felépítette. 1612-ben amidőn gróf Drugeth György kezdeményezésére az orosz papok az uniót el akarták fogadni s azt, a przemyslei püspök jelenlétében, a templomban zárt ajtók mögött, ünnepi aktussal akarták megkötni, a félrevezetett nép a papokat és a püspököt megtámadta s csak a lovasaival éppen oda érkező Drugeth György tudta őket a dübörgőktől megszabadítani. A mostani bazilíta templom 1752-ben épült...“ — ⁴⁾ Hodinka, Op. cit. A munkácsi g. k püspökség történe pag. 150. „... Mária királyné még 1387-ben is bírta Munkácsot. Valószínű, sőt biztosra vehető, hogy 1395-ben történt haláláig is az ővé maradt s csak akkor kapta Tódor herczeg, ki 1394-ben szabadult ki Vitold rabságából“.

що князь Корятович не мѳг бути сучасно властителем сих територій, бо як родина королѳвскоѳ фамиліѳ, — брат Елизаветы, пѳзнѳйшій польскій король Казимир оженився з тѳткою Корятовича, и сѳк князь Корятович був в шуриновствѳ з королевою Елизаветою¹⁾, — мѳг там перебувати и не є виключено, що то его властнѳсть не могла бути. Елизавета бо за житѳ сына своего Людовика управляла як володарка (губернаторка) крайною Неапол, од рока 1370. Польщею майже до смерти. Се сучасно потолкує, зашто нема жадного донаційного листа²⁾ о данѳй донації князю Корятовичу анѳ од короля Людовика, анѳ пѳзнѳйше од короля Зігізмунда, який кромѳ спомянутого шуриновства еще був и уйком Зігізмунда³⁾, як се не удалось найти анѳ у князя Ростислава, про

1) Dr. Sas Andor. Szabadalmas Munkács város levéltára. Munkács, 1927. pag. 23. „Erzsébet anyakirálynét rokonai kapcsolatok fűzték a Korjatovicsok családjához, miután fivére, Kazimir, feleségül vette Korjatnak, a litván fejedelem fiának nővérét. Ezáltal Erzsébet atyafiságba került Korjatnak négy fiával: György, Sándor, Konstantin és Tódor hercegekkel, Erzsébet tehát sógornője volt Korjatovics Tódornak. . .“ — 2) Hodinka, Op. cit. A munkács g. k. püsp. története pag. 148 „Nem ismerjük ugyan az oklevelet, mellyel Zsigmond hercegnek adta a várat a hozzátartozó uradalommal. . .“ — 3) „Nos Sigismundus Dei gratia Rex Hungarie . . . Memorie commendamus per praesentes, quod venientes nostre Majestatis in conspectum fideles nostri dilecti Stanislæus . . . familiares Illustris Principis domini Theodori Ducis Podolie, avunculi nostri carissimi et fidelis . . . Datum Cassovie in festo b. Agathe virginis. Anno domini 1404. „Mihályi, Máramarosi diplomák a XIV., XV századból. Op. cit. pag. 127—129. — Слово: Avunculus, по латинскѳй терминологіѳ, яка в сих вѳках и цѳлком вытворена була и цѳлком задержалася особливо в „дипломатицѳ“ сих вѳкѳв, означає выключно: уйка, уйка т. е брата матери. Латинска терминологіѳ в дальших ступнях рѳдства уживає инших слѳв, як: avunculus magnus, proavunculus. Vid Szeredy. Egyházjog. II. 1276—1277. Vid. Páris-Pápai. Lexikon, pag. 70. „Avunculus = Anyám bátyja. Avunculus major = Nagyanyám bátyja“. Одже се слово означає туй строго сестру князя Федора Корятовича, и се родом од него молодшу, сѳк же сестра князя Федора Корятовича мае бути: Анна, княгиня, кузина и наслѳдница бездѳтного князя Болека, котра на королѳвскѳм дворѳ Короля Людовика В виховалася пѳд надзором вдовы королевы Елизаветы, котра була єѳ велико-тѳтка, як се находим зазначено у историка Фесслера, який так пише: „. . . auch mit Kaiser Karl IV zusammentraff. Der letzterer war vor einigen Wochen zum zweiten mal Witwer geworden und eröffnete Ludwig, dass er sich mit Anna, der Nichte und Erbin des kinderlosen Herzogs Bolek von Schweidnitz und Jauer, die am ungarischen Hofe unter der Aufsicht der Königin-Witwe, ihrer Grosstante erzogen wurde, zu vermählen wünsche. Karl. . . hatte die Erbin der ihm wohlgelegenen Lande früher seinem Sohne vermählen wollen, jetzt nachdem der Sohn gestorben und er Witwer geworden war, entschloss er sich, sie selbst zu heiraten. Seine Werbung wurde allerseits günstig aufgenommen und Ludwig erhielt als Pflegevater der Prinzessin von deren Oheimen, König Kasimir und Herzog Bolek, die Vollmacht zum Abschluss des Ehevertrags. Im Mai begab sich der Kaiser nach Offen, wo die Ehepacten am 27. unterzeichnet wurden und die Trauung vor sich ging. . . Dieser Übereinkunft verdankte Sigmond, der Sohn Kaiser Karl und Annas, die Hand der Kronprinzessin Maria und durch sie den Thron Ungarns. . .“ Vid. Fessler, Op. cit. Geschichte von Ungarn, II. pag. 130—131. (Jahr 1353) — Выше сказанѳ слова подають численнѳ и доста важнѳ выводы, а то, що сестра Корятовича виховувалася при королѳвскѳм дворѳ кор. Людовика, як его годованка; що правдоподѳбно еще в дѳтячѳм вѳцѳ була одана за цѳсаря Карла IV., бо сын єѳ Зігізмунд народився пѳвдно, а то року 1368. дня

що було вище сказано. А кромѣ сего, як се историки признають в Мадярщинѣ донація маєткѣв була выключеным правом королѣвским — *jus regium*¹⁾ — зато же могли и межичасово выдавати свои привилеѣ и діпломы королѣвны Елизавета и Марія. 4) Конечно еще одно лиш и се то хочу замѣтити, що Бранкович, який од р. 1426. до р. 1439. мав домінію Мукачевску²⁾, потвердив був донацію, дану монастирю на Черничѣй Горѣ в своѣй окремоѣ по сербски выданѣй грамотѣ³⁾; се же совѣм не можливо порозумѣти, если бы монастирь и монахи вже перед тым дѣйстно не мали и не хосновали маєткѣв монастыря и если бы Бранкович се их право не признав за правдиве, як из донаціѣ князя Корятовича можна выводити. Що же лиш так могло статися, що монастирь проуказав свою донаційну грамоту дану Корятовичем а Бранкович признав еѣ за правдиву и автентичну!

15-го февраля. (Révai N., Lexicon XIX. k. 752.), або 1361. дня 15-го февраля, (як приносить: Herders Conversations Lex VII. 1622.) и се видиться правильно, бо цѣсарева Анна умерла 3. юлія 1362, як приводить то сам Fessler *ibid.* II. 149; що из сего приближно мож заключати на часы князя Корятовича, як се вже вище подано в моѣй статѣ: Князь Федор Корятович и Мараморш, яка появилася в мѣсячнику „Подкарпатска Русь“, р. 1930 стор. 181. Головно же слѣдує на сѣй основѣ, що и князь Федор Корятович вже грав ролю пѣд королем мадырским Людовиком В. и се в роках 1352. и слѣдующих. Сю обставину историки и теперь достаточно не оцѣнювали и не выкористали. До сего не треба забути, що отець Федора Корятовича Михаил Корят умер р. 1358—1366., як установляе Др. Годинка (Dr. Hodinka, *Op. cit.* A munkácsi g.-k. püsp. tört. pag. 145.), а три старшѣ брата Федора померли, як подае Петров, в роках: Юрій по 1374, Александер по 1380, Константин по 1389 (Петров Древнѣйшія грамоты... *Op. cit.* стор. 181. зам. 5.) Всѣ же брата князя Федора померли не як малолѣтнѣ, но як такѣ, котрѣ за довгѣ часы и десятилѣтя грали бѣльшую-меншу историчну ролю. Гляди мою студию: „Князь Федор Корятович и Мараморш“, выпечатану в мѣсячнику „Подкарпатска Русь“ рѣк 1930., число 9—10. стор. 181. — ¹⁾ Hodinka, *Op. cit.* A munkácsi g.-k. püsp. tört. pag. 151. *Vid.* Dr. Márkus Dezső, Magyar jogi lexicon, Budapest, 1898 I. köt. pag. 97. „Adományrendszer“ „... a fekvőjóság-adományozások az Árpád-házból származó királyaink alatt szélitében divatoztak... olyan kormányzati cselekménynek tekintettek, amelyeket a királyok a szó szerinti értelmében vett „jus regium“ vagyis királyi joguknál fogva gyakorolhattak és gyakoroltak is“. — ²⁾ Hodinka, *Op. cit.* A munkácsi g.-k. püspökség tört. pag. 143 „... tudjuk, hogy Brankovics 1426-ban, a tatai szerződésben kapta Lazarevics István régibbi birtokaihoz a munkácsi jóságot s 1439-ig bírta. A nagy deszpót rácz levélének tehát 1426 és 1439 között kellett irodnia. A nagy deszpót senki más nem lehet, mint Brankovics, mert Hunyady előtt a rácz deszpótok közül egyedül ő bírta Munkácsot. Ekként a Koriatovics oklevéléről biztosan mondhatjuk, hogy 1396. és 1426 között lévő 30 év álat kellett készülnie.“ *Ibid.* pag. 174. „S mivel a rácz despótól is volt oklevélük, ez pedig az 1426-iki tatai szerződésben kapta a munkácsi uradalmat. az oklevélnek 1418—1426 között kellett készülnie“. — ³⁾ Гляди грамоту Юанна Корвина: Hodinka, *Op. cit.* Okmánytár, pag. 7—9.: „... Nos Joannes Corvinus de Hunyad, Slavonie, Opavie, Liptovieque dux... venit coram nobis honorabilis Joannes eppus Ruthenus ritum graecorum tenens in claustro s. Nicolai supra oppidum nostrum Munkács fundato degens exhibitque quasdam sex litteras, unas ilmi condam Theodorici ducis Podolie assertas, alias despoti magni Rascianorum idiomate confectas, tertias avi nostri Joannis de Hunyad gubernatoris olim regni Hungarie, quartas et quintas genitoris nostri Charissimi scrimi principis dni Mathie Hungarie, Bohemie... Datum in castro nostro Munkács . . a. d. 1493.“

Б) *Замѣтки до грамоты року 1360.*

Що же тычиться самоѣ основуючоѣ грамоты року 1360., треба менѣ замѣтити слѣдуюче: 1) Князь Федор Корятович став князем подѣльским лиш по смерти трьох старших братѣв своих т. є. по року 1388.¹⁾ и сѣк перед сим и не мѣг себе князем по-

¹⁾ Петров каже, що три старшѣ брата князя Федора Корятовича умерли р. 1374., 1380. и 1389., як мало выше приведено в замѣтцѣ. Dr. Hodinka, Op. cit. A munkácsi gör. k. püspökség története, pag. 151. „Éppen az a körülmény, hogy fivére halála — 1388 — után lett podoliai fejedelemmé, mutatja...“ Звычайно принималось, як и туй приведено, що були чотыри брата: Юрій, Александр, Константин и Федор. Но диплома малярского короля Зігізмунда из дня 2-го февраля 1398. (Гляди Михалій, Мараморшскѣ діпломы, Op. cit. 119.) доказує, що мали еще одного брата Василя, який був старший од Федора, бо его имя кладесе перед именем Федора. Сей Василій нигде инде в грамотах не споминаєся, може — як держити и проф. Петров, (Древнѣйшія грамоты..., Op. cit. стор. 192.) що скоро помер. Но повстанє и друга думка, а се то, ци не є туй деяка связь между тым, що передає польскій лѣтописець Кромер, що по смерти короля польского Казимира Поділя и останна Русь перейшла пѣд власть малярского короля Людовика, котрый в Подѣлю поставив управителѣв из Угрѣв. „Повидимому, як Петров замѣчає, (Древнѣйшія грамоты... стор. 179—180.) таковым Кромер считал именно Теодора Корятовича, владѣвшого Мукачевом. О нем Кромер упоминает еще и 1366 года“. Но напротив малярскѣ лѣтописи приводять князя опольского Ладислава (Weisz, Világtörténet, Op. cit. VI. pag. 193. Szilágyi Sándor, A magyar nemzet története, (Milleniumi történet) III. pag. 297). „... Ezek után Lajost 1370. november 17-én.. Krakóban a székesegyházban lengyel királynak megkoronázták... Lajos tehát Galliciát és Lodomeriát, vagyis Vörös-Oroszországot, melyet Kázmérnak — mint tudjuk — csak halála napjáig engedett volt át, az ellenséget kiűzvéen belőle, közvetlenül Magyarországhoz csatolta és kormányát elsőben László oppelni hercegre, aztán magyar főurakra: Czudar Péterre, Czudar Imre egri püspökre, Bebek Imrere és Kapolyai Jánosra bízta“ Cf. Ibid. pag. 274. „... Lajos király 1368. októberben Bolgárországban... tartózkodott. Vele voltak László (valószínűleg az oppelni herceg az ország nádora) a sereg vezére...“ Ibid. III. pag. 301. „... Lajos király most Oppelni László nádor és Czudar Péter bán vezérlete alatt tekintélyes hadtestet küldött Morvaországba... A mondott év elején (1372.) ugyanis a tescheni herceg bizalmasan közölte Lászlóval a magyar nádorral, hogy a császár szeretne a magyar királlyal kibékülni...“ — Fessler, Geschichte v. Ungarn, Op. cit. II. pag. 161. „Als Ludwig von dem schweren Unfall seines Oheims hörte, sandte er sogleich Wladislaw, Herzog von Oppeln, und Ungarns Palatin, einen Sohn seiner Stiefschwester Euphemia, hin, damit er verhindere...“ Jahr 1383. — Ibid. pag. 169 „Diese beunruhigende Lage der Dinge bewog Ludwig, Lodomerien und Gallizien 1373 von Polen zu trennen und deren Verwaltung dem Herzog Wladislaw von Oppeln anzuvertrauen. Anstatt seiner wurde Emerich Bebek Reichspalatin in Ungarn.“ Ibid. pag. 175. „Ludwig belehnte mit denselben und mit Gnewkow seinen Getreuen den Herzog Wladislaw von Oppeln; Gallizien und Lodomerien aber, welche bisher unter dessen Verwaltung standen, vereinigte er frühern Verträgen gemaess mit dem ungarischen Reiche und setzte ihnen ungarischen Vayda oder Bane vor deren erster Peter Czudar war. Noch machte er 1778 einen Versuch den staatsklugen und rechtschaffenen Wladislaw von Oppeln zum Regentem über ganz Polen mit ausgedehnten Vollmachten zu erhehen; das Volk freute sich über die erhebung des würdigen Mannes, aber die Oligarchen Gross- und Kleinpolens versammelten sich, jene in Gnesen, diese in Wiszlicza, beschlossen ihm nicht zu gehorchen. Der König gab nach, Wladislaw entsagte gern dem hohen Posten, auf dem er nur Kraenkung fand, und Polen blieb in die erwäenhten drei Statthalterschaften getheilt...“ Ibid. pag. 234. „... da tratt Wladislaw, vormals Ungarns Palatin, jetzt Herzog von Oppeln, als Friedensvermittler auf und brachte einen Waffenstillstand zu Wege...“ Jahr 1383, Ibid. pag. 256. „Als die polnischen Staende Hedwig zur Königin annahmen, hatten sie die Bedingung gestellt, das Rothrusland wieder mit ihrem Lande vereinigt werde... (Jahr 1390.)... sammelte sie ein Heer überfiel Gallizien,

дольским называти. Ся обставина указує, що дотичний фундаційний лист є писаний переже, як князь Федор стався князем подольским и зато як князь по звичаю малярскому называє себе од мѣста головного маєтку, або головного перебуваня: Dux de Munkács, князь Мукачева. Се малярский звичай, бо шляхтичѣ (нямешѣ) себе майже од перших столѣть так зовуть: de Stara, de Nagy Mihály, de Kystopulchan, de Tulchva, de Mad и проч. Сучасно се є скорше знаком того, що грамота є автентична, позаяк если бы була подроблена, як держать Петров и Годинка¹⁾, межи роками 1418. и 1426., тогды были бы его без сумнѣву называли не: dux de Munkács, но dux Podoliae. Жена князя Федора, коли повдовѣла, называєся як вдова в грамотах зовѣм достовѣрных: княгиня Мукачева, ducissa de Munkách. Се приводить и признає и Годинка²⁾.

vertrieb den Statthulter Emerich Bubek, mit den schwachen ungarischen Besatzungen nacheinander aus Lemberg, Zydazew, Przemysl, Jaroslaw, Grodek, Halitsch und Terebowl und bemaechtigte sich des ganzen Landes. So ward Gallizien, welches seit 1189. so häufig der Zankapfel zwischen Ungarn und Polen gewesen war mit dem letztern bleibend bis an dessen ersten Theilung, 1773. vereinigt. Lodomerien war schon früher durch den Verrath der Burgvögte unter litauische Herrschaft gerathen und der Theil Podoliens, den Teodor Koriathovitsch als ungarischer Vasall besass (vgl. oben S. 175.) fiel auch mit Gallizien an Polen...". Но вже року 1339. дня 7-го мая на польскѣм соймѣ предлагають бездѣтному королю Казимиру як кандидата за его наслѣдника на случай, коли бы не мав жадного природного наслѣдника. (Гляд. Fessler, Ibid. II. 59.) „Die Stimmen theilten sich; einige brachten die Herzoge von Masovien... andere den Herzog Wladislaw von Oppeln als Abkömmlinge des alten piastischen Stammes und mithin zur Thronfolge Naechsberechtigte, in Vorschlag...“ Из другоѣ части одна диплома тогоже короля Зігізмунда из дня 3-го лютого р. 1417., выдана по смерти князя Теодора Корятовича на просьбу его вдовы (Гляди Михалій, Op. cit. Мараморощкѣ дипломы, стор. 206.) называє князя Федора князем Опольским „... magnifice domine Valha relicte ac puelle Annus vocatarum, filie condam Theodori Ducis Opulie (sic) quod Stanislaus et Georgius de Dolha“... (Cf. diploma dđto 24. Aprilis 1417. Ibid. pag. 209.) Само собою повстане питання на основѣ опису лѣтописця Кромера, ци не був сей князь Ладислав Опольский, який був и палатином Малярщины, братом князя Федора Корятовича, котрого диплома р. 1398. называє Василем, коли Ладислав рѣвняєся в малярскѣм Василію и князь Теодор пишєся князем Опольским? На легко не мож туй допустити ошибку, як держить историк Михалій, бо в дипломах малярскоѣ корольскоѣ канцеларіѣ однак не закралися так легко ошибки, а особливо, коли ся диплома выдавалася на просьбу самоѣ вдовы княгинѣ. Кромѣ сего князь Федор мав и сестры, одна є правдоподобно третою женою цѣсаря Карла IV., а мати короля малярского Зігізмунда, який правдиво называє зато князя своим прелюбимым уйком (avunculi nostri carissimi et fidelis), як се право приведено. А тѣтку же князя Теодора взяв був за жену польский король Казимир. (Гляди мою студию: Князь Федор Корятович и Мараморощ, выпечатано явилася в мѣсячнику: Подкарпатска-Русь, року 1930. нум. 9—10. стор. 181. стор. 182. и замѣтка 14.). — ¹⁾ Hodinka, Op. cit. A munkácsi püspökség történ. pag. 106. „Ez a Korvin-féle oklevélben említett Koriathovics féle hamisítvány Petroff szerint 1414—1428 között készült. Cf. и стор. 174. що мало вышше приведено. — ²⁾ Hodinka, Op. cit. A munkácsi g.-k. püspökség tört. pag. 154. „Tódor herceg halála után özvegyét, Valha vagy talán Olga herceggasszonyt említik ekleveleink „ducissa de Munkách“ néven 1418-ig. Lehoczky, Op. cit. Bereg vm. Mon. I., pag. 140. „1418-ban pedig említetik Helele, mint „officialis ducissae de Munkács“. Leleszi kiadvány (L. Bereg város, Prot. Act. B. 455.63 sz.) Tódor özvegye úgy látszik erélyesen védte birtokait, mi kitetszik onnan is, hogy...“ Vid. III köt. 78—80 lap.

Но се очевидно указує, що тогды муж еѣ був князем Мукачева, Dux de Munkách, иншак бо не могла бы называтися вдова его княгинею: „ducissa de Munkách“. А се особливо стоить и о его придворных монахах и священниках, котрых проф. Годинка пѣдодрѣває¹⁾ о сѣм фалшованю и пѣдробленю. Правдиво каже, хоть и не нароком, Годинка, що та обставина фундаціональноѣ грамоты Корятовича року 1360., що князь называє себе князем Мукачева, а не князем подѣльским, дѣйстно скорше доказує автентичность грамоты, як еѣ пѣдробленѣсть.²⁾ 2. Грамота князя Івана Корвина з року 1493., на основѣ котороѣ пѣднятый був спѣр о пѣдробленю грамоты Корятовича року 1360., не то каже, що суперека зато пѣднялася, що грамота Корятовича и другѣ були фальшивѣ и пѣдробленѣ, но що они из фальшивых причин були выпрошенѣ и выданѣ несправедливо,³⁾ и очевидно зато, що не мають королѣвского одобрєня, суть неважнѣ.⁴⁾ Се указує и та друга обставина, що князь Корвин не лиш нияк не карає єпископа Іоанна и монахѣв, як предложителѣв таких пѣдробленых документѣв, но допущає лагоду, котру и зробили з римо-католицким плебаном города Мукачева и сяк дальше потверджує сю лагоду и допускає права и єпископа и монастыря, котрѣ они всегда выводили из донаціѣ Корятовича, як з первого жерела. Знати бо треба, що в Мадярщинѣ од короля Бейлы III. и особливо IV.-го (1235—1270.) сталося обовязковым доказовати права свои грамотами-документами, брак же и недостаток, або недостаточность документѣв выставило небезпецѣ и давнѣ маєтки, якѣ спокѣйно и з доброю совѣстею держали их властителѣ и за предовгѣ часы и так позад се премного маєткѣв було потрачено. Кто не мав дѣпломы письма, потратив свои маєтки, хоть и од як довго мав их переже. Зато повстали процессы, зато повстали пѣдробленѣ грамоты, и зато заведенѣ були и кары. Се историчнѣ факты, якѣ у великом числѣ повстали саме з кѣнцем XIV. и XV. столѣтя.⁵⁾ На сѣй основѣ правдиво чудне дѣло,

¹⁾ Hodinka, Op. cit. A munkácsi görög-kat. püspökség története pag. 174.

— ²⁾ Hodinka, Op. cit. A munkácsi g. k. püspökség története pag. 117. „Az a vádja pedig, hogy a Korvin féle oklevél podoliai hercegnek nevezi Tódort, míg az 1360-ki Koriatovics Tódor munkácsi hercegnek mondja, éppenséggel a hitelessége mellett bizonyít.“ — ³⁾ Hodinka, Op. cit. A munkácsi g. k. püspökség története, pag. 127. „... Nem koholt, nem áloklevelekről volt tehát szó, hanem hazug czimen kieszközöltekről...“ — ⁴⁾ Hodinka, Op. cit. A munkácsi g. k. püspökség története, pag. 118. „A Koriathovics féle alapítvány, még ha Koriatovics tette is, az ő halála után a törvény értelmében, érvényét veszttette, mert nem volt királyilag megerősítve. Csak 1692-ben lett az érvényessé, a mikor a püspököt és általa a szerzeteseket is megerősítette az alapítvány birtokában...“ — ⁵⁾ Vid Erdélyi László, A tihanyi apátság kritikus oklevelei, Budapest, 1906. pag. 5—10. „... az írásbeliség elvvé, kötelezővé, csak III. Béla korában kezd lenni és még inkább azzá lesz IV. Béla ifjabb s öreg királysága idején... A... királyi örökségek (perpetuitates) visszaszedése 1228-tól még a jogos, vagy

що туй видимо, що предложителѣ по́дробленыхъ документѣвъ зѣ-
стали не лиш не каранѣ, но и не осужденѣ, по́дчас коли в сих ча-
сах многѣ за се були осужденѣ, навѣтъ и достойники, аббаты, ка-
питулы, як се передають мадярськѣ историки¹⁾. Сей момент дуже
важный а еще важнѣйшый нынѣ, як коли то Базилович предло-
жив в своѣм творѣ²⁾ против автенциі грамоты Івана Корвина,
призываючися на сю обставину, бо тогды діпломатика ще не була
так розвита, як днесь. Петров подає на се одповѣдь, но недоста-
точнѣсть сеѣ одповѣди признає и сам Годинка,³⁾ и зато усилюєся
доповнити и обяснити цѣлу справу. Менѣ же так указуєся, що и
теперь не маємо одновѣдноѣ причины на то, за що епископ и
монастырь не були осужденѣ. Єслибы князь Іван Корвин був
дѣйстно выповѣвъ и выголосив сю грамоту Корятовича из року
1360. за по́дроблену и фалсификат, як се твердить Годинка и проф.
Петров,⁴⁾ тогды безумовно треба було осудити и епископа Іоанна
и монастырь, хоть епископ и одказався на се од доходкѣвъ деся-
тины. Се не сталося, они не були осужденѣ, но напротив І. Кор-
вин в тѣй самѣй грамотѣ признає из свѣдоцтва многих, як римо-
католицкого плебана и его численнихъ вѣрникѣвъ мукачевскихъ и
околицѣ и то, що од *непамятныхъ часѣвъ*⁵⁾ *подаються съ данины,*

jogosnak vélt, régtől fogva birt, jószágok és jövedelmek megmaradását is veszélyez-
tette, ha nem volt róla oklevél... Az oklevél hamisítások klasszikus korának határozot-
tan a középső deák korszakot kell tekintenünk... Az Anjouk idején kezdődő deák
korszak már felismerte a régi írásnak szinte utánozhatlan jellegében rejlő veszedelmet,
azért hamisítványait közel egykoru átiratok alakjában készíti el, becsempészi hiteshelyi
levéltárakba, ott fennsőbb rendeletekre megkeresik, fölfedezik, ismét átírják, s annak
a ki az eredetieket követelne, tanuk igazolják, hogy az eredetiek elvesztek, elégtek,
utonállók kezébe kerültek stb...¹⁾ Erdélyi, Op. cit. A tihanyi apátság...
pag. 9. „Bizonyára igazságtalan dolog volna minden hamisítást a deák osztály
rovására írni. Mindegyik korban ott vannak az írástudók közt a szerzetesek is,
kik között szintén akadtak hamisítók... Hamisítás vádjában apátot, káptalant
is marasztalnak el. Ha mindazonáltal a deák osztályra különösebben ráirányítjuk
a figyelmet, ennek oka az a tulnyomó prókatori szerep, a melyet a hamisítások
klasszikus középkorában a deákság szembenűnően elfoglal...“ -- ²⁾ Joannicus
Basilovits, Brevis notitia fundationis Theodori Koriathovics, Cassoviae, 1799. Tom.
I., pars II., cap. VII. §. V. pag. 56–57. — ³⁾ Hodinka, Op. cit. A munkácsi
gör. kat. püspökség tört. pag. 105., 125., 126. Петров твердить, що та грамота,
яку князь Іван Корвин виявив за фалшиву и ничтожну, не була року 1360., но
друга зготовлена mezi роками 1414–1428. Напротив же проф. Годинка се од-
кидає и доказує, що грамота, яку князь Корвин знищив, є та сама з року 1360.
Hodinka, Op. cit. pag. 106. „Ez a körülmény alkalmat nyújt Petroffnak arra, hogy
rámutosson és kiemelje, a mit sem Battányi, sem Bazilovics nem vettek észre, hogy
Korvin János voltaképen nem az 1360 ki oklevélről beszél, hanem Koriathovicsnak
egészen más iratáról... Ez a Korvin-féle oklevélben említett Koriathovics-fele hamisítvány
Petroff szerint 1414–1428. között készült.“ Vid. Ibid. pag. 133–136. „... Ko-
riathovicsnak ilyen más leveléről... mindmáig sehol legkisebb említés sem történt...
Mindmáig Petroff az első, a kinek eszébe jutott, a mi kissé még is csak feltűnő...“
— ⁴⁾ Hodinka, Op. cit. A munkácsi g. k. püspökség tört. pag. 168–172. „... Mind-
ezen röviden összegezett érvek és okok alapján, ki merjük mondani, hogy az oklevél
nem a Koriathovicsé, s nem 1360-ból való, mert nem lehet az, hanem koholt, vagy
legalább is interpollált későbbi készítmény“. — ⁵⁾ Гляди грамоту Івана Корвина из

и зато допускає лагоду меж сторонами. Се сам факт є того доказом, що сам князь І. Корвин признає донацію, дану князем Корятовичем монастирю и лиш того не хоче признати *законным*, абы католики платили десятину шизматикам¹⁾ и вслѣд за тым лиш из формальных причин не допускає и не признає грамоту року 1360. за автентичну.²⁾ А що слѣдує из высше сказаного? Без сумнѣву то, що монастирь дѣйстно дѣстав донацію од князя Корятовича и се дѣстав тогды и тым часом т. е. около року 1360., иначе бо плебан Діонізіи, який був „*arcium liberalium magister*“ и котрый на сю розправу мав достаточно часу приготовитися, як и другѣ ученѣ люди, яких в сѣй справѣ князь Корвин призвав, як вѣн сам каже в письмѣ,³⁾ не мѣг бы замовчати, но був бы отверто сказав противне, право так як, и вѣрники города Мукачева и околицѣ. Ся обставина пожадає признати правду сих дат, бо если бы монастирь не був заоснований уже около року 1360., но лиш з початком XV. столѣтя,⁴⁾ — як твердить проф. Годинка в другѣм

дня 6-го февраля року 1493., подає: *Hodinka, Op. cit. Okmánytár, pag. 7–8.* „... praefatus Joannes eppus Ruthenus presenciam nostram adveniens... Ex opposito adstitit Dionisius artium liberalium magister ecces. Martini eppi et confessoris in oppido Munkács fundate plebanus proponens, qualiter sepefatus Joannes eppus Ruthenus falsis litteris mediantibus iura plebanie sue dirimeri molitus sit quomodo praedecessor eiusdem eppi, Lucas presbyter in dicto claustro s. Nicolai olim commorans, ab avo et genitore nostris charissimis false et iniquissime litteras impetrasset, allegans insuper, quoniam indignum et sanctorum patrum sancitis contrarium foret, ut christiani suas decimas schismaticis dare deberent. Advenerunq̄ coram nobis praeterea populi et iobagiones nostri christiani, qui huiusmodi decimis obligantur, anxius exorantes, quatenus dignaremur annuere, (ut) decimas eorum non schismaticis, sed plebano ipsorum darent, prout illustris dn̄c Elisabetha avia nostra et genitor noster rex charissimi iam prius statuissent... Et item racione porcorum de medio iobagionum in Oroszvég commorantibus praefato claustro s. Nicolai ante tempora dari solitorum ideo Dionisius plebanus et Joannes eppus in huiusmodi devenerunt ordinem et unionem...“ — ¹⁾ Гляди грамоту Івана Корвина, *ibid.* р. 8. „... et per consequens alias omnes litteras racione eiusdem a dictis domnis despoto, Joanne gubernatore avo, et rege Mathia genitore nostris charissimis, ac conventus s. Crucis de Lelez ac eciam per nos datas indebite et iniuste fuisse confectas. Quas quidam sex litteras, similiter et nostras, prius preatextu rei huiusmodi datas, suadente iustitia et iuris equitate cassavimus, cassamusque et viribus destitutas esse censemus presencium per vigorem...“ То є Іван Корвин выголосив их за неправосильнѣ, як каже *Hodinka, Op. cit. Okmánytár, pag. VIII.* „... de ez nem azt jelenti, hogy megsemmisette őket, hanem csak azt, hogy ítélete szerint (censemus) érvénytelenek“. — ²⁾ *Dr. Sas Andor, Op. cit. Munkács város levéltára... pag. 146.* „... a munkácsi plébánia és klastrom között a XV. század végén a környék községeinek hovátartozásáról dézsmaadás tekintetében vita folyt, melyet Corvin János úgy döntött el, hogy a klastrom által produkált oklevelet alaki okokból nem ítélte Korjathovicstól származónak...“ — ³⁾ *Vid. Diploma Joannis Corvin. L. cit. pag. 8.* „... Itaque inter tot propositiones et allegaciones vires litterarum perspicacius nos intendere volentes, cum his doctis viris, qui ad latus nostrum communiter adhaerebant, litteras praenotatas per dictum Joannem exhibitas diligentissime cum cura et studio iussimus perspicere, et...“ — ⁴⁾ *Hodinka, Op. cit. A munkácsi g. k. püspöks, tört. pag. 174.* „Ekként e kolostor, bár nem a XIV. század második feléből, hanem csak a XV. század második tizedéből való, az 1391-ben oklevélileg igazolható körtvélyesi után a második görög szertartásu kolostora hazánk-nak a görög szertartás történetének második korából...“

десятьлѣттю столѣтя XV. т. е. межи роками 1410—1420. — тогды мож звѣдатися, чи не були бы ученый и интелігентный плебан римо-католицкий и другъ призванъ ученъ и обывателъ римо-католицкѣ города Мукачева одкинули з гнѣвом и смѣхом таку грамоту шизматикѣвъ, яка смѣла предкладати им такъ фальшивѣ даты, коли ще в свѣжѣй майже памяти задержали, коли прийшов и жив у них князь Федор Корятович? Та сѣ даты, як важнѣ — на певно — и в тодѣшних часах були зазначенѣ и в плебани и в городѣ, зато туй допустити фалсифікацію и такий грубий анахронизм, коли анѣ сто т. е. один сто рокѣвъ, но лиш 80 рокѣвъ минуло було од смерти знязя Корятовича,¹⁾ так думаю, зовсѣм не можливе. Ёсли князь Иван Корвин сѣ дати мовчки прийме в своѣй грамотѣ, як дѣйстно приймає, тогды сѣ даты суть правдивѣ. Сяк же сама грамота князя Ивана Корвина є доказом на то, що всѣ поданя, факты, якѣ подає грамота князя Корятовича року 1360. одповѣдали правдѣ, хоть саму грамоту выголосив Корвин за неважну, неправосильну.²⁾

¹⁾ Hodinka, Op. cit. A munkácsi g. k. püsp. tört. рэг. 168. „Mindehhez hozzá kell vennünk azt is, hogy az 1414-ben elhunyt Koriathovics és az 1493-ban tartott emez oklevél vizsgálat között mindössze 80 év különbség van“. — ²⁾ А що казати до того, що и сама корольвска канцелярія и не минуло рокѣвъ сто не знає о том, що донаційный лист князя Корятовича року 1360. вже року 1493. був судово выявленный як фалсификат. Проф. Годинка приводить и споминає два такѣ факты, якѣ то здаються указовати, що дѣйстно се так сталося. Один факт є из року 1569., другий из року 1597. из житя еппа Василя Чинадѣвского Ардановского Мукачевского, якѣ просили у короля Максимиляна з Рудольфа за села Бобовище и Лавка, як им (монастырю) дарованѣ еще князем Федором Корятовичем. Гляди Dr. Hodinka, Op. cit. A munkácsi g. k. püsp. története pag. 108. „Eddig is tudtuk, hogy szentmiklósi László püspök 1569-ben valamelyes kérelemmel fordult Miksa császárhoz. A pozsonyi kamara iratai közt ráakadtam a püspök és szerzetesek eredeti folyamodványára is, melyben 8 pontban foglalták össze kérelmeiket. Az 5. pontban azt mondják...“ Ibid. jegyzet 1. „5. Supplices m. v. ss. paria cujusdam nostrae donationis offerimus utque intellecta iustitia nostra potentia mediante a monasterio nostro abalienata bona clementer restitui mandet humillime supplicamus, nunc enim ea bona, licet exigua, ad arcem Munkách possidentur“. „Ered. Bpest. OL. Kam. O. Ben. resol.“ Ibid. pag. 108—109. „Elég az hozzá, hogy árdánházi László püspök 1597-ben megújította a kérelmet, még pedig ez uttal nem a kamara, hanem a magyar kancellária útján, a hol azt az ügy érdekében Prágába felutazott püspök személyesen adta át. Sajnos a kérelmet csak Rudolfnak 1597. márczius 29-én Rákóczy Zsigmondhoz intézett leiratából ismerjük...“ Ibid. pag. 109. jegyzet 1. „Expositum est m. v. in personis... Ladislai eppi ac totius conventus fratrum Ruthenorum ecclesiae b. Nicolai... prope arcem nostram Munkach ritu graecorum fundatae... quomodo superioribus disturbiorum temporibus quaedam duae possessiones Bobowystye et Lawka vocatae ex collatione quondam Theodori Koryathowyth alias ducis de Munkach ad praefatam ecclesiam ipsorum pertinentes... simul cum pertinentiis suis ad istam arcem nostram Munkach nunc in manibus tuis existentium occupatae fuissent...“ Ered. falgalm. Bécs, köz. pénzügymin. lev. 14.403 cs. (1597. márcz.) Mellette Koriathovics oklevélének egykoru egyszerű másolata.“ Подѣбно приводит и проф. Петров, Vid.: Országos levéltár, Urbaria et conscriptiones, fasc. 18. Num. 24. „Oroszvéг. Nonam vini et frugum (incolae) dant episcopo Ruthenico. Eidem episcopo Ruthenico loco decimae porcorum dant porkos sedem. Privilegia episcopi Ruthenici vel monasterii ejus, quemadmodum agnoscitur ex litteris privilegialibus parochialibus, parochia eccle-

3. Єще одноѣ замѣтки не мож замовчати, а ся односиться на закѣнченя грамоты князя Корятовича року 1360., де то стоить, що если бы дехто из его потомкѣв, або яких нибудь наслѣдникѣв его не допустив сю фундацію и не хотѣв бы выдати все, що лиш в грамотѣ постановлено од него, най знає, що од того часу буде мати свар (суперечку) з его душею перед всемогучим Богом. По сему же додає, що потверждає грамоту своєю печатею и звычайный датум. Се закѣнченя, санкція або потвердження указуєся перед проф. Годинкою пѣдозрѣлым и се зато, бо сяке закѣнченя, як Годинка говорить, зовсѣм незнане в малярскѣй дѣпломатицѣ (okirattan), но знане и уживане в грамотах (дѣпломах) грецкѣй церкви, якѣ князь Корятович не мѣг пѣзнати як мѣрянин.¹⁾ Та замѣчаю, що менѣ право противне указуєся правдопѣдѣбным. Се є скорше знаком, що саме князь Корятович дав писати сю грамоту и зато уживав сеѣ санкціѣ, яку пѣзнають и наши простѣ селяне, власне еще и не интелѣгентнѣ, та як бы не мѣг познавати и вѣн, котрый був ревным вѣрником, як и цѣла его фамилія. Сей выслѣдок тым, если подумаєм и приймем ту обставину до уваги, еще сильнѣйшим буде и станєся, що князь Корятович знав, що его донация не потверджена королем малярским и не може потвердитися послѣ тогдѣшних законѣв малярских, що и проф. Годинка щиро признає,²⁾ и позад се Корятович заявляє, що запонує перед лицем божим кожного из своих потомкѣв або наслѣдникѣв, який противлятися буде сему и не обновить его фундаціѣ. И може сему служити и сам початок сеѣ грамоты, де называєся и именуєся: »божію благодатею князь Мукачова« (Nos Theodorus Koriathvich Dei gratia dux de Munkach),³⁾ а той титул проф. Годинка держить такою важною причиною, позад котру так видиться и сама, як вѣн твердить, ся грамота не є автентична грамота князя Корятовича,⁴⁾ позаяк Корятович добрѣ знав ма-

siae s. Spiritus, in possessione Ivani fundatae, (datis) jam in his, quam in aliis juri-bus, quae sibi episcopus Ruthenicus vindicat, minus justa reperiuntur. In sola gratia Caeseraeae Majestatis stat, quid et quantum illis concedatur uti». И се приводить : проф. Петров, *Op. cit.* Древнѣйшія грамоты... стор. 199. замѣтк. 3. — ¹⁾ Hodinka, *Op. cit.* A munkácsi gör. kat. püsp. története pag. 164. »A tulajdonképeni sanctio szövegezése, az alapítvány ki nem szolgáltatója lelkének Isten előtti pörre szólítása szokatlan és ismeretlen oklevéltanunkban, ellenben ismeretes a görög egyház-iratokban, következőleg a hitelleség ellen szól, mert ilyen confirmatio Koriathovicstól, mint világi férfiutól alig várható...« Закѣнченя як и всю дѣплогу Корятовича читати мож у: Ioannicius Basilovits, *Op. cit.* Brevis notitia foundationis Theodori Koriathovits Ducis de Munkach, Cassoviae, 1792. Pars, I. cap. IV. pag. 11–13. — ²⁾ Hodinka, *Op. cit.* A munkácsi g. k. püsp. tört. pag. 157. »... ilyen jövedelmeket egyrészt Koriathovics nem tehetett, másrészt ha tette volna is, ahhoz királyi beleegyezést nem kaphatott...« — ³⁾ Першѣ слова грамоты князя Корятовича року 1360. — ⁴⁾ Hodinka, *Op. cit.* A munkácsi g. k. püsp. tört. pag. 150. sqq. »A jószág ezen dotá-

дярске право и законы, послѣ котрых никто не може в Мадярщинѣ мати независиме князьѣвство. Однак менѣ так видиться, що се не цѣлковито крѣе правду, бо маемо прикладом другу грамоту, де подѣбно уживаеся сякий титул, а сучасно не мож нам о автентичности еѣ ани сумнѣватися, бо майже 200 роками пѣзднѣйше е переписана мадярским королем и признана за автентичну. Се е основательный лист аббацѣ Застѣ.¹⁾ Правда, що туй фундатор призываеся на згуду королѣвску, но князь Корятович не мѣг мати ани надѣѣ дѣстати королѣвску згуду и зато мѣг призыватися на то, що вѣн князь божою милостею, а в закѣнченю зато угрожае гнѣвом и судом божим всѣх потомкѣв, або наслѣдникѣв, не выповняющих его фундацѣѣ. Се зовсѣм логичне, но и одповѣдне грецко-руськѣй письменности.

Конечно еше то замѣчаем, що в той час, так видиться се була принята формула, що князь в Мадярщинѣ называлися *»князь божою благодатею«*, се бо здаеся указовати и та висяча печать, якоѣ уживав брат короля Людовика, Стефан як новоименованный князь Залѣся (Седмигороду, Ардялу) р. 1351. а першого своего князьѣвства, як се стоить в самѣй грамотѣ, а на печати явно стоить сяка надпись: „Sig. domini Stephani Dei gratia Ducis Transilvani“²⁾ т. е.: *»печать пана Стефана божою благодатею князя Залѣся«*. А що поза Мадярщиною такѣ титулованя, особливо в Литвѣ,

czionális birtok címe ellen szól az 1360-ki oklevél „Isten kegyelméből munkácsi herceg” címe. Igaz, hogy Tódor akkor még nem volt podoliai herceg s e tekintetben a munkácsi herceg címének a viselése ellen nem is emelhető kifogás, de jól megnézve e címet, teljességgel a hitelesség ellen szól az. Mert, ha Koriathovich Isten kegyelméből azaz saját jogon, önálló hercegségként bírta volna Munkácsot, akkor, de csak is akkor, nem is lett volna szüksége, hogy az örök alapítványt a koronával megerősíttesse, különben nem“. — ¹⁾ „In nomine Sancte et Individue Trinitatis Petrus Dei gratia Comes - В имя св и нераздѣлимоѣ Троицѣ Петр божою благодатею Граф.“ - Wenzel, Cod. dipl. Agr. Op. cit. I. pag. 24 Гляди мои. . . Додатки жупы Угоча, в Наук. Зборнику тов. Просвѣта р. 1925. стор. 143. sqq. Аббацѣя Застѣ (Zastii). Оригинал фундацѣйного листа аббацѣѣ Застѣ не остав, но позостала копия, яку дав зробити из оригѣналу король Бейла IV. в свою дѣнацѣйну грамоту, выдану року 1267. Позаяк оригѣнальна грамота писана около року 1067., сяк же мине доба майже 200 лѣт межи нею и королѣвскою копѣею, якою признае автентичною принедену оригѣнальну дѣнацѣйну грамоту. Vid. Szabolcs vm. Monográfiája. Budapest, Op. cit. pag. 403. — Csánki, Op. cit. Történelmi földrajz..., I. pag. 179. — Pauler Gyula, Op. cit. Magyarország története az Árpádok. I., 177. — ²⁾ Fessler, Op. cit. Geschichte von Ungarn. II. 128. „Nach der Heimkehr des Königs vom zweitem neapolitanischen Feldzuge feierte dessen Bruder Stephan seine Vermählung mit des verstorbenen Kaisers Ludwig Tochter Margaretha zu Ofen im Januar 1351. und wurde zum Herzoge von Siebenbürgen ernannt... Da seit lange kein königlicher Prinz Herzog von Siebenbürgen gewesen war, auch Stephan es nur kurze Zeit blieb und bald darauf abermals das Herzogthum von Slavonien übernahm.“ Vid. ibid. Anmerk. I. „Eine Urkunde Stephans: dat. an domini 1351. VII. cal. Aprili, ducatus autem nostri anno primo“; das hängende Siegel derselben trägt die Inschrift: „Sig. domini Stephani Dei gratia Ducis Transilvani“. Pray, Hist. r. Hung. II. 79.“

встрѣчаются, доказуе и выразно признае проф. Петров.¹⁾ Сяк же то треба становити як конечный выслѣдок, що се титулованя »божою благодатною князь« не подае и не може подати доказѣв против автентичности грамоты князя Корятовича року 1360, як твердить др. Годинка.²⁾

В) Конечныя выводы.

На основѣ сих замѣток являлося бы як конечный вывѣд то, що: 1) князь Федор Корятович прийшов до Мадярщины по роцѣ 1351., як се пишуть Длугош и по нѣм новѣйшѣ историки, як се признае и Годинка, но з тым обмеженем,³⁾ що вѣн лиш межи роками 1353—1364. мѣг бути властником Мукачевскоѣ доминиѣ; 2) що до року 1380. находим его властителем маекѣв в Земплинѣ в домини Гуменянской, як се выше приведено; 3) що по сему вѣроятно перебував вѣн на Подѣлю, де по роцѣ 1388. стався князем подѣльским, вѣдки лиш по роцѣ 1394. утѣкаючи спасався и вернув опять до Мадярщины, де позѣстав потому и его фамилия аж до смерти, по смерти же его вдова Валга (Ольга), княгиня Мукачева (ducissa de Munkach,⁴⁾ и доньки Марія и Анна, як грамоты указують, аж до року 1418. Се в житю одного чоловѣка дасться вмѣстити, не жадае бѣльше, як около 70—80 лѣт до часу смерти его р. 1414., як се замѣчав вже перед десятилѣттями историк Легоцкий⁵⁾ а найновѣйше повторяе и Годинка⁶⁾ з тым, що зато не принушенѣ мы приняти двох Корятовичѣв, як се робив наш Базилович, идучи

¹⁾ Проф. Др. А. Петров, Древнѣйшія грамоты... Оп. cit. стор. 187., зам. 4. „Хотя в Литвѣ такія титулованія встрѣчаются: „A. 1420. Nos Boleslaus, alias Swidrigaill, Dei gratia dux Olgarthwicz“ (Radziminski, Arch. ks. Lubartowiczow Sangusków, 1887. I. No. 27.)“ — ²⁾ Гляди мало выше приведенѣ и самѣ слова др. Годинки. — Правда, що Годинка так толкуе се титулованя, як бы означало князя „самостѣйного“, но такого толкованя приведенѣ другѣ приклады не подтверждают и сяк не припуцають. — ³⁾ Hodinka, Op. cit. A munkácsi g. k. püsp. tört. pag. 101., 102—144. „Az újabb írók egy része Dlugoss után azt írja, hogy Koriathovics Nagy Lajossal 1351-ben Braclavban kötött szerződés értelmében kapta volt Munkácsot. Ez az értesítés már magában gyanút kelt, mert 1353-ban Erzsébet birta Munkácsot. Koriathovics csak az 1353. és 1364-i közötti tíz évben kaphatta, ha kapta. Csakhogy, ha kapta is, 1364 után már nem birta. Csak 1398-ban tűnik fel, mint Munkács ura. Ez időből szép számú oklevelünk ismeri Tódor podoliai herceget, amelyek segítségével megállapítható, hogy 1414-ben halt el. E szerint ha 1354—1364. között birta is, halála és első birtoklása közt nem kevesebb mint 54 esztendő mullott el. S mivel 1354-ben a braclavi szerződés kötésekör sem lehetett ifju, vagy meg kell engednünk, hogy 1414-ben 70—80 évesnek kellett lennie, vagy azt kell mondanunk, hogy két Koriathovicsról van szó. Az előbbi Lehoczky a kor szempontjából megengedhetőnek és elfogadhatónak találja, de a kettős birtoklás akkor sincs megfejtve...“ — ⁴⁾ Hodinka, Op. cit. A munkácsi g. k. püsp. tört. pag. 154. „Tódor herceg halála után özvegyét, Walha vagy talán Olga hercegasszonyt említik okleveleink „ducissa de Munkách“ néven 1418-ig. 1418 után nem Tódor herceg leánygyermekai Mariska és Annus hercegnők bírájk Munkácsot...“ — ⁵⁾ Lehoczky, Op. cit. Bereg vm. Mon. I., 140. — ⁶⁾ Hodinka, Op. cit. Vid. fent.

по польскому историку Стрийковскому.¹⁾ Двох Корятовичѣвъ принимае из новѣйших историкѣвъ малярских и Петровай, який то твердить, що під королем Людовиком В. в роках 1339. и слѣдуючих сам князь Корят, отец Федора Корятовича, переселився до Мадярщины, и не знати доки, но може до року 1354. був туй, а Василь Корятович правдоподобно 1395, Федоръ же року 1396. або 1397. спасався у короля малярского Зігізмунда.²⁾ Но як видно, зовсім не потрібно принимати двох Корятовичѣвъ. Очевидно, що еще много треба бы межи сими рамками доповнити, бо незрозумѣле є то, що князь Федор Корятович залишає Мукачево без причини и не знати, де и куды вѣдходить, де перебуває за довгѣ лѣта. Треба бы нам пѣзнати причину и чинники та наслѣдки, як се жадає и исторична прагматика, котра на легко не успокоиться в самих фактах, но пожадає всегда выслѣдити и причини, щобы так легше порозумѣти подѣѣ. Само зрозумѣло, се було бы задачею дальшоѣ працѣ и дальшого дослѣджуваня. И ту чекає историкѣвъ ще велика робота, доки то все удасться выслѣдити и не легко вызнатися особливо в сѣм пытаню. Указує се приклад Легоцкого, який в своѣй монографіи то держить, що так заоснованя монастыря мукачевского, як залюдненя сих околиць русинами, якѣ приписуються князю Федору Корятовичу, не могли статися около року 1360. и се зато, бо то доказане дѣло, як вѣн каже, що пережнѣ тутешнѣ жителѣ: волохи залишили сѣ околицѣ лиш року 1367.³⁾ Позад сего вѣн перекладає сѣ подѣѣ на конец XIV. сто-

¹⁾ Basilovits, Op. cit. T. I., pars 1., cap. III., §. 3. pag. 7. — ²⁾ Petrovay György, A Doihay család eredete, leszármazása és története, (1365—1708. — Turul, Budapest, 1893. évfolyam, pag. 122—124. „Basilovits s általa idézett Strikovszky lithván író ezen utóbbi Koriathovics Tódort a két elbeszélт esemény között lefolyт hosszú idő, 56 év miatt az előbbi Koriathovics Tódor unokájának, vagyis kisunokájának tartják, de nézetünk szerint ez nem valószínű, hanem az utóbbi fia az előbbeninek, de az idősebb nem Koriathovics Tódor, hanem maga Koriáth, akit — a keresztységben talán Tódor nevet kapván — az évkönyvirók Koriáth Tódornak nevezhettek, s ebből támadhatott a zavar... Koriáth tehát 1339-ben testvére Olgerd, nagyherczeg haragja elől Magyarországra menekült s Károly királytól a munkácsi uradalmat kapta adományba, Istvánffy és Turóczy László tanúsága szerint megerősítette a munkácsi várat, a Csernek hegyre Bazil-rendű zárdát alapított, neje pedig, Dominika, apáczákat telepített Munkácsra. A csernekhegyi kolostor alapító levele határozottan álmi ugyan, annak ismerte fel már Corvin János herczeg és annak tartotta Batyány Ignác is, ez azonban nem zárja ki, hogy a zárdát — ha nem is 1360-ban — csakugyan a podoliai fejedelmek alapították. Meddig maradt Koriáth Magyarországon, nem tudjuk; lehet, hogy Lajos király az 1354. évi hadjárat alkalmával helyezte vissza Podolia birtokába, s Munkács ismét királyi birtok lett, okleveleink tanúsága szerint 1383-tól Erzsébet királyné bírta...“ —

³⁾ Lehoczky, Op. cit. Bereg vm. Mon. pag. 138. „Téves tehát azok véleménye, kik állítják, hogy Koriathovich Tódor 1365-ben Podoliában elfogatván, ott megöletett volna, valamint, hogy ezt megelőzőleg, a kiköltözött oláhoktól elhagyatott és pusztává vált Munkács vidékét Lithvániából magával hozott oroszokkal benépesítette volna, mert az itteni oláhok 1367-ben távoztak innen el, s így valamint az állítólag 1360-ban alapított csernekhegyi kolostor keletkezésének, úgy az oroszok által történt újabb benépesítésének is csak későbbben, e század végén kellene történie, hiteles adatok szerint

лѣтя, на тогды, коли од року 1398. автентичнѣ грамоты доказують, що князь Федор Корятович дѣйстно туй перебував и носив до-стоинство жупана жупы Берег и був властителем замку и города Мукачевского. Се тогды, коли писав Легоцкий, так и було правдо-подѣбно исторично установлено. Но историчнѣ дослѣды дальше продовжалися и до нынѣ дослѣджено слѣдуюче: 1) що Богдан з своими сынами и численными волохами переселилися до Молдавіѣ з Мадярщины не року 1367., як Легоцкий приймае, но на певно до кѣнця рокѣв 1350—1354., як се доказав мадярский историк Венцел, що тамошнѣ обставины, разом же односины до Мадярщины були до р. 1359. цѣлком упорядкованѣ, як се заявляє сам король мадярский Людвик В. в однѣй своѣй дипломѣ. Сяк передае Венцел,¹⁾ а по нѣм доказав историк Петровай и то, що переселеня Богдана и волохѣв почалося уже року 1342—1343., бо король Людовик В. в своѣй дипломѣ з дня 21. октября 1343. вже называе Богдана *»невѣрным и бывшим воеводою Марамороша«*. Дѣйстно одже не лиш од року 1351—4. но власне вже многими роками перед тым населеня волоске переселилося и зачалося заселованя русинами, и се выключно од р. 1351—4., коли переселеня волохѣв скѣнчилося, як се вже предложив я в окремоѣй студи моѣй о князю Федорѣ Корятовичеви и Мараморошѣ.²⁾ Сим

Koriathovics Tódor podoliai herceg 1398-ban lévén Munkács ura, ki mint ilyen később a beregvármegyei főispáni méltóságot is viselte, lévén az előtt, nevezetesen 1330-ban Dezső, 1335-ben Pető, 1355-ben Marocsa, 1366-ban Pál, (Miklós zempléni főispán testvére), 1380-ban Kusali György és 1396-ban Alaghy Albert beregi főispánok, a munkácsi vár és uradalomnak birtokosa pedig Erzsébet királyné...» Но сему не одповѣдае, що дальше пише в сѣм творѣ (III. 357.) о монастырѣ на Чернецоѣй Горѣ, де то каже: *»Általános a vélemény, hogy a csernekhegyi Vazulrendi kolostort 1360-ban Koriathovics a monostor javára az ő saját vagyonából két helységet Bobovistyt, (Bubuliska) és Laukát, minden azokhoz tartozó jövedelemmel, tizeddel, folyókkal és malokkal adományozott... Ez okmány a pcszonyi káptalan levéltárában őriztetik, hol azt 1877-ben megszemléltem, s valóban e bőrhártyán kiállított irat első pillanatban gyanusnak tűnik föl, mert eltekintve attól, hogy a bőrhártya szokatlanul vastag, durva, s alakja rendetlen, mintha valamely könyvborítékjáról lemetszették volna, a rajta levő írás, mely elfakult s nagy betűkből áll, inkább a XIII. mint a XIV. századbéli okmányok utánzatára mutat, a szövegben előforduló szó rövidítések is; de a gyanut még inkább növeli azon körülmény, hogy nincs pecsétell ellátva s a róla lecsüngő selyem száfrang e kételety és hiányt helyre hozni képtelen«*. Сему же напротив два фаховицѣ по сему року 1888. провѣрили сю грамоту на выразну просьбу Юр. Жатковича, и выявили за — автентичну. Гляди *»Zsatkovics még 1888-ban sem tudván beletnyugodni... az oklevél hitelességének megállapítását kérve Ortwayhoz fordult. Ortway nemcsak megnyugtatta, de Rimelyivel együtt hitelesnek jelentették ki«*. Hodinka, Op. cit. A munkácsi g. k. püsp. tört. pag. 100. Сяк передае проф. Год. — ¹⁾ Wenzel, Op. cit. Kritikai fejteg. Maramaros vm. tört. pag. 340—341. — Гляди в моих: Додатки до історіѣ Русинѣв к жупѣ Ужоча, Наук. Зборник Тов. Просвѣта 1925. стор. 172—3. и замѣтки. — ²⁾ „Князь Корятович и Мараморош“ явилася в мѣсячнику: Подкарпатска Русь, Ужгород, 1930. чис. 6. „... од року 1343. уже за-

же одпадає основа и причина, задля котрої Легоцький був примушений переложити заселення русинів під князем Корятовичем на пізнійший час, на кінець XIV. століття. Єсли же переселення волохів починаючися од року 1342—1343. дійсно вже цілком скінчилося до років 1350.—1354., тогды сучасно сталося и мало перевестися и заселення русинів и князя Корятовича. Се незаперечно уже и зато, бо документи не говорять, що околиць Мукачева и сусідні стояли обезлюднені и залишені. Спомянути и додати треба еще то, що сучасно, власне року 1349. страшна чума по цілій Европі розхопила одну третину населення, и що крім сего в Мадярщині и лютовав страшний голод и незвичайні землетрусы, при котрых 26 сіл було знищено а населення поглощено розколинами землі, як се передає історія,¹⁾ що все не мало обезлюднило и наші околиць.

Подобною ошибкою є и то, що число заселившихся русинів уменшають *черезмірно*; сяк проф. Годинка то твердить, що Корятович як политичний емігрант спасаючися и не мóg прийти з численною дружиною, тым менше з 40.000 русинами, як народне переданя передає и до нині.²⁾ *На се зальчає.и*, що переселення волохів описали мадярські літописи и велике число мало залишити під проводом Богдана Мадярщину, иншак бо не мож бы порозуміти, що мадярський король Людвик V. (I.) не лиш з войском ишов за ними, но до сего еще приняв и польску помоч и майже кожного року воював против них, як літопис каже³⁾ и однак не мóg примусити Богдана навестися до Мадярщини. Причина же сего є то, як передають мадярські історики по житписцю короля Людовика I.,⁴⁾ що число волохів під Богданом

селення волохів не допустиме, бо од року 1343. наступило выселення Волохів и мѣсто чого началось заселення Русинів. Одже граничний камінь заселення Волохів до Мадярщини є рік 1343. . .“ — ¹⁾ Гляди Fessler, Op. cit. Geschichte v. Ungarn, II. pag. 214. „Zu der furchtbaren Pest, welche 1349. in allen Laendern Europas wüthete und ein Drittheil der Bevölkerung hinwegraffte, gesellten sich in Ungarn noch die Schrecknisse der Hungersnoth und des Erdbebens, bei welchem 26 Ortschaften zusammenstürzten und die Menschen von der gespaltener Erde verschlungen wurden. . .“ — ²⁾ Hodinka, Op. cit. A munkácsi g. k. püsp. tört. pag. 74. „Igaz, hogy Bogdán vajda Moldvába vonult ki Máramarosból s a közhit is azt tartja, mely még most is megtalálható egyes írónál, hogy az elköltözöttek helyére jött volna Koriathovics 40.000 ruthénnel, de ezt könnyen megczáfolhatni, először azzal, hogy Koriathovics politikai menekülteként alig érkezhetett akkora embertömeggel, de meg nem is volt hová, mert az üresen maradt Máramorosban egyre-másra kapták az adományt azok az oláhok, kik Bogdány üldözésében részt vettek, pl. 1360-ban Drágos vajda. . .“ — ³⁾ Гляди літопис Іоанна Архідіакона из Кикилева, глава 39., изякої приводить: Ignaz Aurelius Fessler, Geschichte von Ungarn, Leipzig, 1869. II. Band, S. 144. Anmerk. I.: „Item (Ludovicus) fere singulis annis. . . movit exercitum contra aemulos et rebelles et saepius contra Rachenos et Moldavos“. Thuróczy, III. 39. — ⁴⁾ Як передає: Wenzel, Op. cit. Kritikai fejtegetések Marmar. m. tört., pag. 334. „Fontos e tekintetben Küküllői János, Lajos király életirójának következő tudósítása:

на день на день умножалось, росло новыми выселенцами, якъ або добровольно, або и примушено припоилися до него. Навернулися з Людовиком лиш воевода Балк, брат его Иван и братаничъ молдаване Драг, Драгомер и Стефан, котрым в нагороду король Людовик подав маетки, якъ в Марамороши одобрив був од невірного и одпавшого воеводы Богдана, як се указують корольвскъ грамоты.¹⁾ Очевидно одже волоска люднôсть выйшла из Мадярщины великим числом, мож казати, що превеликим, бо король Людовик не мôг их примусити навернутися до Мадярщины всъм своим войском анъ при помочи польскôй, напротив же Богдан заосновав собъ царство, коли удалося ему вôдтам выгнати пануючого доси воеводу Лацка.²⁾ Королю Людовику треба було як кôнцевым успѣхом задоволитися тым, що Молдавiя обовязалася

„Hujus (Nagy Lajos királyt érti) tempore Bogdan wayvoda Olachorum coadunatis sibi Olachis eiusdem disRICTUS, in terram Moldaviae, coronae Regni Hungariae subiectam, sed a multo tempore propter vicinitatem Tartarorum habitatoribus destitutam, clandestine decessit: et quamvis per exercitum ipsius Regis saepius impugnatus exsistisset tamen crescente numerositate Olachorum inhabitantium illam terram, in Regnum est dilatata. Waywodae vero, qui per Olachos ipsius Regni eliguntur, se esse vasallos Regis Hungariae profitentur; ad homagium praestandum obligantur cum censu persolvere consueto.“ (Turóczi, kronikája, III. rész, 49. fejez.) Ezen, a tárgyalat eseményre egykoru tudósítás teljes hitelt érdeml...“ — ¹⁾ Szilágyi, Op. cit. Magyar történet (Milleniumi), III., 281–2. „Lajos király idejében — beszél a magyar kóriró — Bogdán a máramarosi oláhok vajdája összegyűjtván oláhjait, titkon kiköltözött Moldovába, mely a tatárok közelsége miatt néptelen vala... „Lajos király azonban nem hagyta annyiban ez engedelmességet, hanem Bogdánt — lengyel segítséggel is — megtámadta, hogy engedelmességre és visszatérésre szorítsa. De mivel az oláhok száma Bogdán körül mindinkább szaporodott, hatalma és tartománya gyarapodott, ez nem sikerült neki. Annnyit mégis elért, hogy Moldáva szabadon választott vajdája hűséget tartozott a magyar királynál esküdni, adót fizetni és magát hűbéresének vallani. Megerősíti a kronikás ezen előadását Lajos királyunknak 1365-ben kelt okirata, mellyel a hűtlen Bogdán máramarosi jószágait: Konyhát és tartozékait az Iza völgyében, Szász fiának, Balk vajdának, testvéreinek Jánosnak és unoka testvéreinek Drágnak, Dragomérnak és Istvánnak moldován embereknek adományozta jutalmul a hűségért... Mikor történt Bogdán secessiója, pontosan meghatározni ezeddig nem lehet. Mindenesetre 1359. előtt, mint-hogy ez évi márczius 20-án jutalmazta meg Lajos király Gyula fia Drágost jó szolgálataiért, melyeket Moldva megkísérlett visszaállításakor végzett...“ — ²⁾ Petrovay, Op. cit. A Dolhay család eredete... Turul, 1893. évfoly. pag. 77. „Bogdán vajda 1342 végén vagy 1343 elején Károly halálának hírére, nem sokat tartván a 16 Lajos király erélyességétől, szabadulni óhajtván a kezességnek mégis csak kellemetlen érzésétől, s különben is vérében levén a függetlenség utáni vágy, — Moldva elfoglalására megindult; zászlói alá gyűjtván a máramarosi és beregi oláhok közül azokat, kiket igéretekkel megnyert, vagy kiket erővel rákényszerített s véres harcok után elűzván Záz vajda fiát Laczkót, beleült a vajdai székbe. Bogdán vajda Moldvába való beütésének indító oka nemcsak az volt, mit Wenzel Gusztáv idézett helyen nyilvánít, hogy t. i. az oláhok a lakatlan Moldvába annak termékenysége végett költöztek ki, mert Moldva, habár nem lehetett is valami nagyon népes, de lakatlan épen nem volt; hiszen Záz vajda fia Laczkó ült fejedelmi székén, a föld termékenysége azonban már adhatta a gondolatot Bogdán vajdának, nem ugyan arra, hogy nyájainak kövérebb legelőt keresni kívándoroljon, hanem, hogy azt a dus földet elfoglalva, ott független fejedelemséget állítson fel. Szalay és utána Lehoczky a moldvai kivonulás okául az erőszakos hittérítést emlegetik, de ez egészen hihetetlen, hiszen a Magyarországon megmaradtak, valamint a velük együtt lakó oroszok, máig is szabadon gyakorolják keleti egyházuk szertartásait...“

признавати верхність малярского короля и в знак сего воєвода молдавский, якого свободно мали право выбирати, довжен був присягою доказати вѣрность, а також платити подать и признати себе по́дданым Мадярщины. Сяк передають се малярскѣ историки. З сего отже виплыває, що заселеня русинѡв, яке приписуєся князю Корятовичу, мало бути доста велике, численне и нараз мало майже слѣдовати по переселеню волохѡв зато, бо не находим нѣяких споминѡв в малярскѡй исторіи и дїпломатицѣ, що з одходом волохѡв обезлюдненѣ села и мѣста стояли пусто т. є. без людности. — Се саме указує и пожадає и то велике число сѣл лиш в жупѣ Земплинскѡй, якѣ заоснованѣ заселенєм русинѡв князем Корятовичем и яких имена выше були вычисленѣ. А к сим причислити треба еще околицѣ Мукачева и другѣ сусѣднѣ жупы. Та то чиста правда, що єсли люднѡсть вийшла, треба було знова заселити край, єсли не хотѣли залишити сѣ околицѣ пусто и безлюдно. А вѡдки мож було дѡстати нову люднѡсть? Очевидно лиш из сусѣдних руських краин: из Галичины, Воляня, Подбля, Литвы и проч. И се mezi тогдѣшними обставинами и легко дало перевестися, бо всѣ тѣ краѣ стояли пѡд польским володарством и пѡд перевагою малярских сил и короля¹⁾, а по смерти польского короля Казимира од року 1370. стався Людовик королем и Польщѣ и все творило одну краину; и зато лиш треба було провѡдника, щобы колонизаційный план здѣйснити. А переданя народа и историки то кажуть, що се зробив князь Федор Корятович. Та як бы не вѣровати сему, хоть може исторична критика злякаєся не мало од великого числа, однак мусить се припустити, хоть бы и найменшѣ доказы на се не нашлися в дїпломатицѣ и архивных грамотах.

Односно причин, якѣ могли вплынути на князя Корятовича пѡзнѣйше, коли залишив Мадярщину, не мож залишити из уваги анѣ *релігійных*, бо знаєм и исторично є доказано, що король

¹⁾ Hodinka, Op. cit. A munkácsi g. k. püsp. tört. pag. 79—80. „... Nagy Lajos Halicsban latin szertartású hieráchiát állított fel a szakadár püspöki székhelyeken, Lembergben, Przemisłben, latin szertartású püspökségeket szervezve, a melyeknek átadta az időközönként üresedésbe jött szakadár püspökségek templomait, székházait, pl. Lembergben, Przemisłben. Ezen körülmények következtében az ottani szakadár egyház lassan annyira züllesbe jött, hogy 1340-ben maga Kázmér azzal a kérelemmel fordult Philotheosz patriarchához szervezze azt újjá. Csakhogy e szándék kivitele elé akadályt gördített az a körülmény, hogy Kázmér után Nagy Lajosunk következett a lengyel trónra, a ki — mint ismeretes — Halicsot magyar kapitányokkal kormányoztatta. Már pedig mint a krassói és kevei megyékhez intézett 1366-ki rendelete tanúsítja, itthon sem viseltetett a szakadárokkal szemben valami barátságos érzélemmel. Annál kevésbé várhattak tőle kiméletet a melléktartományok szakadárjai, akik nemesak oly gyűlölettel viseltettek a latinokkal szemben, a mely türelmetlenséggel, ezek voltak irányukban, de politikailag sem voltak épen megbízhatók...“

Людвик В. лиш од року 1352. стався зовѣм вѣрным и бездоганным и примѣрным сторонником римского папы по той лагодѣ, якою була докѣнчена вѣйна неапольска, як каже историк Фесслер.¹⁾ Перед тым же не так стоить дѣло, бо року 1350. не лиш угрожали ему клятвою, но правдоподобно и стяг клятву на себе, дальше, що лиш од року 1366. король Людвик I. острѣйше став поступати против незединеных и священникѣв их, котрѣ вже тогды були у великом числѣ, як и Годинка каже, в жупах Крашов и Кезе приказав поставити перед жупана.²⁾ Се очевидно сталося наслѣдом того, що цѣсар византійский пѣслав року 1365. посольство, а на самѣм початку р. 1366. сам особисто навѣдав короля Людвика, абы дѣстав од него помѣч против грѣзноѣ небезпеки из стороны туркѣв и ще раз приобѣцяв, власне коли лично ходив до Людвика и торжественною присягою потвердив, що и вѣн сам навернеся до римо-католицкоѣ церкви и переведе и весь свѣй народ.³⁾ И року 1369. цѣсарь сей торжественно и приняв унїю в Римѣ. В наслѣдок бо сего велїся вѣйны против туркѣв в Болгарїи, також в Валахїи, а сучасно численнѣ монахи, засланѣ од римского папы на помѣч и на просьбу короля Людвика, старалися навернути шизматикѣв в Болгарїи и Валахїи до римо-католицкоѣ церкви.⁴⁾ А велике число шизматичких свя-

¹⁾ Fessler, Op. cit. Geschichte von Ungarn, II. pag. 124., 129. „... Denn noch waehrend er vor Aversa stand, hatten ihm die Cardinaele Annibaldi und Wilhelm im Namen des Papstes abermals unter Androhung des Kirchenbannes geboten, alle ferneren Kriegsunternehmungen aufzugeben, das Land zu verlassen, und in Frieden das Urtheil des Apostolischen Stuhles abzuwarten. Es ist mehr als wahrscheinlich... das sie den Bann wirklich ueber ihn ausgesprochen...“ —

²⁾ Hodinka, Op. cit. A munkácsi g. k. püsp. tört. pag. 25. „A magyarországi gör. szert. oláhokat... 1224. óta említik okleveleink... A következő század elején már nemcsak Máramarosban, hanem Beregben, Ungban, sőt Zemplénben is említik őket okirataink. Akkor már nagy számu papjaiknak kellett lenniök, mert N. Lajos 1366-ban Krassó és Keve vármegye rendeihez intézett azon rendelete, hogy a területükön található ó-hitű szakadárpapokat állítsák Himfy főispán elé, legfőként rájuk vonatkozott!“. Порѣвнай моя: Додатки... в жупѣ Уточа, в Наук. Зборник Тов. Просвѣта, Ужгород, р. 1925 стор. 171—176. А також р. 1927. стор. 8—9 и замѣтки. —

³⁾ Fessler, Op. cit. Geschichte Ungars, II 153.: „Wie ihre Vorgaenger mehrmals in Zeiten der Noth gethan, traten auch die Kaiser aus dem Hause der Paleologen bei dem unaufhaltsamen Vordringen der Osmanen mit dem Papste in Unterhandlung; sie erboten sich mit ihrem gesammten Volke, ihn als Oberhaupt der ganzen Christenheit anzuerkennen und die griechische mit der lateinischen Kirche zu vereinigen, um den Beistand des Abendlandes zur Rettung ihres ohnmaechtigen Reiches zu erhalten. Urban V. wies sie ganz besonders an den maechtigen König von Ungarn, der als Nachbar ihnen die kraeftigste Hilfe leisten koennte. Dem zu folge meldete Joannes Palaeologus dem König durch eine Gesandtschaft seinen festen Entschluss, die getrennten Kirchen zu vereinigen, und flehte um Beistand wieder den furchtbaren Feind der christlichen Namens. In der ersten Haelfte des folgenden Jahres, 1366. kam der Kaiser selbst an den ungarischen Hof, beschwor den König schleunige Hilfe zu leisten und betheuerte mit einem Eid, dass er sich in den Schoss dem römischen Kirche begeben und auch sein Volk in denselben führen wolle...“ Cf Ibid. 171. —

⁴⁾ Fessler, Op. cit. Ibid. II. 154—156—7.

щеникôв є новым доказом того, що заселеня их лиш доти могло статися, доки король Людовик I. був толерантнѣйший до шизматичких волохôв и русинôв, т. є. до року 1352., як се право сказано. До сего могли приступити и політичнѣ причини, яких слѣды находим року 1376., коли литовцѣ знова напали на Польшу, позад що король Людовик був примушений воювати против них и коли и заняв замки Белз и Холм, и коли по̀ддалися єму из литовскоѣ королѣвскоѣ фамилиѣ два члены: Корятович и Любарт, як се передають другѣ мадярскѣ историки¹⁾ з тым, що дѣтей их як запо- ручникôв повѣв король Людовик з собою до Мадярщины.

Отже питання князя Федора Корятовича жадає еще много труда и працѣ, щобы на чисто и на певно були выясненѣ и єго роля, жита и смерть,²⁾ и з тым наша исторія, особливо если прий- мемо до уваги и ту обставину, що року 1391. Антоній IV., патрі- арха константинопольский, потверждає монастырь грушевский в Марамороши, який був вже перед тым заоснований и котрого игумен мав власть, почавши од Марамороша через Угочу, Бор- шаву, Сукмар аж до Ардялу.³⁾ И в сѣй грамотѣ є выразно слово и о якôмось епископѣ⁴⁾ на сих околицях,⁵⁾ а то уже само собою

¹⁾ Szilágyi, Op. cit. Magy. tört. (Milleniumi kiad.) III. pag. 304—305. „Meg- zavarták az ünnepeiket a litvaiak betörései, kik szokásuk szerint nyilsebesség- gel ütöttek Lengyelországra. . . Még inkább megdöbentette Erzsébetet (королевна мати кор. Людовика I.) egy újabb betörésük. Vásáros napon 1376. december 7-én e rémséges hírrel riasztották fel a várbelieket: „Gyilkolják a magyarokat“. . . Nagy Lajos a történekrôl értesülvén, igen tekintélyes sereggel ment át a Kárpátokon azon kettôs célból, hogy litvaiak vakmerôségét megfennyítse, aztán hogy az ország kormányát más kezekre bizza. . . Seregét Lajos két részre oszt- ván, mí alatt a lengyelek Chelm várát elfoglalták, ô maga magyarjaival Belcset ostromolta. . . Lajos az elfoglalt várakat közvetlenül a magyar koronához csat- oltta. . . Ugyan akkor a litvai királyi család két tagja, Koryatovicz és Lubart, meghódolt a magyar királynak és önkényt átadták neki váraikat, magukat, fele- ségeiket és gyermekeiket. Lajos király kezükön hagyta mint hűbért váraikat, ha- nem gyermekeiket tuszokul Magyarországba küldötte“. — ²⁾ Де є грôб князя Корятовича? звѣдає проф. Годинка и так одповѣдає „...nézetem szerint, ma- gában véve az a tény, hogy Koriathovics sirja nem is volt, nincs is kolostorban, elegendô annak igazolására, hogy a sir fônntartására tett alapítvány a róla szóló oklevéllel együtt koholmány“. Vid. Hodinka, Op. cit. A munkácsi g. k. püsp. tört., pag. 164. V. ô. pag. 171. — ³⁾ Hodinka, Op. cit. A munkácsi g. k. püsp. tört. pag. 26—27. В самой грамотѣ то стоить: „... concedimus eiusdem Priori ac damus Authoritatem super omnes Proventus dicti Monasterii, ac Pertinentias, quae hic infra inferuntur, velut Zilagsak, Meggyes-Allya, Ugoscha, Berzava, Csicho, Bolvanus, Almaszeg, et in omnibus nominatus Pachomias Prior. . . „Приве- дена грамота в Наук. Зборнику Тов. Просвѣта, Ужгород, 1924. стор. 15—17. Також подає проф. Петров А. Др.: Древнѣйшія грамоты по исторіи карпато- русской церкви и епархii 1391—1498. Прага, 1930. стор. 151—155., а руский перевод стор. 111—112. — ⁴⁾ Петров, Op. cit. Древнѣйшія грамоты, стор. 128. 10. В греческом текстѣ находится стереотипная клавила грамот. . .“ (поста- новляется), чтобы и храмы, освященные мѣстными архіереями. . . получили патріаршую защиту и надзор. . .“ Гляди и замѣтку З., де так толкує выше сказане: „Т. є. если бы таковые имѣлись по близости.“ — А текст из переводу короля Владислава II. вже був выше приведеный. — ⁵⁾ Ibid. pag. 16. „Ad haec si quis nostrorum Subditorum Archi Episcopus, aut Episcopus in dicto Monasterio

допускає, що на сих самих околицях стояли монастирѣ, позаяк в сѣм часѣ грецкѣ а и рускѣ єпископы выходили лиш из монахѣв и жили в монастирях. Сяк же хоть и не выразно, но однак скрыто (*implicite*) грамота грушевского монастиря може служити доказом истнованя монастиря мукачевского, чога дальшим знаком є и то, що в слѣдуючѣм столѣтї є исторично зазначеный спѣр жежи гуменом грушевским и єпископом мукачевским Іоанном, як се доказують королѣвскѣ дїпломы а читати мож и в вѣдомѣм творѣ проф. Годинки.¹⁾

Д) Села добы Корятовича.

Конечно мож нам еще на коротко переглянути тѣ села, якѣ в сѣй добѣ, то є од середины XIV. вѣку до першоѣ четвертины XV. столѣтя заосновалися в Мадярщинѣ в наших околицях, се бо може и способне и звано не мало обяснити пытаня о князю Корятовичеви. Повстала и така думка, якбы Бідерманн²⁾ и за ним другѣ були того погляду, що так заоснованя монастиря мукачевского, так и колонизацію руську из часѣв князя Корятовича зачисляють до легенд, якѣ не можно оправдати жадными архївными доказами.³⁾ Та о монастирю и его заоснованю через князя Корятовича вже говорилисьмо и сказано було то, що мож обективно становити. А що на сам перед тычиться Бідерманна, можна ось то сказати. Бідерманн каже, що князь Корятович не мѣг мати одповѣдно численного вѣйска, бо — сим обосновує свое твердження — тогды бы не одрѣкся був так легко своих прав на Подѣля,⁴⁾

aut pertinentiis eius invenietur, quod eiusmodi dicto Priori esset in Adjutorium, velut haec Humiliatis Nostrae Litteras ostendunt Sigillo Nostrae Ecclesiae munitae. . .“ Выскажесь туй отже можливѣсть, що якийсь єпископ находится на околицях в якимѣсь монастирѣ, бо о грушевскѣм монастири знали напевно, що там нема єпископа. Слѣдує из сего, що уже були тогды и якѣсь иншѣ монастирѣ, де єпископ мѣг здержаться, бо в сих часах грецкѣ и рускѣ єпископы були выключно з монахѣв и жили в монастирях. — ¹⁾ *Hodinka, Op. cit. A munkácsi g. k. püsp. tört. pag. 27—29.* — ²⁾ *Biedermann, Die ungarischen Ruthenen, Innsbruck, 1862.* — ³⁾ Др. В. Залозецкїй: Горянска замкова каплиця, Наук. Зборник Тов. Просвѣта, Ужгород, р. 1924 стор. 136—154. Туй на стор. 152. подає автор цѣлый ряд таких выслѣдѣв, которѣ, як вѣн каже, критично становленѣ: „Що Корятович не був основателем анѣ будѣвничим (*Bauherr*) монастиря Василиан пѣд Мукачевом. . . 2) Не маємо також анѣ одноѣ певноѣ архївальноѣ вѣстки, що Корятович побудовав мукачевскїй замок. 3) Корятович не посѣдав Гомонну. . . 4) То саме односиться до будовлѣ в Новѣм-Мѣстѣ (*Sátorajja-Ujhely, Com. Zemplén*) и в Краснѣм Бродѣ. То саме односиться до парохїй, церкви, якѣ Корятович мав заснувати в Маковицѣ (повнѣчный „Шариш). На се призываєся на творѣ Бідерманна, но не означає стороны, що подає подумку: може не читав сам Бідерманна, бо Бідерманн мало иншак говорити, лиш то перечить, якбы Корятович мав одповѣдну войскову силу, як се дораз приведу, а не перечить колонизацію руськѣй на Пѣдкарпатю. — ⁴⁾ *Biedermann, Op. cit. Die ungar. Ruthenen, I. pag. 8.* „Allein davon, dass er Tausenden seiner Laundsleute in Ungarn eine neue Heimat begründete, findet sich

но сучасно выразно признає, що Корятович дѣйстно заосновав численнѣ руськѣ осады на Мадярщинѣ¹⁾ и на се приводить там же и доказы. Дальше то каже Бідерманн, що Корятович не мѳг як якийсь воевода мати самостѳйне володарство над русинами Мадярщины, хотѣ, як менѣ видитья, на се приведенѣ доказы саме не то доказують.²⁾ Одже даремно призыватися на Бідерманна тым, котрѣ хотѣли бы може все о Кѳрятовичѣ поставити в легенды, або щиро сказавши в казку.³⁾ Николай Мочарій, десять и пару роками пореже померший мадярский историк в Ужгородѣ, за многѣ роки збирав матеріал до монографіѣ жупы Унг (Ужанскоѣ), но смертею передвчасно вырванный не выдал свого твору, з котрого появиляся лиш выривок.⁴⁾ Вѳн передає в сих своих выривках,

eben so wenig eine Spur, als es sich konstatiren laeszt: dass Koriathovich in Eigenschaft einer Woywoden selbstaendige Herrscherrechte über die in Oberungarn wohnenden Ruthenen ausgeübt habe. Jene Annahme beruht auf einem doppelten Missverstaendnisse . . . Es liegt auf der Hand, das Kyriathovich, haette ihm ein Herr zu Gebote gestanden, sich nicht so leicht seiner Ansprüche auf Podolin würde begeben haben“. — ¹⁾ Biedermann, Op. cit. Die ungar. Ruthen. Ibid. Дораз по выше сказанѳм: „Damit soll aber nicht geläugnet werden, dass Kyriathovich einzelne ruthenische Ansiedlungen in Ungarn hervorrief, andere begünstigte und überhaupt dass Volk, dem er selbst angehörte, zu heben bestrebt war. In der Marmaros geht die Sage, er habe dass Talaborthal mit Ruthenen bevölkert; im Ugocser Komitaten begründeten mehrere seiner Waffengefährten, ruthenische Kolonien und dasselbe scheint im Zempliner, Abaujvarer, und Sároszer Komitate der Fall gewesen zu sein. Eine grosse Rolle spielte in dieser Beziehung namentlich dass Dynastengeschlecht der Csudáre de Ónod (Ónod), welches am Schlusse des 14. Jahrhunderts die Herrschaften Makowitza im Sároszer, ferner Stropko und Tokai im Zempliner Komitate inne hatte.“ К сему додає в замѣт. 2.: „Ein solcher Waffengefährte des Kyriathovich war z. B. der 1416. urkundlich erscheinende ruthen. Grundherr; Ondrej Pan de Kaffa (Andreas Herr v. Kaffa) welcher zu Fekete-Ardó im Ugocsaer Komitate eine adelige Kurie und zu Vári eine Meierei besass (A. Szirmay, Not. Com. Ugocsa pag. 138.) — ²⁾ Biedermann, Op. cit. Die ungar. Ruthen. pag. 8. „Es ist auch nicht in Abrede zu stellen, dass Kyriathovich einzelne Güter an Getreue, die im nach Ungarn gefolgt waren, vergab, und dass er mit der Munkácszer Herrschaft sich nicht begnügend, auch in Marmaros und im Ugocsaer Komitate Laendereien gewaltsam okkupirte, was ihm nur mit Hilfe von Wasallen möglich war“ И в замѣтцѣ 1.: „Noch in einer Lesser Urkunde von 1415. (Nr. 73.) erscheint ein „familiaris condam Theodori Ducis Podoliae, possessionem Csetfalva depraedans“. ³⁾ Залозецкій, на мало выше приведенѳм мѣстѣ, приводит за стороника и Др. Перфецкоѳго (стор. 152.) — ⁴⁾ Mocsári Miklós, Ungmegyei községeknek keletkezése, выпечатано: Ungmegyei naptár, 1909. év pag. 162—171. „A IX—XIII. századokban . . . A népesség számáról semmi adat sem maradt fenn, ha azonban az ezen korból ismeretes 45 községre átlag 20 jobbágy portát számítunk (120 ember) akkor ez a 900 porta 5400 embert ad ki. . . A IX.—XIII. században 45 helység fordult elő. . . A XIV. században . . . a vármegye akkori 126 községében átlag 15 jobbágytelekkel (90 ember) számítva 10.340 ember lakhatott . . . A ruthének letelepedése azonban ugy látszik a XIV. század második felében vehette kezdetét, mert Nagy Lajos 1351-ben még lithván földön volt (Sztáray, Okletr. II) és csak a hadjárat befejezése után engedte meg Koriathovics lithván fejedelemnek a bejövetelt, aki állítólag 40—60.000 emberrel költözött Ung, Zemplén és a szomszédos megyék területére. Ez a letelepedés még így sem történt olyan gyorsan, mint egyes írők a tények kellő ismerete nélkül állítják, mert úgy látszik a ruthének először, a pestis és háborúk folytán megüresedett telkeket szállják meg, míg a fáradságos,

як значає послѣ и из оригінальноѣ архівальноѣ власноѣ студіѣ слѣдуюче: В жупѣ Ужанскоѣ числяться до кѣнця XIII. вѣку 45 сѣл, а в XIV. столѣтїю числяться вже 126. Мочарїй признає, що число сѣл умножилось и приписує се рѣзным причинам, а вычислюючи их на кѣнець споминає и численнѣйше заселеня русинѣв, яке, як каже, зачалося — як указуєся — лиш в другѣй половинѣ XIV. столѣтя, бо король Людовик В. року 1351. еще перебував в Литвѣ (Sztáray, Okltr., II.) на вѣйнѣ, и лиш по скѣнченю сеѣ вѣйны дозволив князю Корятовичу заселитися, який, як кажуть, и заселився з 40—60.000 осадниками на околицях теперѣшных жуп: Ужгородскоѣ, Земплинскоѣ и сусѣдных. Но то дальше замѣчає, що єму так видиться, що се заселеня не сталося на скоро, як передають деякѣ писателѣ без одповѣдного знаня подѣй, но переводилося поволи и по мали; на сам перед в селах и на тых грунгах (телеках), якѣ стояли опорожненѣ изза чумы (pestis) и вѣйн, а лиш пѣзднѣйше стали занимати тѣ мѣста округѣв перечинского и велико-березнянского, де мозольным трудом приходилося им высѣкати лѣсы, що скѣнчено було кѣнцем вѣка XVI. и в перших десятилѣтях XVII. вѣка. Число обывательства цѣлоѣ жупы до кѣнця XIII. вѣка приблизно становить на 5400 душ, на тѣ 45 сѣл по 20 йобадьских нумерѣв рахуючи, т. є. 120 жителѣв, — а в XIV. вѣку, право так рахуючи по архівальных датах, но лиш числячи по 15 йоббадьских нумерѣв на одно село т. є. 90 жителѣв, як каже, мож раховати около 10.340 душ, а послѣ списку державных податей (порцій) року 1427. выходит, рахуючи все на один нумер шѣсть душ, число 15.000 душ. В XV. вѣку є сѣл и мѣст 205, як се приведено и в историчнѣй географіѣ др. Чанкія.¹⁾ Выше сказане одповѣдає и тому, що я в моих »Додатках до жупы Ужанскоѣ« мѣг выслѣдити и публицѣ передав, особливо доказуючи и руський характер сѣл.²⁾

По жупѣ Ужанскоѣ осмотрѣм Угочу, де майже то саме находим. До кѣнця XIII. столѣтя в цѣлѣй Угочи, яка много дальше сягала, як пѣзднѣйше, разом вычисленѣ мѣста и села до великого

sok erdőirtást kívánó perencesnyi és nagybereznai járásban ez az elhelyezkedés körülbelül a XVI. század vége és a XVII. első négy évtizedeig tartott... A XV. században... A népesség száma az 1427. évi adólajstromból (Örsz. levéltár Dipl. 32 382) tudható meg... Az 1427-ki adólajstrom (beleszámítva a mezővárosokat is 2000 jobbágy portát ír össze, a mi 6 emberrel számítva 15.000 embernek felelne meg. Már a második összeírás a XV. század végén már csak 1500 portát ír össze... A XV. században 205 község fordul elő... — ¹⁾ Dr Csánki D., Magyarország történeti földr., Or. cit. I., 387—400. — ²⁾ Додатки до історіѣ Русинѣв и руських церквей в Ужанскоѣ жупѣ, в Наук. Зборнику Тов. Просвѣта, Ужгород, р. 1923. стор. 49—52. А року 1924. стор. 223—229—238.

нападу Татар р. 1241. в числѣ 22; по сему приходять еще 15, що разом выносить 37.¹⁾ О числѣ людности не маємо жадных дат, но по тогдѣшным односиам — якѣ в грамотах сѣм там записанѣ, — мож раховати пересѣчно на село 20 хиж (120 душ), сяк выходит на 37 сѣл разом: 4720 душ. До кѣнця XV. столѣтя число сѣл пѣднялося на 76²⁾ з 1300 нумерами хиж, якѣ були пѣдверженѣ податям послѣ державного порційного списку р. 1427. Выходить отже, що число сѣл выросло сильно, а то через заселеня волохѣв и русинѣв од другоѣ половины XIV. столѣтя, коли, як пише по архівных датах Комаромій,³⁾ повстала в Берегу, в Мараморошѣ и Угочѣ головно в долину рѣки Боржавы (Сенявки) правдива славянска колонія за пару десяти лѣт. Сѣ новѣ осады, вынявши пару сѣл за Тисою, були выключно руськѣ и руськими позостали и до наших часѣв, як се предложено и доказано в моих »Додатках до жупы Угоча«.⁴⁾ О числѣ людности не маем жадных статистичных дат, но по числѣ порційных хат мож се приблизно выраховати, рахуючи по тому примѣру, як при жупѣ Ужанскѣй; власне право переже раховалисмо при селах из добы Арпадовицѣв т. е. числячи на село 15 хиж (нумерѣв) з 90 душами, або 20 хиж т. е. 120 душ, тогды бы выходило на всю Угочу 6840, або власне 9120 душ, що послѣдне лѣпше одповѣдає мѣсцевым обставинам, позаяк туй споминаються села з численными жителями,⁵⁾ т. е. бѣльшѣ села, а кромѣ сего саме число сѣл удвоилося в правдѣ.

Если перейдем на жупу сусѣдню Бережанску (Берег), вже обставины згаданоѣ жупы Угочи подають не мало свѣтла и на сю жупу сусѣдню, бо згадана »славянска колонизація«, як мало перед тым сказано из историчных творѣв мадярского историка Комаромія,⁶⁾ однако сягала и ширилася на три сусѣднѣ жупы Мараморош, Берег и Угоча. Руський характер од тогды задержала жупа Берег аж до новѣйших часѣв, як се выразно признає Ле-

¹⁾ Сѣ села вычисленѣ в моих Додатках до исторіѣ Русинѣв и руських церквей в жупѣ Угоча, Наук. Зборник, Тов. Просвѣта р. 1925. стор. 154—165. — ²⁾ Dr. Csánki Dezső, Op cit Magyarország tört. földr. Budapest, 1890. pag. 429—436. — ³⁾ Komáromy, Hunt Pázm. nemz. ugocsaí ága. Turul, 1889. pag. 159. „... a máramarosi és beregi oldalon a szláv és oláh letelepedés kapuja nyílt meg... s alig pár évtizeddel elteltével népes községekre akadunk a hegyoldalukon, a Borsa folyó völgye egy egész szláv gyarmattá alakul. A királyi birtokok mindenütt vendégszeretőleg fogadják a beköltözőket... Vajdáik, kenézeik vezetése alatt megszállják Maramaros és Bereg területét, mert hiszen ott királyi birtok majd csak nem az egész föld, de átjönnek Ugocsa megyébe is, hol Karacsin bilkei vajda, Szerecsen vagy Szaracsén Miklós, Balacsin és Rugas nevű fiaival a rakaszi erdőségeket irtja...“ — ⁴⁾ Op. cit. Додатки.. в жупѣ Угоча, Наук. Зборник Тов. Просвѣта, р. 1925 стор. 168—176. — ⁵⁾ Мало высше приведено из: Komáromy, Op. cit. Hunt Pázm. .. pag. 159. „... s alig pár évtizeddel elteltével népes községekre akadunk...“ — ⁶⁾ Ibid. Мало высше приведено.

гоцкий в своѣй монографіи сеѣ жупы.¹⁾ При концѣ XV. столѣтя числятся в Бережанскоѣ жупѣ 172 села,²⁾ котрых люднѡсть, числячи по высше сказанному, т. е. на кожде село рахуючи 20 хиж (120 душ), выробить 20.640 душ, из котрого числа несуперечно велика часть довжна припадати на заселеня Корятовича, який туй мав доминію города и замку Мукачева,³⁾ що є центральною и найголовниѣшею частею цѣлоѣ жупы.⁴⁾ Из сего легко мож бы провказати, кѡлько треба приписовати на заселеня Корятовича, лиш треба бы вычислити число людности сѣл пѡд королями Арпадовичами до кѡнца вѣка XIII-го. Но се не знати, нема жадных дат,⁵⁾ жадноѣ статистики. Сам Легоцкий в своѣй монографіи не подає ниѣ числа сѣл и мѣст добы Арпадовичѣв и се зато, бо нигде се находити,⁶⁾ не було можливо выраховати анѣ так, як се раховано высше при жупах Ужанскоѣ и Угочанскоѣ. Деяку основу однак подає число парохій, яке вызначене из папских десятиноспискѡв р. 1333—1335. Туй бо зазначено, що парохій було в самѡй жупѣ Бережанскоѣ: 31,⁷⁾ якѣ Легоцкий рахує як римо-кат. парохіѣ, но до сих додає еще другѣ, бо як каже, по многих частях жупы мали несуперечно и греко-русины парохіѣ, о числѣ и мѣстѣ котрых однак нич не знати, — як вѡн каже. Но так думаю, що число

¹⁾ Lehoczky, Op. cit. Bereg vm. Mon. II. pag. 199. „A bereg megyei oroszok, kik számra nézve megyénk általános többségét képezik, nemcsak a határszéli hegyes-völgyes tájakat, hanem Munkácsról dél, nyugat és kelet felé terjedő téreit is lakják, s ezen az alsóbb vidékeken lakó ruthének, mind szokásaikra, mind egyéniségökre tetemesen különböznek a hegyvidéki, különösen az ugynevezett verchovinai hitsorsaiktól.“ — ²⁾ Csánki, Op. cit. Magyarország. tört. fodr. . . I. 409—428 Чотыри города не суть зарахованѣ в число 172 сѣл. — ³⁾ Lehoczky, Op. cit. Bereg vm. Mon. I., 139: „1401-ben Zsigmond király Budán (in festo annunciat. virg. glor.) kelt rendeletében utasítja a leleszi konventet, hogy Koriathovics Tódor podóliai herczeg és Munkács ura („Theodorus, dux Podoliae et Dominus de Monkach“) panaszát vizsgálja meg az iránt, hogy kirsanói Miklós... a közelebb említett András apostol napja körül, fegyveres erővel, hatalmasul a panaszló herczegnek munkácsi várához tartozó sarkadi (máskép oroszfalvi) erdejében (Ad Silvam ipsius domini ducis, ad castrum suum Monkách praedictum pertinentem)...“ — ⁴⁾ Csánki, Op. cit. I. 429 „A XIV. században nagy hirre emelkedett munkácsi uradalom zárta magába a megye szivét, főhelyeit. A Tisza partján fekvő Vári várostól kezdve, Beregszász és Bereg városokon át éjszakkeltre, Ujfalu, Sarkad, Drágabártfalva, Pisztraháza, Sztánfalva, Munkácsváros, Lauka, Viznicze, Bubuliska, Lohó, Ruszkócz, Kajdanó, Lucska, Sztrabicsó, Izsnyéte, Gut, Gát, Jánosí és Déda képezik végpontjait, s egy vár, négy város és 27 falu hatalmas testét — ⁵⁾ Lehoczky, Op. cit. Bereg vm. Mon. pag. I., 426. „Mint hazánkban általában, ugy megyénkben sem találatnak adatok hajdani népességéről, s ezen legkevésbé sem csodálhozhatunk, mert hiszen a politikai számtan, a népek ésszerű összeírásának tana, honunkban még egy száz év előtt ugy szólván teljesen ismeretlen volt... Mily hiányos fogalma volt a mult században néhány írónak a föld népei számáról. kitűnik onnan is, hogy pl. Wosius Izsák, a német, cseh és magyar országokban levő népet összesen öt millióra, míg Ganz J. G. 1744-ben megjelent művében az europai összes lakosságot tíz millióra tette. E szerint megyénkre alig egy-két száz lakos esendet, kiknél többen a fennmaradt jelekből itelve, a barbár korban is lakhattak itt.“ — ⁶⁾ Гляди мало высше. — ⁷⁾ Lehoczky, Op. cit. Bereg vm. Mon. II., 6—7.

таких нѣяк не могло перевысшити число сѣл, якѣ уже стояли до сеѣ doby, а се є мале и выробить разом по моим запискам¹⁾ лиш 33 сѣл. Сяк же одчисливши из числа римо-кат. парохій 31 чотыри городы, зѣстане 27 сѣл, до сего додавши 33 сѣл теперь спомянутых, выробить на добу Арпадовичѣв 60 сѣл. Одже из 172 зостануть 112. Сих обывательство, рахуючи высше сказаным способом, було бы 13.440 душ. До сего лиш то треба еще додати, що села домініѣ замка Мукачева, де кромѣ 4 городѣв (Мукачево, Варі, Берег, Берегсас и мукачевский замок) причисляються еще 27 сѣл, як се року 1427. дѣстає в королѣвску донацію деспота сербский Георгій Бранкович, поодинокы вычислено,²⁾ перед сею добою еще не стояли, кромѣ Іаношієва, Ракоша, Ізнейте (Знятино), Іваніюва и Форноша, котрѣ вычисляє Легоцкий на основѣ папских десятино-спискѣв року 1333—1335. як рим.-кат. плебаніѣ.³⁾ Из сеѣ домініѣ дарує Федор Корятович и самому городу Мукачеву лѣсы, як се споминає в своѣй грамотѣ из року 1451. Іоанн Гунядій, губернатор Мадярщины и опѣкун малолѣтного короля Ладислава, в своѣй привилейной грамотѣ, яку дав городу Мукачеву.⁴⁾ Лѣсы мукачев-

¹⁾ По моим запискам бо 1) в регестрах В-Варадских споминаються: 9 но из сих лиш три не вычисленѣ межѣ 31 рим.-кат. парохіями послѣ папского десятино-списка, 2) Венцел (Wenzel, Cod. diplom. Agr. Op. cit.) приводить в грамотах 31 сѣл, но из них лиш 26 не вычисляються в 31 рим.-кат. парохіях из папского десятино-списка, 3) в збѣрцѣ грамот М. Старая (Sztáray, Oklír. Op. cit.) споминаються до кѣнца XIV. вѣка и в перших трѣох десятильцях XV. вѣка 3, но из сих лиш 2 не вычисляються межѣ 31 рим.-кат. парохіями. И сяк число сѣл неприведенных межѣ 31 рим.-кат. парохіями буде: $3+26+2+2=33$. — ²⁾ Lehoczky, Op. cit. Bereg vm. Mon. III, 543—544. „...Tódor herczeg, ki ez időben (1401) egyszersmind Bereg megyei főispán is volt, ez idő óta folyvást birta Munkácsot, a szomszéd birtosokkal gyakran vizsálykodott s tisztjei és rokonai, névszerint Kaffai Pán Endre és Helele várnagyai is voltak. 1414 óta pedig, midőn Tódor herczeg elhunyt, ennek neje Annus [се ошибка є, вдова Федора Корятовича называлася: Ввалга, власне Ольга, як се вже видѣлисьме — ducissa de Munkács] birtokolt itt 1418-ig, a midőn Pálóczy Máté, majd nemsokára azonban Lazarevics István szerb deszota lépett az uradalom birtokába, kinek 1427-ben bekövetkezet magtalan halálával, azt királyi adományul kapta unokája Brankovics György, Ulk fia, (l. Pesty, Fr. Brankovics]. Az adomány levél szerint (mely a budai kincstári levéltárban, a 443. csomóban 8. sz. a. őriztetik), tartozott akkor a munkácsi uradalomhoz Munkács, Szász, Vári és Bereg mezővárosok, Rákos, Iványi, Izsnyéte, Gut, Ujfalu, Jánosí, Déda, Egrigy-Ujfalu, Ruszkócz, Gát, Lauka, Bubuliska. Lohó, Oroszalu, Bartháza, Pisztrafalva, Medencze, Arthanháza, Lucska, Lányfalva, Kerepeczujfalu, Oláhkerepecz, Kereczke, Dragobartfalva, Sztánfalva és Kusnicza helységek; a fornosí részek, a munkácsi, (bereg)-szászí, guti és gáti vámok és a váríi rév“. — ³⁾ A váradi Regestr. Op. cit. Budapest 1898. num. 94. okirat. pag. 206—207. villa Johannis — Jánosí, Beregszásztól északra. — Lehoczky, Op. cit. Bereg vm. Mon. II. pag. II, 5—6. — ⁴⁾ Dr. Sas Andor, Op. cit. A szabad Munkács város levéltára, pag. 43. „A levéltárnak Munkács város történetére vonatkozó legrégibb adata Hunyadi Jánosnak egy privilegiumában található és arról szól, hogy Máté nádor, Fedor vezér és a szerb deszota erdőkét ajándékoztak a városnak“. Jegyzet: „Hunyadi Jánosnak ezen privilegiuma 1451-ből kelt, de csak Korvin Mátyásnak 1458-as tanssumptumában van meg“. Ibid. pag. 53. — Jegyz.: „...Fedor herczeg Korjathovics Tódort jelöli az oklevélben“.

ского замку сягали майже од самого замку аж до границѣ Ма-
тирицины так в теперѣшнѣй жупѣ Берез, як и Марамороши. Се
указуе урядове слѣдство, подержане на королѣвский приказ р.
1463. через головнослужных жупы Берез на понос вдовы Юанна
Гунядя позад насильств, якѣ против сѣ йоббадѣв зробив в сих
цѣсах Ладислав (Василій) Карачон из Иршавы, як се передае Ле-
гоцкий в своѣм творѣ „Монографія“.¹⁾ Но кромѣ сего Корятович
мав маетки в Марамориши и також на Маковицѣ, як се доказы-
ють грамоты процесѣв, якѣ мав и вѣн сам и по смерти его вдова
княгиня з сусѣдами, як се споминае Легоцкий в своѣй моногра-
фії на основѣ актѣв лелеского архива.²⁾

Що сказано о селах доминиѣ мукачевскоѣ, то саме стоить и
о других селах жупы Бережанскоѣ, якѣ повстали в XIV. вѣку а
котрых люднѣсть приписуеся заселеню Корятовича,³⁾ особливо на
верховинах, зачавши од Мукачева, власне Пѣдгорода.

Если переглянемо жупу Земплинску, туй можемо замѣтити
слѣдуюче: Выше вычисленых сѣл из doby королѣв Арпадовичѣв
було 187, може з деякими и менше, бо легко могло статися, що
для старых назв сѣл одно и то саме село зараховане було и
бѣльше раз, но бѣльше сѣл на певно не було до кѣнца XIII, вла-
сне перших десятилѣтъ XIV. столѣтя. Кѣнцем 15. столѣтя, як при-
водит Др. Чанкїй,⁴⁾ и як приведено выше в сѣм творѣ рахуеся
в Земплинскоѣ жупѣ 493 сѣл. Тогда раховано по цѣлѣй жупѣ
бѣльше як 6000 хиж, якѣ платили порцію. Сяк же люднѣсть doby
Арпадовичѣв, рахуючи як переже раховано,⁵⁾ виробила бы: 22.440
душ, а при кѣнци XV. вѣку 59.160 душ. Одже припало бы на
нове залюднения: 36,720 душ. Однак замѣтити треба, що як Др.
Чанкїй представляе,⁶⁾ з початком XV. столѣтя пѣвнѣчна часть жупы
Земплинскоѣ т. е. верховина выше Снины еще не була залюд-
нена, а що туй в великомаетку Другетѣв числилися 36, а в сусѣд-

1) Lehoczy, Op. cit. Bereg vm. Monográfiája, III., 546. „1463. Bereg megye szolgabirái: Gelsei Márton... valamint... kiküldött királyi bizottsági tagok benyújták jelentésüket az iránt, hogy a királyi rendeletnek megfelelőleg Szilágyi Erzsébet panaszára megtették a vizsgálatot az iránt, hogy Illosvay Karácson László a munkácsi várhoz tartozó és az orosz határokig és Sugó patakig nyúló erdőben, a munkácsi, lompertszászai, beregi, várii, ujfalvi, dédai, és jánosii jobágyok és más vidékbélieknek ott makkoló sertéseit fegyveresen és hatalmasan megtizedeltette s ez által neki 1200 arany forintnyi kárt okozott... Karácson hatalmaskodása miatt a királyi szék elé idéztetett“.
— 2) Lehoczy, Op. cit. Bereg vm. Mon. pag. I., 139—140. — 3) Од Пѣдгорода (Potrénfalva) на пѣвнѣч аж до границѣ була власнѣсть фамилиѣ Перенїй, яка року 1387. дѣстала Чинадѣво, року 1389. Пѣдгорода. — Ся доминїя вмѣщала около 15 сѣл, головнїйшѣ були названѣ, як и Верецкѣ и Воловецѣ. Гляди Csánky, Op. cit. p. 409—425. — 4) Csánky, Op. cit. Magyarország tört. földr. pag. I., 330—367. — 5) Мало выше, рахуючи на село пересѣчно 20 (даколи 15) хат, з 120 жителями, т. е. на одну хату шѣсть душ. — 6) Csánky, Op. cit. Ibid. pag. I., 330.

нôм маєтку Перейніѳв 36—40 сѣл,¹⁾ а межи ними були и деякѣ меншѣ маєтки. Но знати треба и то, що Другеты поселяли право русинôв и волохôв на своих маєтках, як се и читати мож в грамотах архива графа Старая,²⁾ а дальше то, що саме сѣ села, як историки малярськѣ признають³⁾ були майже выключно руського характеру, як се указують и самѣ назвы сѣл, як се высше и предложено⁴⁾ и що сѣ руськѣ села сей свôй руський характер задержали чисто и неперемѣнно аж до XVIII. вѣку, протягом котрого, як малярськѣ историки кажутъ, стали споюватися з словаками, та маярами.

Межи сими новыми селами суть многѣ, якѣ повстають и приводяться в грамотах на початку XV. вѣка в перших двох десятилѣтях, но суть подобно значно великим числом и такѣ, якѣ приводяться переже, власне од середины до кôнца XIV. вѣка.⁵⁾

На послѣд треба дащо ми сказати и о жупѣ *Шариш*, де е славна Маковиця. На жаль о нѣй дуже мало маю дат. Кôнцем вѣку XV. числяться в нѣй 440 сѣл, як се приводить др. Чанкій в своѣм творѣ,⁶⁾ а року 1427. почисленых в цѣлôй жупѣ хат йоббаських 6618. А кôнцем тогоже XV. вѣку було в нѣй около 2000 хат пôдвержених подати. Одже року 1427. выходило бы на цѣлу жупу, рахуючи шѣсть душ на хату, як и высше раховано, 39,708 душ. Из тоѣ сумы треба бы вычислити суму людности сѣл, якѣ вже стояли в добѣ Арпадовичѣв. Но на се не маємо нѣяких дат. Однак можно подати деякѣ замѣтки и вказôвки. 1) Доминія Маковицка, яку мала до року 1470. фамилія Цудар и яка занимає одну четвертину териториѣ цѣлоѣ жупы, числила 64 сѣл. О сѣй

1) Csányi, Op. cit. Ibid. I., 332. — 2) Sztáray, Okltr. Op. cit., pag. 121. "...quod in quodam territorio Koromla vocato, ad possessionem ipsorum Tyba vocatam, pertinenti, magister Gwd castellans ipsius domini Willermi palatini olachos descendere fecisset... 1337. 3. Junii. — Ibid. I., pag. 441. — A. D. 1378.: "...quod Dragus olachus... ac Mathe filius Blasii in possessione Damanya residens..." — Ibid. II., pag. 76. "...dictum Drugeth de Humonna) ex parte quorundam iobbagionum et volahorum suorum, videlicet..." — Ibid. II., 125. "...quomodo populi... wolahi magistrorum Nicolai et Johannis filiorum Drugeth de Homonna in districtu Gepel comitorantes..." Гляди мои: Додатки... Ужанскоѣ жупы, Наук. Зборник Тов. Просвѣта: Ужгород, р. 1924. ст. 233—4. — 3) Zemplén vm. Mon. pag. 346. "Ruthének vagy oroszok, Nagy Lajos király uralkodása alatt (1352—1354) telepedtek le hazánk északkeleti részeibe Korjatovics Tódor vezérlete alatt s Máramaros, Ugocsa, Ung, Bereg vármegyékбôl idôvel átszármaztak Zemplénbe is... Eleinte nem is voltak állandóan letelepülve, hanem északkeleti részeiben szerteszét csatangoltak... Zemplén vármegyében leginkább a mai szinai járás területén telepedtek le, mely még a XV. század elején is jórészt lakatlan terület volt, de azért tömegesen telepedtek le az Ondava, Latorcza és Laborcz völgyeiben is, úgy hogy e vidék még a XVIII században is tiszta ruthén volt, és csak a XVIII. század folyamán kezdtek mindegyre jobban beolvadni a szlávság, s kisebb mértékben a magyarságba is... — 4) Гляди мало переже. — 5) Гляди мало высше. Вычисляються они ниже еще в сѣй главѣ. — 6) Dr. Csányi, Op. cit. Magyarország történeti földrajza... pag. 277—316.

фамиліи уже выше приведена думка Бідерманна,¹⁾ який то твердить, що на кінці XIV. вѣка она мала Маковицю в Шариши и Стрпковску та Токайску доминию в Земплинѣ. 2) Сусѣднѣ з фамилією Цудар була фамилія Перейній, яка мала 20—28 сѣл и котра, як уже сказано, поселяла русинѣв. 3) В папских регестрах десятиноспискѣв року 1333—1338. є вычислено около 92 сѣл, парохій рим.-католицких.²⁾ На певно було бѣльше сѣл, но найбѣльше в такѣй пропорціи, як у Берегу, и так мож бы становити то число сѣл майже на двараз тѣлько, кажѣм на 170. Сяк бы припало на давне обывательство майже половина, а друга зѣстала бы на заселеня нове. Однак если подумаємо, що в Земплинѣ папский десятиносписк сам вычисляє 154 сѣл, якѣ не творили анѣ 43 рим.-кат. парохій, бо 43 рим.-католицких парохій рахують мадярськѣ историки цѣлком до кінця среднего вѣка, из котрых численнѣ повстали пѣзнѣйше, як в XIV. столѣтїю,³⁾ а напротив же, як переже приведено, в добѣ королѣв Арпадовичѣв грамоты споминають там лиш 187 сѣл, тогды виявиться, що се число превелике, яке туй для Шариша не мож допустити. И так ясно, що туй не мож бѣльше допустити як около 130—135 сѣл, котрых люднѣсть виробила бы 15 або 16 тысяч душ, а останок т. є. 23—24 тысяч душ зостало бы на заселеня из часу и од часу князя Корятовича.

Жупа Шариш тепер майже выключно славянского характеру, як се признають мадярськѣ историки, но з тым додатком, що найдавнѣйше залюднили жупу Шариш мадяры,⁴⁾ як и сусѣднѣ

¹⁾ Гляди мало выше. — ²⁾ Ortway Tivadar, Magyarország egyházi földleirása a XIV. száz. elején a pápai tizedjegyzékek alapján, Budapest, 1891. I., 203—210. Туй приводить Ортвай 122 чисел (сѣл), но 14 суть в жупѣ Абауй, 1 в Земплинѣ, 9 нема у Шариши, а о 3 зовсѣм не знати, яке то мѣсто, а три двараз вычисляються, — сяк зѣстане число 92 сѣл. — ³⁾ Zemplén vm. Monogr. Op. cit. pag. 364—365. Вычисляються рим.-католицкѣ парохіѣ среднего вѣку, а є их разом 43, но примногих позначено, що повстали пѣзнѣйше, як в XIV. столѣтїю. „A vármegyében a középkorban fennállott plébániákról a pápai tizedjegyzékből nyerünk adatokat, de ez a jegyzék nem teljes. Okleveles adatok egybevetésével a vármegye területén a következő plébániák voltak a középkorban: Agárd 1291.-ben Pál lelkész említetik. . . Zemplén egy 1362-ben kelt oklevél említi plébániáját. . .” Разом вычисляться 43 парохіѣ (плебаніѣ). — ⁴⁾ Bánó József, Sáros vármegye népének egykori magyarországról, (Századok, Budapest, 1881. Vidéki kirándulás Sáros vármegyére, pag. 12—32. „Igy volt ez uraim a mult századokban e megyében, a városokban és a falvakban. Igy volt ez még a mult század elején. Azon időtől sebes léptekkel történik a hanyatlás, annyira, hogy a mult század végén, vagy ezen századnak elején, a falvakon már csak néhány vén ember imádságos könyvében maradt meg a magyar nyelv, különben annak csak emléke. . . Azt lehet mondani legtöbb orosz falu 150 200 év előtt támadott. De a midőn állandó földművelésre fordult a ruthén nép Szepesben, Sárosban németek helyeit is foglalta el, a mihez a vallási zavarok is hozzátektek. Sokan a protestáns hit elhagyására kényszerülvén, inkább a keleti, mintsem a római egyházba tértek, mert abban az urvacsorát két szin alatt vehették. Amde a hitvallással előbb-utóbb a nyelvet is elfogadták.” (Hunfalvy Pál, Magyarország Ethnográfiaja, 467 lap).

жупы, а не русины, словаки и нѣмцѣ, якѣ є пѣзнѣйшѣ; в 17. и 18. столѣтїю ся мадярська жупа в бѣльшости пословачилася¹⁾; також Гунфалвій є тоѣ думки, що руськѣ села в Шариши повстали лиш 150—200 роками перед тым.²⁾ Но се не зовсѣм так є; мы не перечили того, що из самого початку були в людности и мадяры, но то твердили, що в сих околицях словяне-русины суть автохтонами, якѣ уже из части и перед заселенѣм мадярѣв туй жили. А що новѣ осады за часѣв Корятовича у великѣм чивлѣ словянскѣ и руськѣ мали бути, указують самѣ назвы сѣл, то бо не мож и думати, що перед 150—200 роками всѣ тѣ села в Шариши пословачилися и тогды назвали свои села назвами руськими, а на се нема жадного слѣду або доказу. Напротив же списки десятины жупы Шаришскоѣ то доказують, як Годинка твердить, що люднѣсть сих сѣл складалася з найбѣльшоѣ части з русинѣв, якѣ пѣзнѣйше стали або цѣлком словаками, або хоть з части пословачилися.³⁾ Що князь Корятович мав маєтки на Маковицѣ, вже переже сказано, се бо доказують процесовѣ письма, якѣ споминає Легоцкий в своѣм творѣ.⁴⁾ Кромѣ сего князь Корятович був жупаном и жупы Шариш,⁵⁾ або як тогды назывався Шариш жупы Уйвар (Ujvár).⁶⁾

Е) *Заключеня.*

Теперь уже легко мож прийти в тѣм пытаню до заключеня. Одже становлено: 1) що од другоѣ половины XIV. столѣтя до другоѣ половины вѣку XV. були заоснованѣ новѣ осады — села у великѣм числѣ в жупах Унг, Берег, Угоча, Земплин и Шариш; 2) що люднѣсть сих новых осад выробить многѣ тысячѣ душ в кѣждѣй жупѣ, хоть селиш при-

Hunfalvy. Amint méltóztatnak látni, így lőn az egykor nagy részében magyar Sáros vármegye szlávva. — ¹⁾ Гляди замѣтку 4. на стор. 51. — ²⁾ Гляди попередню замѣтку. — ³⁾ Hodinka, Op. cit. A munkácsi g. k. püsp. tört. pag. 60. „... a tizedlajstromokból, különösen Sárosmegye tizedlajstromaiból megállapíthatjuk, hogy e falvak legnagyobb részét eredetileg ruthének lakták, akik azóta részben teljesen tótokká lettek; részben a tót nyelvvél keveredve eltótosodtak“. — ⁴⁾ Lehoczky, Op. cit. Bereg vm. Mon. I., 139—140. — ⁵⁾ Lehoczky, Op. cit. Bereg vm. Mon. pag. 139. „... 1404-ben podoliai herceg és beregi és ujvári főispánnak Zsigmond király hű szolgálataért (s valószínűen a királyi hadseregére és a vár kijavítására s megerősítésére fordított költségei megtérítéséül) 3000 arany forintot utalványozott Kassa városára akkor kivetett huszezer forintnyi díjból (taxa.) Проф. Петров, О подложности грамоты князя Феодора Корятовича 1360. года (В. И. Ламанскаго, Статьи по славяновѣдѣнїю, С.-Петербург, 1906. стор. 291. також каже mezi документами т. 3.: „1404. г. Король Сигисмунд за вѣрную службу князя Подолья, наджупана Бережскаго и Уйварскаго, жалует ему 3000 золотых флоренов, из тѣх 20.000 флоренов, которые должен в это время уплатить город Кошицы...“ Сума 3000 флор. гляди Петров, Древнѣйшия грамоты по исторїи карпато-русской церкви и іерархїи 1391—1498. г. Прага, 1930. стор. 208. т. 5. — ⁶⁾ Csánki, Op. cit. Magyarország tört. földr. I. 278. „Sáros vármegye. Régebben Ujvár nevet viselt“.

овізно, но по мінімальній мѣрѣ було раховано. Не мало свѣтла подає на тогдѣшнѣ обставини и то, що князь литовскѣ в своїх війнах против Польщѣ забрали и саме на руських землях многѣ тисячѣ у полон. Так в походѣ на Польщу року 1377. литовцѣ забрали 23 тисячѣ у полон. Историк Грушевский так передає сю подѣю¹⁾: »При кінці жовтня 1376. р. Любарт, Кейстут и Юрий Наримунтович вибралися походом. Хоть поголоски про сей похід прийшли в Польщу завчасу, але нічого не зроблено для оборони. Перейшовши потайки Сян під Завихостом, князі почали страшенно пустошити край між Сяном і Вислою, запускаючися аж під Тарнів и в околиці Кракова. Перше ніж польське правительство дібрало якусь силу против них, вони безкарно зобралися назад, починивши нечисленні шкоди, побивши масу людей і забравши великий полон (одна сучасна записка рахує сей полон на 23 тисячі)«. А року 1377. мадярський король Людовик пішов »цілою силою« и »нечисленною силою«, у похід против литовских князѣв, но в рещтѣ лиш для успокоєня польскоѣ суспільности, як Грушевский каже,²⁾ а при кінці походу Любарт и князь піддалися королю Людовику и признали его за свого зверхника.³⁾ Та при сяких обставинах легко сталося и то, що з таких полонених тисячѣ и тисячѣ помѣстилися на Угорщинѣ під проводом Корятовича, також князя литовского в окремѣм его князѣвствѣ, яке дістав од короля Людовика. Що окреме князѣвство не порожня выдумка, указує 11. член мадярского декрету тогоже короля Людовика I. з року 1351., де на просьбу нямешѣв постановляєся, що всѣ нямешѣ (мадярскоѣ краини мають однакѣ права, и тѣ, якѣ жиють в княжествах, котрѣ в сѣй крайнѣ находятся.⁴⁾ Та року 1351. було таке окреме князѣвство в Залѣсю (Ардяли), як се выше

¹⁾ Грушевский, *Op. cit.* *Исторія Укр. Руси*, IV., стор. 53. — ²⁾ Грушевский, *Op. cit.* *Истор. України-Руси*, IV., стор. 53. „Здаєся зрештою, що Людовик робив сей похід більше для заспокоєння польскої суспільности — аби бачили, що він тою справою серіозно зайнявся. Таке вражіння робила на нас уже його участь в війнах з литовськими князями в 1350-х рр., а пізнійша боротьба за Волинь могла хіба знеохотити його до сеї справи, що більше, показавши як тяжко, навіть по всяких успіхах, задержати волинські землі в своїх руках“. — ³⁾ Грушевский, *Op. cit.* *Истор. Україн. Руси*, IV., стор. 53—55. „В грамотѣ р. 1379. Князь Любарт, запевняючи права місту Львову на склад товарів, що ідуть через Волинь в поганські кемлі, зве при тім короля Людовика своим зверхником (unser Herre der König)“. — ⁴⁾ Ludovici I. *Regis decretum unicum anno 1351. editum... Articulus 11 ... Ad eorundem etiam nobilium petitionem annuimus: ut universi viri nobiles intra terminos regni nostri constituti, etiam in tenentis ducalibus, sub inclusione terminorum ipsius regni nostri existentes, sub una, et eadem libertate gratulentur.* = 11. Czikely, ... *Ugyanazon nemeseknek kérésébe is beleegyezünk: hogy az országunk határai közt lakó valódi nemesek még az országunk határai közt fekvő hercegi tartományokban lévőek is, megannyian ugyanazon egy szabadsággal éljenek*“. *Magyar törvénytár*, Budapest, 1899. (Milleniumi emlékiadás) I. pag. 174—175.

мало видѣлисьмо, також було в Славонїи, де був князем короля Людовика V. брат его Стефан. Но сѣ князѣвства незамѣтнѣ з огляду на заселеня русинѣв.¹⁾ Но в XIV. столѣтїю в границях Мадярщины споминаеся еще одно князѣвство, яке мав Федор Корятювич, як князь подѣльскїй, а се було Мукачево. Чи кромѣ сего князѣвства були и другѣ, я не знаю. Може таким уважае историк Фесслер²⁾ и ту часть Подѣля, яку року 1377. подав король Людовик Александру Корятювичу и яку пѣзнѣйше наслѣдством перебрав Федор и мав як мадярскїй вазал. Ся думка одже окремого князѣвства Корятювича и поселеня в нѣй указуеся одже правдоподобною, хотѣ, розумѣеся доказѣв на се нема, а найменше архївальных.³⁾ И не выключено, що дащо подобне могло статися и при других походах короля Людовика против литовских князѣв, головно в роках 1351., 1352., 1354., 1355. як и в послѣдне р. 1377., що подало нам сю думку по звичаю тых часѣв, коли полоненых, если не выкупили их, задержали собѣ побѣдники, хотѣ на сѣ другѣ походы еще подобнѣ, жаднѣ старѣ сучаснѣ записки не найшлися, як се высше пѣд роком 1376. спомянуто.⁴⁾ Подобну колонїзацію споминають историки з часу володѣня короля Бейлы IV. (1235—1270) и сына его Стефана V. (1270—1272), коли Стефан болгарских военнополоненых поселив в Седмигородѣ (Ардяли), як се передае Мелих в своѣм найновѣйшѣм творѣ.⁵⁾ Подобна колонїзація з военнополонеными сталася на певно и в другѣй половинѣ XIV. вѣку пѣд володѣнем королевы Марїѣ, як се може доказовати королѣвска дїплама и з року 1384. дня 22-го юнїя, де королева Марїя окремо споминае ту обставину, що магїстер Балк, жупан Марамороша, з братами своими Драгом и Иваном собѣ зеднав великѣ заслуги тым, що пѣд еѣ вже панованем сильно боровся у вѣйнѣ против

¹⁾ Гляди высше стор. 34. по историкѣ Фесслеру. — ²⁾ Fessler, Op. cit. Geschichte von Ungarn, II. pag. 175. „... Lubart huldigte und ward im Besitze Wladimirs bestaetigt, dass er vor einigen Jahren seinen Neffen Alexander Koriathovich entrissen hatte, diesem aber verlieh der König einen Landstrich in Unterpodolien, den spaeter dessen Bruder Theodor, Herzogh von Munkács erbte“. Pag. 256.: „... und der Theil Podoliens, den Theodor Koriathovich als ungarischer Vasall besass“. — ³⁾ Lehoczky, Op. cit. Bereg vm. Mon. III. pag. 543. „... Koriathovics Tódor podoliai herczeg volt az első, kire a fejedelmi birtok szállott, kinek azt az 1354-ki Braklaw nevű várban kötött szerződés folytán herczegi czimmel adományozta Lajos király egyéb zempléni és mármarosai birtokokkal együtt s ekkor ez uradalom herczegséget képezett. Ő azonban nem sokáig birhatta azt, mert 1356. óta már kizárólag Erzsébetet, Lajos király anyját látjuk ismét az uradalom területén rendelkezni s Munkács ugy említettik, mint királynői birtok“. (Villa regalis. Zichy codex III., 16.). — ⁴⁾ Szilágyi S., Op. cit. A magyar nemz. tört. (Millen. kiad.) III. pag. 232—237. — ⁵⁾ Melich, Op. cit. A honfogl. Magyarország. pag. 178. „... Mások szerint — s ez valószínűbb — e protestáns bolgárok azon hadifoglyok utódai, akiket IV. Béla király fia, V. István telepíthetett le Erdélyben“.

литовцѣв на Руси и многих полонив из межи них и зробив велику добычу, забрав военный прапор еще полонив и самого их начальника Презкою.¹⁾ Одже таку колонізацію военнополонеными мож на певно допустити и при згаданой колонізації князя Корятовича як правдоподобну и се може и то потолковати, длячого не находяться якъсь кенезскѣ листы або привилеѣ, якъ по звычайно давалися, если сяка колонізація переводилася приватными кенезями, шолтейсами в той добѣ; таку на примѣр публиковав и проф. Петров з року 1329., дану шкультетови Николаю о заоснованю села Камьонка на Спишу.²⁾ Також може потолковати сяка колонізація военнополонеными и то, що властителѣ таких осад збудовали в таких осадах церкви (як се видимо в Марамороши в маетках фамилиѣ Довгайскоѣ), и на певно старалися и о священникѣв зато, щобы такѣ осадники спокѣйно и мирно себе почували на новѣй отчизнѣ, як переже на старѣй, коли еще формально не истнували патронатскѣ обовязки.

До сего не свобѣдно нам забути и ту важну обставину, що король Людовик В. був од року 1370. разом и королем Польщѣ, и що од року 1373. оддѣлив Лодомерію (Володимірію) и Галичину од Польщѣ и поручив як окремому губернатору Ладиславу, князю Опольскому, абы так оминути цѣлковиту анархію, як каже історик Фесслер.³⁾ »По смерти Казимира (польскій король ум. р. 1370) по Кромеру, как и остальная Русь, перешла под власть угорскаго короля Людовика, который в Подолии поставил правителя из Угрии. По видимому, таковым Кромер считал именно Θεодора Корятовича, владѣвшаго Мукачевом. О нем Кромер упоминает еще и

¹⁾ Mihályi, Op. cit. Máramarosi diplomák, pag. 83. „Maria Dei gracia Hungariae, . . . regina . . . Nos igitur humillimis et devotis eorundem Balk woyvode et magistrorum Drag et Johannis fratrum suorum uterinorum supplicatione regia benignitate exauditis . . . Lodovico regi genitori nostro Karissimo et tandem nobis in omnis fidelitatis constancia studuerunt et nunc anhellant complacere, praesertim in eo, quod cum nos ipsos magistros Drag et Johannem in regnum nostrum Ruscie, quod per Lithvanos tunc turbabatur, transmissemus, ipsi magistri Drag et Johannes in supremam laudem milicie ardentius incitati, bellicis eorum actibus forte bravus ipsis aridente tam felici diplomate no scuntur militasse, ut ipsos Lithvanos spolia dicti regni nostri Ruscie secum deferentes intrepide invadendo captivosque et spolia dicti regni nostri simul cum Lithvanorum eorundem vexillo ab eisdem per ipsos fideles nostros victorioso ablato et nobis demum in victoriae signum destinato, prorsus ab ipsis abstulerunt, nonnullos ex eisdem Lituanis, signanter Prezkoja capitaneum ipsorum captivarunt. . . . Anno domini 1384. decimo Kalendas mensis July . . .“ — ²⁾ Петров, Древнѣйшая на Карпатской Руси шолтысская грамота 1329. г. К основанію села Еви, позднѣе Камень, нынѣ Каменка на Спишѣ.“ Краткая замѣтка о ней помѣщена нами в прашевской „Народной Газетѣ“ Нум. 1929 г. — „У Biedermann (Ung. Ruthenen II, 63) упомянут впрочем, раньше в 1322. г. Шолтыс Якубян, Стефан Волох“ — стоить в I замѣтцѣ на стор. 1 — ³⁾ Fessler, Op. cit. Geschichte Ungars, II. pag. 169.

в 1366. г. . . . « Так говорить и проф. Петров в своѣм найновѣйшом творѣ. ¹⁾

Но вервѣмся к предмету. 3) Дойшлисьмо також до выслѣду, що новѣ осады були руськѣ. На питаня, кто заосновав, або причинив заоснованя сих новых сѣл, малярська історія и переданя наших русинѣв на Пѣдкарпатю то одповѣдають, що приписовати треба князю Федору Корятовичу, який подав туй русинам нову отчизну. Та звѣдатися мож, защо не мож, або не треба тоѣ думки прийняти? або позад що треба то одверечи? Заселеня дѣйстно сталося, се е фактом безсумнѣвным и бездоганным. Єслибы дакто не хотѣв бы сего приписати князю Корятовичу из недостатку одповѣдних доказѣв, грамот и проч., тогды треба бы се приписовати другому, но як такого другого найти, коли такого другого не споминає малярська історія? Може тому жупану русину, який в роках 1344—1363. споминаєся як жупан комитату Бережанского (Берер)²⁾ и назывався магистер Морочук або Марочук, який був довѣренным чоловѣком королевы Елизаветы и єѣ головным двѣрским завѣдувачем (гофмайстер),³⁾ або, як Легоцкий каже, головным єѣ конюшим (Hoff-Hauptstallmeister),⁴⁾ який приналежав до двору королевы у Берерсаѣ. Но анѣ народне переданя, анѣ малярскѣ історики нѣгде не приписують заселеня русинѣв сему

¹⁾ Петров, Древнѣйшія грамоты. . . Op. cit. стор. 176—180. Кроме е лѣтописецъ польскій, який писав на основѣ Длугоша. Гляди Грушевський: Історія України Руси, том. IV. Київ-Львів, 1907. стор. 90, зам. 1. — ²⁾ Lehoczky, Op. cit. Bereg vm. Mon. I, 138, 352. „Beregvármegye főispánjai: . . . 1344. Marochuk mester, 1347., 1353., 1356., 1359-ben Marochya, Marochuk, Morochko, Marochwk; ő Nagy Lajos király oldalánál az 1351—1352-ki lengyel- és litvánországi hadjáratokban vett részt (Dubniczai évkönyv, majd mint Mária királyné főlovászmestere említetik. Századok idézett h. — Beregszászi privilegium 1356 évről). Barotchnak mondatik tévesen Fejér Gy. i. m. IX. 6. 80. Zichy — Cod. II., 534. lap (1358-ban Marochok comes de Beregh Zichy — C. III, 91., 1363. (Acta monialium Vet. Budens. fasc. 8. Nr. 45.)“ — ³⁾ Sas, dr. Op. cit. Munkács . . . levéltára, pag. 22. „Különös figyelemre méltó, hogy Erzsébet anyakirálynő, kitől levéltárunk legrégebbi irata származik, eredete, családjá szerint, szláv nő volt, a lengyel Piaszt dinasztziából származó hercegnő. Az Anjou királyoknak és Erzsébet anyakirálynőnek a szlávokkal való kapcsolatára a következő tények világítanak. Az anyakirálynő főudvarmestere az orosz Marocsuk volt, aki később Bereg vármegye főispánjává emelkedett. (Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis = Anjoukori magy. okmánytár, Budapest, 1891. VI., 594. 625 lap)“ — ⁴⁾ Lehoczky, Op. cit. Bereg vm. Mon. III, pag. 93. „Erzsébet királynénak Marócsa beregi főispán volt egyszersmind főlovászmestere is, és udvarához a környék nemes ifjaitól álló udvarnoki személyzet s káplánja tartozott . . .“ — „Elizabeta dei gracia Regina Hungariae fidelis suo Morochukoni magistro Agazonum et comiti de Beregy ve eius vicecomiti de eodum comitatu. . . Datum in Wysegrad. in die Cene Domini, anno eisdem 1357.“ — Anjoukori okmánytár, VI, pag. 553. — Дуже інтересний є тестамент тогоже Морочука, жупана Бережанского, який зробив еще 1355. дня 20 юнія перед капитулою острихомскою, и де, не маючи сынѣв, всѣ маєтки свои залишає на свою паню супругу (Anjoukori okmánytár, VI, pag. 342.) Сѣ маєтки не вычисленѣ, лиш межи ними були: „Zentmihal et Dudwazegh ac Beel“.

Морочукови, хоть вѣн був и русин; напротив же в самѣм городѣ Мукачевѣ переданя зберѣгло память того, що князь Корятювич збудовав крѣпостнѣ мурѣ около самого города Мукачева.¹⁾

Як Морочуку нигде не приписуеся заселеня русинѣв, так анѣ другому, хоть сѣм там иде слово о заоснованю новых осад русинами и залюдненю, як и приведено се о Другетах, но робить ся се лиш частинно, парціально. Взагалѣ заселеня русинѣв в XIV. и XV. вѣку приписуеся князю Федору Корятювичу.

Лиш то одно маю ще додати, що многѣ осады из сих повстали и споминаються еще перед роками 1395—98.²⁾, на коли кладуть по грамотам несуперечный час приходу князя Корятювича до Мадярщины. Усилуюся вычислити се по поодиноким жупам.

Так в жупѣ *Берег* споминаеся Новесело (Ujfalu) р. 1417. з селами Бенедиковцѣ, Жуково, Калник, та з другими³⁾; Яношїово (Jánosi) р. 1364; Дейда Déda) р. 1356. 1464.; Гать (Gát) р. 1374., 1482.; В.-Лучки (Nagy-Lucska) споминаються в XV. вѣку, як и М.-Лучкѣ (Kis-Lucska); Росвигово (Oroszfalu, Oroszváros) р. 1360., 1484.; Иваньїово (Iványi) и Ракош (Rákos) р. 1333., 1488., 1495.; Бобовишка (Bobuvika), од XIV. вѣку уживають маетку там положеного монахи чина св. Василя В.; Руськое (Ruszkolcz) подѣбно называеся в XIV. вѣку: Oroszfalu, Oroszváros, як Росвигово; Макарийово (Makarja) р. 1393., 1484.; Шаркадь (Sarkad) р. 1398., 1466. называеся в XIV. вѣку подѣбно: Oroszfalu; Станово (Sztánfalva) р. 1364., 1484.; Коропецъ (Kerepecz, Kereped) р. 1365., 1496. а в XIV. и XV. столѣтїю называеся: Oláh-Kerepecz, Kerepeczke, Kis-Kerepecz (mai Felső-Schönborn); Доробратово (Dragabartfalva) р. 1378. Сѣ даты подае Чанкїй в своѣм приведенѣм творѣ, як каже, послѣ Легоцкого.⁴⁾ Но замѣчаю, що сим еще матеріал не вычерпанный, бо хоть я и дуже за короткий час мѣг бути в лелескѣм архивѣ, однак удалося менѣ найти деякѣ новѣ даты. Сяк Ардов, Яношїй, Гать и Кидьовш споминаються р. 1364.⁵⁾ Мочоля и Чомагече р. 1379.⁶⁾ Бенедиковцѣ, Кайданово, Ракошин, Рускесело (Росвигово) и Иванѣ р. 1391., 1393.⁷⁾ Особливо

¹⁾ Sas Dr. Op. cit. Munkács. . . l. vtra, pag. 48. „ . . Munkácsen talán azért, mivel ott állott szomszédóságában a vár, a körsánczok és védművek maradandó formában nem épültek ki a város körül, ámbár egy Korjathovics Tódor által épített körfal meg-létének van nyoma a történelmi hagyományban“. — ²⁾ Hodinka, Op. cit. A munk. g.-k. püsp. tört. pag. 144. „ . . bizonyosnak kell tartanunk, hogy Koriathovics csak Mária halála, 1395. után jutott Munkács birtokába, a hol először csak 1398-ban említi egy adománylevele“. — ³⁾ Сѣ даты приводит послѣ Легоцкого (Bereg viii. Mon.) як сам каже: Csánki, Op. cit. Magyarország tört. földrajza I. pag. 408-420. — ⁴⁾ Гляди предидучу замѣтку. — ⁵⁾ Archivum. Lelesz. Metal. Cottus Beregh Num. 52. — ⁶⁾ Archiv. Lelesz. Metal. Cottus Beregh. Num. 59. — ⁷⁾ Archiv. Lelesz. Metal. Cottus Beregh Num. 51.

важне се при Росвиговѣ (Oroszfaļu, Руске село), на котре приводитьсѣ рѣк споминаня лиш рѣк 1360. и 1484., бо если бы рѣк 1360. одпав в случаю фалсификованя грамоты князя Корятовича з року 1360., тогды не мали бысьмо другого доказу в документах за истнованя Росвигова перед роками 1395—1398. А що туй в сѣй грамотѣ спомянуто „Oroszfaļu“ є дѣйстно Росвигово, се указує безсуперечно сама грамота, де то кажеся, що Кайданово, Ракошин, Руске село, Иванѣ принадлежать до замку мукачевского и суть сусѣднѣ и межують межи собою.¹⁾ А загалом вже мало высше сказано, що 1427. року в королѣвскѣй донаціи, якою сербскій деспот Георгій Бранкович дѣстав доминию Мукачевску, вычисляються всѣ 27 села кромѣ 4 городѣв и замку мукачевского, а якѣ майже всѣ походят од князя Корятовича и его заселеня. Сербскѣ деспоты Стефан Лазаревич и Георгій Бранкович, якѣ мали сю доминию од року 1418. власне 1427., не заосновали туй коло Мукачова анѣ одноѣ осады, села, бо они поселили своих сербѣв в жупѣ Саболчскѣй в так званых Гайдуцких городах (Hajdu-városok), якѣ за се и так называлися од сего сербского (серб=рац) населеня (Rácz-Fejértó stb.)²⁾

Подѣбно находим такѣ села и в Земплинѣ: Албейнѣ (Albény, Albn) р. 1355., 1358.; Андрашовцѣ (Andrásháza) р. 1355.; Абагаза (Abaháza) р. 1369.; Бачков (Bacsókó) р. 1355.; Аговч (Agócs) р. 1355.; Ардов (Ardó) р. 1390.; Бечкед (Becskeď) р. 1355.; Берецкѣ (Bereczki) р. 1355.; Бокша-Поруба (Boksavágás) р. 1390.; Бозпоток (Bozpatok) р. 1372.; Чейково (Cséke) р. 1364.; Детриково (Detrikvágás) р. 1372.; Добряны (Dobra) р. 1363.; Филев (Fülő) р. 1358. пѣд именем: Philefaļu; Гаранѣ (Garany) р. 1390.; Дьырдыш (Györgyös) р. 1363.; Дьилвес (Gyűlvész) р. 1379.; Галам (Halam) р. 1361.; Генчовцѣ (Henczócz) р. 1372.; Гомок (Homok) р. 1355.; Говр (Hoor) р. 1393.; Колч-Довгополе (Kolcs-Hosszumező) р. 1376., 1391.; Жипов (Izsop) р. 1363., 1414.; Ястреб (Jesztreb) р. 1363.; Кобулница (Kabalapatak) р. 1390.; Каньов (Kányó) р. 1363.; Кашов (Kásó) р. 1390.; Казмир (Kázmér) р. 1372.; Керепля (Kereplya) р. 1355.; Кинчеш (Kincses) р. 1355.; Кійов (Kió) р. 1390.; Кишфалуд (Kisfalud) р. 1370.; Комар (Komár) р. 1361.; Кручов (Krucsó) р. 1390.; Крудин (Krudin) р. 1363.; Кучин (Kucsin) р. 1391.; Купонѣ (Kupony) р. 1393.; Кустоня (Kustonya) р. 1390.; Лаца

¹⁾ Archiv. Lelesz. Ibid. „Possessiones Kajdano, Rakus, Oroszfaļu et Jwanni... A. 1391. ad castrum Munkács pertinencium... vicinis et commetaneis... Nr. 51/1. Nr. 51/2., Nr. 51/3. — ²⁾ Hodinka, Op. cit. A munk. g.-k. püsp. tört. pag. 230—231.

(Lácsa) р. 1364.; Леаньвар (Leányvár) р. 1367.; Ломна (Lomna) р. 1382.; Лоня (Lonya) р. 1363.; Левринец (Lőrinczvágása) р. 1363.; Мернік (Mernyikfalva) р. 1363.; Мигловцѣ (Miglész) р. 1376.; Михалок (Mihályfalva) р. 1363.; Микче (Mikse) р. 1390.; Мичак (Mikevágása) р. 1390. и 1414. (Michak, Mutchak); Моньоровш-Скарбске (Monyorós) р. 1363.; Майоровцѣ (Mórocz) р. 1363.; Олшава (Olsva) р. 1382.; Омпод (Ompod) р. 1380.; Рускесело (Oroszfalu) р. 1390.; Евсед (Öszöd) р. 1356.; Парновцѣ (Parnó) р. 1355.; Петковцѣ (Pétörvágása) р. 1363.; Петровцѣ (Petroch) р. 1397. и 1408. (Orosz-Petrócz); Просач (Proszács) р. 1363.; Рашковцѣ (Ráska) р. 1351.; Ремене (Remenyen) р. 1363.; Шинк (Sink) р. 1350., 1390.; Сенте (Szente) р. 1363.; Сейпгедь (Széphegy) р. 1390.; Собош (Szobos) р. 1390.; Солник (Szolnok) р. 1369.; Страчина (Sztracsina) р. 1370.; Техна (Tehna) р. 1355.; Гополя (Topolya) р. 1397.; Валков (Valkó) р. 1372.; Вишк (Visk) р. 1353.; Червениця (Vörösvágás, Vrusuagas, Orosvágás) р. 1363.; Задор (Zadorhaza, Zadorfalva) р. 1391.¹⁾

До сих сѣл додати треба еще тѣ, якѣ пѣзднѣйше т. е. по роках 1395—8. спомюнаються и приводяться пѣд высше назваными, як нове населеня. Такѣ суть: Глинне (Agyagospatak) р. 1402.; Банске (Bányapatak) р. 1397.; Быстра (Bisztra) р. 1405.; Брезница (Briznicze) р. 1408.; Ценкергав (Czenkerhau) р. 1408.; Домаша (Damása) р. 1408.; Давидов (Dávidvágása) р. 1402.; Чарне (Feketepatak) р. 1402.; Олька (Elke) р. 1408.; Гігловецъ (Giglócz) р. 1408.; Гіровцѣ (Girócz) р. 1408.; Дяпаловцѣ (Gyapolvágás) р. 1408.; Геншеловцѣ (Henselöcz) р. 1408.; Германовцѣ (Hermánvágása) р. 1402.; Горваты (Horváti) р. 1398.; Гоча (Hotcza) р. 1408.; Грабовецъ (Hrabócz) р. 1408.; Келче (Kelcse) р. 1408.; Колбовцѣ (Kolbvágása) р. 1408.; Комловш-телек (Komlóstelek) р. 1404.; Кошаровцѣ (Kosárvágása) р. 1408.; Кривоштян (Krivostyán) р. 1419.; Кутпоток (Kutpataka) р. 1398.; Ломница (Lomnicza) р. 1402.; Маковецъ (Makócz) р. 1408.; Михловецъ (Michlo, Michlócz) р. 1408.; Мразовцѣ (Mrázócz) р. 1408.; Новакнязня (Navaknizna) р. 1408.; Ореска (Генчеловцѣ, Oroszka) р. 1419.; Пискоровцѣ (Piszkor, Piszkor-

¹⁾ Csánki, Op. cit. Magyarország tört. földr. I. pag. 340—366. „... А замѣтити треба, що околицѣ Добрян приводяться як новѣ осады: Албейн, Андрашовцѣ, Бачков, Бозпоток, Чейково, Детриково, Добряны, Доброшня, Филев, Дырьдыш, Дылвец, Галам, Генчовцѣ, Колч-Долгополе, Говр, Жѣпов, Ястреб, Кобулиня, Каньов, Кашов, Казмир, Керепля, Кинчеш, Кійов, Кишфалуд, Комар, ...“ всѣ коло Добрян, як се читати у: Csánki, Op. cit. pag. 366.: „Vörösvágás, a) Vrusuagas, Geregurugasa és Adámuagasa — új telepítvények 1363-ban Dobra vidékén, az akkor Bodrognak nevezett Ondava mentén...“

nicz) р. 1408.; Полянка (Polyánka, Tavana — Polyanka, Polyunka) р. 1414.¹⁾; Руська-Поруба (Poruba-Orosz) р. 1454.; Порубка (Porubka) р. 1451.; Повшафалва (Pósa-falva) р. 1411.; Повша (Possa) р. 1444.; Преншинц (Prensincz) р. 1408.; Притуляны (Pritulyán) р. 1454.; Старесело (Puczák) р. 1408.; Расімо (Raszimo) р. 1414.; Репейовцѣ (Repó) р. 1454.; Рудлов (Rödel-falva) р. 1402.; Вел. и Мала-Рускова (Ruszka) р. 1414.; Шаркань (Sárkány) р. 1413.; Соль (Sókut) р. 1402.; Салник (Szadlik) р. 1408.; Їурске (Szentgyörgy) р. 1438.; Ситниця (Szitnyicze) р. 1408.; Стасковцѣ (Staskvágása) р. 1408.; Токаик (Tokaj, Orosz-Tokaj) р. 1435.; Трепецъ (Trepocz) р. 1414.; Нове-Стражске (Uj-Ör) р. 1405.; Валйон (Vallyon) р. 1430.; Вареховцѣ (Variháza, Varihó) р. 1430.; Вейч (Vécs) р. 1427.; Вехец (Вихоть) (Vehécz) р. 1402.; Велкроп (Velkrop) р. 1408.; Велятин (Velejte) р. 1454.; Владыча (Vladicsa) р. 1430.; Волиця (Volicza) р. 1422.; Войтовцѣ (Vojtócz) р. 1430.; Врешковцѣ (Vreskócz) р. 1414.; Зетень (Zétény) р. 1402.²⁾

До сих можем еще доложить и новѣ осады, повставшѣ в сѣднѣм Шаришу, особливо, якѣ сего часу були заложенѣ. До року 1395. власне 1398. находятся слѣдующѣ: Олшавецъ (Alsoncz) р. 1387.; Андрейовка (Andrásvágás) р. 1366.; Байровцѣ (Bajorvágás) р. 1366.; Габжаны (Bőki, Вуку) р. 1351.; Буковецъ (Bukolcz) р. 1379.; Чаплян (Csaplyan) р. 1387.; Чонкафалу (Csonkafalva) р. 1366.; Домонкошфалу (Damonkosfalva) р. 1370.; Дуплін (Duplin) р. 1379.; Грабовцѣ (Garabócz) р. 1352.; Иваночка-Їановин (Iván) р. 1351.; Кобулниця (Kabalafalva) р. 1366.; Каполна (Kápolna) р. 1365.; Кішассов (Kis-aszó, Kysassov) р. 1379.; Кісіл (Kiszelfalva) р. 1387.; Когановець (Kohány) р. 1387.; Комлош (Komlós) р. 1352.; Кучин (Kucsin) р. 1374.; Лозина (Постреднавес, Ladna) р. 1387.; Млинаровцѣ (Malomfalva) р. 1368.; Никлова (Miklósvágása)³⁾ р. 1387.; Хмѣняны (Mocsonya) р. 1351.; Моньоровш (Monyoros) р. 1352.; Нѣмцовцѣ (Németfalva) р. 1368.; Усовске-Пекланѣ (Peklén) р. 1373. и 1394.; Пекелник (Peklén, Pachlian, Pekelnyk) р. 1373.⁴⁾; Пестрецъ (Pestrócz, Peztuch-wagasa) р. 1381.; Плавница (Plavnicza) р. 1366.; Русин (Ruzsin, Ruzincz) р. 1387.⁵⁾ Шалгов (Salgó)

¹⁾ Csánki, Ibid. Op. cit. Magyarország tört. földr. . . I., 360. — Де уже, здається, споминаєся року 1372. під іменем: Polyon. — ²⁾ Csánki, Op. cit. Magyarország tört. földr. I., 340—366. — ³⁾ Csánki, Op. cit. I., pag. 304. Но є и друге село: Миклушовцѣ. — ⁴⁾ Csánki, Op. cit. I., pag. 306. „... melynek a mai Orosz Peklin felelhet meg“. — ⁵⁾ Як каже: Csánki, Op. cit. Magyarország tört. földr., I., pag. 308. „Ma O-Ruzsin vagy O-Ruzin, Somostol ny.“

р. 1373.; Сасово (Sassova) р. 1352.; Шинглер (Sendlér) р. 1377.; Шимонгаза (Simonháza) р. 1386.; Седлице (Szedlicze) р. 1387.; Сливник (Szilva) р. 1389.; Сопотник (Szopotnicza) р. 1386.; Горисса (Tárca) р. 1370.; Тисинец (Tiszeny) р. 1379.; Трочан (Trocsán) р. 1387.; Усовске (Uszfalva) р. 1383.; Варгонь (Vargony) р. 1395.; Жегне (Zsegye) р. 1395.¹⁾

По роках 1395. власне 1398. слѣдуючѣ села треба причислити²⁾: Мосуров (Adámfölde) р. 1405.; Глинне (Agyagos)-falva) р. 1415.; Златник (Aranyospaták р. 1415.; Бакша (Baksa) р. 1415.; Бѣловежа (Belovezsa) р. 1415.; Бенедиковцѣ (Benedek-vágása) р. 1415.; Брецейовцѣ (Berettő) р. 1420.; Болтофалва (Boltafalva) р. 1419.; Буцловяны (Buczló) р. 1408.; Червелен (Cserveiyen) р. 1412.; Чижень (Csizeny)³⁾ р. 1415., 1416.; Цигелка (Czette-vágása) р. 1415., 1416.; Данишовцѣ (Dénesfalva) р. 1412.; Дубіна (Dubinna) р. 1415., 1416.; Дубова (Dubova) р. 1415., 1416.; Обергарт (Eberharth)-vágása) р. 1408.; Андрейово (Endre-vágása) р. 1415., 1416.; Ордичка (Erdőske) р. 1402.; Фіаш (Fias) р. 1415.; Фулян (Fulyán) р. 1410.; Герлахов (Gerla)-vágása) р. 1410.; Грибов (Gribo) р. 1414.; Гульвас (Gyűlvész) р. 1419.; Гажлін (Henszling, Hazsling) р. 1415.; Гертнек (Herknecht, Hertnicht) р. 1449.; Куринка (Hirinna) р. 1415., 1416.; Длуга-Лука (Hosszumező) р. 1415., 1416.; Стефановцѣ (Istvánfalva) р. 1412.; Жипов (Izsép) р. 1405.; Якубовяны (Jakabfalva) р. 1401.; Калнист (Kálnás) р. 1400.; Капуш (Kapus) р. 1412.; Клачанов (Kelecsény) р. 1412.; Кенцелвагаш (Kenczölvágása) р. 1414.; Кенейз (Kenéz) р. 1408.; Округле (Kerekkrét) р. 1415., 1416.; Кереквагаш (Kerekvágása) р. 1408.; Комарник (Komaró) р. 1415., 1416.; Комлоша (Komlóspataka) р. 1415., 1416.; Бехерѡв (Kőberher) р. 1415., 1416.⁴⁾; Кручов (Krucsó) р. 1414.; Кружльова (Krusoly-vágása) р. 1414.; Лада (Láda) р. 1410.; Ладомирово (Ladomér-vágása) р. 1415.; Кецеровскѣ-Ліповцѣ (Lipolcz) р. 1406.; Моклар (Maklar) р. 1408.; Малцовце (Malczo) р. 1410.; Матовцѣ (Mátévágás) р. 1381.; Мергешка (Mérgešvágás-a) р. 1415., 1416.; Мудровце (Modrafalva) р. 1406.; Млинаровцѣ (Molnár-vágása) р. 1415., 1416.; Надьфалу (Nagyfalu) р. 1412.; Орліх (Orlich) р. 1415., 1416.; Сорочин (Oroszalu)⁵⁾ р. 1414., 1416.; Орту-

¹⁾ Csánki, Op. cit. Magyarország tört. földr... I. pag. 288. -316. — ²⁾ Csánki, Op. cit. Magyarország tört. földr... I. pag. 288 -316. — ³⁾ Як каже: Csánki, Op. cit. Magyarország tört. földr... I. pag. 292. „Talán a mai Tisinyecz? Szvidniktől dk.“ — ⁴⁾ Csánki, Op. cit. Magyarország tört. földr... I. pag. 301. Kőberher, ... talán a mai Becherő, Zborótól é...“ — ⁵⁾ Csánki, Op. cit. Magyarország tört. földr., I. pag. 305. „Oroszalu... Talán a mai Szorocsinnak felel meg Szvidniktől dk.“

това (Ortolt) р. 1415.; Страчена (Osztracsina) р. 1415., 1416.)¹⁾; Зборов (Ozboró) р. 1415.; Павловце (Pálvágása) р. 1415.; Панкота (Pankota) р. 1412.; Питрова (Pétervágása) р. 1412.; Поляковцѣ (Polyák) р. 1415.; Пушовцѣ (Pósfalva) р. 1419.; Рокитов (Rikató) р. 1415.; Рѣвна (Róna) р. 1415.; Мокролуг (Sárpatak) р. 1415.; Шимонфалу (Simonfalva) р. 1412.; Широка (Siroka) р. 1406.; Штефлака (Steflaka) р. 1412.; Штефууро (Stuffurka) р. 1414.; Славко (Szalók) р. 1416.; Смѣлно (Szemelne) р. 1415., 1416.; Михаланы (Szent-Mihály-(falva) р. 1403.; Стеббник (Szobapataka) р. 1415., 1416.; Собош (Szobos) р. 1414., 1416.; Совч (Szócs) р. 1415., 1416.; Сташковц (Sztask)-vágása) р. 1414., 1416.; Сержов (Szverzsó) р. 1415.; Свидник (Szvidnik) р. 1415., 1416.; Тамашфалва (Tamásfalva) р. 1411.; Тапольсег (Tapolyszög) р. 1415., 1416.; Тарно (Tarnó) р. 1415., 1416.; Теряковцѣ (Terjékfalva) р. 1419.; Уйварош (Ujváros) р. 1415., 1416.; Вислава (Vaiszló) р. 1414., 1416.; Венеція (Venécze) р. 1410.; Вишковц (Visk)-vágása) р. 1414., 1416.; Висока (Viszoka) р. 1406.²⁾

Доповнає одповѣдно до сказаного о заселеню русинѣвъ в XIV. и XV. столѣтїю и их числѣ жупа Мараморош з своими доносими о сѣм заселеню, якѣ я туй не вычисляю зато, бо предложенѣ були в окремої студїї: «Князь Федор Корятович и Мараморош», котра появилася вже в мѣсячнику Пед. Товариства «Подкарпатска Русь».³⁾ Лиш приведу конечний выслѣд, який сяк звучить: Из добы королѣвъ Арпадовичѣвъ и при еѣ кѣнциѣ ледвы мож кромѣ городѣвъ Хуст, Вышково, Тячево, Довгополе и Сигот привести друге мѣсто, напротив в XIV. и в XV. столѣтїю, рахуючи до третого десятилѣтя столѣтя XV., вычисленѣ численнѣ села в сѣй моїй студїї, де по имени вычисляються 137 (з названными городами), яких велика бѣльшѣсть була руська, а заоснованѣ суть безсуперечно працею фамилиѣ Довгайскоѣ и еѣ кривных, якѣ стояли в службѣ князя Корятовича, як се там подрѣбно а по возможности и доказано.⁴⁾

¹⁾ Csánki, Op. cit. Magyarország tört. földr. . . I., 305. „Osztracsina, .. Ugy vélem a mai Sztrocsinnak felel meg Szvidniktől dk.“ — ²⁾ Csánki, Op. cit. Magyarország tört. földr. . . I., 288—316. — ³⁾ Подкарпатска-Русь, мѣсячник, Ужгород, рок 1930—1931. (VIII. стор. 141—6.) — ⁴⁾ Ibid. — Велика бѣльшѣсть вычисленых сѣл була руська. Волохиносѣлися загально лиш в долинах рѣк Вишава и Изы на маетках невѣрного и до Молдавіѣ и Валахіѣ вийшовшого Богдана, де Волохи задержалися аж до наших часѣвъ, другѣ же села була руськѣ. — Петров, Op. cit. Древнѣйшія грамоты, . . Прага, 1930. стор. 114. каже, що вычисляються послѣ грамот року 1365. и 1402. 34 такѣ села, но и из сих 34 волоских 13 були руськѣ. „села у Мараморошѣ, принадлежавшія Балицѣ и Драгу и их потомкам. У Михальї с 1365. по 1402 г. и в грамотѣ 1404 г. названо таких всего 34 села — на дѣлѣ их было, конечно больше. Большая часть их расположена в румунской части

Конечно то треба еще додати, що хоть грамота Корятовича из р. 1360. и не признається за автентичну, однак примушенъ есьмо признати, що князь Корятович дѣйсно задержувався в Мадярщинѣ и перед роками 1395—8., бо се свѣдчатъ историки мадарскѣ Иштванффій и Туровцій¹⁾, як каже и Легоцкій²⁾. Проф. Петров тоѣ думки, що если грамота Корятовича року 1360. не автентична, то сим упаде одинокий доказ перебуваня Корятовича в Мадярщинѣ перед роками 1395—8. Однак высше приведенѣ доказы о князю Корятовичу и о заселеню русинѣв не потратять силы своѣѣ, но постоять и в томъ случаю, если бы пѣдвопросна грамота князя Корятовича и не була автентична. Историки бо Иштванффій³⁾ и Туровцій⁴⁾ могли писати

столицы и до нынѣ населена Румынами. По лексикону 1773, из 34 сел 13 русских: Вышня Руна, М. В Бычков, Грушево, Кривый, Тересва, Ганичи, Тересва, Угля, Драгово, Войнйово, Буштина, Иза...“ Сему одповѣдно и историк Wenzel, Op. cit. Kritikai fejtegetések Máramaros ...“ 341., 344 „1365. Dat. Buda IV. Nonas Februarii. Lajos kir. adománylevele, mely által Balk marmarosi vajdát ... és annak testvéreit Bogdán vajda hűtlenségének folytán a koronára szállt több jószágokkal megadómanyozza (lásd fentebb). A jószágok Maramaros déli bércein a Visó és Iza folyók mentén, hol egyedül oláhok laknak ma is, fekdíttek. ...“ — 1) Hodinka, Op. cit. A munkácsi g. k. püsp tört. pag. 102. „... maga Stadnicki is Thuróczy és Istvánffy állításai alapján szintén valónak tartja, hogy Korjatovics a XIV. század közepén is tartózkodott Magyarországon. Petroffi, rámutatván hogy Stadniczki hiába hivatkozik Thuróczyra és Istvánffyra, bizonyítja ez állítás tarthatatlanságát s azt állítja, hogy Thuróczyn és Istvánffyn kívül egyes egyedül a munkácsi kolostor ez oklevele volna a bizonyíték arra, hogy Koriathovics már a XIV. század közepén is tartózkodott Magyarországon“. — 2) Lehoczky, Op. cit. Bereg vm. Mon. II., pag. 16. „... a XIV. század közepén Koriathovics Tódor alapítja Munkács közelében a Csernek hegyen Bazilita-rendű monostort s mint Thuróczi állítja, ily apácza zárdát is“. — Ibid. pag. 23. „Thuróczy László állítja (Hist. Hung. 154. lap.), hogy Koriathovics Tódor munkácsi herceg neje Dominika vallásos érzületből a Csernek-hegy átellenében magasló bércezen, tehát a mai Szarka-hegy ormán Bazilita-rendű szerzet hölgyei számára kolostort épített volna. E rendház történetére vonatkozó egyéb adatok teljesen ismeretlenek“. — Vid. Ibid. III., pag 654. „Podhering .. AXIV. században mint a munkácsi királyi várhoz tartozó helység Koriathovics Tódor kezére jutván: ennek neje a falu feletti bércezen kolostort épített volna, melyről Thuróczy is emlékszik. A fellette mereven emelkedő Szarka-hegy tetején csakugyan most is látszanak némi nyomok s egy kut ürege, ezek azonban e viszonyre csekély fényt hintenek...“

— 3) Гляди, Петров, Op. cit. Древнѣйшія грамоты... стор. 185. „Первое упоминаніе о пребываніи Θεодора Корятовича в Угрии находим у N. Istvánffy Rannonus, Historiarum de rebus Ungaricis libri XXXIV. Colonia Agrippinae, 1622. Иштванффи (1538—1615) писал тот труд в 1608—1615. г... сообщает только, что Θεодором Корятовичем (Queriatovicius) с согласия королея Карла и Людовика был выстроен Мукачевскій замокъ. M. Szentiványi, Curiosiora-Miscellanea, Turnaviae. 1689 почти буквально повторяет слова Иштванффи,“ ... Поэтому L. Thuróczi, Ungaria suis cum regibus, Turnaviae, 1729. знает больше подробностей о князѣ Θεодорѣ: „Theodorus Keriathovichius, Theodorus Querentianus, princeps Ruthenus, dux Munkacsiensis, владѣл Мукачевским замком, городом и доминіей, к котрой принадлежало 300 сел. Θεодор в 1350. г. возвел стѣны города и в 1360 построил (!) Мукачевскій замокъ. Он же близъ города за Латорицей на холмѣ основал для Василиан монастырь, жена его Доминика (!) на Сорочей горѣ около города монастырь Василианок“. —

4) Гляди предидучу замѣтку.

и на основѣ лѣтописей Туровція¹⁾ и других и доповнити их недостатки из народнаго переданя. Туровцій выдав свою кронику (лѣтопис) печатю року 1488. и туй в III. части є слово о сѣй добѣ. Но замѣтити треба то, що Туровцій сю часть не сам писав самоständigно по своим историчным дослѣдам, но перебрал дослѣбно, як се историки малярскѣ теперь одногласно твердятъ, из давнѣйшоѣ лѣтописи и твору Іоанна Архідіакона Кикелевскаго, королѣвскаго подканцлера²⁾, який був сучасником короля Людовика V. а свою лѣтопись написав приблизно перед роком 1395.³⁾ А его свѣдоцтво є вѣрне и зовсѣм певне и одиноке жерело для исторіѣ doby королѣв из фамиліѣ Анжу, як се признають малярскѣ историки.⁴⁾ Та Архідіакон Іоанн в главѣ 49. то говорить, що в час короля Людовика заосновали на многих мѣстах монастырѣ, що под наслѣдниками его Марією и Зігізмундом нѣгде не споминаєся. Но и то правда, що бѣльше нич там не находим. Подѣбно в гл. 29., 30.⁵⁾ говорить о вѣйнах Людовика против Литвы и Руси, но и туй лиш загально говорить о князю литовскѣм, який поддався Людовику и котрого Людовик привѣв з собою до Маляр-

¹⁾ Одже були два Туровціи, один лѣтописецъ (Joan. Thuróczi) який выдав свою лѣтопись р. 1488, другой историк (L. Thuróczi), який выдав своѣ твор 1720. На се треба гадковати! — ²⁾ Szilágyi, Op. cit. A magyar nemzet tört. (Mill. kiad.) IV. pag. 547. „1488-ban pedig két budai könyvkereskedő (Feger Tibold és Ruem György) költségén egy magyar kronika egyszerre két helyen, Augsburgban és Brünnenben jelent meg, mindkét kiadásban számos fametszettel ellátva Turóczi János a szerzője, illetve compillátora. — Ugyanis kronikájának Robert Károly király haláláig terjedő részét régi kronikákból kölcsönözte; Nagy Lajos uralkodásának történetét pedig János kükküllői főesperes és királyi alkancellár munkájában nyújtja; csak Mária királyné trónraléptével veszi kezébe a történetírói tollat és ez időtől saját koráig maga beszél el az eseményeket...“ — ³⁾ Wenzel, Op. cit. Kritikai fejtegetések Máramaros m. történetéhez... pag. 334. — ⁴⁾ Vid. Révai, Nagy Lexicon, Budapest, 1915. XII. köt. pag. 379. „Küküllői János, kronikairó, családai neve Tót Solymosi Apród János... 1355-ben Küküllői főesperes lett, 1363–1380-ig az esztergomi érseknek lelkiekben és ideiglenekben helytartója. Még 1395 körülírta Nagy Lajos király viselt dolgait uralkodása kezdetétől egész végeig, sőt az ország történetét azon tul is egész 1386-ig. Hű és megbízható korirata az Anjou kor elsőrangú kuforrása. Műve Turóczi kronikájának III. könyvébe van iktatva...“ — ⁵⁾ Joannes de Thuróczi, Chronica Hungarorum, ed. a Joanne Georgio Schwandtner, Scriptorum rerum Hungaricarum, Vindobonae. 1766. Pars I., pag. 236. cap. 29 „De exercitu contra Lithvanos. — Ceterum contra Lithvanos, Christianis, et maxime Regno suae Rusciae insultantes, personaliter, cum exercitu copioso, et militia sua propria nec non aliis nationibus ad eum confluentibus, profisciscens, terris ipsorum, tenetis, in magna parte devastatis, Duce eorum capto, sed in continenti, sibi promissionem de fidelitate et obedientiae faciente, liberato, feliciter ad Hungariam est reversus“. — Ibid. cap. XXX. De exercitu ad Rutheniam. — Postea bina vice cum valida gente sua, etiam extranea, ad Regnum Rusciae, sacrae Coronae Hungariae subjectum, pro defensione eiusdem Regni, contra Lithvanos est profectus: et fugatis hostibus, ac fretus victoria, potentes viros, Petrum banum primo, nec non venerabilem in Christo patrem d. Emericum Episcopum Agriensem, ac Georgium Zudar, consequenter fratres eius, et post Emericum Bebek, ac post eum Joannem de Capol, ad regendum ipsum regnum, Woywodas seu Capitaneos praefecit; qui regnum praedictum bene et laudabiliter defesantes, sub titulo sanctae coronae, et regimine eiusdem domini Regis, conservaverunt“.

щини, но не каже анѣ имени князя; дальше, що Русь пѣдалася Людовику и король Людовик управляв нею чрез своих воеводѣв и капитанѣв. Недостатки одже суть явнѣ, котрѣ лиш из части доповняе лѣтопись Дубницка (Dubniczi évkönyv)¹⁾, де на основѣ доклада Іоанна, сповѣдателя короля Людовика дознаємося, що вѣйны против Кейстута Корятовича и єго братѣв сталися року 1351. и слѣд. Другѣ же недостатки лѣтописей доповненѣ очевидно из народного переданя. Се саме доста указує, що питаня о князю Корятовичу и заселеню русинѣв еще далеко од законченя, если объективно глядаємо правды и в тѣм випадку, що грамота князя Корятовича з року 1360. не автентична, но пѣдроблена, позаяк высше приведенѣ численнѣ и важнѣ доказы пожадають признати и допустити, що князь Корятович був и перебував на Мадярщинѣ и в серединѣ XIV-го столѣтя, як се и сам Стадницкий а также Бидерманн, Легоцкий и другѣ уважали несомнѣнным, як каже проф. Петров²⁾ но — приписує мутному жерелу запутаноѣ польскоѣ историографіѣ. Но се не цѣлком так є, як высше предложено, позаяк хроника Иштванфія и Туровця, якѣ появились в столѣттю XVII. и XVIII. могли черпати из еще давнѣйшоѣ лѣтописи Іоанна Туровця, який выдав свѣй твѣр 1488. року и котрый

¹⁾ Chronicon Dubnicense, ed. M. Florianus, Historiae Hungaricae, Fontes Domestici, Vol. III, pag. 160. „Anno domini 1351. in festo Geruasi et Prothasi martirum egressus est rex de Buda versus Lithwanos et venit in Cassam in festo nativitatibei Johannis Baptiste, et inde egressus intravit Cracoviam... deinde venit in Liblen ciuitatem in cofinibus Lithwanorum... quindecim diebus transeundo per silvas venit ad Lithwanos, et ibi in cofinibus ejusdem regni consistens misit Moroczok et Koniam filium Thome vauode et Ladislaum filium Rikalphy, qui venientes ad principes Lithwanorum remanserunt pro obside, et dominum Kestutum principem Lithwanorum miserunt ad regem... ducens eciam dictum Kestutum ad regem, cui rex juravit, quod quamdiu viveret omnem fraternitatis fidelitatem obseruaret...“ Ibid. pag. 163., „170. Anno domini 1352. rex Lodouicus in festo Kathedre beati Petri recessit de (80 a) de Buda versus Rutheniam et venit in Zanak... venit in Belz castrum in cofinibus tartarorum... Ipse autem cum Moroczok, Nikolao et Paulo filiis Laczk, Dionysio et Nicolao filijs Stephani filij transiuit ponens se ad fortunium et sequenti die Lodomeriam appropinquauit... Tandem in die Parasceue, cum multis miserys et erumpnis inexplicabilibus, exiuit alpes, et venit ad Bereg in castrum Munkach (82) ubi rex aliquantulum refocillatus, et inde veniens Waradinum...“ — Cf. Lehoczky, Op. cit. Bereg vm. Mon. I., pag. 136. „1351. évbén, midőn Lajos király a litvánok ellen indult, seregéhez a beregi várnépség is csatlakozott. Erre vonatkozólag megjegyzi a dubniczi évkönyv, hogy 1352. évi márczius hónapban Lajos király a határszéli Belcz vára alól — hol az ostrom alatt megsebesülvén, majd életével áldozott — visszafordult kíséretével, uelyben különösen Moroczok (Marocsa beregi főispán Mária királyné főlovászmestere 1347—1358), Lacz fiai Miklós... valamint fráter János áldozár, a király gyóntató papja és történetírója, kiemeltetnek...“ — ²⁾ Петров, Op. cit. Древнѣйшія грамоты, стор. 183. „... и сам Стадницкий, а также Бидерманн, Легоцкий и другіе считали несомнѣнным, что Ѳеодор и ранѣе, именно в половинѣ XIV. в. был в Угрии и владѣл Мукачевским замком и доминіей. Основаніем для такого мнѣнія служили в первых позднѣйшія угорскія хроника, во вторых, грамота 1360. г. — Но и авторы хроник и авторы грамоты 1360. г. черпали из одного и того же мутнаго источника — из путанных извѣстій о Ѳеодорѣ Корятовичѣ в польскоѣ историографіи XVI. в...“

сю часть перебрал из лѣтописи Іоанна Архідіакона Кикелевского, котрый списав еѣ перед роком 1395., доповняючи еѣ из лѣтописи Дубницкоѣ, яка є давнѣйша и походить из року 1479., власне року 1358., позаяк є одписом лѣтописи Будајскоѣ и других из часу Людовика В.¹⁾ Дубницка лѣтопись (кроника) писана року 1479. и є одписом (копією) лѣтописи Будајскоѣ, яка була выпечатана в Будиноу року 1473. и ся сама є лиш одписом стілістично переробленим лѣтописи Вѣденскоѣ, котра була писана пѣд Людовиком В. року 1358. и других лѣтописей також мадарских, писаных також на основѣ Вѣденскоѣ еще пѣд тым самым королем. А се конечно треба менѣ замѣтити, що з грамоты р. 1360. и так не було возможно черпати, позаяк она була незнана за столѣтя, як се и проф. Петров признає, лежала в скринях (архивѣ) монахов схизматиков, котрыми перед унією никто в Мадярщинѣ не журился, або можливо, що еще и не была написана(!), бо року 1493. князь Корвин дав знищити ему предложенѣ грамоты через епископа Іоанна, як се толкує проф. Петров²⁾, одже так само знищена и грамота князя Корятовича року 1360., — выѣмку нема мѣста, — коли она служила основою всѣх других »фалшивых« грамот, а на ново еще не была написана, як се видиться. А то довшнѣ однак допустити и проф. Петров и проф. Годинка, що из ненаписаноѣ грамоты не могли черпати мадарскѣ лѣтописи р. 1395. и 1488.³⁾ Народне переданя

¹⁾ Гляди, Csánki Dezső, Árpád és az Árpádok, Budapest, 1907. I. fejr. A kútfők, pag. 5., 6. — Szilágyi, Op. cit. Magyar nemzet története. (Milleniumi kiad.) IV. pag. 545. — ²⁾ Петров, Op. cit. Древнѣйшія грамоты... стор. 100: „7. Пять грамот, подтверждавших грамоту князя Θεодора, были, судя по контексту, кассированы... Кассированныя грамоты были, конечно, перечеркнуты или уничтожены и в всяком случаѣ изыты из рук епископа Іоанна, чтобы не повторился случай злоупотребленія ими. И дѣйствительно из дошедших до нас грамот нѣт ни одной, которая бы подтверждала какую либо грамоту Θεодора, князя Подоля“. — ³⁾ Петров, Op. cit. Древнѣйшія грамоты, стор. 198—199. „Разбирая вопрос о времени внесенія интерполяціи во вторую грамоту 1491. г., мы указали, что ввиду тревог и смут в Угрии в первой половинѣ XVI в., ввиду разрушенія и запустѣнія монастыря, старый спор между Мукачевом и Грушевом мог обновиться только тогда, когда вновь ожив Мукачевскій монастырь, когда в нем вновь появился епископ, т. е. в концѣ первой половины этого вѣка. Не ранѣе того же срока, по тѣм же причинам, могла возникнуть и грамота 1360 г. ... Годинка... выводит, что... она была составлена послѣ 1569 г. „Terminus ad quem“, напротив вполне ясен. Грамота 1360. была представлена Рудолфу в Прагѣ в началѣ 1597 г., значит, возникла перед 1597 г.“ — Но знати треба, як се вже я замѣтив в одной малой стать перед роками, що думка проф. Годинки не згодиться з становищем проф. Петрова, позаяк Годинка твердить, що грамота р. 1360., яка хорониться в ориѣналѣ в Братиславѣ, є не автентична грамота, яку року 1493. вже князь Корвин за таку виявив, напротив же проф. Петров тоѣ думки, що князю Корвину якась инша грамота была предложена, яка по присуду князя Корвина была касована. Як сам Петров пише, Ibid. стор. 100: „Как мы указали выше, всѣ авторы от Баттъяни в 1785 г. и до Годинки в 1910 г. были убѣждены, что объявленная грамотой 1493. подложной грамота князя Θεодора

признає єѣ доказову силу и допущає и сам проф. Петров в тѣм самѣм творѣ.¹⁾ Вышесказане потверджує коротка реляція апостольского нунція у Вѣдни з року 1666., зроблена на основѣ меморіалу примаса Мадярщины, митрополита острихомского Георгія Пиппая, де выразно предложиться, що Федор Корятович, князь Мукачова, заосновав монастырь мукачевский и обдарив его для руських монахов²⁾ и се року 1360.³⁾

Коріатовича 1360. г. есть дошедшая до нас грамота князя Θεодора Коріатовича 1360. г. В 1906. г. мы пришли к заключению, что перед Іоанном Корвином была вже не эта грамота 1360. г., а какая то другая, до нас не дошедшая, котру грамоту потом проф. Петров называет и значить грамота Х., щобы розбзнити єѣ од другоѣ грамоты року 1360. И обѣ грамоты проф. Петров конечно и выразно одвергає як не автентичнѣ, но пѣдробленѣ: „Но, одвергая подлинность, как „Х“ грамоты Θεодора, князя Подоля, так и грамоты Θεодора Коріатовича 1360. г., мы совсѣм не думаем отвергать — заключає Петров, *Ibid.* стор. 201. — мѣстное преданіє, что князь Θεодор, владѣлец Мукачева, основал православный монастырь св. Николая на Чернечей горѣ близ Мукачева, или по крайней мѣрѣ, сдѣлал и может быть, много для матеряльного обезпеченія монастыря, основанного кѣм либо раньше“. — ¹⁾ Гляди проф. Петров, *Op. cit.* Древнѣйшія грамоты стор. 201—202. — Гляди и попередню замѣтку. — Гляди також замѣтку 4. Петрова на стор. 200. *Ibid.*

²⁾ *Hodinka, Op. cit. Okmánytár, pag. 213—216.* „K. n. [1666. jan. 12. előtt). A bécsi nuntiusnak az esztergomi érsek emlékirata alapján készült rövid jelentése a munkácsi püspökségről. — „ . . . succesit in possessionem (igy) arcis Munkacz, oppidi et bonorum Munkacz et consequenter monasterii Munkacziensis, non procul ab arce et oppido paenes fluvium Tarcza (igy) fundati per Theodorum ducem de Munkacz pro monachis Ruthenis gr. r. schismaticis cum collatione duorum pounum, mola, certis decimis ac jure montano. . . .“ — ³⁾ *Hodinka, Ibid, pag. 216—220.* „K. n. (1676. jan. 12. előtt). A munkácsi püspökség betöltésének a jogáról a propagandához benyújtott emlékiratok egyikének a töredéke: . . . Nel 1360. fu questo castello posseduto de Theodoro Cheriatovich con titolo di duca, come apparisce dalla fondazione ch'egli fece della chiesa di S. Nicolò. . . . La chiesa di S. Nicola fu fondata come si è detto da Theodoro duca non gia per il vescovo, ma solamente per i monachi Greci Rutheni, a quelli poi Matthia Corvino e Ferdinando I. cocessero alcuni privilegi senza far mentine del vescovo. . . .“

ВСЕВ. САХАНЕВЪ.

Новый карпаторусскій эпиграфическій матеріалъ.

На значеніе надписей въ церковныхъ книгахъ Подкарпатской Руси уже неоднократно указывалось и уже сдѣланъ починъ въ собираніи и публикаціи такихъ надписей. Авторъ настоящей публикаціи уже въ теченіе четырехъ лѣтъ занимается изслѣдованіемъ въ области народнаго искусства и исторіи Карпатской Руси. При обслѣдованіи церкви приходилось и ему сталкиваться съ такими надписями и оцѣнить ихъ немаловажное значеніе. Однако, онъ интересовался этими надписями, главнымъ образомъ, какъ источникомъ историческимъ и матеріаломъ для датировки. Въ недалекомъ будущемъ авторъ надѣется ихъ издать полностью въ другомъ контекстѣ. Въ настоящее же время предлагаетъ вниманію изслѣдователей важнѣйшія, по его разумѣнію, изъ ихъ числа. При этомъ необходимо оговориться, что далеко не всѣ надписи могли быть полностью удовлетворительно прочитаны, частью вслѣдствіе того, что концы книгъ бываютъ сильно повреждены и оборваны, а частью вслѣдствіе плохой разборчивости надписей. Кромѣ того, авторъ считаетъ полезнымъ не ограничиваться только надписями на книгахъ, но издаетъ и надписи, какъ на самихъ церквахъ, такъ и на иконостасахъ, на иконахъ, на различныхъ церковныхъ предметахъ.

Что касается классификаціи надписей, то авторъ выдѣляетъ совершенно надписи на церквахъ, иконахъ и предметахъ, такъ какъ эти надписи имѣютъ исключительно дарственный характеръ. Только на одной иконѣ, иконѣ Христа Вседержителя изъ церкви с. Русскаго, принадлежащей кисти Ильи Бродлаковича, имѣется запись договора между мастеромъ, изготовлявшимъ икону, и покупавшими ее у него жертвователями. Что касается надписей въ книгахъ, то авторъ классифицировалъ ихъ приблизительно такъ

Надписи на жертвенникахъ.¹⁾

6. Пилипецъ :

Сїи шкразъ нарѣцаѣ^м жєтѣрѣвникъ гошрѣжїла рака
ко... | параца; и го чади коими | и за коє ѿпѣщенїе
грѣховъ.. | за прѣтавшягоа рака кожїмо | тацака
хомѣвца и за прѣтавшя.. | коєи дѣвки.

7. Присловъ :

Изколєнїемъ ѿца и поспѣшенїемъ гина и дѣвствомъ
гїго дѣа ни на^ченный жертвоникъ | гошрѣжилъ гїно
перєи ѿць андрєи гаворєкїи и го подрѣжницю марїю и
го чади коимї и за коє | телєное здравїе и ѿпѣщенїе
грѣховъ и за прѣтавшїа родичовъ коихъ. рокѣ
кїїа мѣсѣца днѣ иї | ноєбра.

8. Буковецъ (около Иски). На верхнихъ дверцахъ внутри :

Сїи жєртѣвнїкъ | справили рака кѣїи | и гавѣка
чєрєпанїчъ | їванъ каранишинєцъ | за о^пѣщенїе грѣховъ
коихъ | рокѣ мѣсѣца априла днѣ кѣ.

9. Колочава-Имшадѣ :

Сїю жєртвєнїк. справила рака : кожїа : шдотѣ :
сѣдєнкѣ | изъ каздовъ коимъ вагїлємъ : закоє : ѿпѣ-
щенїе : грѣховъ, | иза помершихъ родичѣвъ коихъ :
хрєст : марїашѣвъ : їк : цимко | рїю золоти с. кадилицю
мѣ : грокницю мѣ : вѣчѣ два : мѣ : трєкнїкъ золоти
дѣ | мїхаїла мараш дѣ ключъ разѣмѣне : золоти с. рїзи
за марїашѣ с. | ро в. мѣсѣца ноємѣра кѣ.

10. Суха (близъ Волосянки). За жертвенникомъ въ видѣ на-
лоя находится прорѣзная икона Распятїа, на нижней планкѣ рамы
которой по сторонамъ прикрѣпленной къ ней дарохранитель-
ницы:

Сї... грокницѣ | далъ изѣрокит | ти ракъ кожи
... емъ цо павли | кѣвъ за доброє | здорова коє
и за | ѿпѣщенїе грѣховъ.

¹⁾ Обычно помѣщаются на промежуткѣ между верхними и нижними
дверцами.

Надписи на иконостасахъ.

11. *Гукливое*. Надъ царскими вратами, ниже иконы Тайной Вечери, въ особомъ обрамленіи:

БѢДИ ИМѦ ГДНЕ | БЛВЕН^о Ѡ ННѢ И ДО ВѢКА | НАПЕ-
ЧАТАНА | ВЪ ЛѢТО Ѡ Р. ХР. | АѠ ПД ОКТ ІИ.

12. *Прислопъ*. Поверхъ перваго яруса иконостаса. При какомъ то ремонтѣ доски иконостаса, на которыхъ сдѣлана была надпись, перепутаны и попали не на свои мѣста, такъ что надпись въ настоящее время помѣщена въ безпорядкѣ. Нынѣ дается возстановленный текстъ:

Сии иконостанъ соорѣжилъ ракъ бѣжи шлѣза голок-
чинъ и за стараніемъ іѣщеннаго іерея Ѡца аннѣдрѣа
якорскаго и іѣщеннаго іерея Ѡца василиа и федѣръ:
на половицю лазарѣвъ и со женами іѣими и со чади
іѣими и за іѣе Ѡпѣщеніе грѣховъ и за прѣставшихъ
родичовъ.

13. *Тюшка*. Поверхъ иконъ перваго яруса:

Рокѣ аѠ іепткрїа 3 дни іи празъніки дав испі-
гати ракъ божїи лазоръ ковалювъ и іѣюю жоню:
дочю и со чади за Ѡпѣщеніе грѣховъ іѣихъ и прѣ-
ставшихъ родічовъ іѣихъ: и и затемъ іѣіфанѣ: на той
чагъ повѣтъ ракъ ловелико (?).

14. *Пиллецъ*. Поверхъ иконъ перваго яруса:

Изволіиъ Ѡца попѣшениемъ іина и дѣствомъ
іѣго дѣа іиа: апок^тали испражниками и і проко^{мн}
из архїерѣшмиъ соорѣжилъ ракъ бѣжи гриць ложанъ со
жѣною іѣюю праікѣв^ню и со чад^н іѣими и з іѣан^м
іѣимъ затемъ и за іѣе Ѡпѣщеніе грѣховъ и за прѣ-
став^{шн}хъ^н род^чвъ іѣ.

15. *Обляска* (Старый Келечинъ). На южной стѣнѣ главнаго корабля храма размѣщены доски изъ третьяго яруса какого то иконостаса, съ изображеніемъ Спаса Вседержителя и апостоловъ (полнаго Деисиса). На нижней части рамы, въ которую заключены эти доски:

Сии икони, испраки^н ракъ бѣжи васили зѣбанич изъ

ит... за кое здракие и за ѿпдше... а за дшѣ прѣ-
стакишейса раки бж҃аи҃и амьни кѣба"ки жены ко҃ей перь-
шой и ушйкихъ родителй ко҃ихъ котри прѣдмилости"
кѣо" гдѣть.

16. *Иску.* Поверхъ иконъ праздничнаго яруса:

Сие помалока до г҃той цѣрквы оубвѣ сей столець
прѣникъ їерей Макѣсимъ Марѣиничъ со женою ко҃юю
Нарацѣю и со чада ко҃ими...

17. *Суха.* На перегородкѣ въ бабинць укрѣплены доски отъ
своего то иконостаса, сохранившія дѣленія, въ которыхъ когда то
поставлялись иконы. На отдѣльныхъ отрѣзкахъ этихъ досокъ со-
хранены надписи:

а) Млрдия... источникъ мл҃ости сп҃соки на бж҃е
привдри на | люди согрѣшившиа тави тако пригно гилѣ
ткою на та ко бпѣкающе | радѣйсѣ ко҃пие" ти тако
же иногда гавриилъ киплотный архистатигъ.

б) Язъ имъ двѣ" мною аще кто вниде" то" па
мѣ о"ра"ще" | ра" тво" гдѣ вавили ц"юка со женою ко҃юю
марією кошто ко҃и справн сии ца" | сии двѣрѣ за
ѿпдшеніе грѣховъ ко҃ихъ и родителй ихъ.

в) Прѣтомѣ ти шкразѣ поклонимельса вл҃аги про-
сѣще прощен"а прѣгрѣшениа" | наши" христе ко҃же во-
лю ко вл҃агой зволить еси возити на кр҃с да и | збѣ-
вшии тѣже созда ѿ работи вражиа тѣмъ благодарѣще
ко҃пие" тї | радости вѣа исполники ш҃се нашъ прѣиди
шти ми".

г) Непо... дие хвѣ прѣдетечю раждае" и тое соке"
шише вѣакого прѣтѣка егже сопрѣцы | проповѣдаша
на то" въ иордани рѣкѣ положивъ тави вѣаго словѣ
кото" проповѣдани вкѣпѣ | смиреніа и праць
ко҃ей ика" гавчѣнць со женою ко҃юю анною те шкразѣ
справилъ за ѿ | пдшеніе грѣхо" ко҃ихъ и родителй ихъ.
шванъ малта" зперемышлати смирѣ"ки. в рока ѡход.

На южной стѣнѣ главнаго корабля храма виситъ икона двухъ
святителей по сторонамъ храма. На доскѣ, укрѣпленной къ ниж-

ней части иконы, тѣмъ же шрифтомъ и, повидимому, тою же рукой, что и на обломкахъ иконостаса, надпись:

е) ЧЛОВѢКѢ БѢЖИ И ВѢРНЫ РАКЕ: СЛЪЖИТЕЛЮ ГОСПОДЕНЬ. МѢЖДЪЖЕЛАННІ ІОІДАѢ И | ЗБРАНЫ: ІТОПЕ ІДТВѢРЖДЕНІЕ ЦѢКВИ ЦѢКВІЮ НАГЛѢДНІЧЕ... ПРѢ МОУЧИ ВЪПИА ШНАКО ГД ІВАН ТАТРИ: КА ТЕРИНОЮ: МАКО СЛИКОВЪ, НАСТАІЮ: ИГНАТЬ БѢЧАХКО МАРІЮ: ПАВЕ ШОГТАКОКЪ АННОУ МАЛЪ | ЗОНКАМИ ІВОИМИ: НА ЕГО АРХІІЕРЕА ДАЛИ МАЛОКАНА: ЗА ШПДШЧНІЕ ГРѢХО ІВОИХ: ІОВЕРШИСА ВСА ВЗАПД ПЕТРОК:

Того же происхожденія, вѣроятно, и кусокъ доски съ надписью, прибитый къ рамѣ иконы Жертвоприношенія Авраама:

ф) ... ОПОДНГА, ПРАВЕДНІИ ВНИДѢТЪ ВЪ НІА: ВХУДИЖЪ | ... ІВЖДАЮЧИСА ИМѢА ШДЖДѢ БРАНѢ ДА НЕ ОПАЛИТА ОГНЬ ГЕНІКІИ | ... ІШАНО МАЛАРЬ ПЕРЕМІШЛА ЦИРЕКІИ: В РОКѢ ВОЖОМЪ ЛХП.

18. *Тюшка*. На чердакѣ обнаружены обломки какого то иконостаса, на одномъ изъ нихъ надпись:

РОКѢ ЛХУКЪ | МІІТА ІЮНТА ЕІ | ДНТА | ІИ ВРАТА ІШРДЖИЛЪ РАКЪ КОЖИ ІИРЕИ ГРИГОРІИ ЗА ШПДШЧНІЕ ГРѢХОВ ІВОИХЪ И ЖЕНА ЕГО.

19. *Вышнее Студеное*. На мѣстной иконѣ Спасителя, на нижней планкѣ рамы:

СИУ РОКОТѢ ІПРАВІКЪ МАЛАРІКѢЮ ДІЮ | РАКЪ БОЖІИ ФЕДѢРЪ МИГАЛѢКЪ ІО ЖЕНОУ ІКѢІО | ЗА ІКОЕ ШПДШЧНІЕ ГРѢХОВЪ.

Настоящую надпись, равно какъ и послѣдующую, относимъ къ этому отдѣлу, такъ какъ, повидимому, она говоритъ о семь иконостасѣ, а не объ одной только иконѣ.

20. *Лазы* (Тимшоръ). Мѣстный образъ Богоматери. Надпись помѣщена на верхней поперечной планкѣ рамы:

СИИ ШБРАЗЪ КѢПИЛЪ ШТЕІФАНЪ КОРНАШѢКЪ ІЗБРАТОМЪ ВАСИЛЕМЪ | .. ОМЪ ІВОИМЪ МИХАИЛОМЪ И ЖОНАМИ ІВОИМИ И ЧАДИ ІВОИМИ ЗА ШПДШЧНІЕ ГРѢХОВ | И ЗА ПОМІРШИХЪСА РОДИЧѢКЪ ІВОИХЪ ТИ ШБРАЗІ РАЗОМЪ ПОСТАВЛЕНИ.

Надписи на иконахъ.

21. *Волосянка*. Икона св. Троицы. Надпись сдѣлана на подставкѣ подъ икону:

Сей шкразъ да^а и з^ороки рак | б^ожи иванъ дмитрю изъ
жонокъ коювъ каювъ за доброе здоровѣа сво | и за ш^оп^о
щеніе грѣховъ | л^аш^али.

22. *Суха*. Икона Покрова Пресвятой Богородицы. Надпись сдѣлана на нижней поперечной планкѣ рамы:

Сей шкразъ . гошрджилъ . к^ошценіи . штець . иванъ .
парохъ . ішанки | и гинами коими штефаномъ . изігна-
томъ . изатемъ коимъ . иваномъ | и дщерею кою марію
за кое здравіе . изапомершойа . жени . коий . настатѣ |
и л^аш^акхъ коихъ родичѣвъ ш^овѣка . померъшиха за ш^оп^о
щеніе грѣховъ^а | р . б . л^аш^азд.

Ниже этой надписи имѣется дополнительный кусокъ полотна, на которомъ изображено Благовѣщеніе, а по сторонамъ его ко-
ловопрсклоненныя фигуры — слѣва мужская и справа женская и по
сторонамъ ихъ головъ, на самомъ полотнѣ, сдѣланы надписи:
около головы мужской фигуры:

Іерей іванъ | пр^озвите | рь . ішанкии | шолтыгъ |
ішанкии | каичъ.

Около головы женской фигуры:

Попада жена его - настатиа.

23. *Тишова*. Икона Благовѣщенія. Надпись сдѣлана по верхней
поперечной и по боковымъ вертикальнымъ планкамъ рамы:

Сей шкразъ кбпилъ и.... федора нотиржоваго
шикъ | го женою кою анна и родичомъ коимъ и чади
за ш^оп^ощеніе грѣховъ | рокѣ кожого л^аш^ам.

24. *Буковецъ-на-Латорицъ*. Икона Распятія. Надпись сдѣлана
на верхней поперечной планкѣ въ двѣ строки и на правой вер-
тикальной — въ одну:

Сей шкразъ кбпилъ л^акачъ поповичъ го женою кою
полгою | зъ братаничелъ коимъ грицелъ зъ маткою
кою настатію и п... | ...шонка мари за ш^оп^ощеніе
грѣховъ.

25. *Иску.* Икона Тайной Вечери. Надпись сдѣлана на нижней поперечной планкѣ рамы, а продолженіе перенесено на самое полотно иконы въ нижней ея части:

Сію иконѣ справи^а ракъ вѣїи іеріи григоріи лѣчї-
нецъ | изъ своїмъ іномъ и діѣкономъ петромъ | за^авоє
ѡпѣщенїе грѣховъ и за свѣхъ родчѣвъ | мѣнацѣ пепте-
врѣѣ днѣ кѣ, рокѣ кожного перва тѣѣча | ѱл.

26. *Русское* (около Мукачева). Икона Спаса Вседержителя съ съ подписью мастера, Ильи Бродлаковича Вишенскаго, малера Мукачевскаго, и съ датой подъ подписью: мѣсѣца фекрала днѣ 18, года 1666. Надпись сдѣлана по лѣвому краю иконы съ лицевой стороны, снизу вверхъ:

а) Сію иконѣ кѣпикъ ... ігднѣ и інѣ | еро иваканѣ,
и, жена, иванова | марѣ, за ѡпѣщенїе, свои^а грѣховъ.

По лѣвому же борту доски, на которой икона написана, тоже снизу вверхъ идетъ вторая надпись:

б) Мы, ітегдны, а: иванѣ: и мѣй отцѣ і моѣ;
жона, марѣ: | оузгали^амо ію іконѣ: на нашѣ вѣчнѣю
правдѣ, в побратима: | илаша: ма^а: мѣка^а дали^амо
за ню кѣпра, таки^а чиномъ | а дроги^а кѣпро^а тарта-
зѣмо^а, дати в шенї, цоки | ко^атовал^а, ѣ: зо^а: а іакъ
кы^амо кѣпра не мали, дати, | тартазѣмома; пѣнѣазъ-
ми ѣ: золотыхъ доплатити: на днѣ назначенный,
пѣвнымъ словомъ: іоворъ ігго: михаила: в том же
рокѣ ѣхъс.

27. *Абранка* (Верховина). Икона Спаса Вседержителя. Текстъ написанъ въ трехъ мѣстахъ въ нижней части самой иконы. Дается въ возстановленномъ порядкѣ:

Сим. шбрази. два. іспителѣ. и прикатон дѣкві |
поновикъ: ракъ божи: лѣв^ако: іо женю івѣю | фѣдію:
и іномъ иваномъ и: жоною своєю | анною. и за по-
мер^ашогома младен^аца лѣки | за ѡпѣщенїе грѣховъ и
дрѣхъ родчѣвъ | р. в. ѣѱи (ѣ?).

28. *Ростока.* Икона Благовѣщенія. Надпись сдѣлана на верхней поперечной планкѣ рамы:

Сим ограз кѣпил ракъ вѣїи васил довганич з ж |

оною своєю феною за своє доброе здоровя и за ѿпб
щеніе грѣховъ своихъ малар лавѣцъ киттиан ро вѣж ѿѿд
м. ію. д. б̄.

29. *Пилпецъ*. Икона Спасителя (мѣстная). По фону иконы
влѣво отъ лика нацарапана надпись какимъ то острымъ предме-
томъ:

Сид іконѣ | исправль | ракъ кожїи | вациль гд-
сккъ | и с своєю женою | евкою за свое за | ракіе и за
ѿпощеніе грѣховъ своихъ.

30. *Иску*. Икона Богоматери. Въ верхнемъ лѣвомъ углу на-
царапана надпись какимъ то острымъ предметомъ:

Петро по" келечи"ски | купи" гию иконо | за свое
ѿпоущеніе | грѣховъ.

31. *Иску*. Мѣстная икона св. Николая Чудотворца. Надпись
сдѣлана на нижней поперечной планкѣ рамы:

Изволениемъ ѿца и гокешеніемъ гина и погѣщеніемъ
стаго дха гию иконѣ | ... ави" ра" вѣжи івщени" іере"
петро криваничи" из ѿцъ" свои" ива"ко" има"тою своєю
пастаю | и женою своєю марією за доброе здравие и
за ѿпощеніе грѣховъ своихъ.

32. *Прислонъ*. Икона Страшнаго Суда. Надпись идетъ въ трехъ
мѣстахъ: первая на нижней поперечной планкѣ рамы, а вторая и
третья на самомъ полотнѣ иконы:

а) Сид шкразъ іошрѣжила парохия прилопкама ко-
тори що могль дати кетабгъ промощеніа сво... за
презкитерства івщенаго іереа иакова и іѿнго іереа ань-
дрѣа и за приводомъ ихъ иста"и"мъ... | бжъ старано
пригомини вили матѣй головка іоанъ івѣчка за те-
лное здравіе и дшевное спасеніе... ли заню злотихъ
іорокъ старой личкы рокѣ кожита ѿѿлк мѣца іптевриа
днѣ а̄.

б) Сид шкразъ мало | вани, оу зѣтю | ка того
рокѣ | прѣтавиа | жена его | мриа.

в) ... данъ тѣ напыгалъ вацила циганина вкѣпѣ
грѣгорша его инъ.

33. *Прислонгъ*. Икона св. Θεодора. Надпись сдѣлана на нижней поперечной планкѣ рамы:

Снї шбразъ изъробивъ ра | къ | бж | ни | фте |
до | рь.

34. *Прислонгъ*. Икона Благовѣщенія. Надпись сдѣлана на нижней поперечной планкѣ рамы:

Снї шбразъ гошрджї рѣвъ бжи алекси. затюкъ | го
женою икою за шп. грѣх. кв. р. в. ѿшлз мѣа маа
дна ѿ.

35. *Прислонгъ*. Вторая икона Благовѣщенія. Надпись сдѣлана на нижней поперечной планкѣ рамы:

Снї шбразъ гошрджїли шценни їери андри гоженою
икою найма | марїю заздравїе і за шпдценїе грѣ-
хов икоихъ ро во ѿшлз. мѣа аїла дна ѿ.

36. *Колочава-Негровецъ*. Мѣстная икона архангела Михаила. Надпись сдѣлана на нижней поперечной планкѣ рамы:

Снї шбразъ кѣпили. раки бжѣ. зацъ и штецѣами
из иваномъ | цокаломъ из иваном кѣринковъ к...
ринна. иван и го женами икоими и ча... | икоими за
гове шпдценїе грѣховъ и за прѣтавшихъа род...

37. *Колочава-Негровецъ*. Икона Страшнаго Суда. Надпись сдѣлана на нижней поперечной планкѣ рамы:

Снїе дорїе приштвїе: горожили: раки кожїе гро-
мада го ирика: го женами: икоими: и чади: икоими:
за шпдценїе: грѣхов: икоихъ: и за помїшихъ: роди
човъ: икоихъ: залотихъ днатъ | рокѣ | бжар | ѿшп |
ѿ и дв | а ма | ариа | шѣ.

38. *Буковецъ-на-Латориць*. Икона Спасителя въ терновомъ вѣнцѣ, въ овальной позолоченной рамѣ. Находится въ частныхъ рукахъ. На оборотѣ надпись:

Г... мїхайла | годинка парохїи бѣковїки | и шер-
ковїкїа 3 рочнго адмїнїстра | тора и кѣраторовъ
алеїма | рашко, їоанна голобка | рокѣ ѿшле:

и нѣсколько ниже, повидимому, подпись мастера:

Ganovszky, piktör et sculpt.

39. *Ростока*. Икона Мелхиседека на малой алтарной двери. Въ ногахъ у изображеннаго М-ка, ниже пейзажа, надпись:

Сии врата | гошрѣжилъ | рабъ кожїи иль^{ко} | голочинъ | го женою своєю и го чади | коими и за | кою ѿпѣще | нїе грѣховъ.

40. *Колочава-Илшадъ*. Старья царскія врата. Надпись сдѣлана на планкѣ, прикрывающей створъ, на лѣвой половинкѣ вратъ:

Сии врата. кѣпилъ. рабъ кожи каили матѣичинъ. го женою своєю. изъ маткою аною. и за помершого ѿ шца. фѣдора. и трия тика. за ѿпѣщенїе грѣховъ.

Надписи на священныхъ сосудахъ.

41. *Вышнее Студеное*. Оловянный дискось. На обратной сторонѣ нацарапана острымъ предметомъ надпись, которая начинается изображенїемъ креста на престолѣ, идетъ спирально и заканчивается на доньшкѣ дискаса:

Рабъ: кожїи: лазѣр^а пѣпаничъ и рабъ бжїи дмитръ рошковичъ кѣпили гоѣди и дали за нѣ золотиухъ: ѿ: ичѣховъ. кї: | за. кою. ѿпѣщенїе: грѣховъ и за родичовъ: коихъ: и придали: до храмѣ: ітого: николаа: за ѿца андрѣа | влокановича. рокѣ вѣого ѿхчг.

42. *Кидьовъ* (у Берегова). На фарѣ евангелической церкви хранится серебряный кубокъ, по борту котораго снаружи выгравирована надпись:

In honorem. magni dei poculum hoc extrui curavit * proprio sumtu prudet: vir d: joh: nagi zekere sinecnon * coniunx eius susanna szabo: anno d: 1646: iz feb:

Надписи на книгахъ.

Историческаго характера.

43. *Пилпеецъ*. Трифологонъ, безъ титульнаго листа.

Во имя ѿца и сына и вѣтого дѣа аминь. возлюбленны читателю ш хрѣ... брате | ѿшпе. іет^рте. ѿ. змирзъ хлѣбъ оу верховнихъ. ѿшпе. не было что ѣсти та тяже было из голодѣ много того рокѣ померло

людей. аѵпз. мыши много показыли шкель. | аѵпи. мало за хлѣбъ лѣпше оучинилога но война начата, царь Юиѳъ к̄: ютѣрицкїй црѣ^м. множество людей с войнѣ и женатыхъ забрали. | аѵпд. много ѿ панов, ѿ попов и ѿ людей... забрано на катѣна. іерей михаилъ маховичъ парохъ пилипчанкїи.

44. Рукописное Евангеліе изъ собранія д-ра Н. А. Бескида. На первой страницѣ въ особой заставкѣ дата:

Тота еѵліа е пиана рѣ к̄. аѵха.

На послѣдней страницѣ, на ея оборотѣ, надпись:

Рокѣ аѵке мѣца марта. | днѣа д̄. | сіа кнїга глаголемая евангеліе | дарована и порѣчена къ цркви | венеційской, а ѿ нея нїкоторимъ | спогокомъ ѿдали- тина можетъ | того жъ рокѣ вежа кардіевканиа ш | в'аііла^с; того жъ рокѣ вила пшенїцѣ | по д̄і гро^м. жито по 3 гро^м. карва по 5 гро^м. шкел по три гро^м. | аѵкд. цїлѣ зїмѣ нїгѣ не было | того жъ рокѣ велике зѣлѣ- трагїна | на плакицкои долѣнї, и на юкѣньюкїю | было, аѵкд ітѣйшіи патрїа^рха римкїи | венедіктъ нага^а, и южили на всю вила | нѣю выдѣ^а.

45. *Ростока*. Тріодїонъ, изд. Братства при храмѣ Успенія Пресвятой Богородицы во Львовѣ 1688 г. (въ дальнѣйшемъ обозначается: — изд. Братства Успенія во Львовѣ). На одной изъ страницъ:

Рокѣ Бжого | аѵшд | феврбариа | днѣа д̄ го | пре- ставилъ | га | штиць | григории | машковичъ | парохъ рог | тоцкїи.

Въ другомъ мѣстѣ:

Рокѣ аѵч представилгога кешарь ишѳъ | рокѣ аѵчк представилга кешарь лшполдъ | котори | живѣ царемъ | єдинъ рокъ ... | и мѣсацѣ ... | а87г | представилга елисавета мати царя І | ішѳа австреккого.

46. *Ростока*. Тріодь постная, изд. Братства Успенія во Львовѣ 1699 г.:

Рокѣ аѵчи ходикъ великїи панъ | поверховени.

47. *Вышнее Студеное*. Леітурігаріонъ, изд. Братства Успенія во Львовѣ 1691 г. Надписи сдѣланы въ концѣ книги на нѣсколькихъ страницахъ не подъ рядъ, на каждой страницѣ по одной записи:

Рокѣ Бѣжѣ: *ѣхпѣ: коли: нѣмицѣ пришли оу верхо-
киндѣ | тогда стало нароцѣ...

Рокѣ Бѣжого *ѣх: ча: коли бѣли миши: изѣли на-
дгорикѣки | сторонѣ зѣѣжа.

Рокѣ Бѣжого *ѣх: чг: | коли вила оупала гернча оу
верховинѣкѣ шмацѣ Божого.

48. *Тюшка*. Тріодъ постная, изд. Братства Успенія, безъ тит. листа.

Рокѣ божого *ѣѣ. повѣтра вило великое. рокѣ вѣо
*ѣѣѣ | штиц грѣгоріѣ ходивѣ ѣ роітокѣ ѣ пѣлипопец
передѣ нѣк | и вѣшол дѣ рокѣ старѣ | и вѣмерѣ зѣ іѣрен
тѣщакѣ родич | гѣкликѣкѣ | рокѣ *ѣѣѣ | татарѣ дгор-
кѣю зем | лю ізокралѣ імногѣ і спалили | і вѣлюка
церковѣ | тогда.

Мѣстнаго характера.

49. *Новоселица* (у Голятина). Тріодъ цвѣтная, изд. Братства Успенія во Львовѣ 1663 г.:

Рокѣ вжого *ѣѣли | прилѣжовакѣ ѣѣцѣ вѣгиліѣ |
дѣнѣчко парохѣ матачѣкѣи.

Другой почеркѣ:

Перѣвѣвѣи штецѣ іаковѣ паѣхѣ ітѣдѣнѣкѣ | ... рокѣ
коѣиѣ ѣѣѣд.

50. *Гусна*. Октоихъ, изд. Братства Успенія во Львовѣ 1686 г.

Рокѣ божого *ѣѣла мѣѣаѣа іанѣбаріѣа | днѣа лѣа
громи вѣли вѣрзо за цѣарѣа каролѣа | тогожѣ рокѣ и
на лѣѣѣ лиѣтѣ такѣи вѣлѣ чѣрѣз | ... повѣтали ... кралѣ.

51. *Лазы* (Тимшорѣ). Тріодъ, изд. Братства Успенія во Львовѣ 1701 г.:

Рокѣ божого 1822 | рокѣ божого 1822 іѣхѣи рокѣ
вѣѣѣ великѣѣ години | вѣли лѣѣѣѣ неможѣѣ вѣло "зѣмо-
лѣти ко дождѣ | не вѣло никѣѣѣ | того рокѣ великѣѣ

колѣ на люди и на маргѣ | били лѣто и зимѣ бо-
лѣло паши мало било | конзъгорѣло оувшигтко; тма
идиимаа того лѣта | лежали. | дѣллоаа того рокѣ
дака тимшорікого | иннѣ анѣдрей блашинѣ написавѣ.

52. *Лазы* (Тимшорѣ). Триодѣ, изд. Братства Успенія во Львовѣ
1717 г.:

Рокѣ ѡшѣи така зима была якѣ стало навбли-
кимѣ | постѣ кто хотѣвѣ хлѣба вѣти мѣрѣвѣ товчи
ѣтовцѣ | бо инакѣ немѣлѣ его мати икѣдѣти.

Зима была іѣха тверда дождѣ не было ѡ шине
никѣсѣ тѣлко | е" бгѣ ишовѣ твердѣ морозѣ былѣ
того рокѣ мѣаго мѣти | было 5 нцѣ н. ѣ. дни. благо-
вѣщеніе было во іредѣ 5 неделѣ поста.

На самое благовѣщеніе кто не товкѣ оутовцѣ
тотѣ хлѣба | не кѣпивѣ гѣ не мошѣ было позирати
икѣта бо голотѣ не дававѣ | празновати.

53. *Тюшка*. Триодіонѣ, изд. Братства Успенія во Львовѣ въ
1688 г..

Рокѣ ѡшпи іѡа" дѣлѣшковичѣ па" парохѣ | тюшчан-
кой преселіа іѣз | старого голѣтіа двѣ вѣи тюшка |
марта іѣ. | Тюшчанкой | адмѣнистраторѣ | андрей те-
левічѣ | діакѣ рѣчанкой.

Бытового характера.

54. *Новоселица*. Триодѣ цвѣтная, изд. Братства Успенія во
Львовѣ въ 1663 г.:

Іѣз іѡщенный іерей іѣфанѣ хворѣакѣ рѣакѣ | ро-
дѣчѣ ікѣльки парохѣ новогѣльки шкритиѣ штрочѣ |
раба божого іѡааа оу градеіа іѡана воіпри | емникѣ
былѣ градеіѣлѣ михаілѣ | рокѣ божого ѡшх мѣіаца
апрііа іѣ.

55. *Ростокѣ*. Ірмологіонѣ, безѣ тит. листа.

Anno domini 1797. почавѣ оучити ермой тѣкаіло
| такожѣ іакѣжѣ прѣде бытѣ мѣтерѣ оу гѣкликомѣ
днѣ кѣи ноѣмрѣа.

56. *Быстра* (у Ниж. Верецкихъ). Леітургиконъ, изд. Братства Успенія во Львовѣ въ 1759 г.

Ї кнѣхъ правилнѣхъ ти написалъ которій | приглас-
хлѣт до храмѣ і҃того ми | ханиа цркви плокѣкой.

ѡще дѣло оуповѣт такѣмъ іпогокоѣ коли | кѣ оу па-
кловѣ церкѣ правити оу тако...

За ѡпдценіе грѣхоѣ ішана | кенѣнаго и жены его
гафы...

57. *Русское* (у Мукачева). Тріодъ цвѣтная, изд. Михаила Елі-
овки во Львовѣ въ 1646 г.

... олимпѣа попада дожна была дѣлаѣт золотѣхъ на
церкѣ | ... ошаѣкѣ патъ дала ѡ шправованаѣ книгѣ
а патъ еще должна.

Надписи дарственные на различныхъ предметахъ.

58. *Ростока*. Евангеліе, изд. Почаевской Лавры въ 1780 г.

Рокѣ божію ѡаѣд днѣа б іюня мѣнаѣе когобой-
ный мѣжъ | димитрій рошко шкыватель роштоцкый за
ѡ | пдценіе своихъ грѣхоѣхъ и своихъ родичоѣхъ і же-
ною | своєю марією и сыномъ своимъ проданомъ кѣпилъ
іе | евангеліе до церкви такой роштоцкой і. храма ве-
деніа | пр. дѣвы за золотѣхъ римскиѣхъ двадцѣть и шѣсть
и | крайцорій ѣ. | по второе: тотъ же дѣметрій рошко
кѣпилъ ризы | квѣтованѣ за золотѣхъ угорскѣхъ іто
двадцѣть и шѣмъ | по третье: за едеѣ цѣѣ нанколшіи
даѣ золотѣхъ оугорскѣхъ | два іто; за дрѣгый цѣѣ даѣ
золотѣхъ оугорскѣхъ | іто іорокъ. еже извѣстности бол-
шой іе оуписана | рокѣ днѣа и мѣнаѣе тогождъ | по ѣ:
даѣ за крѣтъ на церковь зол. римскѣхъ пѣдѣмѣтъ и
шѣтъ.

59. *Колочава-Негровецъ*. Служебникъ, безъ тит. листа.

Во имя ѡца и іна и і҃того дхѣа аминь | ію книгѣ
рекомѣю мѣжѣвникъ | кѣпиѣ раѣѣ бжїи заѣцъ ваиѣ
раѣѣ бжїи | фѣдоѣ заѣцъ іо женами івоими и іо ча-
ды | івоими за івоѣ здравіе и за ѡпдценіе | грѣхоѣ

ікои^х и за померших родичовъ | и городніковъ ікои^х. и
придали еи до | цркви негрѣкои до храма ітого арха-
гела | міхаила ахто бы еи малъ ѿда | лити ѿ тои
цркви да вѣдѣ^т проклѣ^т | и треклѣ^т анадѣма и на ама-
рада | во ни вѣкѣ и на вѣдѣщи на вѣкѣ | вѣка
аминь | зацаць вагиль и фѣдоръ. кѣпили | кѣвокъ. диг-
когъ звѣздѣ покровцѣ | и лошка цѣнова | за пять
золоты^х.

Надписи судебного характера въ связи съ похищеніемъ церковныхъ
книгъ.

60. *Ужкоз.* Тріодъ постная, изд. Братства Успенія во Львовѣ
1699 г.:

Кѣпилъ е... и рабъ кожи іва^н ковалѣвъ | извою
женою ан^ною и придалъ еи до гела бжжа | до храмѣ
архистратига міхаила ахто бы мѣлъ | од^алити ію
книгѣ клѣтъ проклѣтъ | анадѣма аарамдана во ни вѣкѣ
во вѣдѣщи.

Другимъ почеркомъ:

Понеже іта книга глаголемая тріодъ постна | ѿда-
лен^на была ѿ цркве оужанікои храмѣ | архистратига
міхаила виз^акон^о и не по правдѣ | за зо^а дѣ по^а
ча^с енер^анои визѣти епѣпкой | придан^на е^с назадъ до
цркве тоиже оужанікои | до которой пер^оше кѣпова^нна
сѣдо^н епѣпкими | парохіа паки колома^нка до ікѣт-
чи^нши хто еи | прода^н бы^н и дѣ зо^а оуза^н ікои грошѣ
ѿ того или его | пото^нков доитанѣ^т. што іа італо
днѣ дѣ юніа ^нѣнѣ при мнѣ григорію лешко вика^р ене^р
(подпись — неразборчива).

61. *Нижніе Верейки.* Октоихъ, изд. Братства Успенія во Львовѣ
1765 г.:

Кѣпикъ былъ книгѣ зацаць иванъ цкѣ... | три-
готъ зачотырнацать золотыхъ оу... | а таи книга
была крадена изъ кират... | церккви ѿкѣвѣкыхъ было
а оу крад... | митикѣвѣкыи пѣпъ черѣвачокъ... | чагъ
ѿкѣнъ перелѣжовавъ оу кират... | церккви | ...ѣгъ еи

до заица порадиъ заица Ѡцъ маръко | ... хъ кер-
чанъкъши кѣпити тѣю книгѣ а на тѣ кни | ... былъ
нѣдъпиошъ вѣтъки бѣла иъ котрого ила | ... ятъ бо
кыла и гваривъ емѣ Ѡцъ маръко Ѡче бра | ... таи
книга етъ баламѣтна коли нанѣ етъ | ... пишъ абы
не было заводѣ а шнъ мовитъ | Ѡче братъ та дрѣгѣю
книгѣ на мѣсто тои | приниѣ бо теперъ баръзо по-
трикни ми гроши | вѣзбѣте нанѣ харакътеръ а Ѡнѣвѣкъ |
дозналиша Ѡ тѣ книзѣ дѣа и прихали до | и кла-
дищѣ Ѡкралъ жили владыка роуказавъ тѣю | книгѣ
кидати оузтали книгѣ и пинизѣ тамои | ѣ ни хъ и
дрѣгѣ книгѣ не дали а оу тои чагъ оучѣвши | тоѣ
нѣпъ матъковъкъши черъвачокъ зарагъ | ... кѣ оутечъ
грошѣ на нѣмъ ша зогтали | а заицъ иванъ нѣѣ
коръбивъ же ни книги ни гроши | и мѣкли маръкови
ины кѣпити ию книгѣ шхъто | ихъ за золотыхъ дѣ
оугоръскихъ.

Другимъ почеркомъ :

Изъколениемъ Ѡца и совершениемъ сына | и гѣпо-
пѣшнѣтвиемъ свѣтого дѣа аминъ | кѣпилъ ию книгѣ
рекомѣю шхътоихъ | за золотихъ чотирнацѣтъ рабѣ |
кожи поповичъ іацъко и придавъ еи | до церкви ни ж...
керѣц... кихъ крѣтитѣла | господниа ахто бы ша ва-
жилъ Ѡдалити | тѣю книгѣ Ѡ ией церкви и Ѡ храмѣ |
свѣтого ивана крѣтитѣла господниа | таковыи да кѣ-
детъ проклатъ анадѣма | ко ией вѣкъ и ко кѣдѣции
аминъ | рокѣ кожого $\alpha\psi\zeta\eta$ | мѣнаца апрѣлиа днѣ а.

Надписи дарственные на книгахъ.

62. *Узлокъ*. Евангеліе, изд. Львовской Ставропигіи 1690 г.

Сію книгѣ названнѣю | свѣтоѣ евангѣ^а прѣтолѣноѣ |
которѣ кѣпила раба божиа пѣза ивѣличъка | и рабѣ
кожи гриць и миѣило и лѣцо копытѣровы ины за
скогѣо врата | невошика иенъка который ѣбитъ ѣ за-
дѣлю | ѣ илѣ кѣлари кѣпили ію книгѣ | за тотъ

миръ до села джка | до вѣтой цѣркви и до вѣтого
престола | и до храма вѣтого гора архитра | тига
михаила и придаютъ тоѣ евангеліе | при вшитъкни
громадѣ джанькѣй | ахтокъ Ѡдалики(!) тоѣ евангеліе |
Ѡ джанькони цѣркви вѣдетъ клятъ проклатъ | анадема
нарамада | во ни вѣкъ и во вѣдѣшии.

63. *Ужкоlez.* Анфологіонъ, изд. Братства Успенія во Львовѣ
1748 г.

На титульномъ листѣ:

Вѣта книга кѣплена рабомъ вѣжимъ | стѣфаномъ ко-
запомъ.

На слѣдующихъ:

Рокѣ божаго *ѣψи | гию книгѣ кѣпикъ | ракъ ко-
жни стѣфанъ козопайовъ | изъ вѣоими гынами иваномъ
ива | за вѣое доброе здорокіа | и за Ѡдѣпѣщеніе грѣ-
ховъ | и за помѣшагома незошика | илѣка козопайо-
вого гына | котораа книга Ѡдана до храма | гора
архитига михаила и придалъ ей | и до рѣкъ Ѡцѣ
лѣкови прѣвитерѣ | а хто бы мѣлъ Ѡдалити | Ѡ цѣ-
кк вѣтой и Ѡ храмѣ гѣго | архитатига михаила | а
хто бы мѣлъ Ѡдалити | Ѡ цѣрккѣ вѣтой и Ѡ храмѣ
вѣатго | вѣдетъ клятъ и проклатъ | анадема и ама-
рафа во ни вѣкъ | во вѣдѣшии во тотъ чагъ | керри
зили лѣка оужанки | и михаиль прѣвитеръ гѣнганъ.

63. *Суха.* Трефологіонъ, изд. Братства Успенія безъ даты съ
указаніемъ »при правосл. митрополитѣ всея Россіи куръ Сильве-
стрѣ Косовѣ, епископѣ Львовскомъ Арсеніи Желиборскомъ«.

Гию книгѣ трефолѣ справ... | ракъ вѣжи... татри |
гѣени ере... иишанъ | до храма вѣятаго ивана пре-
теча | аще бы ктои Ѡдали Ѡ храмѣ гию | проклатъ вѣде
в ни вѣкъ и во | вѣдѣще вѣки. ро *ѣхѣи.

64. *Суха.* Евангеліе, изд. Львовской Ставропигіи 1670 г.

Изволнѣемъ Ѡца и го | по гпѣшитвѣ гѣго | дѣа
гю книгѣ | зовеомѣ еѣліе | прѣтанѣ кѣпи^а ра^ѣ | вѣій
василѣ | цѣюка из женою вѣою | мрїею заѠпѣщеніе |

грѣховъ івои^х изапрѣстакъ | шѣйга родичѣ івои^х | за
вписавшѣй павла | хафію Фѣдора Фѣвро | нію ипри-
далъ ей | до села Сѣхого | кѣпилъ | за золотихъ го-
рокъ | золотовцовъ и при | далъ ей до храмѣ | ітго
ішана кѣтелѣ | за іцѣника ваиліѣ | таітрига презви-
тера | ібша^цкого повинѣ | завше гѣа бѣа проити |
пртла ітга заздравіѣ | теленое и запрѣстакшѣй | ахтовы
мѣ^а ѡдалити | ѡ него храмѣ | належаюго тоѣ | еїліѣ
тако домѣ не^съ | ѡпѣщено ана вѣ вѣкъ | ани вѣѣ
дѣши | анафема | и мара | нада налѣ жи^т тако | рокѣ
бѣго ^аахос | мѣта іюна | дна д̄ аминь | аминь то-
по^ани^кі | рѣкою влаіною.

65. *Гусна*. Тріодъ, изд. Братства Успенія во Львовѣ 1663 г.

Во иміѣ ѡца^аіна иітго | дѣа | аминь | ію книгѣ |
зовемѣю триго^а (приписано другой рукой — поітнѣю) | цвѣт-
нѣю | кѣпи^а ра^с | бѣіи іѣа^а | таітра^а | залот^вѣцѣвъ |
избрѣтани | чо^а івоимъ | ваиліѣ^а | презвитере^а іоща^ац-
ки^а | з женами івоими | катеріною шгафію | за івоѣ
здравіѣ | теленое | изапрѣстакши | ... дичѣ | івоѣ | в
селѣ іѣх^а | ро^к бѣгого | ^аахос мѣта | іюна дна д̄ | дмитръ
топо^ацк^і | рѣкою вла^аною.

66. *Гусна*. Евангеліѣ, изд. Львовской Ставропігіи 1690 г.

Сію книгѣ названнѣю | іватоѣ евангеліѣ прѣтоль-
ное | котороѣ кѣпили рабоѣе боже каіноѣвы | існы пав-
ловы мино иігнѣко | и івоими гоіподынами и івоими
чады | за івоѣ доброѣ здоровѣа и за івоѣ | ѡпѣщеніѣ
грѣховъ івои^х | до села гѣіного и до храмѣ | івато-
го ереарѣха хрістоѣа | николаѣа за золоты^х | поль-
іки^х шѣітѣдѣіатъ | ахто вѣ мѣлѣ ѡдалити | тоѣ
іватоѣ евангеліѣ | ѡ гѣінанікоі церѣкѣ | бѣдѣтъ
клатъ проклатъ | во іни вѣкъ и во бѣдѣціи.

67. *Перекрестна*. Анфологіонъ, изд. Братства Успенія во Львовѣ
1738 г.

Сіѣа книга ікомаѣа | трафолои кѣпил ра божи |
інкѣвѣ іин Фѣдор и^а івоим іноим | михаломѣ и івоію

жиною гафю за ѿпвщеніе грѣховъ | и кою невѣстою
марія | за золотихъ ѿгоркихъ ѿ | до цѣркве перехрестна-
кои і до храмѣ | ікѣтаго михаила а хто бы | хотѣл
ѿдалити ѿ него храмѣ | таковии кѣдет клят и про-
клятъ | ко ни кѣтъ и ко кѣдѣши на вѣкѣ | аминь.

68. *Перекрестна.* Евхологіонъ, изд. Братства Успенія во Львовѣ 1695 г.

... трѣбникъ | кѣпила ана | бындаіовинька | за
коѣ доброѣ | здорова и за ѿпвщеніе | грѣховъ коихъ
а за прѣтавшогоа | и за прѣтавшиха кѣндрата | ро-
дителѣй коихъ | ипридаѣ еи | до тела перехрестнаго | до
храмѣ іоворѣ арѣхисрага | михаила ахто | бы еи хо-
тѣлъ | ѿдалити тои клятъ проклятъ надема | дала
заню золоты | хъ ѿ и гроши ѿ | ѿцѣ іванѣ.

Въ другомъ мѣстѣ книги:

Сію книгѣ трѣбникъ кѣпив ѿцѣ григорій | подпо-
ло³кіи за золоты ѿ оугоркихъ ро^к ж^аѿд мѣца авгѣста
дня ѿ.

69. *Перекрестна.* Тріодъ, изд. Михаила Сліозки во Львовѣ 1642 г.

Сіи книга хотѣиже... | ... фѣодоръ петрѣа... | за-
ставлена была | за іпатіѣ дѣшъ коихъ и... ко^к коихъ...
пѣщеніе грѣхо^к | коихъ и прѣ^ако^к при... | дал цѣркве кѣ-
кѣвкой | чагы вѣчными прѣ^а іоворо^м | ... и мною іва-
но^м влаховки^м | на той час кѣраторо^м... | ... мѣца іюни |
притоѣ іванѣ шѣтѣ намѣникѣ | вѣрхови^нко^м | при-
тоѣ ѿцѣ андрію зава^ако^м | на той час поднамѣ-
ничомѣ.

70. *Буковецъ-на-Латориць.* Анфологіонъ, изд. Братства Успе-
нія во Львовѣ 1738 г.

Сію книгѣ рен^ню трѣфолои кѣпилъ | рабъ вжи
іванъ тырканѣвъ | поповичъ кѣкивікии и з петровъ
коѣвъ | гафов за коѣ здравіе и за ѿ | щеніе грѣховъ
антицѣнорков коихъ | за которѣю книгѣ дали золоты^х |
оугоркихъ три^ацѣ^т и пят. | кѣтѣрѣю ѿдали до цѣркви

ию книгѣ Ѡдалити Ѡтой цѣркѣ | таковыи да бѣдет
прокат анадѣма | ро^к ко* *аѡаі мѣца дѣкеврія днѣ Ѡ.

Въ другомъ мѣстѣ книги :

Сїѧ книга запишет^а на цѣркѣ пѣположѣ такѡ
и до мѣѧ Ѡ по лѣта *аѡзз иі іанваріѧ.

74. Ялова (у Н. Верецкихъ). Служебникъ, изд. Кіево-Печерской Лавры 1629. г.

Сїю к... | кѣпилъ рабъ кожїи коитъ | кокачинъ из
іковѣвъ... | жоновъ анновъ бѣзденкова | за золотихъ
полкїихъ дван... | дошла задѣлѣкаго и до храмѣ ерарха
хѣвъ чѣдотворца | а хто бы на мѣлѣ Ѡважилъ | тѣю
книгѣ Ѡдалити Ѡ храмѣ | іерарха хѣвъ николаѧ | кѣ-
детъ мати зо мною і... | предъ іѣдию правдивомъ |
бѣдъ проклатъ к ни вѣкѣ | и кождѣдци надана на...
рана | ѣвмѣткѣ мѣца ноѣвъ... днѣ иі рокѣ | *аѡі.

75. Нижніе Верецки. Трефологіонъ безъ тит. листа.

Премѣдромѣ, прѣлавномѣ, прѣ... | невиславимомѣ,
неи^глаголаномѣ | нешпазаномѣ и родкѣ лю^акомѣ | не-
понятномѣ бѣдѣ ко тѣрцы главимомѣ | начатъ и главѣ
кѣпи^а ію книгѣ | шлахѣтни ітефанъ комарницкїи
з мамскою | івою наітаїю домѣ шлахѣт іѡана іавор-
ікого а... | за Ѡпѣще івое и родителїи івоихъ | и при-
да^а еи до цѣркѣ и храмѣ іошетвѣ ітго | и животво-
рѣщаго дѣѧ к іелѣ багнокатѣи при кытногѣи | на іѣ
ча^с бѣдѣчи^а івщенико^с ште^а лѣка завацкїи | и ште^а іліѧ
а хто бы важи^а ію книгѣ рекомѣю | трефоло^б Ѡдалити
Ѡ мѣца іего і; | ітакови^а бѣдѣ мѣти... | не іице
мѣстны^а іѣдию... інера^аніи | проклїѧ^т тре... клїѧ^а такѣ
і | V... а на фтема проданъ еітъ | ро *ахѣѧ.

76. Нижніе Верецки. Апостоль, безъ тит. листа.

Корнїи николаѧ кѣпилъ іи апостолъ до цѣркѣ ве-
рчанскѣи ітго іѡана крѣтитѣла зо івою женою | Ѡе-
шдоішмъ и зо івоими іинами | шѣтѣма рокѣ ко-
жого *аѡд днѣ иі маѧ. при ерѣю на тои чагѣ парохѣ |

верчанъким петрѸ митиковичъ | бѸдѸчимъ за двана-
цѣт конаши.

77. *Нижніе Верецьки*. Тріодъ, изд. Братства Успенія во ЛьвовѸ
1746 г.

Сію книгѸ рекомѸю тригодъ цѣкѸтнѸю | кѸпилъ
равъ божи́ андрѣи и гриць не во... | ш... ропн... |
и ікоими жонами за ікоѸ здравіе и за шѸпѸ... | грѣ-
хов ікоихъ и за прѣтавшиха блажин. | покои вѣчнаа
имъ памать за іѸмѸ пѣвѸ | за чотыринацѣть кона-
шѣв и замарашъ | и придавъ еи до верецкы^х, барыше
до храмѸ | іокоръ ивана прѣ^атчи: ахто бы іа важилъ |
тѸю книгѸ ш тоєи цѣкѣ шдалити т... | чѣловѣккѣ
бѸдѣтъ клятъ и проклатъ | во^ій вѣккѣ и во бѸцѸди
амѣнъ | ро^к бо^ж *аѸн мѣца ианбаріа дна д.

78. *Нижніе Верецьки*. Тріодъ постная, изд. Почаевской Лавры
1784 г.

Сію книгѸ рѣченнѸю трішдъ поіа | кѸплена єсть
за золотыхъ | Ѹгорікихъ пятнацѣть днѣтъ громац-
кихъ | а пять марінка гаїцина род... | ... тѸ п... |
придала еи до храмѸ вознннїа гѸа | нашнѸ іїса хрѸта
бѸков...

79. *Тишова*. Служебникъ, изд. Михаила Сліозки во ЛьвовѸ,
безъ тит. листа.

Воимѣ шѸца ііина и і. дѸа аминь | кѸпилъ книгѸ
сію рекомѸю слѸжебникъ | равъ божи дѣшдоръ ганѣчко |
и зженою ікою аньною | за ікоѸ шѸпѸщенїе грѣховъ | и
прида^а еи до цѣркѣи иже во івѣти^х | шѸца нашнѸ ва-
силїа великого | в ієлѣ тишовѣ вмаѣ^тности | в іємено
марюк книгинѣ | карто іофин | за іѸмѸ золотыхъ і
Ѹгорікихъ | ахто бы ей мѣлъ ш того мѣци | івѣ-
того шдалити дн бѸдѣ^т проклатъ | в рокѸ *ахо.

80. *Тишова*. Апостоль изд. Михаила Сліозки во ЛьвовѸ
1654 г.

За і^аволнїє^м и по^пѣшнїє^м | іѸаго дѸа сію кнїгоу |

имѣ немѣ апо^сто^а те^р | кѣпи^а ште^н грегорїи тиша^н-
икин | оу попа латѣ^око^н за золотыѣ днѣят^а ли^нбою по^а-
скою | и... елѣ лова^а перѣ^а грома | дою | тиша^нскою... |
а не грома^аскага.

Въ другомъ мѣстѣ книги:

✠ ѿ^нд рокѣ бо^жого родилъ^а | ракъ бо^жїи каїли |
диаконѣвъ онѣкъ повичъ | тишанъикин лѣхови^н | мѣ-
щаца ѿ родивъ^а авъгѣта.

81. *Мъшкарєвицы*. Евангелїе, изд. Братства Успенїя во Львовѣ
174... г.?

Изколенїемъ ѿца ї поспѣшиткомъ гна и натїемъ
ї. дѣа | корышъ микѣла издоволивши^с и^з своєю жоною
феце | кѣпилъ книгѣ глаголемю еїліе или кѣговѣстїе
їтѣхъ | апѣлъ за своихъ родителей димитрїа и дѣкы
н за ча^а | своихъ їоана и грица. кѣпилъ емѣ за мѣд
семака | ї придаю ен цѣкви мѣшкаровецкѣ храмѣ ї
николага | а кто бы тѣю книгѣ малъ ѿдалити ѿ
цѣкве вы^шменованѣ | таковыи нехѣ бѣдетъ проклатъ
анадема г имара^дта | в ни вѣкъ ї бѣдѣшиї ї пре^а іс-
дїю нелицѣмѣрно^н | га бѣдѣ знимъ ісдѣ мати идеже
нѣстѣ лицѣпрїатїа | а которыи чловекъ іценникъ нанѣ
бѣдѣ адмѣнѣстро | вати слова христовы или кѣговѣ-
стїа ітѣхъ апѣлъ | за микѣлѣ повинѣ^н ѣ ... вѣа про-
сити | да^н въ верѣцкихъ днѣа бѣ іептевра ✠ ѿ^нд рокѣ |
прибнѣсти ен великѣсти панен на тотъча^с | в верѣцкихъ
ежеленцѣки графка панѣ нашии | григорїи тетачъ попо-
вичъ забав^нкии писавѣ.

82. *Мъшкарєвицы*. Анфологїонъ, изд. Братства Успенїя во
Львовѣ 1738 г.

Изколенїемъ ѿца ї поспѣшиткомъ гна ї натїемъ
ї. дѣа | ию книгѣ нарицаемю андологїонъ ирѣчъ |
цѣфтогловъ или трифологъ благородный димитрїи | ми-
китовичъ здоволившига своєю благородною | жоною
наимя агафїю ї изъ своимъ паєркомъ ванъкомъ | и
его жоною татїанною кѣпилъ ию книгѣ за | золоты^х

оугорскихъ тридцать и польшима за свое здравіе и душевное | и телесное і за ѿпущеніе грѣховъ своихъ и за родичовъ своихъ прѣта | вшихъ блажен"и покои і вѣчная память і и придалъ ей | до цркви выстрганъ-кои до храмѣ кошетька і. дха | а кто бы на важилъ сию книгѣ ѿдалити ѿхрамѣ | кошетька ітого дха не хан таковыи даждеть проклія | анадема і и маранфа и на з нимъ кбдѣ ідѣ мати | предідаію нелицѣмѣр-нымъ идеже несть лицѣ | пріятіа истыхъ ѿць иже во никеи перваго собора | дань выстрѣмъ дна ка шкто-врїа *„аψмг рокѣ | grygoryus zezacz popowicz zawadsky scriba.*

83. *Лазы* (Тимшоръ). Евангеліе, изд. Братства Успенія во Львовѣ 1690 г.

Во имя ѿца и іна и ітого дха аминь | сию книгѣ еѵлие кбпила раба бжиа мариа | зрицична за ѿпущеніе грѣховъ своихъ. и... | и чад ея констатина димитриа за золотыхъ м" и три | и придала ей до гла лазѣвъ до цркви | ахто бы ей м"ль ѿдалити ѿ той цркви | алеко продати ако таки" колвенъ споговомъ то знѣ | то знимъ кбдѣ мати ідѣ предъ бгомъ натолито" івѣтѣ | рокѣ вжого *„ахчс мѣца іандариа іа.*

84. *Лазы* (Тимшоръ). Тріодъ, изд. Братства Успенія во Львовѣ 1701 г.

Во имя ѿца и іна и ітого | дха аминь; сиа книга раба божаго | вапила маховнего жены маріи | кбпивъ за золотыхъ конаша | ко имя ѿца и іна и ітого дха аминь | сию книгѣ кбпивъ іери іванъ маховичъ презвитеръ лозокъкий | за свои іѣти чапточкѣ за шотъ-нацятъ золотихъ конашовъ фартовъ.

85. *Ростока*. Тріодъ постная, изд. Братства Успенія во Львовѣ 1699 г.

Во имя ѿца и іна и ітого дха аминь | сиа книга рекомаа | тришдъ пѣнаа | кбпилъ ракъ; кожий | кова иванъ маховичъ койтъ | со женою своею а"ною | за свое

Щодщєніє грѣхо^м | коихъ и родичовъ котороѣ в бѣга |
 іотъ : и прида^а еѣ до іела ро^токи : до храмѣ іотоѣ
 мѣи параклѣвѣ | до рѣкѣ щѣд инаковѣ рѣтъкѣ | и щѣд
 ле^шковичови микѣлѣ по ви^ний чѣ гдѣ проити | за нихъ
 ахто бы іа важи^а ію | книгѣ ш тоѣ цѣкѣ шдалити
 нехай дабѣдѣтъ | клѣтъ и проклѣтъ | анафема | ама-
 нарафа амѣнь | и кѣпилъ еѣ за іемѣ пѣвнѣю | за пять
 днѣтъ злотихъ. по^акихъ и за бѣ бараны лѣмикѣ.

86. *Вышнее Студеное.* Леітургіаріонъ, изд. Братства Успенія во Львовѣ 1691 г.

Во имя шца иіна иітаго дѣха аминъ | рабъ
 бжїи дмитръ рошѣкови^а кѣпик ію | книгѣ рекомѣю іѣд-
 жєкникъ защодщєніє грѣховъ коихъ | изародичовъ ко-
 ихъ ипридавъ ей доіела ітѣденого | дов^шнний цѣкѣ до-
 храма ерѣ^аха хѣого николи ідавъ заню золотихъ два-
 нацѣтъ чѣховихъ | заіващєника андрѣя блоікановича
 ізложивъ | рѣкою івою влаіною рѣкѣ бжого *ѣхг.

87. *Вышнее Студеное.* Евангеліє, изд. во Львовѣ 1690 г.

Вонма шца иіна иітаго дѣха аминъ | кѣпилъ ію
 книгѣ рекомѣю ека^агеліє | прѣтол^нное ракожий Ѳєодоръ
 мигалѣвъ | ізжіною івою наіма оуію защодщєніє |
 грѣховъ коихъ | изародичовъ коихъ | помѣ^ршихъ и
 придалъ ей доіела ітѣденго | до вышней цѣркѣ до храмѣ
 ікѣтаго | ерарха х^рістовъ никлаіа інемаѣ^т ей ніхто |
 штои ікѣтѣи цѣркѣ оузїати анѣдіакъ | анѣдіакѣнъ
 ані попъ анѣ жадѣнаіа | громада ахто быіа дотого |
 взїалъ | таковий проклѣтъ анафѣма інаранафѣта
 амѣнь | ідалъ заню золотыхъ полѣкихъ | шѣтъ дѣ-
 нѣтъ бѣзѣдка р. в. *ѣшла | мѣнаца марѣта днѣ і за
 ікѣашєного | ерѣа грїгорїа грїгорїа бѣрїа ізапісавъ
 рѣкою | івою влаіною амѣнь.

88. *Иску.* Леітургіаріонъ, изд. Братства Успенія во Львовѣ 1691 г.

Рокѣ бжго *ѣшїи мѣца фѣврѣ | арїа | днѣ | і | до
 іела іззкѣ | ііа кнїга рекомѣа іѣджєкникъ : кѣпилъ рабъ

91. *Тюшка*. Апостоль, изд. Братства Успения во Львовѣ 1666 г.

Во имя ѿца и сына и сѣго дѣа аминь | кѣпи^а сию
книгѣ рекомѣю | апосто^а ракъ ... | григо поповоча
грица инъ | з рогѣча^а поповихъ | которіи мешка^а ѣ
селѣ туюцѣ | котории прида^а до цркве | туюца^а кой до
храмѣ сѣго | ѿца николи із женою своєю | титю за
ѿпѣщеніе грѣховъ | своихъ а кто би ма^а еи ѿдалити |
ѿ т... цркве туюца^а кой | таковыи нех^а бѣде^т клат | і
проклат^т анадѣма і сѣ^а бѣде имѣти прѣ^а кого^а | за кѣ-
щенника вѣ^о чагъ | бѣдѣчого иерея григория | тѣцакого
родича гѣклидского.

92. *Обляска*. Служебникъ, изд. Львовской Ставропигіи 1712 г.

Во имя ѿца и сына и сѣаго дѣа аминь | закли-
наю | нашею. и когородицю: и прино: дѣкы | мари^а га
ракъ ... | санинъ изволаки и своєю жоною | нагтаию
кѣпилиеме сию книгѣ | на^а ма: сѣджекникъ прѣтолнѣ |
за золотыхъ сѣ дгорки^а | за своѣ ѿпѣщеніе грѣвхъ
вол... | и прида^а ей до цркве до шклякой | до храмѣ
и прѣтола сѣго | іераха хѣа:.. а хто бы има^а | сию книгѣ
ѿдалити ѿ той црквы | реченой таковой бѣде^т про-
клатъ | анадѣма и аномаранода нмати ... | из нами
сѣдъ прѣдмилостивым | когом на страшномъ сѣдѣ |
аминь. рокѣ кожого „аѿнд | мѣца дѣкемвриа: дне сѣ | подъ-
писалъ сию книгѣ і ценѣ | ирен пава: исавичъ прѣкви-
теръ | бѣко^а ки: рѣка влаина.

93. *Обляска*. Октоихъ, изд. во Львовѣ, отъ сотворенія міра
7152 г.

Во имя ѿца и сына и сѣаго дѣа аминь | сию книгѣ
рекомѣю шктѣих | кѣпилъ ракъ кожій иван гливазъ |
и ракъ кожій иван зѣбаничъ | и третій ракъ кожій лѣка
зѣбаничъ | и придали ей до своей цркве оклащанико^а |
и до іерархѣ хрѣтов николаю его же сѣтъ | сѣтый храм | а
хто бы хотѣвъ сию книгѣ ѿдалити | ѿ той сѣтой
цркве. таковыи нех^аи | бѣде^т проклатъ яко содомъ
и гоморъ | и кѣпили еме за ѿпѣщеніе грѣхъ своихъ | пи-

гаа младенцъ инаковъ при^охамѣ іерархѣ | христовъ ни-
колаю | мѣсѣца іюлиа рокѣ кожного ^мѣсѣца іюлиа
днѣ ѿ.

94. *Майданъ*. Тріодіонъ, изд. Братства Успенія во Львовѣ
1688 г.

Свѣдѣна во той книги что естъ | естъ талан-
кова іванова жителю голлатинского | во имя ѿца і
іна ііго дха аминь, | кѣпиль ію книгѣ рикомѣю три-
ш^а цкѣтнѣю | кѣпил ей ракъ кожи | ракъ кожїи ішванъ
таланко ізіномъ | петромъ ізъ по^арѣжїемъ івомъ | і
далъ заню золотыхъ ^ѣ ѣ^орковъ личковъ шѣднѣ^т | і
прида^а ей до цркви назуе голлати никои | до храмѣ
во ітѣх ѿца николана | вѣчными чагы ахто бы таки
кылъ | акы ѿдалати важи^ана | акы важилына ѿтоѣ цркви
ітой | таковыи неха^а даѣдѣтъ клятъ | ... і проклятъ
і триклятъ аминь | нехаи даѣдѣ^а причтенъ ко мѣсто
ідино аминь | акы его бгъ покар^а наглою смртью |
такъ яко арїю проклятаго аминь | рокѣ ^мѣсѣца іюлиа:
маѣ. днѣ. ѿ: дѣлалена воколѣмъ. нагармаркѣ.

95. *Новоселица*. Леітургіаріонъ, изд. Братства Успенія во Львовѣ
1721 г.

Сѣм книга свѣженикъ раба кожїа кѣрина ітефана.
Во имя ѿца и іна и ііго дха аминь | кѣпиль ію
книгѣ рикомѣю | наима свѣженикъ ракъ кожїи | ітефанъ
икана кѣриновъ и | іо жинсю івою на ... | за золотыхъ
полькихъ кѣ | за ѿпѣщениѣ грѣховъ івоихъ | и за роди-
телей івоихъ | в илѣ прилопѣ ... | до цркви до храмѣ
... | ... книга а хто бы ... | рѣшити ѿ того храмѣ ... |
... рѣтъ мати зо мною ... | на істрашномъ ідѣ^а и про-
клятъ бѣдѣтъ | анадѣма аарамада | а котори кельвенъ
... | аль во дїаконъ ... | шправовати теѣди под ... | за
ітѣхъ родителей пока бога | благати милостїю кожїю |
и ковѣкѣ вѣковъ аминь | рокѣ кожного ѿ рождѣтва
христова ^мѣсѣца іюлиа... | мѣсѣца августѣ днѣ ѿ | до цркви чи-
тателю прогїи... | дмитер рор...

96. *Прислонецъ*. Орологіонъ, изд. Львовской Ставропигіи 1726 г.

Воимѣ ѿца и ѿна и сѣаго дѣа аминь | ію книгѣ ре-
комѣю чѣловѣ, кѣпилъ рѣвъ | вѣїи гавріилъ ироѣманъ,
іо жіною івою | егдокію, за коѣ телѣное здравіе; | и за-
ѿпѣщеніе грѣхо^е, и придалъ еи къ цѣкви | прилопѣ кой до
храмѣ сѣтитѣлѣ хѣа | николѣа . . . ѿтого храмѣ | ѿдалити,
атѣкы кто дѣ знѣлъ давѣдетъ про | проклатъ анарамада
аминь. рокѣ *аѿоѣ ію . . .

97. *Прислонецъ*. Тріодіонъ, изд. при Петрѣ Могилѣ во Львовѣ
1642 г.

Кѣпилъ ію книгѣ . . . | андрѣй козлѣнѣтъ и зѣвою
жоною | на имѣа гафою и книга на имѣа | тишѣ цѣвт-
наѣа и дал еи доцѣркѣ | прилѣпкой до храмѣ іаотого |
іерарѣа николѣа и дал заню | ѣ и гѣ золотыхъ а кто бы
еи смѣлъ | ѿдалити вѣдетъ проклатъ | алъ ко позна-
ати комѣ не . . . | нехаи вѣде клѣтъ проклатъ анадема |
и арадама. | амѣнь | рокѣ *ахѣи дѣллоѣа ѣ илѣ | при-
лопѣ при людѣхъ зацѣнихъ.

98. *Синевиръ-Поляна*. Октоихъ, изд. Кіево-Печерской Лавры
1745 г.

Во имѣа ѿца іѣна іѣтого дѣа аминь | ію книгѣ реко-
мѣю трѣфолой | кѣпилъ рѣвъ вѣїи іванъ цкира | іо жіною
івою наима хитою | за ѿпѣщеніе грѣховѣ івоихъ і роди
чо^е івоихъ | і придалъ еи вѣчными чаги до вни | полѣнѣ.
ко храмѣ архистратига миѣаила | і за приквитѣра ваѣила
чопа пароѣа синевирѣаго | і полѣнѣкого; і дал за ню
золотыхъ ѣгорѣихъ | тридцѣтъ и чѣтыри; а хто бы ей ва-
жилѣа ѿ того | храмѣ ѿдалити: ци попѣ, ци калѣй | ци
дѣакъ, ци прѣтѣи члѣкъ таковѣй нехаи вѣдетъ | клѣтъ и про-
клатъ наѣма анарамафа аминь. і нехаи вѣде причѣтѣнни
во мѣсто іюдино | кѣплѣна рокѣ вѣжо *аѿнѣс мѣца іюна
днѣа ѣ.

99. *Колочава-Имшадѣ*. Трифологіонъ, изд. Братства Успенія
во Львовѣ.

Во имѣа ѿца и ѿна и іаотого дѣа аминь | ію

книгѣ рекомѣ трѣфологѣ кѣпили | раби вѣжѣ иерѣи ште-
фанъ и ракъ вѣжи | петро рогоха и ракъ вѣжѣ василь | гырѣ-
цинъ. дали заню по і золотыхъ | и по в марѣашѣ за
ѡпѣщениѣ грѣхо^ѡ | вкоихъ и за помѣршихъ прадѣдовъ | и
дѣдовъ прабавъ и бабъ штець и матерѣи | изобрати ко-
егождо младенецъ, и дѣвицъ и дали О F до црѣкви |
имшацъкои до храма ітого | великомѣченика геѡргѣа | а
хто бы на важиа ию книгѣ ѡдати | индѣ за пѣназѣ
дабы той члѡвикъ проклатъ | нафтама нарафма | ро^ѡ вѣжѣа
*аѡм на 8^ѡ пеніѣ | прѣвѣтой дѣвѣ дхѣстѣ.

100. *Имстичево.* Церковь въ селѣ. Октоихъ, изд. Братства Успенія во Львовѣ.

Во имя ѡца и іна и ітого дха аминь. Сію книгѣ,
рекомѣю шктоихъ кѣпила раба бѣжа марѣа добрай и
з вкоин^ѡ мѣжо^ѡ іакомъ на... за ѡпѣщениѣ грѣхо^ѡ вкоихъ
и за прѣтавшихъ родичо^ѡ вкоихъ, дали заню золотыхъ
воноши тринацать и придали еи до црѣкви мѣтичѡ^ѡской
хра^ѡ ро^ѡитва прѣтѣа вѣа которѣю а... на иважи^ѡ ѡ тоѣ
црѣкви ѡдалити... ци іѣеникъ ци дѣакъ, ли з ихъ родѣ а
хто вѣдетъ на ий книзѣ вѣѣ на молити: а дш и за
ихъ чѣ мѣтва была и за ихъ родичо^ѡ прѣта^ѡшихъ андра-
ша, татіаны, дѣодора гафы и прочіхъ по^ѡпниа на рокѣ
ѡ родитва хѣа *аѡмѣ мѣца маа дна вѣ при мнѣ
лѣш^ѡтїю старѡстѣ ігѣменѣ мѣстичѡ^ѡско^ѡ.

101. Рукописное евангеліе изъ собранія Н. А. Бескида.

а) Сію книгѣ рекомѣю | ер^ѡліѣ кѣпи^ѡ ра^ѡ Бѣжи и мѣ^ѡ |
мѣнѣ и вѡюю жѣною гандію | за с^ѡѣ здракѣ и ѡпѣщениѣ
грѣхо^ѡ | и прида^ѡ еи до с^ѡного храмѣ пѣхо^ѡ | прѣвѣтѡн
Бѣи до ила вараки | вѣ^ѡними чѣи а которі іѣени^ѡ | вѣ-
дѣ ѡправѣти позинѣ^ѡ вѣа | прогити зарава вѣжѣо и мѣ^ѡ
и за его пото^ѡство аминь.

б) Съ изволеніемъ ѡца и поспѣшеніемъ іна | и ітого
дха. аѣ купи^ѡ ракъ фѣдѡръ и вкоин^ѡ | подражѣемъ и вко-
ими дѣтми. (подъ строкой: ію книгѣ) и прида^ѡ ихъкъ |

цѣрки і҃ѡи па҃цѣ. на вѣковью. нактоко | ли вѣде
иѣ тых книгъ пѣ длѣжѣ" е҃ зарѣка вѣїѣго | Федора и
татанюу. клима. фѣдѣ. шгафѣ. | кимліа; юріа. григо-
ріа. ика". іакова. романа | фѣшдора.

с) Помоць моѣ ѿ Г҃да іо҃вошаго неѣби зѣ"лю |
кто змлодоити лѣт҃ ікоих нехочѣ іа оучити | томѣ на-
"таро" вѣда докѣчї.

д) Аноупиѣтїѣ раѣв вѣїи демирїї | и Ѳѣшдоїа
оуїю книгоу оу е҃їліѣ | ино кто вѣде пѣть іѡи книги |
длѣженѣ е҃ Бїа проити занѣ здра | вїѣ и за ѿлѣщенїѣ
грѣхо".

Примѣчаніе. Настоящїя надписи издаются безъ всякихъ исправленїй, по возможности сохраняя всѣ ихъ орфографическія особенности. Издатель не могъ взять на себя исправленїе даже явныхъ ошибокъ или описокъ, полагая, что иногда и такая описка можетъ сказать очень много. Съ другой стороны трудно установить грань, на которой должно остановиться издателю въ исправленїи ошибокъ и описокъ: почему можно исправить „незошикъ“ и „небошикъ, и нельзя „трефолой“ и „трифологъ“ или „охтоихъ“ и „октоихъ“? — въ эѡмѣ всегда будетъ произволь, а произвольное толкованїе издателя можетъ впоследствии затемнить дѣло для изслѣдователя. При эѡмѣ издатель не закрываетъ глаза на тотъ фактъ, что при такомъ характерѣ изданїя надписей возможны и ошибки, возникшіе по'его винѣ — неправильное списыванїе или ошибочное чтенїе. Однако, издатель предпочитаетъ мириться съ этими ошибками, чѣмъ брать на себя исправленїе записей своего дневника безъ свѣрки съ подлинными надписями, находящимися въ книгахъ, разбросанныхъ по всѣмъ церквамъ Карпатской Руси.

Др. Андрій Шаш:

Нарис соціальної й господарської історії Шенборнської латифундії Мукачівсько-Чинадієвської в першій половині XVIII. ст.

1. Вступ. — 2. Аграрно-історичні відносини в часі набуття Мукачівсько-Чинадієвського панства Шенборнами. — 3. Історичний змісл зміни посідання. — 4. Наділення церковних князів маєтками. — 5. Опис наділу. — 6. Аграрний устрій, форми земельного посідання й суспільна структура. — 7. Організація управління добрами. — 8. Положення панства під Фрідріхом Карлом Шенборном, єпископом бамберським й вірцбурським. — 9. Ведення рільного господарства. — 10. Колонізаційна діяльність.

1. Вступ.

Одну із найбільше інтересних, однак дотепер ще цілковито необроблених відділів новочасної аграрної історії Підкарпатської Руси і взагалі східної части Середньої Європи, творить минувшина маєтку Шенборнського так званого Мукачівсько-Чинадієвського¹⁾ панства на північно-східних убоках Карпат. Двісталітнє тревання того панства закінчилося в р. 1928 через це, що воно підпало під закон земельної реформи чеськословенської републики без того, щоби воно до того часу стало предметом історичних дослідів.²⁾ І так діставшия по своїй ліквідації до історичної перспективи, отвирає воно множество своїх життєвих дат для історичних дослідів і стає незрівнано інтересним предметом так аграрно-історичних пізнань, як також дає можливість вглянути на розвиток господарських форм продукції на почві східньої части середньо-європейських земель. До внутрішнього богатства тої історії долучуєся в повній гідности різноманітність їх одношень до різних культурних слів

¹⁾ Чинадієво по мадярськи: Szent-Miklós (св. Миколай).

²⁾ Теодор Легоцький (1836—1915), адвокат Мукачівсько-Чинадієвського панства, виявив велике заінтересовання до минувшини Шенборнських дібр а у своїй монографії Бережського комітету, писаній по мадярсьти: Beregvármegeye monographiája III. — Ужгород 1881. стор. 542—619, дає нарис його зовнішньої історії. Легоцький однак понад публікацію менше або більше ізольованих дат не дійшов до такого опрацьовання, котре звертало би увагу й на аграрно-історичні звязи.

і країв. Гірське руське населення панства Мукачівсько-Чинадіївського творить разом міст до аграрної східної Європи до Польщі і Росії. Мадярські селяне і мадярська пануюча шляхотська кляса творять одно звено до багатой в подробиці аграрної історії Мадярщини, фамілія землевласників Шенборнів репрезентує звязи з Віднем і Німеччиною а також з Чехією а група численно ту жиючих польських жидів творить окремиий світ для себе. Торговельні зносини розвиваються звідсі аж до Данцігу а також до долишнього Дунаю а під оглядом господарським приходять впливи з долини ріки Майну і польських великих маєтків, від Бамбергу і Львова, а освічений католицизм і містика ортодоксії, висока образованість у кругів правлячих й страшна заосталість у підданих, бароковий блеск і варварська біда являються поруч себе.

Слідуючі сторінки мають за задачу представити перші роки панування Шенборнів в домінії Мукачівсько-Чинадіївській (Munkács-Szent-Miklós), на скільки воно вяжеся з пануванням двох перших власників, двох німецьких князів церкви. За описом маєтку і представленням односин часових під оглядом аграрно-історичним в добі наділення Шенборнів слідувати буде аналіза правних відносин населення того маєтку як також і господарювання, дальше образ колонізаційної чинности перших власників. З огляду на то, що це величезне панство на протязі 17-ти літ (1729—1746) майже безпереривно управлялося з Франконії на основі постанов власника, датованих з Бамбергу, Віртсбургу і з різних замків долини ріки Майну, випливають з того інтересні звязи і паралелі з німецькою аграрною історією й господарським розвитком.

2. Аграрно-історичні відносини в часі набуття Мукачівсько-Чинадіївського панства Шенборнами.

Набуття великого маєтку графами Шенборнами припадає на дуже бурливу добу аграрної історії у східній части тодішньої габсбургської монархії.¹⁾ Бурлива була та доба нового розподілу земельної власности шляхотської передовсім високої шляхти з точки погляду землевласників.

Величезні простори землі були туркам відібрані походами Евгена Савойського а через придушення повстання Ракоція (1703—1711) в північній Угорщині припали також численні маєтки пов-

¹⁾ Henrik Marczali: Magyar birtokviszonyok 1711—1740. (Угорські земельно-власні відносини 1711—1740.) Budapesti Szemle 1897. — Peter Ágoston: A magyar világi nagybirtok története (Історія світського великого маєтку в Угорщині) Будапешт 1913, ст. 268—280.

станців до власности цісарської комори. Господарювати на так широких маєтках було для камерального управління неможливе, бо камеральне господарювання обіцювало лиш мало доходів а вести рільне господарство в так великім обемі державою в рамках тодішнього державного управління було не до переведення. Установлювано земельні уряди, котрі були обягані тими, що підносили свій правний титул до землі. Були тоді дві полоси для розділювання: полуднева й північна. В полудневій полосі приходили під увагу ці, котрі мали правний титул, на прим. могли доказати, що їх фамілія мала посідання перед турецьким пануванням. Но хоть й доказаний був цього роду їх правний титул, то можна було декотрого із них дискваліфікувати тим, що брав участь в частих повстаннях XVII. й XVIII. ст. А емігранти-шляхтичі із угорських областей, занятих турками, були часто охотні до таких повстань. В північній полосі приходила в увагу при роздаванні маєтків вірність до Габсбургів — політичні і військові заслуги по стороні цісарській а такі самі згляди переважали й при розділюванні маєтків в Банаті, Бачці — в області Тиси і Мароша. Команданти армій, двірська шляхта, заслужені офіцери, воєнні доставці не виходили при цім змаганні о приділ земельного добра з порожніми руками.

Освободження східньої части габсбурської монархії від турків означало при одночасно постійнім ослаблюванні цісарської сили в державі пересунення пункту тяжкості габсбурської держави на схід. А також й двірська шляхта одночасно старалася паралельно з пересуненням сили пануючого дому запустити свої коріння також до новонабутих колоній. Звізда дому Шенборнів саме тоді сходила.¹⁾ Шенборни зискали собі в перших літах XVIII. ст. великі заслуги, один як коронний канцлер німецької держави приготовляє вибір Йосифа I. й Карла III. на німецьких цісарів, другий відзначається у битвах Евгена Савойського як генерал кавалерії, третій з титулом державного віцеканцлера є дійсним управителем державної канцелярії у Відні, вони ведуть один німецький полк драгонів в табор освободжуючої армії — вони одночасно вибиваються на полі політичним, військовим та бюрократичнім. В нагороду одержують вони добра так на півдні як і на півночі.

¹⁾ Порівнай: Karl Wild: Joh. Philipp von Schönborn, genannt der deutsche Salamo, ein Friedenfürst zur Zeit des dreissigjährigen Krieges. Heidelberg 1896. — Johann Loos-horn: Graf Friedrich Karl von Schönborn als Fürstbischof von Bamberg (1729—1746), Bamberg 1907. — Karl Wild: Staat und Wirtschaft in den Bistümern Bamberg und Würzburg. Eine Untersuchung über die organisatorische Tätigkeit des Bischofs Friedrich Karl Schönborn (1729—1746), Heidelberg 1906. — той сам: Lothar Franz von Schönborn, Bischof von Bamberg und Erzbischof von Mainz (1693—1729). Ein Beitrag zur Staats- und Wirtschaftsgeschichte des 18. Jahrhunderts, Heidelberg 1914.

Так державний віцеканцлер і коадютор єпископства бамберського Фрідріх Карло з Шенборну одержує наперед цілий ряд сіл в Бачці зі знаменитим чорноземом як нагороду за його довголітні заслуги в державній канцелярії. А даровизна на півночі прийшла вже кілька місяців за тим, а то в р. 1728 припадають в дарунок Фрідріхові Лотарові з Шенборну, курф'їрстові з Майнцу і коронному канцлерові німецької держави, давні Раковцієві добра.

Шенборни однак не робили собі нічого з так великої даровизни. Що вони її прийняли холодно, показує то, що бігом 18-ти літ особисто на ці добра ані не показалися. Може, що було то оправдане. Приватний секретарь архієпископа майнцького Альберіх Бадер з Геппенштейну¹⁾ котрий приїхав до Мукачева, щоби перебрати маєток, заявив тоді, що його панові чужі держави предклали міліони, наколи би він повстав против Габсбургів, чого він однак не учинив. Пізніше говорив один з їх правних заступників в однім процесі против камери, що їх заслуги не були надто високо заплачені даровизною домінії Мукачівсько-Чинадівської.²⁾ І коли тепер на основі урбаріяльних та подібних конскрипцій домінії у XVIII. ст. вдуматися в правдивість їх точки зріння, то їх холодне та неодушевлене становище не буде пересадним. Обєм маєтку був правда величезний, але земля була без значіння і майже без вартости, домінія лежала дуже далеко від осередку держави, населення рідке, городи (міста) лише по назві, гірське населення убоге і без міри заостале.

3. Історичний змісл зміни посідання.

Предками Шенборнів в посіданні домінії був суверенний рід, семигородські князі з роду Ракоці. Основою їхнього приватного маєтку був саме мукачівський замок з належними до того земельними маєтками. Послідній Ракоці був князем римської держави, так як перші Шенборни. Він був земельним магнатом, та по придушенні його повстання, котре він вів в злуці з французами та в приятельськім союзі з Польщею та Росією, іде він на еміграцію. Було то логікою політичних подій, що Шенборни, котрі французьку орієнтацію перемінили на цісарську вірність, одержали замок Ракоція, укріплений французьким воєнним інженером Vauban-ом. Змісл даровизни того маєтку лежить на переломі пе-

¹⁾ Processus fisci regii contra comitem Eugenium Ervinum a Schönborn ob revendicationem coronalis domini Munkács. Стр. 476. Рукопис в архіві панства Мукачівсько-Чинадівського (Арх. П. М.] Фасц. 7. — ²⁾ З року 1828, Арх. П. М., фасц. 29., Acta Arcensia.

резвіваючого княжого абсолютизму, бо місце фєвдального пана з територіальною властею займає заступник високої шляхти. Даровано Шенборнам маєтки без кріпости мукачівської, для котрої нові земельні власники не були би мали власної залогі. До замку зайшли цісарські війська, відділи постійної армії абсолютистичного володаря. То був політично-соціяльний змісл зміни посідання. Но був ще також і змісл господарський.

Ця латіфундія була ловецьким ревіром й пограничним пасмом, що служило для оборони краю. Правда, вели тудя в пізнім середньовіччі прямі дороги до Польщі і Червені Русі, але західньо-карпатські городи Угорщини перетягнули товаровий рух до Польщі на свою сторону а найбільший з них город Кошиці постарався в XV. ст., щоби королі заказали вести торговлю зі сходом Європи через Мукачево.¹⁾ Східня Галичина була рідше заселена як західня і торговля Угорщини з Польщею ішла через східню Словаччину на Вислу. Дорога від придунайсько-тисянської долини в напрямі через Мукачево аж до заняття Галичини Австрією мала передовсім значіння стратегічне. Великі історичні події, зударення поміж східньою і західньою Європою оживили ті долини життям сумної памяти. Сюди впадають монголи в XIII. століті, ту хотіла перебитися на полудне в р. 1915 російська царська армія а німецька армія Лінзінгена починає против неї наступ на пограниччі панства. Коли Ракоці II. в порозумінні з Польщею і Росією бореться против Леопольда I., переходили туди курери до Москви и назад. Жителі гірського села Верецькі мали ще у XVIII. ст. привілеї за заслуги, учинені їхніми подорожами з письмами до Москви і назад.²⁾

Область того панства була ще в XVII. ст. на степені примітивного ловецького та пастирського господарства, славилася величезними дубовими лісами, де викормлювали свині а в часі середньовікового природнього господарства Мукачево на основі права 1518 § 15 постачало королівському століви солонину. В другій половині XVI. ст. констатувала вислана сюди цісарська слідча комісія з жахом, що в тамошніх лісах живе по більшій часті кочуюча пастирська людність в нехристиянській безпросвітності.³⁾ В XVI. ст. панство Мукачевське було предметом заміни помежи

¹⁾ Sas Andor: Beregi szálfák útja Munkácstól Danzingik. A munkácsi uradalom exportvállalkozása a napóleoni háborúk idején 1796—1803. (Бережське дерево на дорозі з Мукачева до Данціну. Експортне підприємство Мукачівського панства в часі війни Наполеона) Mukačevo—Munkács 1928. стор. 5—6.

— ²⁾ Projecta meliorationum diversarum in dominiis ab anno 1729 usque 1790. Арх. П. М., фасц. 189 а, ч. 7., стор. 26—27. (1744). — ³⁾ Antal Hodinka: A Munkácsi görög szert. püspökség okmánytára I. (Дипломатар Мукачівського єпископства грецького обряду), Ужгород 1911., стор. 28—29. з р. 1570.

Габсбургами а князями семигородськими і остає в посіданні послідних через XVII. ст. В тім часі це велике господарство досягає великого зросту, передовсім під княгинями Зузанною Лорантфі (Lorántffy) та Софією Баторі (Báthory).

Основою зросту великого земельного маєтку в Європі середних віків була можливість збути. Основою великих маєтків в Польщі був тодішний знатний вивіз зерна з того краю.¹⁾ В західній Європі великі города потребували зерна, продукція котрого покривалася з господарства малих маєтків. Для сих східньо-середньоевропейських латифундій не було однак можливости збути. Міста, котрі приходили в увагу для збути, лежали далеко а постачання могло відбуватися із іншої сторони. Но всетаки найшлася основа для сільськогосподарської організації у великім. Ракоції держали значні военні сили а вояки потребували натураліїв. Для того множаться алодіатури панства в другій половині XVII. ст., панщина була виужита а до того повстає примірна організація, чого достаточним доказом прекрасні урбарії і взірцеві господарські інструкції XVII. ст.²⁾ Якби Ракоції не держали армії, то господарських продуктів неможна би було виужити. Можливости збути при помочи господарського обороту починаються ту лише коло половини XIX. ст.

В межичасі пановання Ракоціїв і Шенборнів (1711—1728) веде господарство комора і ту вже показався упадок господарського руху. Управління камеральне не мало вже ніяких потреб для армії, воно було відказане на грошеві зиски. Збут продуктів майже ледви приходить в увагу й в наслідок того не потребували примусової роботи. Через це погоджувалися радо на її заміну грішми і здавало би ся, що панство переходило на форми пахтовання (винайму) помимо того, що недоставало законних постанов, котрі би селян ставили правно свободними.

Таке поступовання продовжається потім й в перших часах панування Шенборнів. Як се знаменне, що вже один раз у XVIII. ст. виринає думка знести всі фільвакри (алодіатури) а цілий маєток винаймити селянам і огранічитися на прием натуралій і грошей від підданих без того, щоби свою власну продукцію обме-

¹⁾ Jean Rutkowski : La genèse du regime de la corvée dans l' Europe Centrale depuis la fin du Moyen Age (La Pologne au VI-e congrès international des sciences historiques Oslo 1928) Varsovie-Lwow). — ²⁾ В арх. П. М. находяться рукописи ось таких урбарів: з р. 1649 княгині Зузанни Лорантфі, жінки семигородського князя Юрія Ракоція I., з р. 1672., княг. Софії Баторі, жінки семигородського князя Юрія Ракоція II., з р. 1682., кн. Еммеріха Текелі [Thököly], з р. 1690 й 1704. кн. Франца Ракоція II.

жувати.¹⁾ Що той земельний маєток мав з початку характер видержувателя армії, potwierджує факт, що у Шенборнів лиш тоді була конюнктура, коли приходила війна. Тоді все скуповано, а відставлюванням занималася воєнна інтендатура. В другій половині XVIII. ст. оживляють господарство меркантилістичні і фізіократичні впливи. Держава удає, що заводить політику опіки над оживленням народнього господарства а за цим приміром ідуть власники великих маєтків. Перші два Шенборни були навіть в Німеччині звісними пропагаторами господарських тенденцій віку освічення.

Господарський змісл наділення Шенборнів добрами лежить в тісній звязи з поступовим заходом. Вплив заходу іде поволи, десятиліттями. Заходять сюди управителі з фаховим образованием. Однак не були вони так вишколені, щоби вести так заосталий маєток. Вони стояли перед задачею, якої приміру не можна було найти. Також були і труднощі язикові. Ім не удалося пізнати цілого діла. Велике замкнуте в собі домашнє господарство доповняється в напрямі підприємливої власної продукції. Усталено дорогу для зносин з європейським господарством. На прим. на початку війн сукцесійних приходять вісти о творенні цін в Німеччині. Іншим разом доносять о поморі худоби, що дуже скоро розширився, а навіть засилають средства лікування. Темпо впливів господарських іде поволи а дорога їх не простолінійна. Недобре вибраний персонал також здержує поступ. Недостає присутности самих панів. Аж коли вони появилися в половині XVIII. ст., стало інакше.

4. Наділення маєтками церковних князів.

Маєток князя Ракоція в північносхідних Карпатах був приділений дня 31. липня 1728. р. Карлом VI. в Лаксенбургу 75-річному Лотареві Францові Шенборнові, архієпископові в Майнцу, коронному канцлерові римської держави, єпископові з Бамбергу (1655—1729). Курфїрст осадовив свого кузена, державного віцеканцлера і коадютора з Бамбергу Фрідріха Карла Шенборна як наслідника а домінію проголосили як фїдеїкоміс фамілії Шенборн на основі права наслідства в статуті фамілійнім. Старий майнцський курфїрст не мав однак угорського підданства, але тому недостаткові зарадили скоро, бо в січні 1729 р., щоби даровизна з причин формальних не стала неважною, видано індігенат. Крім цього обдарованого князя церкви одержали ще пять його ро-

¹⁾ Предложення до того зробив в р. 1760. радник Списької комори Re-decher. Арх. П. М., фасц. 161, ч. 85.

даків угорський індігенат а відносний диплом містить в собі довгий історичний і генеалогічний перегляд заслуг Шенборнів, їх матеріальних та кровних жертв для Габсбургів, почавши від часів хрестоносних походів.¹⁾

Фамілія Шенборнів використовує свої суспільні й політичні здобутки при кінці XVII. століття. Це був колись шляхотський рід, що однак не вів ведучої ролі а Іван Филип Шенборн (1605—1673), архієпископ майнцький і єпископ вірцбурський, був прихильником французів а противником Габсбургів. Він воював у 30-літній війні і брав діяльну участь у вестфальським мирі. Його кузин Лотар Франц Шенборн (1655—1729) був од р. 1693 єпископом бамберським а від р. 1695 архієпископом майнцьким. Був це духовник з ніжними товариськими формами, великий любитель штуки, котрого замок Гайбах (Gaibach) в долині Майну був місцем зборів найвибраніших кругів товариських, що брали там участь у великих ловах і обдивляли богацтва штуки замкового пана.

Франц Ракоці II., котрому відобрано маєток Мукачево по здуршенні повстання в р. 1711, був князем римської держави а на основі права революційного і сувереном. Через наділ Шенборнам Мукачево не одержало низчого пана. Франц Лотар мав в архієпископстві майнцьким державу на 167 квадратних миль з 350.000 жителями а в єпископстві бамберським 65.000 квадратних миль з 150.000 жителями. Він мав своє власне військо, приблизно 8.000 вояків в обидвох церковних державах, котрі він впрочім зорганізував на світський лад. Фрідріх Лотар з Шенборну мав своїх власних дипломатів, двірську раду, военну раду, двірську комору, повну юрисдикцію з правом меча, прекрасні резиденції і замки а також окремішне становище помежи церковними князями Німеччини, бо архієпископ майнцький був одночасно коронним канцлером держави й предсідником сойму а як єпископ бамберський прямо підчинений папі. Франц Лотар в історії своєї фамілії був приклонником зближення з Габсбургами. Його стрий Іван Филип, як згадано, чувся ще приклонником французів, Фридрих Лотар поведився в часі іспанської наслідственої війни неутрально і переходить відтак цілком на сторону Леопольда I. В році 1701. одержали Шенборни титул графів. Леопольд I. дарує їм графство Бухгейм (Buchheim) в Долішній Австрії, що лежить на північ від Дунаю і обіймало 5 сіл. По смерті Леопольда I. приготовляє він зручно вибір Йосифа I. на німецького цісаря, вооружує один полк драгонів для армії Евгена Савойського і з того приводу доз-

¹⁾ Арх. П. М., фасц. 1. Decreta regia.

волено йому свого кузена Фрідріха Карла іменувати віцеканцлером держави, котрий вів у Відні постійно державну канцелярію а від р. 1705 був тайним радником. Наймогучішим членом фамілії був курфїрст Лотар Франц, але найбільше талановитим молодий державний віцеканцлер. Той повертався в осередку найбільших інтриг у Відні. Його противниками були граф Венцель Вратіслав (Wenzel Vratislav), чеський канцлер підчас панування Йосифа I. а відтак Евген Савойський підчас панування Карла VI. Державна канцелярія, котрої головним ресортом було роздавати титули і даровизни, зібрала річно таксами приблизно 30—40.000 гульденів і з причини цих такс повстають різні тертя з австрійською и чеською канцелярією. Його противники закидували йому користолюбивість, він кілька разів дійсно одержав даровизни, так в р. 1709 в Баварії, відтак 1728 в освободженій від турків полудневій Угорщині. Чи обвинувачення були правдиві або ні, то однак то є певне, що його противники не були політичними аскетами.¹⁾ В однім він вирізнявся від своїх противників а то розумінням і замилюванням до штуки, перед котрим клонив голову навіть його суперник на дворі Евген Савойський. Старий курфїрст післав його на університетські студії до Парижа і Риму а також крім Італії та Франції подорожує він по Швеції і Польщі. Три великі архітекти полуднево-німецького барока²⁾ взяли собі за задачу виразити його силу і зиисл до штуки у монументальних будовах. В церковних державах свого могучого стрія набуває він основної і всесторонньої політичної і адміністративної практики. Він був духовником з знаменитими звязками (його брата займають єпископство бамберське, княже єпископство шпаерське (Speyer) и куфїрство трієрське (Trier), талановитим діпломатом, спортсменом по тодшнім поняттям: великим любителем ловів, збирачем предметів штуки і великодушним меценатом в одній особі. Разом все взявши був він правдивим репрезентантом барока, пересяклий почуттям княжого абсолютизму, вже з нахилом до гуманістичних тенденцій освічено-

¹⁾ Alfred Arneth: *Eigenhaendige Correspondenz des Königs Karl II. (nachmals Kaiser Karl VI.) mit dem obersten Kanzler des Königreiches Böhmen Grafen Johann Wenzel Vratislav*. Archiv. f. oesterr. Gesch. Wien, 1856. стр. 88., 145., 171., 210. Той сам: *Prinz Eugen von Savoyen*, Wien 1858. Bd. I. стр. 349. Bd. II. S. 101, 358. Bd. III. стр. 76., 178., 285., 286., 294., 418., 451. — Той сам: *Maria Theresias erste Regierungsjahre* Bd. I. Wien 1883., стр. 177., Bd. III. Wien 1865 S. 13. — ²⁾ Werner Weisbach: *Die Kunst des Barock in Italien, Frankreich, Deutschland und Spanien*. Propylaeen-Verlag, Berlin, 1924. стр. 75, 76, 82. — Georg Eckert: *Balthasar Neumann und die Würzburger Residenzplaene von 1719—1729*. Strassburg, 1917. — Carmen Herz: *Balthasar Neumann Schlossanlage zu Werneck*, Berlin, 1918. — Carl Lohmeier: *Die Briefe Balthasar Neumann's an Friedrich Karl von Schönborn*, 1921. Saarbrücke (Das Rheinisch-Fraenkische Barock. Herausgegeben von Karl Koetschau u. Karl Lohmeyer).

сти, до толеранції в поглядах релігійних а до меркантилізму в поглядах господарських. Нечувана життєва радість, що свого часу вибухає у Відні, а котра виражається у великим скупченні високої аристокрації около двору цісарського, у поклонах перед блискучими життєвими формами абсолютного панування а також у пристрастнім будівництві, котре не жахалося ніяких видатків, находити свого визначного заступника у Фрідріху Карлові Шенборнові. Така особистість давала найліпші можливості розвитку для далекого маєтку в Карпатах, на власника котрого призначено його і яким він від р. 1729. дійсно й стався. В дальшій будемо видіти, яку він указав чинність як власник того маєтку.

5. Опис наділу.

Мукачівсько-Чинадіївська домінія лежить в давнім угорським комітаті Берег а тепер цей комітат в цілости належить до Підкарпатської Русі в Чеськословенській республіці. По знесенні панщини осталося в посідані власників 37,4 % простору цілого комітату,¹⁾ але в часі приділення Шенборнам виносив простір домінії $\frac{2}{3}$ цілого комітатського простору (панські землі від селянських не були відділені), т. є. приблизно 2400 квадратних кілометрів. В р. 1720. переведено статистику краю²⁾ і з 22.480 жителів комітату жило 14.000 на просторі домінії. Густота населення виносила отже 6 жителів на 1 км². Дев'ятьдесять три проценти жителів були піддані, 6 % творила шляхта а 1 % духовники і жида. Дарова грамота Карла VI. з р. 1731., дана Фрідріху Карлові Шенборнові, вичисляє в замковім панстві Мукачево 152 села, 4 торгові містечка і 15 присілків а у 20 км на північ від Мукачева положенім панстві Чинадіївським, котре куплено від княгині Софії Баторі і княгині Естергазі, находилося дальших 33 сіл. Число осель було велике, але в 75 % сих сіл не було більше як 1—10 домів. Область ця була захоронена від неприятельських інвазій, але буря горожанської війни перейшла в перших десятиліттях XVIII. ст. з страшними наслідками. Також почалася вандрівка підданих на полудне поза Тису.³⁾ В р. 1728 одержали Шенборни довірочну інформацію,

¹⁾ Die Oesterreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Ungarn. Bd. V. Abt. 2, Wien, 1900. стор. 418., 424. — ²⁾ Ignác Acsády: Magyarország népessége a pragmatika sanctio korában (Населення Угорщини в часі прагматичної санкції). Magyar Statisztikai Közlemények. Új folyam. (Вісник малярської статистики.) III. köt. Budapest, 1896., стор. 36. — ³⁾ Sas Andor: A munkácsi uradalom szökevény jobbágysai a XVIII. században. A mezőgazdasági munkásság sorsának és vándorlásának történetéhez. [Піддані збігці Мукачівського панства XVIII. ст. До історії судьби й вандрівок угорських рільних робітників]. Часопис Századunk, Budapest 1929, стор. 217., 228.

кілько може той маєток принести зиску. В ній стояло, що ціле панство було оцінене на пів мільона гульденів а видаване в аренду за 9.000 гульденів. Дятого, що економія була слаба, вимагало поліпшення рентовности великих видатків, а надто нечисленні піддані — а в половині XVIII. ст. було приблизно 2500 фамилій, обовязаних робити панщину — склонні були до ребелій та утечі. Доходи виносили тоді брутто 12.000 гульденів. Февдальні правні приходи творили 75 % брутто доходів: земельна дань, освободження від панщини, такси, корчемне право, такси з різніи млинове а також аренда з пивниць. підчас коли ліси в цілости приносили 200 гульденів доходу.¹⁾ В часі смерті Фрідріха Карла Шенборна було в панстві урбарської землі 559¹/₂ моргів ріллі, 208 угрі лук а 50 моргів винниць.²⁾ Ліси приносили доходи через арендовання годівникам свиней лиш в тих роках, коли зародилася жолудь. Як великі були ліси, то ані виказ з р. 1801 не може подати певних дат.

Згадана інформація з р. 1728 говорить, що третину панства творить низина з досить доброю землею, остатня часть є тверда гірська земля. Нижня часть переходить в урожайну землю. Вона лежить на тім самім степени ширини, як Прессбург (Братіслава), Відень і Лінц. Найвисші вершки північних гір на польській границі досягають 1600 м висоти. Гидрографія краю є користна, а перепливає туди кілька сплавних рік, що прямують на полудне до Тиси. Гори по більшій части покриті листястим лісом, на вершках суть лагідні полонини, де пасеся через літо худоба. Коло Мукачева і Берегсасу находяться винниці, там на підложу трахітовім а ту на риолітовім, а це послідне достарчає навіть алуно і млинського каміня. Ліси багаті дичиною, гірські потоки пстругами, ріки всякими родами риб. Взалі находиться ту много натуральних продуктів, гірських скарбів і сирого матерялу, яких потрібно до більше видатного господарення, но гірське населення наслідком маленькости землі під оселення і тяжких доріг відтяте від світа й заостале.

Шенборни дістали то князівство зі всіми правами камеральними, з повною юрідікцією а через то дістався їм відповідний обект для їхніх гуманістично-меркантилістичних панських затій, для їхнього господарського досвіду і політичної організаційної праці. Задачею землевласників було піднести скарби безприкладно

¹⁾ Довірочна вістка за кор. угор. фіскальне панство Мукачівське разом з втіленим до него округом Чинадівським з 5. вересня 1728. Ар. П. М., фасц. 29. — ²⁾ Виказ панства Мукачівського і Чинадівського в північній Угорщині як також його стан в р. 1746 й яким воно було в р. 1801 Ар. П. М., тека I.

богатої природи та спосіб життя заосталого населення і вибудувати продуктивну людську спільноту на взір їхніх корінних маєтностей при одночасній поведінці як абсолютні володітелі-пани. Вони гнали за високими доходами, но дорога до того мусіла вести через енергічну реконструкційну працю.

6. Аграрний устрій, форми земельного посідання й суспільна структура.

Що до відносин посідання, то на області домінії можемо розрізняти три роди земельної власности: 1) Властиву область домініяльну, на котрій панська земля та рустикальна (сільська) були від себе відділені однак перед урбарем Марії Тересії (1768) лиш фактично а не юридично. Дятого в першій половині XVIII ст. не могли повстати ніякі правні спори, бо область панських алодіатур була незвичайно мала, а на її розширення підчас повстання Франца Ракоція II. та в часі управління камерою ані не було подумано, противно значна часть рустикальної землі наслідком знищення війною і вивандровання населення була безлюдна. Незначні частини панської області, як кілька сіл коло Гукливого на польській границі і пару ланів около Чинадієва, були обтяжені гіпотеками та уживали їх вірителі. 2) В чотирьох містечках домінії було певне число ґрунтів, що лежали вні місточок а в межах місточка лежачі поля були до якоїсь міри свобідною землею, котру мали в посіданні горожане тих містечок, названі *oppidani*, верства населення, що по більшій частині опраправляла ріллю з свобідним правом купна і продажі (*libera emptio-venditio*). 3) На полудневій низько положеній половині домінії, приблизно аж до степеня ширини Мукачева, находилися в селах і містечках курії, т. е. осідки середньої і малої шляхти і сі у великупанську область вбиті клином шляхетські гнізда давали привід до частого тертя, бо їх властителі принципово виуживали всіх привілеїв, котрі властитель домінії хотів лиш для себе задержати.

На тих трьох родах землі розчленовується населення на отсі класи:

Переважаючу часть творили піддані, котрих стан посідання обертався помежи одною сесією а її осьминою.¹⁾ Піддані платили панові земельну дань, вимірену відносно до величини сесії, давали

¹⁾ Приналежности одної цілої сесії творили 20—28 мор ів ріллі та 8—12 мор ів лук. Ріллю числили по скількости насіння, потрібного до засіяння одного мор'а. Одиницею був прешбурський кобел. Той вистарчав для засіяння одного угорського мор'а (1100—1200 квадратних сяжнів того часу). Диви: *Acsády*: *op. cit.* ст. 20.

дев'ятину, десятину або дань в іншій реляції з своїх аграрних продуктів і худоби, даліше ручну та запрягову працю. На основі особливих привілеїв знижували для поодиноких сіл або для поодиноких осіб данини грошеві й натуральні та роботу. Краєві податки, призначені для удержання постійної армії й контрибуції, вибирала домінія сама, але їх звалила цілковито на підданих. Серед підданих в маленьких селах творили фамілії шолтесів (князів, кенезів) і греко-католицьких духовників окрему упривілювану верству. Передовсім греко-католицьке низче духовенство нагромадило собі даровизнами та спадками більші земельні маєтки а Шенборни старалися запобічи нагромаджуванню земельної власности в руки руського духовенства, що стояло соціально дуже близько до підданих.

Дрібна і середня шляхта жила по більшій части на своїх маєтках, місцями, передовсім в обводі города, на землі рустікальній. Осілий на рустікальній землі шляхтич був в своїй особі свобідний, до роботи панщизняної не був обовязаний, але від него вимагано викупу від роботи грішми і причинку до краєвої воєнної данини. Таких шляхтичів називали таксалістами. Коли таксаліст відмовився платити в городах данину, то панство як власть ставилося все по стороні даного управління города а то длятого, що то управління виуживало відмови плачення данин таксалістами як покривку до неточного додержування зобовязань супротив домінії. Де, як на прим. в Мукачеві, осілі на панській землі шляхтичі через свої винарні обнижували доходи панських шинків, там панство так довго докучало курялістам,¹⁾ доки вони не викупили їх ґрунтів, котрі відтак сплилися з областею аллодіяльною.

Жиди заведені в статистичнім описі панства в першій половині XVIII. ст. також як таксалісти, бо вони не були зобовязані до панщини а за їх толерування і за охорону зі сторони панства платили вони грошеву данину частинно у формі поголовщини, частинно у формі доходкового податку. Число жидів в Бережськім комітаті около 1720 р. виносисо 900. Їх заняття творив винайм панського шинкового права а по части також рільне господарство, бо до винаймлених шинків належало також кілька кусків поля. Крім того вели жиди торгівлю у великім сільськогосподарськими сирівцями і продуктами а крамниці находяться в їхніх руках лиш від середини XVIII. ст.; до того часу крами держали грецькі купці. Жиди на тім панстві видержавлювали шинки і за часів Франца Ракоція II. Вони носили від часу Йосифа II.

¹⁾ Шляхтичі називалися також курялістами, бо вони мали свобідний двір=сугія з шляхотським домом.

імена з славянськими патроніміками як признак їхнього походження з славянського сходу а передовсім з Польщі.¹⁾

Хотяй один запис в Мукачеві говорить, що за часів Ракоцієвих була одна вулиця заповнена ремісниками, то все таки міста, зазначені як торгові, мають переважно характер аграрницький. В р. 1720 припадає в тодішнім комітаті Бережським на при-близно 3400 км² і на 20.000 жителів 70 ремісників.

В городах називаються жителі, котрі мали право вільно розпоряджати своїм маєтком земельним, *orpidani* (міщане). Побіч них жили там бідніші і заможніші піддані. Число міщанських ґрунтів зростало, бо в городах були чисельні рустикальні ґрунти, котрі міщане собі присвоїли, або котрі засіли новопривандровавши осадники. В інтересі зросту населення панство ту на неодно дивилося через пальці. Обовязки міщан були в різних містечках неоднакові. Краєвий податок накладено на них річно в означеній висоті, а додатки були опісля внутрішньою справою міської громади. Ґрун-товий податок платили міщане в такий сам спосіб, як піддані. Десятина зі збору була в Мукачеві павшальована а то в дуже до-гідній для міщан формі. Инде десятиину мусіли давати індивідуально. Роботизна для міщан по части була лагідніша, як для селян і вона спеціалізується відповідно до місцевих відносин. Селяне полудне-вих містечок Берез, Варі, Березас повинні були працювати на панських околичних винницях. Кілька ремісників в городах творили дуже маленькі союзи. Право торгувати товарами прислугувало не купцям але панству. Купці у переважній більшості аж до поло-вини XVIII. ст. заходжували із Балкану; вони платили панству за крамничні буди, поставлені на їх маєтку, приписану річну таксу а їх вели в статистичних списках і панських рахунках під іменем таксалістів.

Найнизчу і найбіднішу верству населення домінії творили желярі або малодомкарі, котрі крім свого ґрунту під хату не мали иншої землі, дальше піджелярі або піднаємники, що жили на чужім ґрунті, не маючи ніякого власного господарства. З рядів цих послідних ішло багато зарібників в службу за тижневу платню, відтак помагали при кухонних роботах в панстві як дроворуби, водоноси, частинно помагали слугам при роботах в стайнях та при чищенні. Як заплату одержували вони крім харчу мало що.

1) Andreas Sas: Die wirtschaftlichen und sozialen Verhältnisse der Juden auf dem Dominium Munkács-Szent-Miklós im XVIII. Jahrhundert. (Jüdisches Archiv, Wien 1929, II. Jahrg., Heft 1—7).

7. Організація управління добрами.

Цісар Карло VI. в своїм відручнім письмі з дня 13. липня 1728 до курфюрста Франца Лотара Шенборна висловлює бажання, щоби він дарованим маєтком Мукачівським тішився довгі часи. Від 1. жовтня с. р. починається правне посідання архієпископа. Но він не міг тішитися ним ані чотири місяці, бо при кінці січня 1729 умирає і коли його секретар і тайний радник Бауер з Геппенштейну (Bauer von Heppenstein) прибуває до Мукачева перебрати панство, то вже тоді в тамошній парохіяльній церкві дзвонили дзвони за помершим майнцьким архієпископом. Здається, що вже за життя Фрідріха Лотара виробив Бауер план загосподарювання маєтку Домінія припала до рук нового власника в дуже підупалім стані. Було в цілости всего 6 малих забудовань і одинокий господарський двір в Мукачеві. До алодіатури згаданого города належала лиш одна третина ріллі і лук, котрі належали до неї 60 літ перед тим. Камеральне панство Мукачівське вів до тепер провізор Душек, попри него один раціоніста і один финансовий урядник. Душек одержав зараз титул курфюрстського адміністратора а з причини, що між тим до даровизни долучилося до тепер независиме і зовсім самостійним провізором ведене камеральне панство, був провізор з Чинадієва підчинений адміністраторові Душекові. Оба панства були поділені на 9 дістріктів. Города стояли поза дістріктами (*loca extradistrictualia*). На чолі кожного дістрікту стояв жупан, котрого задачею була контроля повинностей підданих. Винниці берегаські мали окремого наставника. В тих винницях винних корчів було так мало, що можна було около них танцювати конем і не зачепити корча. Єще перед смертю Франца Лотара виринули слідуючі плани напровок: треба заложити нові двори, шопи і стайні мали бути побудовані для охорони скота перед зимовим холодом. Для піднесення хову домашньої худоби мали закупитися в Семигороді кобили а на Моравії вівці, мала бути піднесена торгівля винами до Польщі, торгівля деревом до полудневої Угорщини, кожа звірят, котрої було подостатком, не мала посилатися до Бреслава, аби її відтак знов дорого відкупувати, но на місці мала бути виправлювана. Мали заложитися рукодільні сукна, панчіх і покрівців а також скляна гута, до котрої мали прикликатися люде з Чех. Також подумано відводнити мочар Гать (28.000 моргів), дальше завести порядок у ловецтві а також привести до порядку панські замкові помешкання.

Всі ті плани зложено на письмі дня 10. січня 1729. Випрацю-

вання і переведення їх було вже задачею державного віцеканцлера Фрідріха Карла Шенборна, котрий дня 30. січня цього року прийняв достоїнство єпископа бамберського а також прийняв як спадщину приватний маєток. За цим наступили 16 літ його панування. Історик Генрик Марцалі (Marczali), знаменитий знавець відносин власності в Угорщині в половині XVIII. віку, є тої думки, що сотворена Карлом VI. нова верства власників поводилася з своїми новонабутими добрами як конквістадори а на тамошню людність, призначену до повинної роботи, дивилася як на півдикунів. Цей загальний осуд не може односитися до Фрідріха Карла Шенборна, о скілько знаємо його діяльність при веденні його угорського приватного добра. Його господарські постанови стояли, поминаючи їх практичний вислід, на висоті народогосподарських поглядів й практики управління цього часу і суть варті більшої уваги хоть як даремні проби переходу тої пропасти межі розвиненою західною а східньо-середньо-європейською земельною господаркою в столітті освіченого феодалізму. Вилічення корінного зла могло статися лиш через знесення феодалних господарських форм, чого однак ані не було на меті ані в силі поодиноких панів. З другої сторони показується Фрідріх Карло правдивим представником доби освічення що до вільнодумного посуджування непорядків на своїм угорським панстві та що до теоретичної часто готовости запобічи лихові.

Управління величезної латифундії ведене було з р. 1729 з кожного місця побуту Фрідріха Карла Шенборна. Адміністратора, що стояв на чолі обох панств, контролював повновласник графа, звичайно якийсь високий державний урядник в Угорщині. Від р. 1729 аж до року 1746. т. є. року смерти Фрідріха Карла, подавав йому звідомлення найменше два рази місячно о біжучій адміністративі і справах господарських ведучій домінію а на кожне звідомлення була давана докладна відповідь княжим рескрипом в дуже чемній формі. Починається вона в дипломатичнім стилі з вичисленням титулів власника маєтку а підписана власноручно словами: Фрідріх Карло, князь-єпископ з Бамбергу і Вірцбург, герцог франконський. Місця датования збуджують гадки на прекрасні твори полуднево-німецького княжого бароку, що лучили замиловання Шенборнів до штуки й їхнє меценатство з творами будівництва Дінценгоферів (Dienzenhofer), Івана Луки Гілдебрандта (Johann Lucas Hildebrandt), Балтазара Наймана (Balthasar Neumann) а то з замками у Вернеку (Werneck), Гайбаху (Gaybach), Вайсенбургу коло Поммерсфелдену (Weissenburg b. Pommersfelden) й з резі

денцією у Вірцбургу. Треба було 15 днів, щоби лист з Мукачева дійшов до Франконії, но мимо часового і просторного віддалення все око чуйного Фрідріха Карла Шенборна аж до смерти спинялося неутомимо на його далекім маєтку в Карпатах. Під оглядом фінансовим це панство не грало для него важної ролі, бо рахуючи річно 10.000 золотих рейнських чистого зиску, не принесло воно бігом 17-ти літ ані дві третини тої суми, котру Фрідріх Карло видав на будову свого замку Варнек від р. 1732—1746 — 294.692 гульденів.¹⁾

З початку працює Фрідріх Карло, як вже було згадано, з цим персоналом, котрий найшов на маєтку. Він задержує в службі Івана Йосифа Душека як адміністратора а першим повновласником є цісарський радник Списької комори Давид Уляйн (Uhlein). Цей вибір був корисний, бо з тою коморою мали різні справи, починаючи від передачі інвентаря також з причини зобовязань, як на пр. толераційної данини під панською охороною стоячих жидів, з солевого монополю і тридцятини і т. д. Відносно переміни господарства в напрямі користної меліораційної програми, котру висунуено з Франконії, то задержання старого бюрократичного персоналу не давало много надій. Ці урядники зовсім оправдували недовіря Шенборнів до них, о чім історик їх Карло Відл зазначає виразно.²⁾ Урядовання Душека кінчиться скандально за для його крадежей. Він не був покликаною до ведення заряду особою, цісарський радник Уляйн є провідним духом в часі свого завідування. Потім приходять надінспектори з Німеччини, котрі тяжко можуть вжитися у відносини і по короткій чинности уступають. Від р. 1739 заряджує маєтком бамберський радник двору Браєр (Breyer). Той був перед тим у службах віттенберських і походив з околиці Байрейту (Bayreuth). За ним слідував в році 1744. надінспектор Россгірт (Rosshirt) з Франконії. В 40-вих роках 18. століття приходять від панів власників ревізори до Мукачева, дають основні і переглядні елаборати о своїх досвідах а з них лише на жаль виходить одно, а то, що господарство замість поступати вперед крутиться в блуднім колесі.³⁾ Старий церковний князь знав ту

¹⁾ Carmen Herz : op. cit. стор. 43. В тім часі рахували на області панства на рейнські гульдени. Один рейнський гульден = 60 крайцарів. Деколи приходить так званий короткий або угорський гульден, котрий = 100 денарам. Один рейнський гульден = $1\frac{1}{2}$ угорському гульденові (Диви : Ascády, op. cit. стор. 27. — В р. 1746 рахували один таляр, що ходив тоді у Вірцбургу до Мукачева, котрим був заплачений один будівничий, що прийшов з Вірцбургу до Мукачева, за $1\frac{1}{2}$ рейнський гульден. — ²⁾ Karl Wild : Lothar Franz von Schönborn, op. cit. стор. 35., 38. — ³⁾ Книговод й рахунковий ревізор von Weind предкладає звіт доповідання о своїм досвіді в доміні в р. 1744, генеральний повновласник франц Карло Йосиф Eyll в р. 1745. А. Д. М., фасц. 189 а) Projecta diversarum meliorationum ab anno 1729—1790.

велику різницю межі його вказівками а їх виконанням і у своїм тестаменті висказався за заміною маєтку угорського на інший в Чехах або деінде.¹⁾ В році 1739 дня 18. січня, приміром, пише він з Бамбергу: »Маємо причину неменше нарікати, що мимо так многих розпорядків і приказів, котрі ми видали на добро нашого тамошнього панства, ані найменше не було виконане, а навіть наші урядники робили противне у всіх місцях і справах«. ²⁾ Три місяці пізніше в цвітні споминає він тодішньому надінспекторові Браєрові, що були видані »всякі спасенні а також старанно обдумані зарядження — а ти сам від себе легко посудиш, що при так далеко віддалених краях все залежить від таких урядників, котрі памятають добре на свої обовязки й за свою вірність заслугоють собі зараз відповідне довіря зі сторони панства«. ³⁾ І коли Фрідріх Карло переходить уважно звідомлення ревізора Вайнда з р. 1744. — справознавець сам зараз по зложенні звідомлення помер — зауважує, що він з тодішнього безпорядку такого панства, як ми собі то вже давно представляли, начеркнув собі образ живими барвами і що з всіх заряджень нічо або дуже мало було виконане.⁴⁾

8. Положення панства під Фрідріхом Карлом Шенборном, єпископом бамберським й вірцбурським.

Треба би тепер освітлити, в який спосіб уложилися соціяльні і правні відносини населення домінії підчас панування Фрідріха Карла та з яких подробиць складалося господарення, котре з історичної перспективи так само мало задовольає об'єктивного обсерватора відносин на цій латифундії, як також й тодішнього власника. За підданих чуємо постійні нарікання, що вони не люблять працювати. Це тимбільше знаменне, що одночасно доноситься, що там є много розлогих просторів необроблених, котрі однакож надаються під управу. Ту йшло о старі довговікові гріхи. Селянин жив відтятий від світа в горах і не сходився з вищою культурою. Більше поступового господарства він нігде не видів, він ніколи не був у дійсних городах. А з далеких округів навіть не приходили відробляти панщину. Треба би було старатися піднести життєву уровень селян а також научити ліпшої техніки й способу управи ріллі. Фрідріх Карло Шенборн мав також плян поселити німецьких селян, котрі могли би впливати на домородців примір-

¹⁾ Johann Looshorn, op. cit. стор. 306. — ²⁾ Арх. Д. М., Фасц. 157. Resoluta Celsissimi Principis Friderici Caroli Comitis a Schönborn imprimis ad relationes Inspectorum in Librum unum compacta ab anno 1729–1745. No 187. — ³⁾ Ibidem No 195. — ⁴⁾ Арх. Д. М., фасц. 189 а, No 9.

ним способом життя гідного людини. Не було там ніякої індустрії, нарід не мав поняття, що може зробити виучений ремісник. Вісімнадцять літ перед обняттям посідання Фрідріхом Карлом Шенборном народ був свідком повстання власника великих областей против цісарського абсолютизму а що більше, навіть був він до того повстання втягнений. Шенборни перенимають домінію у свідомости, що селяне суть там настроєні ворожо й політично ненадійні. В р. 1734. приходять вісти з Волощини за намірений напад татар а адміністратор Душек був дуже занепокоєний, що при цій нагоді нарід знов повстане під старими прапорами революційного князя Франца Ракоція II. На його побоювання успокоїв його віцеканцлер, котрий був добре орієнтований в заграничній політиці з Бамбергу і Вірцбургу і ліпше знав про заграничні події звідсі, як тамошній директор маєтків. Він повідомив цим разом адміністратора Душека, що він поорієнтований про турецькі воєнні приготування, але вони спрямовані не против цісаря але против Москви.¹⁾ Далеко пізніше в р. 1741 відійшов цілий мукачівський гарнізон до Шлеська, бо там почалися австрійські війни о наслідство. Піддані по думці Браєра будуть тепер вільні від закватування а життя без охорони гарнізону не буде спокійне. »Пишу це, говориться у звіті Браєра дальше, не з боязни о мою власну особу, або що дійсно вже вибухли непокої і настала небезпека лиш уважаю цей нарід як якийсь напятий лук, котрий має нахил заняти знов природне місце свободи і при найменшій русі якогось безличного Катиліни вибухне з цілої сили.«²⁾ Маєся вражіння, що в тих побоюваннях відзивається нечиста совість відповідальности за безпримірну навіть на ті часи заосталість населення домінії. Старий власник маєтку накликає із своїх резиденцій безнастанно до мудрого і лагідного та людського поведення з підданими.³⁾ Зрозуміло, що не було ані подумано зменшити тягарі населення супротив панства: десятина з овочів мусіла вибиратися також з кукурузи, котра лиш від тепер почала плекатися в цих сторонах, хоть урбар говорить лиш за десятину з зерна. При маленькости алодіатур показалося, що робіт панщизняних ані не можна використати вповні і вже Уляйн дозволяв на викуп роботи грішми там, де піддані цього жадали.

В р. 1739 плянує Душек управляти панські поля наємною домашньою службою т. є плаченою роботою замість викупленої

¹⁾ Арх. Д. М., фасц. 157. Resoluta Principis Friderici Caroli Comitum a Schönborn No 63. — ²⁾ Арх. Д. М., фасц. 172. Relationes Inspectoris Breyer ad Celsissimum 1741—1745, vol. I., No 1. — ³⁾ Арх. Д. М., фасц. 157. Passim.

панщини.¹⁾ Ми читаємо далі, що половина повинної праці вистарчала для праць в алодіатурах, друга половина могла бути замінена без надуми грішми. З р. 1739. маємо записку, що один день праці руками окуплювався 1 $\frac{1}{2}$ крайцарами а праця кіньми 3 крайц. Не дивно однак, що при непевній організації панства часто притягувано до роботи і тих, котрі викупилися грішми.

Власник маєтку був навіть готовий інтервенювати у цісареві, коли то ходило о зниження податків, котрі не ішли до панської каси, на прим. зниження контрибуції. То було в р. 1743, коли виявився убуток великого числа контрибуентів.

В послідних чотирьох роках померли сотки населення з причини голоду, або утікали, або ішли в міліцію. Всякі пошести як: мор, неурожай, хвороти скота, град й повені навіщали домінію, не говорячи вже о австрійській наслідственній війні. Хибило тоді межі підданими 1000 вітців родини, приблизно одна третина сільського населення.²⁾ Ті, котрі від смерти захоронилися, або не утекли, — пише надінспектор Йоганн Гайнріх Браер (Johann Heinrich Breier) — цілими тижнями і місяцями не виділи кусника доброго хліба але живилися змеленими відпадками з зерна, отрубамми, кукурузяними шульками дещо змішаними з вівсяною мукою й всякими відпадками. Селянин продавав свій скот, аби лиш купити хліба. В слідуючих роках — звідомляє книговод і ревізор Вайнд (Weind) — піддані не лиш зубожіли наслідком тісних років, але крім цього з лінивства не працюють пильно і охочо, муситься їх примушувати до всего силою та приноровляти до них остріше обходження, як де инде...³⁾ Більше як половина княжого маєтку, пише той давний обсерватор, є пуста. Дятого, що підданих оподатковуєся по замешканим дворам (sessio), загально є звичаєм, що більше фамілій згуртуєся на один двір, звичайно родичі і замужні діти, а цілий ряд господарств стоїть пустим.

Одношення панства до Бережського комітату зачислене в урядовій мові управління ad publica et politica. Комітат поважав себе на основі артикулу 52 закону 1681. р. надрядною над панством зверхністю. То показуєся на полі патрімоніяльного судівництва панства. На засіданнях панського суду були все присутні заступники комітату а від суду панського можна було відкликатися до суду комітатського. Панство відносно судівництва корилося зверхности комітатській против своєї волі. Комітат Бережський складався з 4 шляхотських і 9 панських дістріктів. Більша частина ко-

¹⁾ Арх. Д. М., фасц. 189 а, № 4 (з 30. I. 1736). — ²⁾ Тамже № 5. (Звідомлення інспектора Вреуер-а з р. 1743.) — ³⁾ Тамже № 7. стор. 23.

мітатської області, майже дві третини цілоти, належали домінії, а вона хотіла нести лиш половину краєвої контрибуції, наложеної комітатові, бо шляхотські комітатські дістрікти були урожайніші і багатші. Правно не можна було помочи, щоби домінія не підлягала комітатові. В дійсности язичок хилився на сторону домінії, відколи власник одержує наслідственну гідність наджупана комітату Бережського.¹⁾ А також прихильовали комітатських панів на свою сторону дарунками та чемностями.

Найважнішою спільною справою з комітатом було плачення краєвих воєнних податків і поношення коштів краєвого сойму. Декотрі урядники були спільними для домінії і для комітату, як на прим. якийсь час під Фрідріхом Карлом фіскар і хірург. Соймові краєві послы були причиною уразів для домінії, бо вони заступали лиш шляхотські інтереси комітату а навіть інтригували на краєвм соймі против домінії. В заступстві домінії виступав на обидвох зібраннях комітату надінспектор, але рішаюче слово мали там ассесори й столичні судії. Ходило все о розділ краєвих податків межі домінією і комітатом. Це була непряма, дивна боротьба. Обі сторони охороняли підданих перед надмірними тягарями. При тім по стороні комітату виступали шляхотські таксалісти як крикуни, при зібраннях робилися важними й давали там вираз свого невдоволення з причини оподатковання зі сторони домінії. Граф покликувався все на то, що він переняв панство зі всіми правами свого попередника а іменно ерару і уважав домінію як самостійну власть. Цей погляд переняли й урядники і не мали ніякого респекту перед комітатськими особами. Цему злу не зарадило в початках ані це, що гідність наджупана мав Фрідріх Карло сам. Він жив постійно за границею а для ведення уряду наджупана мусів він держати адміністратора, одного шляхтича з комітату Шаришського, в північній Словаччині, котрий не мав надзвичайного особистого поважання й був переважно неприсутний.²⁾ По стороні домінії було пересвідчення, що 50 %-ва висота причинку до краєвого воєнного фонду комітату, *medietas contribuendi ad comitatum*, є услівем екзистенції, від чого зависить ціле спасення й збереження домінії (*tota salus et conservatio dominiorum*). Наджупан мав право в справах податкових вглянути до рахунків комітатських. В р. 1744 радить Вайнд це учинити, щоби пересвідчитися, чи домініяльні дістрікти годні платити цей 50 % причинок.

¹⁾ Арх. Д. М., фасц. 157., No 229. (р. 1740). — ²⁾ З причини постійного перебування графа Фрідріха Карла Шенборна за границею за управителя Бережського комітату був назначений Жигмонд Pěchy. За його часту неприсутність диви фасц. 189 а, No 7.

Він однак не вірить, що комітатські пани суть наклонні предложити рахунки, бо вони не люблять точности а ще менше були би наклонні, щоби їм вглянути в карти.¹⁾

Комітат вже був від ряду літ звик на ці тертя й дуже відпирний в подібних правних спорах. Урядники комітатські являлися в справах поліційних — поліційний порядок для домінії приписав комітат — на домініяльній області а також в справах списів; й так урядники Фрідріха Карла мали нагоду відплатитися за дознавані нечемности. В році 1735. забороняє домінія комітатові переводити спис жидів на її області. Длятого жалуєся в цім році комітат, що графські офіціяли не підчиняються його розпорядкам. Цим разом цісар Карло VI. заставився за панством, 10 літ пізніше поставилася держава по стороні комітату. Спорили між иншими все з причини залеглостей податкових 17.000 гульденів, котрих домагався комітат від домінії. В р. 1743 прийшло до вирівнання, по котрому панство заплатить половину контінгенту податкового а крім того річно окремо 1000 гульденів комітатові. Але цей знов скинув з себе переведення вирівнання. Лиш по смерти Фрідріха Карла вирівнався цей податковий спір межі комітатом і домінією а то в наслідок інтервенції держави. Причинковий ключ був підвищений в некористь комітату.²⁾

О положенні й відносинах в городах домінії за часів Фрідріха Карла можна отсе сказати: Число міщан упадає, город Бергсас в р. 1744 лиш в десятій части був заселений, город Варі межі роками 1728 і 1744 утратив 375 домівств, що мало свою причину в виселенні. Город Берг був здесяткований мором. Мукачево, перший город домінії, одержує за посередництвом графа новий торговий привілей, домінія буде задля прикрашення місця камінні склепи для купців намісто старих соломою покритих деревляних буд. Город по опису Вайнда був так окружений водами й мочарами, що »коли упали великі дощі, то з двох сторін не можна інакше прийти, як на човнах; частиною города тече вода так, що доми знаходяться в небезпеці, що їх вода понесе а з третьої сторони треба вище колін бродити в багні. Причиною цього є, що люде не чистять улиць, не будують доріг а ще менше посипають піском, що є дуже легко, бо Латориця під боком несе пісок й ріня і легко навозити його особливо тоді, коли вода мала.«³⁾ Мусить ще ми-

1) Тамже стор. 11. — 2) В р. 1744 являєся одна корол. комісія під проводом графа Йосифа Кеґлевіча і збирає основну статистику Береж. комітату і панства Шенборнського. На основі цього урядово було установлене відношення обох спірних сторін до себе, котре мало служити ключем їх участі у спільних податках. — 3) Арх. П. М., фасц. 189 а, No 7., стор. 26.

нути пів століття, щоби город поступив в цім напрямі за радою домінії. Одночасно звертає Вайнд увагу свого пана на то, що панській дім в Мукачеві є майже не до замешкання особливо, коли приїде якийсь гість, бо там ані не може приостановитися. Під Фрідріхом Карлом змінюється однак склад городського населення. В наслідок колонізаційної чинности число ремісників зростає.

Жиючі в домінії жида не могли жаловатися на управління Фрідріха Карла Шенборна. Вони були відомі обом церковним князям з їх німецьких столиць а оба князі церкви мали славу толерантних панів. Велика жидівська колонія Фірт (Fürth) коло Нюрнбергу підлягала частинно територіяльній зверхности єпископа з Вірцбургу. Як арендатори панських правностей були вони цінені, бо як контрактова сторона були все точні. Вони постачали дуже ожидаєні гроші для панської каси. Час від часу починається против них остріший курс, робляться часто проби настановити християнських пахтярів для гостинниць і яток.¹⁾ На кінці опять їх приймають, бо вони готові платити більшу аренду. Но на одно не міг Фрідріх Карло згодитися, що жидівські арендатори присвоювали собі пусті поля²⁾, як то можна вичитати з його слів: »як довго ці лихварі висисають кров підданих, не є можливе, щоби ті піднеслися, доки буде згаданим жидам дозволено заниматися управою їхньої землі«. Цеї острої бесіди не можна однак брати дослівно, бо вільнодумний єпископ, котрий не числився з словами, иншого разу називає монахів францісканів блощицями, котрих треба стеречися, бо де раз вони загіздяться, то їх не можна вже вигнати.³⁾ І коли християнські пахтярі не хотять платити високого чиншу, тоді приказує винаймити жидам. Коли й говориться о визиску підданих жидами, то в цім був власник маєтку не менше виноватий, як й сам жид. Він бо організував широко розгалужене корчмарство аж й в найменших й найдальших гірських селах. Домінія була тою, котра покликкала жидів з Галичини, аби розширяти паленчарні, вона зависними очима дивилася на польську аристокрацію, котра завдячувала жидам великі доходи на своїх маєтках. »Відколи стало відомим, пише повновласник Давид Угляйн в р. 1732, що польські князі, графи, магнати мають великі доходи лиш від осілих на їхніх маєтках жидів а іменно, що в польськім місточку Сколе осілі жида з торгівлі з Туреччиною, Москвою, Угорщиною і Данцігом мають привозити річно до 20.000 гульденів, то що найменше в пограничнім дістріктуальнім місточку

¹⁾ Порівнай: Арх. П. М., фасц. 157., No 199. з 17. мая 1739. — ²⁾ Ibidem.

³⁾ Арх. П. М., фасц. 157, No 289 з дня 1. IX. 1743.

Верецькі при установлюванні нових ярмарків треба притягнути більше число жидів з Польщі». ¹⁾ Стаєся й таке, що жид їде до єпископа особисто в дуже дразливій справі й знаходить там піддержку. ²⁾ Зараз по обнятті посідання забирає архієпископ толеранційні гроші жидів, котрі до тепер платилися державі, для себе з титулу територіяльного власника землі. Коли комітат раз виробив проект податків на жидів, основу котрих творила висота аренди, плаченої пахтярями жидами, противиться тому рішучо домінія, бо через це панські жиди будуть більше обтяжені, як комітатські у чотирьох шляхотських дістріктах, де аренда не є так висока, як у панських. ³⁾ Загально обходження з жидами зі сторони домінії руководиться тверезими господарськими зглядами. Жиди творили групу толерованих чужинців, котрі мали деякі горожанські привілеї а в домінії творили рід острова горожанського торговельного капіталу та грошевого господарства. Вони стрічалися з антипатією, котру може викликати чужа раса а також і зависть, котра повстає з успіху господарської діяльності таких чужинців. Панські жиди не творили одноцільної групи богатих купців, були межі ними убогі служачі й учителі, вдовиці, котрі жили з піддержки богатших жидів і т. д. Жидів уважали корисними для того, що вони заселяли обезлюднену домінію, що вони були одиноким торговельним елементом, котрий своєю рухливістю надав трохи життя до того тяжкого й февдально-задубілого господарства а крім того приніс жаданий гріш для домінії.

Дуже інтересне є становище різних віроісповідань, котрі найшлися під жезлом єпископа бамберського в північно-східних Карпатах. Русини були греко-католиками, мадяри кальвінами, панські урядники й знатніші німці творили основу римо-католиків, кальвіни були лиш толеровані. На цілім панстві були тоді лиш дві римо-кат. церкви й одна каплиця. За них старався єпископ в одповідний спосіб. Балтазарові Найманові приказує виробити плян для парохіяльної церкви в Мукачеві. ⁴⁾ Вже в будові будучу резиденцію греко-кат. єпископа в Мукачеві піддержав також значно. Супротив низчого руського духовенства, котре походило з про-

¹⁾ Арх. П. М.; фасц. 189 а No 3 з дня 22. X. 1732. — ²⁾ Арендатор Верецьких Яков Іліясович їде до Відня й просить о авдієнцію у Фрідріха Карла Шенборна, щоби його охрещеній дочці дозволити поверот до жидівської релігії. Охрещена дочка утікла до Львова а отець привіз її звідтам назад до панства (1736, порівнай А. П. М., фасц. 157 No 110 й дальше). — ³⁾ Andreas Sas: Die wirtschaftl. u. soz. Verhältnisse der Juden anf dem Dominium Munkács-Szent-Miklós im XVIII. Jahrh. op. cit. 35–36. — ⁴⁾ Josef Keller: Balthasar Neumann, Artillerie- und Ingenieur Obrist, Fürstl. Bambergischer u. Würzburger Oberarchitekt und Baudirektor. Würzburg, 1895., стор. 182.

стого народу, показувалася неохота. Читається в панських звітах, що число духовних осіб в деяких селах є за велике, іноді й більше, як число там жиючих вірників. Щоби тому положити кінець, обіщано руський єпископ в р. 1743, що лиш таких підданих буде він образувати на священників, котрих власник маєтку відпустить.¹⁾ Як вже було згадано, жадає назад домінія звороту цих панських маєтків, котрі руське духовенство присвоїло собі незаконно від селян.

Кальвінів ще в тім часі не допускали свобідно до виконання їхніх релігійних обрядів. Вони однак, здається, мали довіря до толеранційного способу думання єпископа-власника домінії, бо вони не бояться тяжкої дороги до франконських палат, щоби там предложити свої жалоби. О їх положенні в панстві і о їх відношенні до Фрідріха Карла Шенборна ілюструє отсей поучний факт: В р. 1744. хотіли кальвіни свій дім молитви в Мукачеві, котрий не мав вежі і не був уважаний за церков, покрити шиндлями. А коли зі сторони домінії ревізор Вайнд, зі сторони рим. кат. церкви парох а зі сторони комітату піджупан против того рішучо запротестували, то вони це залишили і закрили, як перед тим, соломою. Коли о тім старий архієпископ читав із звіту Вайнда, дав на то відповідь, котра його підносить на висоту духового життя того часу а котра була би навіть достойна Лессінга. Він робить ту різницю межи культом і вірою, а ту різницю могли робити лиш такі голови, котрі були переняті найліпшими тенденціями релігійного і філософічного освічення. Впрочім становище Фрідріха Карла внутрі римо-католицької церкви характеризує замір привести до Мукачева піярістів як духовників, котрі би могли мати благородний вплив і на народне образання. Фрідріх Карло Шенборн уважає переслідування протестантів при будовах їх церков за щось дрібничкове і нерозумне. »Отже, ми не є против цього, щоби там, де то мусить бути, були дозволені й терпимі церкви інших віроісповідань, а на цім не залежить, чи вони красно й чисто або непорядно побудовані, а противно, допустити то перше, бо то є чейже дивацтво й дрібничковість, котрі не зможуть перешкодити культові, бо в тім не лежить суть релігії. Ми маємо старатися за нашу стару католицьку релігію як пануючу, на другі релігії як толеровані дивитися більше з християнською любовію, як з ненавістю і полишати кожному свобідно, чи і як він в данім домі божім може бути у своїй совісті успокоений.«²⁾

¹⁾ Арх. П. М., фасц. 189а No 5 стор. 47—50 (Звідомлення Breyer-а з р. 1743). — ²⁾ Цей висказ стоїть в примітках Фрідріха Карла Шенборна з Бамбергу в р. 1745 до звідомлення ревізора Вайнда. Арх. П. М., фасц. 189 а No 7.

Що відноситься до господарства і соціальної структури, то в часі такої заяви в домінії жило ще цілковите середньовіччя, але дух релігійної толеранції, котрою дише цитована заява, належить рішучо новому часові а передовсім вікові освічення. Так думаючим князем церкви як власником могли кальвінські піддані бути вдоволені. Впрочім кальвінізм в комітаті Бережським був релігією малої й середньої шляхти і жиючого на їх маєтках населення. Реальному противенству межи латифідією і комітатською шляхтою відповідало противенство католицької високої шляхти і протестантської пануючої класи в комітаті.

9. Ведення рільного господарства.

Коли говоримо про ведення господарства домінії, то треба розрізняти господарства алодіатур (фільварків) від господарств підданих. Чи була між ними квалітативна різниця, треба більше як сумніватися. Ми маємо статистичні дати о заряджених фундушах (fundus instructus) на обидвох. Управа алодіатур від часу до часу була вичерпуючо представлювана в звідомленнях, податковій поборці зготовляли точні перегляди о стані сільських господарств.¹⁾ Певно, що господарство панське квантїтативно різнилося від господарства підданих, но технічно ледви. На алодіатурах панував також хлопський спосіб господарювання мимо всякого позору пляновитости, котра відбивається, здавалося, в захованій рахунковости. Панство Шенборнів в Карпатах творить перехід від східноєвропейських латифундій польсько-російського способу до системи латифундій в краях габсбурських. Згідність ця обявлялася під соціальним й організаційним оглядом а піддержувалася вона через сусідські зносини. Спільні риси з польськими латифундіями полягають на дуже рідкім населенні в порівнанні з величиною простору, на системі жидівських аренд, на привязаности підданих до землі і на величезній пропасти межи їхньою бідю а культурною розніжностю власника. Прихід жидів і доповнювання руського населення з великого галицького резервоару піддержувалися також

¹⁾ В р. 1734 записали поборці податкові на селянській області панства 2173 $\frac{1}{2}$ моргів пшениці, 836 $\frac{1}{8}$ моргів жита, 479 моргів ячменю, 7370 моргів вівса й 1634 моргів кукурузи. В р. 1746 належало до панських дворів разом 559 $\frac{3}{4}$ моргів ріллі. Ці дати відбиваються в порівнанні з цим, що цілий домініяльний простір виносив тоді межи 400.000 а 500.000 моргами. [Про простір землі нема докладних дат. Ірриблизно в тодішних жерелах оцінюють її на 42—45 квадр. миль. Австрійська миля виносила 7585·94 м, німецька 7532·485 м.] Для приблизно 15.000 людей стояло до розпорядимости 3500 моргів управного простору. Власне господарство самого власника панства відповідає одному нинішньому середньому господарству.

під Фрідріхом Карлом Шенборном. Торговельні зносини з Галичиною були уважані конечними з оглядів господарських. Коли в р. 1732 Мукачево одержує новий торговельний привілей, оголошено його в Сколім, Стрию і Синевідську. В році 1732 читаємо в однім звіті, що з причини застановлення польської торгівлі панувала в домінії велика нужда. З Польщі привожено харчі, куповано там молодий скот, зерно, муку а навіть наконець і горівку. В р. 1744. приходять Вайнд з многообіщючим пляном, щоби в Польщі закупити дешево горілки, а тому, що вона була дуже сильна, розпустити третиною води і продавати межі підданими з добрим зиском.¹⁾ Против тому вино вивожено з панських винниць до Польщі, бо поляки були дуже лакоми на угорське вино. Для цієї цілі побудовано близько польської границі пивниці, але з причини неспокоїв в Польщі торгівля вином не могла розвинути і згадувано з тугою часи Ракоція, коли то за вино діставало тодішне панство великі суми грошей. Як кажуть, тоді вивозили квасну воду з буркутів панських, котра була цілком рівна «егерській», аж до Москви.²⁾

Управа ріллі ледви поступила вперед за панування Фрідріха Карла. В р. 1744. констатовано, що піль не гноїться, длятого таксамо мало помагає рік урожайний як й неурожайний. Винниці берегаські від 30 літ не були гноєні. Не збираєся тільки, кільки посіялося. Зерно є низкої якости так, що урядники свій депутат не хотять брати в натурі, лиш грішми. Це однак забороняє граф, мовлячи, «най то випють, що наварили». Загально була тоді думка, що сухі літа більше несли, як мокрі. В Німеччині було відомо, що Угорщина продає на експорт багато рогатого скоту і длятого взяли під увагу тучення скоту. Однак до того не приходять, бо не було досить ялівчаку а транспорт викормленої худоби на західні ринки натрафляв на великі транспортів труднощі. Випас худоби стоїть на дуже низькій уровні.³⁾ Худобу на зиму давали на випас до підданих але той звичай урбарем Марії Терезії був знесений, бо він був для обох сторін жерелом шкоди й гніву. Старалися кожний живчик воєнної конюнктури виужити а то підчас австрійської наслідственної війни, коли ціни всіх натуралій як вина, овочів, скоту і вовни постійно зростали, бо туземна

¹⁾ Арх. П. М., фасц. 189 а, No 7., стор. 44. — ²⁾ Ibidem, стор. 65. — ³⁾ Піддані мали в р. 1734: 2004 дійних коров, 1282 потягових волів, 150 коней, 1247 старих свиней, 2595 овець і кіз. Скотоводство алодіатур в р. 1746 виносило: 132 коров і биків, 84 волів, 779 свиней, 1800 овець а жадної кози. Ці цифри не стоять навіть в рамках господарства 18. стол. в ніякім відношенні до величини панства, вони майже не до увірення!

і загранична консумція підносилася. Архієпископ із своїх столиць також доносить о тамошних цінах.

Робляться і несмілі проби індустріялізації. Давид Уляйн інвестує власний капітал до панських зелізарень, котрі вже тоді мали за собою кількадесятилітню історію. Но продукція не росте високо а по його смерті виріб застановляється. Руди і дров було досить, попит за залізними виробами був великий, але мимо того підприємство не ішло. Єпископство вірцбурське мало в Каринтії гуті і для того роздумувано спровадити фахових людей звідтам, але то остало лиш пляном. Робили переговори в справі оживлення панської скляної мануфактури при помочи фахівців скляних гут з Шлайхах, великий архітект Балтазар Найман інтервеніює сам в цій справі, але о практичнім висліді не було й мови.¹⁾ Панські скляні продукти в Мукачеві були дуже малої якости. Постановлені в Бамбергу і Вірцбургу мудрі і красні мелораційні плани стрінула така сама судьба, як хірурга Теллера, котрий в році 1737 пускався на довгу дорогу до Мукачева і недалеко города нападений розбійниками згинув з своєю жінкою.²⁾ Він умер, заки зачав лічити. Непорядні урядники вже старалися о то, щоби плани уліпшення зазнали сильного удару, заки ще зачали ділати оживляючо на господарення.

10. Колонізаційна діяльність.

На час панування Фрідріха Карла Шенборна припадає одинокий господарський чин, котрий в пізніших часах найшов пряме продовження, а то була осаднича діяльність на домінії.³⁾ Вже коло р. 1696. займаєся Франц Ракоці II. осадничими планами на його бережських маєтках. До дійсної осадничої діяльності прийшло лиш тоді, коли в р. 1729 переняли маєток Шенборни. Фрідріх Карло Шенборн зараз спостеріг, що він так великий шмат землі одержав без людського матерялу, потрібного до розвитку господарського і щоби число населення квантитативно і рівночасно квалітативно т. є образованим і користним матерялом доповнив, посилає він від р. 1730. ремісників, винцлярів і технічний персонал із своїх столиць до Мукачева. Конскрипції домінії з першої половин 18. стол. називають цих німецьких колоністів *Germani ex Franconia advenae*, підчас

¹⁾ Karl Lohmeier, op. cit. стор. 140 [з 5. IV. 1744]. ²⁾ Арх. П. М., фасц. 170. *Relationes Administratoris Duschek ad Celsissimum* з р. 1729—1738, No 102. [з 13. X. 1737.] — ³⁾ Theodor Lehoczky: *Német telepítések Beregmegyében* [Німецькі осадні в Бережськім комітаті]. *Gazdaságtörténeti Szemle*, Budapest, 1895. стор. 259—285.

коли вони самі себе називають приватними мукачівськими підданими. В цій то назві знаходить свій вираз їхнє переміщення з княжих областей Шенборнских у Франконії до приватного панства Мукачівського. Консигнація з р. 1746 згадує слідуєчі місцевости франконські, звідки походили колоністи: Klingenberg, Trimmberg, Dettelbach, Rheinpal, Bamberg, Würzburg, Arnstein, Sulzheim, Klosterschwarzach, Volkach, Werneck, Mainberg, Neustadt a. d. Saale, Mergenthal.¹⁾ Величина груп переселенців була різна. З початку приходять 50—100 осіб на раз, пізніше приходять вони цілими родинами. В Німеччині накликували до осадництва карпатських земель Шенборна печатаними відозвами. Фрідріх Карло Шенборн видає вже в р. 1729 такі патенти, котрі мусіли уложитися у зручну форму, бо одночасно в полудневій Німеччині цісарська колонізаційна комісія старалася зискати людський матерьял для колонізації Банату. Впрочім Шенборни мали вже маєтки в полудневій Угорщині і там кількаріз приводили також колоністів. Хто хотів свого щастя пробувати на добрах карпатських, ставився в Schlüsselfeld і а відтам ішов до Ульму або Регенсбургу. Вони мали виставлені правильні пашпорти на імя голови фамілії а з ними ішли жінки і діти. В Регенсбурзі або в Ульмі всідали вони на сплави і плили Дунаєм аж до Відня, голосилися в палаті Шенборна при Renngasse, де кождому з них кассір видав по рейнському гульденові на подорожне. Відтак плили вони дальше Дунаєм до Вацова або Пешту, де їх чекав один урядник панства Мукачівського, котрий їх підводами з початку через Кошиці, відтак через Токай і Намень вже панськими возами привіз до Мукачева. Деякі колоністи на цій довгій дорозі — з Відня до Пешту їхали 14 днів, — погубилися, другі прийняли службу в першій ліпшій місці, котре їм подобалося, а молода дівчина вийшла іноді й замуж. В році 1746. дає канцеліст панства Мукачівського Потшейдер (Potscheider) двом городським поліцаям в Пешті на вино відогнати непотрібняків, здається агентів, котрі старалися відмовити одну групу, що прийшла з Вірцбургу, аби не ішли до Мукачева. Колоністи були виставлені на всякі принади, бо пильних рільників і ремісників принимали тоді радо на кожному більшому маєтку. Дня 20. серпня 1730 дійшло до Відня 8 родин в числі 36 осіб, всі німецькі колоністи, що ішли до Мукачева. В цім році одержали цілком 183 емігруючі особи гроші на дорогу від віденського графського кассіра Комарека. Дальші групи ідуть в Карпати в р. 1731, 1732, 1734, 1741 і 1746.

¹⁾ Арх. П. М., фасц. 80. Acta Impopulationalia Imprimis Germanorum, No 9. [з 15. V. 1746].

З яких суспільних слоїв і з яких галузей занять склалися німецькі осадники? Цілком бідні не могли приходити, передовсім з рядів ремісників, бо ці, коли прийшли в якийсь город, мусіли купити ґрунт за гроші у вільній продажі. Рільники одержали даром поле й дерево, потрібне до будови, але в прочім мусіли покривати кошти інвестиційні та закупувати худобу зі свого. Панство не дозволяло, щоби такі колоністи, котрі осідалися в селах, купували доми, бо боялися, що піддані можуть продати свої доміства і з грішми пійти, а тим способом німецькі колоністи не причиняться до зросту населення. Патенти, котрі закликували до осадництва, поручали, щоби виходець, що опускав державу, продав ціле своє майно з виїмкою знаряддя робітничого, бо там, куда вони ідуть, всі сорти потрібного матеріалу суть дуже дешеві. Що до вивандрування голосилися не найбідніші, доказують численні спадщини, котрі бігом 18. стол. були переказані у формі грошей по померших родаках для їх родин, жиючих на панстві Мукачівськім. Міщане, що занималися ремеслом і рільники з сіл та місточок збиралися разом до відїзду. Не гнала їх туда біда або перелюднення, але земля роздавана даром, більша можливість зарібку та взагалі охота до підприємств. Помежи приходцями можна розрізнити чотири групи занять: 1) лісників та сторожів дичини, 2) ремісників, 3) рубачів і 4) звичайних рільників. Межи ремісниками були заступлені отсі галузи: боднарі, пивоварі, шахтарі, кравці, ткачі, шевці, капелюшники, рукавичники, рушникарі, кожухарі, кожемяки, панчохарі, суконники, ковалі й теслі. Радо приймають ремісника, котрий попри то розумів і управу ріллі, або винцляря, котрий був також виученим ремісником. Характеристичним для степеня образования приходців було, що більшість їх знала читати й писати, вони підписували всякі квітанції самі. Що межи ними було мало підданих, доказує повторюючася обіцянка патентів, що вони в своїх нових місцях не утратять свобідного особистого становища. Межи колоністами ледви були люде з висшим образованием, хиба органіст, учитель, священник іноді й лікар, потім керманічі плотів (бокорів), котрі розуміли й водні будови, і один підприємець, котрий хотів заложити пилу. В 18. столітті у Вірцбургу було 10 шпиталів, а його медичний факультет був далеко звісний і це зрозуміле, що в тім згляді Фрідріх Карло робив щось і для Мукачева: перший фаховий хірург приходить до города за його часів.

Німецькі колоністи, котрі приходили в города, змогли скоро своєю екзістенцією укріпити. Зайшлий німецький кравець, ткач, мур-

ник, рушникар ледви мали ту конкурента а їх присутність впливала благородно на піднесення життєвого урівня. Коли в р. 1746 старий Ракоцієвий »білий дім« в Мукачеві перебудовано на замок, котрий задержався й до нині, найшлися вже для всіх родів праці фахові будівельні робітники. Панські тягарі в городах були користно розложені, ґрунтовий чинш був низький а краєвий податок на військо жадав лиш малих жертв. Склепів німці не тримали; робили вони проби з корчмами і гостинницями, однак без успіху. Григорій Реш з Бамбергу в р. 1734 будує в Мукачеві дім і пивницю, але продаж не йшла, бо по скаргам Реша дрібна шляхта сміла від Михайла аж до Юрія т. є. через 6 місяців продавати вино зі своїх винарень. Навіть і звичайні горожане посідали таке право на основі якогось привілею матери Матвія Корвіна. Ту і там видержавлює якийсь німецький колоніст сільску корчму, але з жидами при ліцитаціях шинкового права видержати конкуренції він не може. Також роблять проби з винаймом яток.

Тягарі колоністів, котрі поселялися в селах, були вже більші, при тім однак було то добре, що їм приділяли землю на будівлю і управу ріллі а перші тяжкі роки були їм улєкшені освободженням від податків. Коли ці роки свобідні минули, тоді починалися і їхні чинитьби. Міродайною була засада, що з німецьким колоністою так само обходилися, як з шляхотським таксалистою, що жив на рустікальній землі, т. є. що він міг роботу викупити грішми а так звані малі чинитьби, як десятина з овець, гірське мито і кухонне не мали від них вибирати. Чинитьби, що обтяжували сільських колоністів, були слідуючі: 1) девятина з земельних продуктів для пана, 2) ґрунтовий чинш для пана, 3) краєві податки і 4) королівська десятина, котра в Мукачеві належала духовенству. В р. 1760. висловився тодішний префект панства Шмалцер, що німецьке господарство платить половину того податку, що платить один підданий.

Освободження від податків для рільника трєвало лиш 6 літ, для ремісника 10 літ. Більші полєкші одержали також й такі приходці, котрі для окраси околиці збудували красний дім. Ми маємо одну мапу города Мукачева з р. 1746, на котрій камінні дома зазначені були червеними чотирокутниками а під мапою написане, що ті дома збудовані німецьким способом. Прихід німецьких колоністів привів з собою також новий спосіб будовання і новий тип дому. Наслідник Фрідріха Карла Шенборна Евген Ервін Шенборн пособляв дуже німецькій колонізації, але лиш до 60-тих років 18. стол. Досі одна осада колоніста складалася з ґрунту в середині села у вимірі 180×120 стіп, з 30 угрів ріллі і луки на 6

днів косити. Доки урбаріяльна регуляція Марії Терезії не прийшла на денний порядок, поступали при розділі маєтку колоністам дуже щедро. Відпускають їм і досі управлювану ріллю, бо панство не прикладало багато ваги до алодіятур і хотіло забезпечити собі зиски через працю пильних підданих. Коли правительство Марії Терезії задумує піддержати підданих, котрі творили великий резервоар для податків і служби військової, кинулася шляхта збільшувати вільні від податків алодіятури а мукачівська домінія сторожить старанно над цим, щоби колоніст викорчував свої поля з лісу і корчівля і щоби управлювана панська земля не була зменшена на користь рустикальної землі.

Дві найстарші осади німецькі були в селах близько Мукачева а то в Керепеці (Oláhkeresz) й Новоселиці, котрі від часу колонізації названі були Горішним й Долішним Шенборном. Німці скоро приспособилися до свого окруження і заприятнилися з новим кругом життя. Правне становище німецького колоніста, котре лиш поволи витворюється, спочивало на отсих чотирьох привілеях: 1) на публично-правнім, котрий визначав їх соціяльне становище поза верствою »підданих зуродження«; 2) на фінансовім — а то було 6 літне освободження від контрибуцій і давання чинитьб; 3) на правновласнім, котрий полягав на даровизні осади, приділі дерева під будову, приділі зерна на сівбу на перший рік; 4) на уживанні, а то було доживотне право вирубу дров в панських лісах.

Як ті точки колонізаційних патентів переводилися в дійсности, це зависіло від управителів панства, котрі урядували в часі їх осадництва. Радник Спішської комори Давид Уляйн і адміністратор Душек принимали німців перші. Уляйн, як видно з його предложень, мав порозуміння для осадництва. Він домагається для винниць в Бергсасі винцлярів а для городів ремісників. Під доглядом Уляйна переводить дальше подрібно розміщення колоністів адміністратор Душек. Єпископ кладе йому на серце опікуватися своїми національними підданими, їм приділяти відповідно ґрунт і землю а стрільне лісникови точно виплачувати. Душек переводить ці прикази, однак не прикладався дуже до цього. Він був злорадий, дрібничковий чоловік, котрий для наставників був аж плазуном а з низчими собі підчиненими поводився немилосердно. Маємо його різні предложення, котрі його характеризують у відношенні до німецьких колоністів як правдивого ворога народу. Зовсім природно, що німецька колонізація це була справа, котра дуже лежала єпископові на серці і він остерігає перед перетяженням колоністів особливо в початках і просить, щоби з ними

поводитися з християнською любовю і не грубо. Адміністратор Душек робив саме противне, що йому було приписане. Він радби німців затиснути помежи підданих з уродження. Його принципом було наложити на них такі самі повинності, які мали руські та угорські піддані. Він уважав, що вистарчає 4 роки бути свобідним від податку. А на його християнську терпеливість служить як доказ випадок з колоністою Николаєм Ційфом (1739), котрий прийшов до адміністратора з жалобою, а котрого він так сильно вдарив в голову еспанською тростиною, що він наслідком поранення скоро умирає. Коли Душекові ставили питання, кілько є ще місця для колоністів, то він все давав песимістичні відповіді. Брехливість його дотичних інформацій впадає в очи, бо можливість припинання нових колоністів на величезну домінію була при тодішніх можливостях виживлення дуже значна. В р. 1730 на прим. пише Душек, що тимчасово можна прийняти 50 колоністів, але скорше ремісників в городи, як сільське населення. Так випадає, неначеби він мав страх перед більше образованими німецькими горожанами, бо вони мали більше розвинене почуття права і сильну самопевність, а вони могли відкрити немилосердні і некоректні способи господарення. І то доносив Душек, що в напів пустих місточках не було вільних ґрунтів під господарство. Коли Душека відпущено, його наслідник Баєр констатує, що нема ніяких дальше перешкод для продовжування колонізації, чому єпископ дуже дивується. Душек хотів зробити німецьким колоністам недобре імя і хотів їм забрати охоту приїжджати сюда. Для того він доносить і найменші сплітки, що німці ходять до корчм і одержані гроші на підмогу обертали на свої забави і що якийсь колоніста сказав, що він не поверне грошей, котрі одержав як зачет. При такій масовій колонізації найдеся все якийсь непотрібняк або якийсь чоловік з норовами, але Душек все генералізував незначні та зовсім поодинокі випадки. Він все мав тертя з німцями, з котрих кількох в р. 1733 перейшло до Сатмару, до графа Франца Каролія.

По смерті Фрідріха Карла продовжується колонізаційна чинність через дальших 17 літ, але потім приходить реформа урбаріяльна, шляхта настрашилася та не хотіла говорити так довго о надмірі землі, доки не закінчиться конскрипція землі рустикальної. Вже на давних добрих умовах не хотіли приймати ніяких дальших колоністів, противно стараються згіршити положення старих колоністів. Потім зачинаєся процес зі сторони ерару против панства з причини уневажнення цілої даровизни а від 1764 з цієї причини не хотять вже вкладати ніяких грошей на колонізацію,

бо не можна було знати, для кого по скінченні процесу будуть працювати колоністи. В р. 1788. відбирає дійсно ерар полудневу урожайнішу часть враз з Мукачевом, а що вигравша сторона була зобовязана нагородити мелорацію, починаються переговори в справі капіталу, котрий був інвестований до колонізації. По калькуляціям панства виносили колонізаційні видатки на фамілію 24 гульдени 28³/₄ грайцарів, а крім того утрачало панство з причини 6 річного освободження від податків 72 гульдени від фамілії. Ерар уважав ці суми за високі але був би готовий за поодиноких осадників в Мукачеві і Берегсасі фамілії платити *homagium* у висоті 40 гульденів.

Німецька колонізація означала не лише матеріальну інвестицію для домінії, але також капітал людської вартости для підданих. Німецькі осадники визначалися більш розвитою господарською культурою та гіднішим чоловіка способом життя. Цим були вони приміром й заохотою для туземних підданих. Більше оглядне поведення з німецьким колоністою заломало вже панські правила. Згляди супротив тамтих мали також вплив на туземне селянство.

По смерті Фрідріха Карла заряджувано панством не з Франконії, але з Відня. Тому що німецькі церковні добра з фамілійного посідання випали, добра в північно-східних Карпатах набули для Шенборнів великого значіння. Їм відтак, як рентовному об'єктові, посвячено більше інтересу.

Доба, в котрій ця латифундія находилася в посіданні обох франконських церковних князів, творить під оглядом аграрно-історичним одну замкнену цілість. Ця доба мала виключно характер земельно-господарський але без його ведення у великім. Коли правительство Марії Терезії взяло підданих в оборону перед своєвіллям шляхти, власник панства перейшов на побільшування алодіатур. Згаданий процес ерару против Шенборнів скінчився в 1788. р. утратою 33 сіл на урожайній рівнині і це потім було причиною, що власне господарство на задержаній області вели інтензивніше а навіть й на полі індустріялізації та лісового господарства. По чотирьох роках (1792) одержують Шенборни забрані села назад і від тоді почали вони цінити вартість ріллі. Ступання ціни сільсько-господарських сирівців підчас Наналеонських війн а відтак в першій половині 19. століття, дальше, зближаючися можливість освободження підданих заохочували власників ще більше розширювати великопанське господарство і саме це змагання дало власникам можливість по відділенні рустикальної землі в наслідок освободження селянства в р. 1848 три п'ятини добра (240.000 моргів) як свою власність пересунути до ери горожанського порядку.

DR. FRANTIŠEK GABRIEL

Vývoj kolonisace drugetovského panství užhorodského.

S neapolským Karlem Robertem z Anjou, když se ucházel po smrti posledního Árpádovce Ondřeje III. († 1301) o uherský trůn, přišli do Uher z Itálie mnozí italští rytíři, dobrodruzi i šlechtici, aby stáli po boku svému panovníkovi v bojích, které ho čekaly při zápasu o trůn v této cizí zemi. Přicházejíce z kraje, v němž poměry hospodářské i kulturní byly na vysokém stupni, přinášeli s sebou do státu zanedbaného, rozerovaného vnitřními rozbroji, úplně nové formy života, které charakterisovaly západoevropské rytířství, a způsobili, že zde ještě hlouběji zapustil kořeny feudalism, podporovaný posledními Árpádovci.

O tyto rytíře, cizí národnosti i smýšlením vlastnímu obyvatelstvu země, opíral se Karel Robert při svém boji o uherský trůn, oni byli základem, na němž budoval svou moc v nepřátelském státu. Tvořili družinu jakýchsi milců, oblíbenců králových a za služby, králi v bojích prokazované, dostávali skvělé odměny. Karel Robert obdarovával je rozsáhlými pozemky v dobyté zemi, uděloval jim významné hodnosti na svém dvoře i ve správě státní a i jinak všemožným způsobem prokazoval jim svou přízeň. Nečinil tak ovšem bezdůvodně, šlechtici tito byli mu osobně zavázáni svou vděčností a z ní vyplývala jejich věrnost ke Karlu Robertovi, již měl tento panovník po celou dobu své vlády v Uhrách za zápasu s domácí oligarchií vždy zapotřebí.

Mezi těmito oblíbenci Karla Roberta byli také dva bratři Drugetové, Filip a Jan. Pocházeli ze Salerna u Neapole, kdež žila rodina jejich, původu francouzského, od té doby, kdy předek její přišel do Itálie s Karlem I. z Anjou, když dostal tento král od papeže Klimenta IV. království neapolské v léno.¹⁾ Již v Itálii byla to rodina šlechtická a

¹⁾ O italském původu rodu Drugetů srv. Karel Wagner, *Collectanea genealogico-historica illustrium Hungariae familiarum, quae jam interciderunt*, sv. III., Prešpurk, Pešt, Lipsko, 1802, str. 33. Prokázal jej podrobně Josef Hampel v čsu Századok, 1881, str. 133—145, 210—214. Pokus Gyuly Dudáse uvést Drugety v souvislost s Drugem, jehož syn Sándor byl r. 1268 hlavním županem sabolčské župy a také pánem Gesztelu v zemplínské stol. (o tomto rodě Drugů viz Mihályi

proslula neobyčejnou věrností k rodu Anjouovců. Mikuláš Druget byl dokonce vychovatelem synů královny Karla¹⁾. Také syny tohoto Mikuláše, Filipa a Jana, přivedla do Uher oddanost k Anjouovcům. Zprvu přišel starší z nich Filip, snad již r. 1301²⁾ a od počátku byl pravou rukou Karla Roberta v jeho bojích o uherský trůn. Vyznamenal se v krvavé bitvě u Rozhaňovců a za své zásluhy byl králem skvěle odměněn. Dostal od Karla Roberta rozsáhlé statky ve Spiši, jejichž střediskem byly hrady Lubovňa a Plaveč³⁾ a v l. 1317—1327 byl hlavním županem župy spišské a ujuvárské. Tam se zavděčil králi opět četnými vojenskými službami v boji s Matoušem Čákem Trenčanským. R. 1322—23 byl taverníkem královním, od r. 1323—1327 palatinem.

Jeho bratr Jan ještě v let. 1292—1312 byl na Sicilii⁴⁾. R. 1312 přišel do Uher⁵⁾ a získal si rovněž brzy přízeň Karla Roberta, takže i jej král bohatě obdaroval. Dostal rozsáhlé pozemky ve stol. zemplínské a užské.⁶⁾ Po smrti svého bratra Filipa stal se palatinem a byl jím až do r. 1335, kdy zemřel, r. 1328 byl hlavním županem župy šomoďské, tolnské, báčské, fejérské, zemplínské a užské.⁷⁾

A právě tento Jan Druget stal se zakladatelem rodu, v jehož držení bylo užhorodské panství téměř po celých 400 let (do r. 1691).

Neznáme bezpečně datum, kdy mu toto panství připadlo⁸⁾. Tvrdívá

János, Máramorosí diplomák, Maramaros Szigeth, 1900, *passim*) je naprosto pochybený. (Článek Dudášův, Egy okirat a Homonnai-Drugeth emlékekből, je v ěspu Adalékok Zemplén vármegyé történetéhez, XVI. 1911, str. 49—50). Spornější je už otázka, zda italsí Drugetové pocházeli z Francie. Jos. Hampel na uv. místě podrobně prokázal příbuznost Drugetů italských, jejichž přídomek zněl de Merloto, s francouzským rodem Melloty, ale Moric Wertner v čl. A Drugethek genealogiájához, Turul, 1891, str. 15 a nsl., se proti tomu postavil a tuto souvislost popíral. Prohlašoval, že Drugetové nesouvisí ani s italskou rodinou de Merloto ani s francouzskými Melloty, nýbrž že to byl rod původu čistě italského. Nechci se pouštět do rozboru těchto mínění, podotýkám pouze, že Hampelovy důkazy, postavené především na heraldické souvislosti, se zdají pravděpodobnějšími a jim se také nejvíce příkládá víry. (Srv. Blanár Ödön v kapit. A Drugethek nemzetsége. Výroční zpráva užhorodského gymnasia za rok 1912/13, str. 95—96.) O erbů drugeťovských viz též čl. Tivadara Lehoczkého v ěspu Turul, 1884, str. 81 a nsl. — ¹⁾ Hampel, Századok, 1881, str. 134. — ²⁾ V datu tom není jistoty. Hampel (uv. místo) uvádí rok uvedený a stejně i jiní badatelé. Dudás Gyula v čl. A homonnai Drugethek-birtokok történetéhez, Adal. Zemp. vm. tört., XI., 1906, str. 180, uvádí za rok příchodu Filipova do Uher r. 1308. Stejně datum přijímá i Karel Mészáros, Ungvár története, a legregibb időkől máig, Pešť, 1861, str. 12. Blanár klade příchod Filipa Drugeta dokonce až do r. 1312 (uv. dílo, str. 101). — ³⁾ Srv. Karel Wagner, Analecta Scepusii, III. sv., str. 204 a nsl. Viz též Katona St., Historia critica Regum Hungariae stirpis mixtae, sv. VIII., str. 462 a Kar. Wagner, Diplomatarium comitatus Sarosiensis, Prešpurk-Košice, 1780, str. 52, 327, kdež jsou uvedeny rovněž Filipovy zásluhy. Srv. též Ant. Szirmay, Notitia topographica, politica incl. comitatus Zempléniensis, Budín, 1803, str. 76. ⁴⁾ Blanár, uv. dílo, str. 101. — ⁵⁾ Také toto datum je nejisté. Dudás Gyula klade příchod Jana Drugeta na r. 1308 a tvrdí, že přišel současně se svým bratrem Filipem. — ⁶⁾ Srv. Ant. Szirmay, Notitia historica comitatus Zempléniensis, Budín, 1804, str. 17. — ⁷⁾ Srv. Wagner, Collectanea, III., str. 34. — ⁸⁾ Způsobeno je to tím, že není známa původní donační listina Karla Roberta.

se, že se tak stalo někdy hned r. 1312¹⁾). Jsou však zprávy o tom, že ještě r. 1317 byl tento kraj v moci Omodeovců a proto se zdá, že i když donace Karla Roberta stala se hned na počátku druhého desetiletí XIV. stol., ve skutečné držení tohoto kraje mohl se uvázatí Jan Druget teprve po zdoání povstání Matouše Čáka Trenčanského a po uklidnění válečných zmatků, jež tehdy i v užské stolici vládly, tedy někdy po r. 1321. Většina novějších badatelů uvádí z toho důvodu jako počátek vlády Drugetů v užhorodském kraji teprve rok 1322²⁾).

Jan Druget měl tři syny: Viléma, Mikuláše a Jana. Nejstarší z nich po smrti strýce Filipa, který zemřel bezdětek r. 1327, stal se hlavním županem Spiše a Ujváru (1327—1335)³⁾ a dostal rovněž celé jmění Filipovo. Z r. 1330 je zpráva, že jeho manželce Marii Folyk patřily hrady Lubovňa, Dunajec, Plaveč, Sokolovce, Slanec, Brekov, Trebišov, Jesenov⁴⁾).

Když Vilém někdy po r. 1342 zemřel, nezůstaly po něm také žádné děti. Jméni jeho jako odumřelé léno mělo připadnouti králi Ludvíkovi I., ale ten uznal veliké zásluhy zakladatelů rodu Drugetů, Filipa a Jana, v bojích za Karla Roberta a také veliké služby, které prokázali Janovi synové jemu při jeho nastoupení na trůn, především při korunovaci, a proto i nadále nechal největší část jmění Vilémova v rukou Drugetů, tak jak si to také Vilém ve své závěti přál⁵⁾). Mikuláš a Jan II. dostali r. 1343 hrad Nevické v župě užské, osadu Zemplín a hrady Barkov a Jesenov v župě zemplínsk⁶⁾). Nedostali tedy dědictví po Vilémovi celé, v tom Ludvík závěti Vilémově nevyhověl, zato však donace tato neplatila pouze pro osoby obdarovaných, tak jako tomu bylo u dřívějších donací Drugetům od Karla Roberta, nýbrž zaručovala držení postoupených území dědičně v rukou rodu.⁷⁾ Tímto tedy rozhodnutím krále Ludvíka I.

¹⁾ Srv. na př. Mikuláš Radványi, Die Archive in der Podkarpatska Rus, Užhorod, 1922, str. 100. Také Gyula Dudás zprvu uváděl tento rok (srv. čl. Homonna történetéből, Adal. Zempl. vm. tört., XII., 1907, str. 241), později se však přiklonil k mírnění jinému. Podle Štěpána Molnára (A homonnai várkastély, Békefi Emlékkönyv, Budapest, 1912, str. 305, 306) stalo se to r. 1317. — ²⁾ Toto datum přijímá Blanár v uv. práci, str. 16, 54 a jinde, a také Dudás Gyula, Adatok Felső-Zemplén történeti régmúltjához, Adal. Zempl. vm. tört., XVI., 1911, str. 286. Hodinka Antal, Adalékok az Ungvári vár és tartomány, és Ungvár város történetéhez, Užhorod, 1917, str. 101, uvádí teprve rok 1323, kdy se dostalo Drugetům užhorodské panství. — ³⁾ Wagner, Collectanea, III., str. 34. Srv. Nagy Gyula, A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család oklevéltára, I., Budapest, 1887, str. 80. ⁴⁾ Wagner, Collectanea, tamže; Katona, VIII. sv., str. 624; Szirmay, Notitia topogr. com. Zempl., str. 77. — ⁵⁾ Závět tato je otištěna u Wagnera, Analecta Scepusii, I. sv. Podle ní ohromné množství zlatých a stříbrných předmětů měla dostati jeho manželka, bratr Mikuláš kromě zbraní a koní zmíněných osm hradů. (Viz též Wagner, Collectanea, III., 34—35) — ⁶⁾ Listina o této donaci Ludvíkově ze 7. ledna 1343, zahrnutá v listině téhož panovníka z 19. ledna 1355, je obsažena v listině krále Ferdinanda I. z r. 1551, kterou otiskl Géza Molnár v čl. Levelek a Homonnai Drugethek család és jószág történetéhez, Adal. Zempl. vm. tört., XVI., 1911, str. 129 a nsl. Originál této původní listiny se nedochoval. — ⁷⁾ „... eisdem

z r. 1342 zakotvili teprve pevně Drugetové v užhorodském kraji, právě tak jako v Zemplíně a jím se stali teprve definitivními a skutečnými majiteli svého rozsáhlého panství v severovýchodních Uhrách¹⁾.

Na donační listině Ludvíkově i na jiných listinách z tehdejší doby mohla by zarážeti ta okolnost, že je vždy uváděn jako střed drugetovského panství v užské stolici pouze hrad Nevické a nikoliv Užhorod, podle něhož později obyčejně toto jejich panství bylo nazýváno. Není v tom však žádného nedorozumění ani omylu, stejně tak jako nelze vykládati, že by se donací Ludvíkovou Drugetům Užhorodu ještě nedostalo. Užhorodský hrad vyšel z bouří ve druhém desetiletí XIV. stol. tak poškozen, že po celé stol. XIV. a snad i částečně ve stol. XV. ležel v rozvalinách. Jeho místo zaujal omodeovský hrad Nevické, důkladně opevněný, jak toho vyžadovala jeho poloha na vysunutém místě hranic uherských, jakož i význam za bojů Omodeovců s přívrženci Karla Roberta a důležitý úkol sřežení cesty vedoucí podél Uže do Haliče. Nevické bylo tehdy skutečným hradem (castrum), jak je v listinách důsledně až do stol. XVI. označováno, naproti tomu Užhorod, když již v něm opevnění ve stol. XV. existovalo, byl pouhou tvrzí (castellum), jejíž hradby nedosahovaly nikterak pevnosti hradeb nevických. Proto také bylo Nevické plným právem centrem, podle něhož se označovalo do XV. stol. drugetovské panství jako „nevickei uradalom“ a teprve později od sklonku stol. XV. s rozkvětem Užhorodu přesunul se tento význam na hrad užhorodský.²⁾

Jaká byla původní rozloha panství užhorodského, neb ve starší době nevického, a které vlastně části užské stolice je tvořily, bezpečně určití není možno. Donační listina Ludvíkova zmiňuje se pouze o tom, že se postupují Drugetům všechna práva, osady, příjmy a příslušenství, které náleží ke hradu Nevické, ať již se nazývají jakýmkoliv jménem³⁾, ale tyto náležitosti

magistris Nicolao et Joanni Drwgeth filiis praeattacti Joannis palatini ac eorum heredibus, heredumque suorum successoribus sine praeiudicio iuris alieni titulo suae regiae donationis perpetuae novae irrevocabiliter tenenda, possidenda pariter et habenda duxisset, conferenda atque perpetuanda ..“ (Tamže, str. 136) —

¹⁾ Proto také ve všech majetkových sporech mezi sebou i se svými sousedy odvolávali se Drugetové později, měli-li prokázat své právo k držení panství, vždy pouze na tuto donační listinu Ludvíka I. a z doby starší připomínali jen zásluhy svých pradědů. — ²⁾ Této okolnosti si doposud žádný z historiků dostatečně nepovšiml. V pracích, týkajících se dějin užhorodského kraje, buď se postavení hradu Nevického úplně přezírá (srv. uv. práci Karla Mészároše, str. 12, kde se o Nevickém nezmiňuje autor vůbec), neb na druhé straně zase přespříliš přeceňuje (srv. Takács Sándor, A Homonnay Drugeth család romlása, Adal. Zempl. vm. tört., V., 1900, str. 125 a nsl.). Stručně nastínil dějiny hradu Nevického Deák Gyula v Ungmegyei Naptár az 1909 évre, Užhorod, 1908, str. 156, a Jos. Trochta v brožurce Historie hradu Nevicke, vyd. nákl. Klubu čl. turistů v Užhorodě, b. r. — ³⁾ „Cum omnibus ipsorum trium castrorum (jde kromě Nevického také o hrad Barkov a Jesenov) iuribus, villis, proventibus et pertinentiis.“ (Adal.

nejsou tu blíže specifikovány. Nejsou tu zaznamenány ani hranice, ani rozsah postupovaných pozemků, není tu vysvětleno, které vlastně vsi je třeba pod zmíněnými osadami rozuměti, krátce donační listina spokojuje se jen všeobecným neurčitým náznakem.

Všeobecnou je však tato stylisace donačního listu pouze s hlediska dnešní doby, ve XIV. stol. označení v listině zapsané, jistě úplně postačovalo. Vytčení, že se postupují Drugetům všechny náležitosti, příslušící ke hradu Nevické, bylo tehdy naprosto jednoznačné, tím spíše, že bližší označení výslovně přidané, že jde o jmění bývalého rebela Petra Petroviče¹⁾, jakékoliv nedorozumění dokonce vylučovalo.

Ostatně bylo také přirozené, že pozemky, k darovanému hradu Nevické patřící, byly takto neurčitě zapsány. Kraj v užském komitátě, ve kterém se rozkládaly, ležel daleko vzdálen od středu země, kde bylo jádro říše uherské a z toho důvodu nebyl ještě příliš dobře znám. Stal se předmětem zájmu panovníků uherských teprve krátce předtím, po vpádu tatarském, tedy od druhé polovice předcházejícího století. V dobách dřívějších rozkládal se na samé hranici státu, probíhala jím čára obranných zásek, ale z největší části prostíral se za těmito gyepü. Teprve opuštěním zásek a otevřením hranic po r. 1241 otevřela se cesta do tohoto kraje i jiným lidem než strážcům a lovcům a postupně stoupala jeho znalost.

Z toho důvodu lze tedy oprávněně pochybovati, zda znalost tohoto kraje byla na počátku stol. XIV. již tak veliká, aby bylo možno vymeziti v něm určitými hranicemi pozemkovou držbu jednotlivcovu, zda vůbec existovaly zde tenkrát přesné rozdíly mezi darovanými pozemky. Ačkoliv byla kolonisace, která se rozvinula za posledních Árpádovců po celé říši uherské, neobyčejně úsilná a ačkoliv pozměnila jistě také značně podobu užhorodského kraje, přece jen překážky, které se jí kladly v cestu na tomto pohraničním území, byly tak veliké, že je nebylo možno naráz zdolati. Zdejší pustiny, bažiny, les přeměnění v pozemky, na nichž by mohly vzniknouti trvalé osady se stálým obyvatelstvem, byl úkol nesmírně obtížný a nemohly naň stačiti tehdejší skrovné technické možnosti v době tak krátké, jako byla od r. 1241 do počátku XIV. stol. Osídlování mohlo se díti velice pomalu a pouze postupně. Proto nechybíme, jestliže předpokládáme, že bylo v užské stolici na počátku XIV. stol. jen velice málo skutečně obydlených míst; vyskytují-li se některá, jsou vesměs jen v nejzápadnějších částech komitátu na rovině, v těsném sousedství s komitátem zemplínským²⁾. Zde osazení

Zempl. vm. tört., XVI. 1911, str. 136). Srv. též listiny z r. 1364 (Sztár. okl., I, str. 335) a z r. 1373 [tamže]. — ¹⁾ „...quibus dictum castrum Newyczke et libera villa Jezenev vocata per memoratum Petrum filium Pethenye infidelem habita extiterunt et possessa...“ (Tamže, str. 136.) — ²⁾ Zprávy listinné pro to zřejmě nasvědčují. Osad, které se připomínají do sklonku stol. XIII., je tu velice málo.

díky rozsáhlým donacím, které králové uherští vykonali v těchto stranách různým jednotlivcům, postupovalo přece jen rychleji než v končinách východních, v nichž není možno až do poloviny stol. XIV. doložití ves ani jedinou¹⁾.

A nebylo-li osad, nebylo také podkladu, podle něhož by bylo možno určití hranice pozemků, vlastnictví půdy rozplývalo se do neurčita. Dobře je to patrné na listinách, obsažených ve Sztárayovském diplomatárii z této doby. Měla-li se zaznamenati v tomto území hranice at pozemků, patřících k určité vsi, či vyznačit meze nějakých pozemků vůbec, bylo nutno bráti za mezníky nahodilé zjevy z přírody, vynikající či zvláštní stromy, stezky, potoky a pod., vesměs tedy mezníky nedokonalé a ne vždy jednoznačné. Skutečných mezníků můžeme zde doložití velice málo, nanejvýše ještě v blízkosti obydlených krajů či poblíže šlechtických sídel.

Vystihuje tedy stylisace donační listiny opravdovou podobu kraje, kterého se jí Drugetům dostalo: Drugetové obdrželi pouze právo na pozemky, které patřily ke hradu Nevickému, ale které to byly pozemky, nemohlo býti určitě vymezeno, protože je tvořily lesy, bažiny a stepi, v nichž obyvatelstva bylo ještě velice málo, a zejména takového, které by žilo v určitých osadách²⁾.

Že tomu tak bylo, je patrné z řídkých zmínek, které se vyskytují o majetku drugetovském v užském komitátu v listinách ze XIV. stol. Z nich je zřejmo, že Drugetové sami si nebyli jisti, které pozemky jim patří a sami nevěděli, kam až sahá jejich panství. Proto, když začali vyvíjeti usilovnější kolonizační činnost a začali osazovati neobydlenou půdu, o níž se domnívali, že na ni mohou uplatňovati své nároky, do-

Doklady sebral Vasil Hadžega, Dodatki k istorii Rusinov i ruskich cerkvej v Užanskoj župi, Naukov. Zbornik Tovar. Prosvity v Užhorodě, II., 1923, str. 40—45, III., 1924, str. 223 a nsl. Srv. též Csánki Dezső, Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában, I sv., Budapešť, 1890, str. 384 a nsl, a článek Miklóse Mocsáriho, Ungmegeye községeinek keletkezése, Ungmegeyei naptár az 1909 évre, Užhorod 1908, str. 162—164. — ¹⁾ Jest třeba připomenouti, že hovoříme-li o užském komitátu v nejstarší době, tedy ještě v první polovině 14. stol., musíme mít na mysli, že zahrnoval ze své pozdější rozlohy jen území na nížině. Do Karpat ještě nesahal a hranice jeho na severu vedla někde pod posledního osídlení podkarpatského, z něhož potom oblouky a ostrovy se šířilo obyvatelstvo na ostatní strany. — ²⁾ Zmínka o osadách (villae) v listině Ludvikově vztahuje se zřejmě na osady patřící k druhým dvěma hradům, současně Drugetům postoupeným, Barkovu a Jesenovu, a k osadě Zemplínu, které ležely v pásmu, kde obyvatelstvo bylo již hustěji usazeno. Na osady, patřící ke hradu Nevické, vztahuje se jen, pokud zde nějaké na poč. stol. XIV. vznikly. Že Drugetové dostali kraj nezalidněný, nebylo ničím divným. Panovník nejméně daroval jednotlivcům půdu prázdnou a oni se pak sami starali o její osazení.

stávali se do sporů se svými sousedy, zejména s pány michaloveckými, jejichž rozsáhlé pozemky, prostírající se v jihozápadních částech užské stolice¹⁾, sousedily často s pozemky drugetovskými. Když totiž usadili Drugetové na některé části neobydlené půdy své osadníky, ukázalo se, že na tutéž půdu činí si nárok i jejich soused a že mu vlastně vkročili do okrsku jeho zájmů, ale poněvadž ani na druhé straně nebylo pevně vymezené pravomoci, musili si soupeři navzájem vysvětlovati, kterému z nich sporná půda patří. Tak došlo ke sporům o Korumlu, tak se vedl mezi pány z Velkých Michalovec a Drugety spor o Tibavu²⁾.

Teprve, když začaly vznikatí vlivem kolonisace houfnější měrou osady a když postupně průběhem XIV. stol. bylo obydleno podhoří karpatské³⁾, nabývalo neurčité dosud právo vlastnické k půdě určitějších obrysů. Zvolna začaly vystupovati hranice mezi oblastmi zájmů jednotlivých rodů, z půdy začínají se vytvářeti přesně vymezené celky a z nich se vyvíjí konečně představa jednotlivých panství⁴⁾.

Jak tento vývoj v užhorodském komitátu postupoval a jak se zde na darované půdě zvolna konstituovalo dominium drugetovské, nevíme. Není ještě sebrán a utříděn materiál, podle něhož by bylo možno na tuto otázku dáti odpověď a proto dějiny panství drugetovského ve stol. XIV. jsou ve svých podrobnostech stále ještě neznámy. Není možno určití, které vesnice Drugetové založili, na jakém základě se kolonisace

¹⁾ Rod pánů z Michalovec (de Nagy Mihál, Nogymihal), nazývající se tak podle svého sídelního hradu, vzhledem k tomu, že patřily mu kraje, ležící v osazené oblasti užského komitátu, byl ve XIV. stol. mnohem mocnějším a bohatším rodem než Drugetové. Také panství jejich proti drugetovským prázdňným pozemkům vypadal rozsáhlejší. V době huňadovské tvořily je dva hrady, dvě tvrze (Velké Michalovce, Tiba, Lučka, Bukolc), 2 města a 58—60 vesnic. (Srv. Csánki, uv. dílo, I. str. 384). Mnoho zpráv o tomto rodě viz Mauks Ernő, Ungmegeye multjából, Segedin, 1905. — ²⁾ Spory ty dostávaly se až před nejvyšší úřady zemské a musil o nich rozhodovati zemský soudce a často i sám král. (Množství dokumentů o těchto sporech viz ve Sztárayovském Okl., I., 120—121, 138—140, z r. 1337, 396 a nsl z r. 1373.) — ³⁾ Ke sklonku XIV. stol. můžeme již doložití na nížinné části užského komitátu téměř všechny vsi, které až do dnešní doby zde existují. Doklady o nich viz u Csánkiho, str. 385—400, ale především v uved. čl. Miklose Mocsáriho, kde jsou tyto doklady utříděny a srovnány podle jednotlivých okresů (str. 164—166 na uv. místě). Ovšem článku Mocsáriho je třeba užívatí s velikou opatrností, každý údaj je nutno pečlivě překontrolovávati, poněvadž vyskytují se v něm na mnohých místech chyby, zaviněné nedbalým tiskem. — ⁴⁾ Tento vývoj trval delší dobu a o jeho proměnách viz mnoho sebraných zpráv z literatury i z listinných dokumentů v uv. díle Mauksově. V době huňadovské jsou již panství jednotlivých rodů plně ustavena. Jihozápad patřil pánům z Michalovec, Drugetům patřil východ. To byla také dvě největší dominia v užském komitátu, která mezi sebou závodila bohatstvím a mocí. Z jiných rodů menších byli to Pálóczyovci, kterým patřilo 1 město a 24 vsí, měli své jmění jednak na jihu župy mezi jměním drugetovským a michaloveckým, jednak na nejzazším východě, kde přecházel jejich majetek do župy berežské. Rozdrobena byla půda kolem Velkých Kapušan. Tam měli své pozemky a osady menší šlechtici, jako Csicszerovci (7 vesnic), Dobó (10 či více vesnic), Ramocsák ze Szerety (7 vesnic) Časlóczyovci, Helmezczyovci, Kállaiovci atd. Mezi nimi byly také vesnice, patřící leleskému klášteru.

dála, ba není možno ani stanoviti, jaké bylo vlastně obyvatelstvo, které na této kolonisaci jejich bralo účast.

První jakés takés zprávy podává Desider Csánki, ale teprve ze století XV.

Podle Csánkiho¹⁾ tvořily panství Drugetů v užské stolici k r. 1451 tyto osady: Užhorod, Hořany, Dravce, Seredné, Dohé, Trask²⁾, Gáloč, Močiar, Čepel, Palov, Merkovce, Lekart, Domanince, Onokovce, Nevické, Porúbka, Kamenica, Perečín, dvojí Berezny, Remety, Ořečovice, Strypa. R. 1427 patřily k nim ještě: osada zvaná Dobrócz, v níž Csánki spatřuje pozdější Dubriniče³⁾, a Kerekto — snad pozdější Korytnany³⁾. Korytnany se v majetku drugetovském připomínají jako Kereknye r. 1499 a kromě nich také Záhoň, Šalamúnová, Jarok. Mimo to patřily jim také někdy Lazy, Kapušany a jako zástava Bozoš. Seredné patřilo jim pouze částečně.⁴⁾

Všimneme-li si polohy vypočtených osad, vidíme, že se rozkládají v největší blízkosti dvou hlavních hradů, Drugetům v této končině patřících, kolem Užhorodu a Nevického. Leží vesměs na nížině pod horami a pokud jich je několik málo umístěno v Karpatech, rozkládají se v nejtěsnější blízkosti roviny na podhůří, sbíhajícím mírným sklonem do nížiny. V nitru Karpat měli Drugetové podle tohoto výpočtu tenkrát osad ještě velice málo. Převážná většina těch vsí, které později tvořily tam nejvýznamnější část jejich jmění, není mezi nimi ještě uvedena. Z horských vsí jsou tu jen ty, které leží při hlavních tocích, prorážejících pohraniční horstvo, jako na Uži Kamenice, Perečín, Dubriniče, na Turji Remety. Nejsevernější z nich je obojí Berezny.

Naskytá se otázka, zda tento výpočet Csánkiho je správný, čili zda je jím vystižen skutečný majetek Drugetů a určena plná rozloha jejich panství. Otázka tato je velice důležitá, poněvadž neznamená nic jiného, než problém, zda již v polovici XIV. stol. existovaly především v Karpatech také jiné vsi, které se později do majetku drugetovského všeobecně počítaly.

Ačkoliv odpověď na tuto otázku nelze jen tak snadno podati, poněvadž souvisí s problémem, kdy vlastně osadili Rusíni Karpaty, nicméně se mi zdá, že není důvodu, proč by nebylo možno výpočtu Csánkiho věřiti. Nedostává se dokladů, z nichž by bylo možno jeho správnosti

¹⁾ Uv. dílo, str. 386. — ²⁾ Tato ves již dnes neexistuje. Byla kdysi mezi dnešními osadami Tarnovcemi a Koncovem. Jméno její znělo původně Straskháza, Strasháza, z čehož vznikla zkratka Trask. (Csánki, uv. dílo, str. 398.) Na jejím místě je asi dnešní samota Strážka (maď. Trask), místní část obce Botfalva. — ³⁾ Tamže, str. 390. — ⁴⁾ Tamže, str. 392. — ⁴⁾ České znění názvů osad uvádím podle způsobu, předepsaného v úředním Statistickém lexikonu obcí, vydaném stát. úřadem statistickým. (Díl III. Slovensko, Praha, 1927. Díl IV., Podkarpatská Rus, Praha 1928.)

otřásti, naopak vyskytují se okolnosti, které stav osazení majetku druge-tovského, jím vystižený, plně potvrzují.

Stav tento souhlasí se stavem, ke kterému dospěla kolonisace ke sklonku XV. stol. v celém užském komitátu a odpovídá také postupu, kterým byly obydlovány nezalidněné dosud kraje pohraničních končin říše uherské, přecházející z nížiny v pomezí horstvo.¹⁾

V těchto krajích zasáhla kolonisace nejprve ty části pozemků, které se rozkládaly na nížině. Průběhem XIII. a XIV. stol. bylo na nich usazeno obyvatelstvo v takovém množství, že na sklonku XIV. stol. můžeme již hovořiti o saturování těchto končin. Ve stol. XV. se toto nižinné osazení doplňuje a zhušťuje zakládáním vsí na těch místech, jichž nebylo ještě dostatečně využito, ale současně je patrné, že horečce kolonizační prostora, která byla prozatím k dispozici, nestačí. Lidí ochotných usaditi se na poskytnutém pozemku hrnulo se stále veliké množství a nikterak příliv jejich neustával. Proto počali se kolonizátoři ohlížeti po těch pozemcích, před kterými se dosud zastavovali a s nimiž prozatím nepočítali, po pozemcích v horách karpatských.

Jako hradba čněly dosud příkré svahy, pokryté divokým pralesem, před člověkem zakládajícím úrodná pole, námaha, spojená se založením vesnice na nich, odrazovala od jakéhokoliv pokusu, proniknouti do jejich hloubi, zvláště když půda svou nevalnou jakostí podnikavost nepovzbuzovala. To ovšem trvalo jen potud, pokud bylo možno získati s menší námahou lepší půdu na nížině.

Po plném osazení nížiny začala pronikati kolonisace i do lesů, pokrývajících poslední okrajové svahy horské, nebojácné ruce lidí odhodlaných žiti i na těchto méně cennějších pozemcích, které na ně zbyly, začaly rozhlašovati celistvý dosud pohraniční prales, na svazích karpatských průběhem XV. stol. začaly vznikat vesnice.

Současně také, ne-li ještě dříve, upoutaly pozornost kolonizátorů i přirozené cesty vedoucí do nitra hor, důležité svým obchodním a styčným významem. Při řekách a potocích, prorážejících Karpaty, naskytaly se na mnohých místech rovinky, kde údolí více méně se rozšiřovala a to byla rovněž místa způsobilá pro zakládání osad.

A tento stav podává ve svém soupisu druge-tovských osad právě Csánki. Není to stav ještě konečný, výpočet Csánkiho je pouze jedním článkem v plynulém vývoji kolonisace druge-tovského panství a postihuje přechodní stadium osazování, počínajícího se orientovati novým směrem. Ukazuje, jak Drugetové začali svůj zájem posunovati i do krajů do té doby nevšimáných a prozrazuje, kam až jejich kolonisace do uvedených dat pokročila.

¹⁾ Srv. V. Chaloupecký, Staré Slovensko, Bratislava 1923, str. 290., 291.

Zprávy listinné, pokud se o jednotlivých osadách vyskytují také na jiných místech, tento postup souhlasně potvrzují. Zatím co vsi na rovině můžeme doložit již v době starší, ve stol. XIII.—XIV.¹⁾, doklady o vsích horských objevují se teprve od sklonku stol. XIV. a především až ve stol. XV. Místa, která jsou v nich připomínána, leží zprvu vesměs u řeky Uže neb u jejího přítoku Turje²⁾ a teprve od druhé poloviny XV. stol. objevují se v listinách také doklady o vsích, položených na místech od řek vzdálených, mimo přirozené komunikační cesty³⁾. O tom, že by existovaly v nitru horském nějaké osady, zpráv vůbec není a proto nezbývá věřit, že tam také asi nebyly.

Je to vysvětlitelné rázem a postavením tohoto severního kraje, který tvořil užhorodskou Verchovinu. Jen údolí řek, pronikajících do horského masivu, se poněkud hodila pro trvalé osazení, jinak však příkré svahy zarůstal hluboký prales, do něhož přístup byl nesmírně nesnadný. I kdyby kus půdy byl urván lesní divočině, při neobyčejné rekreační schopnosti lesa byl by býval zarostl vkrátku opět křovím a houštím.

Kromě toho nebylo radno ani stále ještě v této době XV. stol. zakládati v tomto kraji osady. Rozsáhlý prales tvořil přirozenou hranici říše uherské a osady, které by tu vznikly, ohrozily by její kompaktní celistvost. Pouze u říčních cest v širokých údolích, jako u Perečina a Berezného, mohly býti zbudovány osady, ale účel jejich byl jiný než založití tu hospodaření na půdě, měly spíše význam zabezpečovací a strážní a střežily významnou cestu, vedoucí tudý do zahraničí.

Jak název Perečina ukazuje,⁴⁾ byla na tomto místě nějaká přehrada, závora, která uzavírala údolí užské a zamezovala volný přístup ze severu do nížiny uherské.⁵⁾ Také poloha tohoto místa se k tomuto strážnímu

¹⁾ Podle Csánkiho doloženy jsou vsi na rovině v těchto letech: Čepel 1337 (Perfeký, uv. dílo, str. 91, dokládá jej r. 1214), Kapušany 1332—1347 (Perfeký 1214), Hořany 1332—1337. Dohé dokládá Perfeký, str. 92, r. 1351. Z jiných osad, které patřily později Drugetům: Bežovce 1292, Časlovce 1393, Gejovce 1394, a celou řadu dalších dokladů viz u Csánkiho, I. str. 387—400. Později jsou doloženy a svědčí tedy o doplňování osazení nížiny: Gáloč 1427, Lekart 1425, Merkovec 1400, Močiar 1400, Palov 1427, Trask, Záhoň, Bozoš 1427. —

²⁾ Domanince připomínají se r. 1363 (Sztáray okl., I, str. 30). Podle Hodinky (Schematismus graeci ritus cathol. dioec. Munkácsiensis ab an. 1915, str. 176) založil prý je r. 1377 kenez Kuchulad, poddaný Mikuláše Drugeta. Kamenica se připomíná r. 1451 (Csánki), Záříčí jako Zarechovo r. 1409 (Hodinka, Schematismus, str. 170), jako Serichow téhož roku (Sztáray okl., II, str. 96). Perečin jako Perecke r. 1427 (Csánki), téhož roku Dubriniče; Velký Berezný připomíná Csánki r. 1427 (podle Hodinky, uv. místo, str. 159) byl již r. 1409 majetkem Jana Drugeta, Kostrinu založil prý r. 1410 kenez Vanč, rovněž poddaný Jana Drugeta (Hodinka, tamže, str. 153.) Na Turji Remety dokládá Csánki r. 1419, Perfeký prý již r. 1344, rovněž Polanu dokládá Perfeký již ve stol. XIV. — ³⁾ Jarok 1499, Orechovice 1451, Strypa 1451. — ⁴⁾ Odvozeno je jeho jméno od slovesa perečiniti — přehraditi. — ⁵⁾ Jador Stripskij v knížce Gdě dokumenty staršej istorii Podkarpatskoj Rusi? Užhorod, 1924, str. 15, odvozuje název Perečina od jména jakéhosi Perechy a dovolává se Sztár. okl., I, 11. Pavel Jacko správně ukázal v čspu Podkarpatská Rus, Užhorod, II. roč., 1925, str. 49—51, že je to zřejmý

úkolů dobře hodila : osada je položena v rozšířeném údolí Uže u soutoku Uže s Turjou, právě na počátku úzkého průsmyku, který si prorazila Už pohořím vihorlatským mezi Sinatorií a Popříčným vrchem.) Průsmyk tento má úplně podobu brány a jistě nikoliv bezdůvodně vznikla v jeho hrdle jižně od Perečina později osada Voročov, jejíž jméno je odvozeno od slova vorota (vrata).

Touto branou, otevírající přístup do nížiny uherské, musili procházeti všichni, kdož se ubírali od přechodu přes rozvodní hřeben karpatský ze severu do Uher či opačně. Proto bylo přirozené, že na tomto místě se vybíralo mýto z převáženého zboží a nikoliv někde severněji. Že toto vybírání mýta se v Perečině skutečně dalo, svědčí zprávy z pozdějších let a vybírání jeho zde (potrvalo ještě i v těch dobách, kdy nebylo již příčiny, aby tu bylo vybíráno, protože hranice panství i zemská se posunula na sever do čáry dnes ustálené²⁾). Do sklonku stol. XVII. udrželo se vybírání mýta v Perečině jen z pouhého zvyku, ale ta okolnost, že zvyk byl tak vžitý, že i za naprosto změněných poměrů pozdějších dob nebylo možno jej odstraniti, ukazuje, že dlouho trvalo vědomí, že krajiny severně od Perečina s krajinami jižnějšími původně nesouvisely, že nepatřily k vlastnímu tělesu panství a že byly připojeny později.

A zdá se mi, že původně nepatřily tyto kraje severně od Perečina ani rodu Drugetů vůbec a že se jim také nedostaly tenkrát, když je Anjouovci obdarovali nevickým panstvím. Ležely vlastně v zahraničí říše uherské neb vlastně v hraničním pásmu, jež se tu v podobě hvozdu prostíralo a ten byl neutrální, ničí. Sousedil ovšem s pozemky postoupenými Drugetům, ale jeho rozloha a hranice nebyly nikterak pevné, ba nebylo jich vůbec a proto, když Drugetům nestačila jejich država v jižnějších končinách, začali rozšiřovat oblast svého zájmu i do něho,

omyl, vzniklý nedbalým čtením citované listiny. Jacko poukázal na příbuznost jména se slovesem perečiniti, ale nesprávný je jeho dohad, že řeka Už „perečínila komunikaciju iz Turjanskoj doliny“ a že název Perečina vznikl proto, že „Perečin poperečno ležiť odnosno doliny Turje“. — ¹⁾ Jméno Perečina je psáno ve starých dokladech různým způsobem. Csánki [uv. d., 396] uv. znění Perechke, Pereczke. Ve Sztár. okl. připomíná se Perecha, Pereche, Prische [I., 11, 12, 14, 20 atd. podle ind.] Ovšem podle Sztár. okl. bylo toto Pereche majetkem michalovského rodu. Leželo prý blízko Michalovec [Sztár. okl., I, 340: „Pereche possessio penes possessionem Nogmihal existens“], Perečínskou nazývala se v Michalovcích jedna ulice na severozápad vedoucí [„Platea Perecha in eadem villa Nogmihal habita“, tamže, I., 147.] Z tohoto nesouhlasu vznikl spor mezi Kondratovičem a Jackem, do jaké míry je možno přijímatí zprávy o Perečinu a na který Perečin je třeba je vztahovati. [Srv. Irenej Kondratovič v čspu Podkarpatská Rus, II. roč., 1926, str. 4 a n.] Není nikterak vyloučeno, že byly vsi téhož jména dvě, jedna na Uží a druhá u Michalovců. V pohraničním tomto kraji bylo příležitost ke zřízení závor více a odtud zcela přirozeně mohla vzniknout i shoda jmen, označujících místa téhož významu. — ²⁾ Vybírání mýta zaznamenává na př. ještě urbář panství z r. 1691. Panství je vybíralo pro sebe, poněvadž bylo součástí jeho pozemkové držby.

začali si z něho přivlastňovat půdu *jure primi occupantis*, právem prvního záboru, který vztáhli na pozemky bez majitele.

Toto rozšiřování svého panství severním směrem mohli prováděti Drugetové úplně velkoryse a s naprostou volností, poněvadž nebylo nikoho, kdo by jim v tom bránil. Naopak byli podporováni tou příznivou okolností, že kraj tento souvisel s jejich rozsáhlými statky v sousední stolici zemplínské, v jejíž severních částech byly poměry tytéž, kde však pro výhodnější podmínky přírodní, menší nadmořskou výšku, menší vertikální členitost, mohla kolonisace jejich proniknouti do hornatého pohraničí ještě dříve¹⁾.

Jak tento zábor ničí půdy pokračoval, jak na přivlastněných pozemcích vznikaly postupně vesnice, nevíme. Nedostává se o tom vůbec zpráv a jsme odkázáni pouze na sledování dokladů v listinách, svědčících o existenci jednotlivých vesnic.

Roku 1549 žádala Kateřina, manželka Michala de Zombor, která byla dcerou Mikuláše Zolyoma de Albes a Barbory, dcery Šimona Drugeta, na tehdejších Drugetech, Gabrielovi, Emerichovi a Františkovi²⁾, aby jí vydali část svého jmění zemplínského a užhorodského, kterého se jí mělo dostati jako dědictví po dědu Šimonovi. V listině, kterou vydal císař Ferdinand I. r. 1551 za sporu z toho vzniklého³⁾, je přepsáno celé podání Kateřinino z roku 1549 a v něm jsou podrobně uvedeny vesnice, tvořící panství drugetovské, na jehož část si Kateřina dělala nároky. Vypočítává se zde, že r. 1549 patří Drugetům v užském komitátu hrad Nevické (*castrum Nywyczke*)⁴⁾, tvrz užhorodská (*castellum ungváriense*) a tyto osady⁵⁾: Užhorod (Wngwar), Hořany (Geren), Dravce (Darocz), Koryťňany (Kereknye), Dohvé (Hozzwmezew), Gáloč (Galoch), Palov (Palo), Čepel (Chepel), Merkovce (Merkoch), Petrovce (Petroch), Trask (Trask), Domanince a Onokovce (*utraque Damonya*), Husák (Huzak), Mirča (Merche), Dubriniče (Derbrych), Úbrež (Wbres). Nevické (Nywyczke), Kamenica (Kemenche), Polana (Polanya), Holubinné (Hobynya)⁶⁾, Velký a Malý Berezny (utraque Gerezna), Simir (Zemere), Voročov (Warychoch), Jarok (Árok), Ořechovice (Rahoncza), Štrypa (Ztrypo), Lazy (Felsewlaz), Malá Slatina (Wylatinka), Antalovce (Anth-

¹⁾ Jaký rozsah mělo panství drugetovské v zemplínském komitátu ve stol. XV., srv soupis u Csánkiho, uv. dílo, I, str. 371. — ²⁾ Rodokmen Drugetů viz u Ivana Nagyho, *Magyarországi családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*, III. sv., Pešt, 1858, str. 398 a nsl. Poněkud opravený podává tento rodokmen Molnár István v čl. *A Homonnai várkastély v Békefi Emlékkönyv*, Budapest, 1912, str. 314 a nsl. — ³⁾ Listinu tuto otiskl Géza Molnár v čl. výše citovaném v časopisu *Adal. Zempl. vm. tört.*, roč. XVI., 1911, str. 129—157, 277—282. — ⁴⁾ V závorkách uvádím znění z přetisku Molnárova [uv. čsp. str. 130]. — ⁵⁾ Označeny jsou jako „*oppida et possessiones*“, což ovšem platí i pro osady, uváděné z komitátu zemplínského. — ⁶⁾ Tato ves je u Svalavy na území bývalého komitátu berežského.

locz), Záhoň (Ahon), Šalamúnová (Salamon), Záříčí (Zarycha), Perečin (Pereche), Remety (Remethe), Černo hlava (Charychlaw), Ulič (Wlych), Ubľa (Oblya), Klenová (Elenowa), Kolonica (Klanycza)¹⁾, Kostrina (Kosztryma), Volosianka (Wolezanka), Podhorod' (Waralya). Z vesnic uvedených v zemplínském komitátu patří sem Stavné (Zthawna)²⁾.

Výpočet tento shoduje se úplně s výpočtem Csánkiho. Proti stavu z r. 1451 a vůbec ze stol. XV., jak jsme jej výše uvedli, chybí v něm jen několik málo vsí, a to z důvodů zcela přirozených. Seredné dostalo se celé v moc pánů z Palovců, Kapušany lelesskému klášteru, Porúbka byla zařazena do zemplínského komitátu a tím do humenského panství, Lekart zastaven, rovněž Bozoš, kdysi zastavený, dostal se původnímu majiteli³⁾, ves Močiar darovali Drugetové řádu mnichů pavlánských, když jej do tohoto kraje přivedli⁴⁾. Jinak však osady z r. 1451 jsou v tomto výpočtu z r. 1549 uvedeny všechny, ale kromě nich je tu vyznačena celá řada osada nových.

Odečteme-li od těchto ty osady, o nichž máme zprávy, že existovaly již v době dřívější, ač u Csánkiho nejsou uvedeny, jako jsou Mirča, Záříčí, Kostrina, Ubľa⁵⁾, zbývají jako nové tyto: Petrovce, Husák, Úbrež, Polana, Holubinné, Simir, Voročov, Malá Slatina, Antalovce, Černo hlava, Ulič, Klenová, Kolonica, Volosianka, Podhorod', Stavné. Z nich čtyři, a to Úbrež, Podhorod', Holubinné, Malá Slatina existovaly již dříve⁶⁾, ale patřily pánům jiným a Drugetům se dostaly teprve průběhem pozdější doby, snad nejpozději v první polovici XVI. stol., takže úplně nově a po prvé vyskytuje se v tomto soupise osad dvanáct: Petrovce, Husák, Polana, Simir, Voročov, Antalovce, Černo hlava, Ulič, Klenová, Kolonica, Volosianka, Stavné.

Poněvadž do této doby se o těchto vsích neobjevily ani nejnepatrnější zmínky, není příčiny, proč bychom nemohli předpokládati, že

¹⁾ Tyto poslední čtyři osady patřily později do komitátu zemplínského. — ²⁾ Molnár v poznámce na str. 130 vyslovil dohad, zda ves označená Zthawna není nějaká ves Szcavnya [Savanyúviz], ale tento dohad je naprosto nesprávný, poněvadž, jak uvidíme níže, ves Stavné již tehdy existovala. — ³⁾ Kdy tyto změny nastaly, nelze určit. V listinách župního archivu v Užhorodě jsou již vedeni jako majitelé těchto vsí ti, které uvádíme. — ⁴⁾ Přivedení pavlánů do Užhorodu přičítá se Ladislavovi Dr. I., který prý jím r. 1384 na jižním svahu hradního návrší v Užhorodě vystavěl klášter a kostel a obdaroval je poli a vinicemi [Blanár Ödön, uv., dílo, str. 102]. Zdali tento Ladislav daroval pavlánům také ves Močiar, není známo. Svědčí proti tomu fakt, že ještě r. 1451 je tato ves uvedena v majetku drugetovském. V XVI. stol. však Močiar již pavlánům patřil [srv. řadu dokladů v žup. archivu užhorodském podle Elenchus localis]. — ⁵⁾ Mirča existovala podle Perfeckého [uv. dílo, str. 94] již r. 1214 [?], Záříčí připomíná se r. 1409 [Sztáray okl., II., 96], Ubľa r. 1414 [tamže, II., 142], Kostrina r. 1409 [tamže, str. 76]. — ⁶⁾ Úbrež r. 1419 [Csánki, uv. dílo, str. 399], a r. 1450 [Sztáray okl., II., 467]. Srv. také r. 1337 [Sztáray okl., I., 142] a 1369 [tamže, I., 356]. Holubinné od r. 1430 [Csánki, tamže, str. 416], Malá Slatina od r. 1421 [Csánki, str. 398], Podhorod' r. 1404 [Sztáray okl., II., 40] a 1419 [Csánki, str. 399].

vznikly teprve později, či vlastně, že jejich vznik je třeba klást do doby mezi koncem stol. XV. a rokem 1549, čili do první polovice stol. XVI.

Potvrzuje to také poloha těchto osad, která souhlasí úplně s postupem kolonisace, jak jsme naň výše ukázali. Osady tyto jsou umístěny z největší části na posledních svazích Karpat a nyní již mimo obvyklé cesty¹⁾. Rozhlašování pralesa, spějící od nížiny do nitra hor, začaté ve stol. XV., se jimi dovršuje. V severnějších končinách panství osazování se děje pouze podél směru říčních toků Uže a jejich poboček²⁾. Při tom se proniká stále hlouběji do masivu karpatského a Volosiankou dosahuje se již téměř hraničního hřebene.³⁾

Že by tento výpočet snad opět nevystihoval skutečný stav majetku drugetovského, nelze vykládati. Kateřina de Zombor, ucházejíc se houževnatě o jeho část, byla jistě dobře obeznámena s poměry na panství, na něž měla takový záslusk, znala jistě přesně počet vesnic na panství a neopomenula uvésti všechny podrobnosti. Proto je sotva možno věřiti, že by snad některé vsi byly vynechány. Neděje-li se tu o některých, zejména o těch, které ležely v nitru hor, stále ještě zmínka, je nepochybné, že v majetku drugetovském stále ještě nebyly.

Za sporů Kašpara Drugeta se Štěpánem Humenským a Mikulášem uvádějí se jako majetek Drugetů r. 1574 tyto osady⁴⁾: Užhorod, Nevické (Nyviczke), Dravce (Darocz), Koryňany (Kereknye), Dovhé (Hoszúmezeü), Lazy (Felső Laaz), Malá Slatina (Kis Zlatinka), Strypa (Ztrippo), Ořechovice (Hrahoncza), Jarok (Arok), Domanince (Alsó Domonya), Onokovce (Felső Domonya), Petrovce (Petrocz), Voročov (Voročso), Perečín (Perecha), Kamenica (Kemencze), Záříči (Zaricho), Dubriňiče (Dubrincz), Pastil (Pasztyely), Velký Berezny (Nagy Berezna), Mirča (Merche), Polana (Polena), Poroškov (Porosko), Simir (Zemere), Simirky (Uj Zemere), Remety (Remethe), Čepel (Chapel).

Ačkoliv tento soupis není úplný, poněvadž byly zapsány pouze ty vsi, o které vedli Drugetové mezi sebou spory, nicméně prozrazuje, že kolonisace postupovala. Objevuje se v něm opět několik nových vesnic, Pastil, Simirky, Poroškov a z nich prvé dvě opouštějí již údolí řek a vedraly se na okraj vnitřního pásma karpatského.

Roku 1582 začal veliký spor mezi Markétou Zrinyiovou, manželkou

¹⁾ Jsou to Petrovce, Husák, Antalovce. — ²⁾ Na Uží leží Voročov, Stavné, Volosianka, na Turji Simir, Polana, na Ljutě Černo hlava, na Ubfanském potoce Klenová a v jeho prodloužení Kolonica, na Uliče Ulič. — ³⁾ Postup kolonisace vyvíjel se v horských krajích komitátu užského v souvislosti s osazováním horských krajů v sousedním komitátu zemplinském a táž listina postihuje, k jakému stavu se tam došlo. Za příznivějších podmínek, které se tam naskytaly, vznikaly tam ovšem osady již i na místech odlehlejších. (Srv. soupis osad v téže listině, Adal. Zempl. vm. tört., XVI., 1911, str. 130.) — ⁴⁾ Žup. archiv užhor. prot., 3, fol. 33—36.

zemřelého Mikuláše Drugeta Humennského a jejich dcer, Anny, Elišky, Barbory se Štěpánem Drugetem. Markéta žádala na Štěpánovi část panství jako dědictví po svém manželovi¹⁾. Za sporu sepsáno bylo aspoň jmenovitě opět celé panství drugetovské v užské stolici.²⁾ A tu se vypočítávají k r. 1582 tyto osady: Dravce (Darocz), Korytnány (Kereknye), Dohé (Hoszúmezeu), Lekart (Lakarth), Trask (Trask), Čepel (Chyepel, Chepeli), Šalamúnová (Salamon), Záhoň (Zahon), Győröcske (Geyr), Gáloč (Galocz, Galochi), Domanince a Onokovce (also et felseu Domania), Nevické (Nyeuiczke), Kamenica (Kemenze), Husák (Huzak), Petrovce (Petroz), Jarok (Arok), Ofechovice (Rahonza), Strypa (Ztrippo), Malá Slatina (Zlatinka), Lazy (Felseü Laz), Antalovce (Anthaloz), Voročov (Vorechio), Perečín (Perechin), Záříčí (Zaricho), Mirča (Myrche), Simir (Zemere), Simirky (Vy Zemere), Remety (Remethe), Tuřice (Thuricza), Tuřičky (Kys Thuricza), Rakov (Rako), Paseka (Pazika), Mokré (Mokra), Poroškov (Prusko), Polana (Polena), Svalavka (Zvalhoka, Zaholoka), Tuří Bystrý (Byztra), Dubriniče (Dubrynch), Pastilky (Paztilka), Danilo Pastil (danilo Paztil), Velká Pastil (Nagy Paztil)³⁾, Roztocká Pastil (Roztoka Paztil), Smrková (Zmerekó), Bukovcová (Bokouc), Báčova (Bachoua)⁴⁾, Černohlava (Charnaholoua), Tichý (Tyka), Ljutá (Lyutha), Volosianka (Volozenka), Užok (Vzok), Suchý (Zuha), Stavné (Zthauna), Záhorb (Zahorb), Stuzica (Zthuzicza), Kostrina (nagi Koztrinka), Malá Kostrinka (kis Koztrinka)⁵⁾, Velký Berezny (nagi Berezna), Malý Berezny (kis Berezna), Domašín (Damaso), Sol (Sooomezau), Kňahynín (Kehnyehina), Zavosina (Zauchina), Verchovinský Bystrý (Bysztra).

Výpočet tento je velice zajímavý. Je na něm patrné, jak velice panství drugetovské ve druhé polovici XVI. stol. vzrostlo a jak nabylo již obrovského rozsahu. Místo 22—26 vesnic, které je tvořily ve druhé polovici stol. XV., tedy o sto let dříve, čítá najednou osad již 66, připočteme-li k osadám ve výpočtu uvedeným ještě také Užhorod a Hořany, které k panství rovněž patřily a zaznamenány jsou na jiných místech ve zmíněných listinách.

¹⁾ Spor tento vlekl se velice dlouho, až do r. 1587, ale o jeho výsledku nejsme zpraveni Listiny dochované v užhor. žup. archivu nejsou úplné a tak není možno z nich dovésti konečný resultát, k němuž se došlo Praviděpodobně skončil se v neprospech Markéty, poněvadž o žádném dělení panství není nic bližšího známo. — ²⁾ Žup. archiv užhor., prot. 3, fol. 293, 295, 302, 306, 309, 310 a fasc. 7, act. 21—27. — ³⁾ Tyto dvě vesnice pod jménem zde zapsaným dnes již neexistují. Že by to však byly vesnice, které zmizely, nelze vykládati. Myslím, že je možno v nich hledati vsi, dnes pojmenované Kostová Pastil a Beginďatská Pastil. Kdy k záměně jmen došlo, určení není možno. — ⁴⁾ Praviděpodobně část dnešní obce Černohlavy, která se dodnes takto nazývá. Samostatnou obec tvořila ještě ve stol. XVII. (r. 1624 a 1636, žup. arch. už., fasc. 28, act. 5, 6). — ⁵⁾ Dnes pouze jediná osada, pojmenovaná Kostrina. Kterou z těchto dvou jest třeba vztahovati na dnešní Kostrinu, nelze rozhodnouti, právě tak jako nelze stanoviti, kde se rozkládala druhá, zda zanikla, či zda se s prvou slila v Kostrinu dnešní.

Vedle osad, jež známe z dřívější doby a které tvořily stále základ panství Drugetů¹⁾, objevuje se v tomto výpočtu opět celá řada vesnic, o nichž do té doby nebylo vůbec zpráv. Jsou to: Tuřice, Tuříčky, Rakov, Paseka, Mokré, Svalavka, Tuří Bystrý, Pastilky, Danilo Pastil, Roztocká Pastil, Velká Pastil, Smrková, Bukovcová, Báčova, Tichý, Ljutá, Užok, Suchý, Záhorb, Stučica, Malá Kostrinka, Domašín, Soľ, Kňahynin, Zavosina, Verchovinský Bystrý — tedy celkem 26 osad.

Všechny tyto nové vsi leží vesměs v Karpatech. Několik jich je umístěno u přirozených komunikačních cest²⁾, většinou však se rozkládají mimo cesty na vlastní Verchovině³⁾. Zastrčeny jsou v údolích a na planinách hluboko v horách, umístěny jsou ve značných výškách a ve velké dálce od tepen života v tomto kraji, jež tvořila údolí vodních toků.

Kolik lidí jednotlivé tyto vesnice čítaly, jak tedy bylo početně silné toto osazení panství, zejména v jeho horských částech, nevíme. Není o tom vůbec zpráv. Nikterak to však nerozhoduje. Sám fakt, že tolik vesnic již existuje, je úctyhodný. Užhorodská Verchovina je od polovice století XVI. plně osazena a sice tak, že se toto osazení blíží téměř dnešnímu stavu⁴⁾.

Všechny vesnice uvedené v tomto výpočtu můžeme od té doby doložit jako existující v rozmanitých listinách užhorodského župního archivu⁵⁾ a všechny také trvají až do dnešní doby. Jen několik jich z dnešního stavu chybí; tak Lubňa, Luh, Stričava, Výška, Husný, Nová Stučica, které vznikly průběhem století XVII⁶⁾, Lipovec, Olšinky, Močár, Novoselica, Zábrod, pocházející z druhé polovice stol. XVII., nejpozději

¹⁾ Že mezi nimi proti stavu z r. 1549 některé vsi chybí, nemůže překvapovat. Ulič, Ubfa, Klenová, Kolonica byly tehdy již zařazeny do zemplinského komitátu, Holubinné do berežského. Ostatní osady, Palov, Merkovce, Ubrež, Podhorod, byly vesměs zastaveny na hodně dlouhou dobu. Žato je tu nově opět Lekart a Győröcske, jež je možno doložit již dříve. [Lekart viz výše, Győröcske jako Geyr se připomíná v majetku drugetovském r. 1563, užhor. žup. arch., fasc. 3, act. 17, a od té doby nepřetržitě, srv. podle Elenchus localis tamže]. — ²⁾ Na Turji Rakov, Paseka, Svalavka, Bystrý, na Uži Soľ, Kostrina, Malá Kostrinka, Užok. — ³⁾ Tedy zbývajících 18 obcí. — ⁴⁾ Uvedený výpočet zřejmě ukazuje, jak nesprávné bylo tvrzení H. I. Bidermanna (Die ungarischen Ruthenen, II. díl, Innsbruck, 1887, str. 64) a všech těch, kteří přijímali jeho zprávy z druhé ruky, že vznik celé řady těchto vsí je třeba klásti do doby pozdější, u mnohých až do stol. XIX. — ⁵⁾ Viz tamže podle zvláštního Elenchus localis, kde zprávy o jednotlivých vesnicích v listinách v archivu tomto uložených jsou sestaveny podle abecedního a časového pořádku. Srv. též urbář z r. 1631, zpracovaný Antalem Hodinkou v knížce Adalékok az ungvári vár és tartományá, és Ungvár város történetéhez, Užhorod, 1917, str. 13—17, kde jsou tyto osady rovněž uvedeny. V osadě Hodinkou uváděné pod názvem Manajlopastil je třeba spatřovati asi naši osadu Danilo Pastil, která buď do r. 1631 změnila své jméno, anebo zápis Hodinkův je chybov, jichž je ostatně v této knížce více. — ⁶⁾ Urbář panství drugetovského z r. 1691 je zaznamenává jako existující. Ves Husný je po prvé doložena v žup. arch. užhorod. r. 1672 (fasc. 71, act. 25), podle urbáře z r. 1691 byla zase kolem r. 1679 opuštěna.

z prvního desetiletí stol. XVIII.¹⁾, Likicary, Lumšory, Přislop, které byly založeny až průběhem stol. XVIII.²⁾. Zato však existovaly v druhé polovině stol. XVI. a pak ve stol. XVII. osady jiné, po nichž dnes není již ani stopy: odečteme-li Báčovou a Malou Kostrinku, v nichž můžeme spatřovati části vsí dnes existujících, byla to jakási osada Žinilo, kterou dokládá Antal Hodinka³⁾, pak Polgonya a Černý potok (Cserni potok), jež rovněž na užhorodské Verchovině kdesi ležely⁴⁾. Tyto osady průběhem dalších let, zejména za neklidných poměrů, válek a bouří na sklonku stol. XVII. úplně byly opuštěny.

Jak se stalo, že najednou a skutečně naráz ve druhé polovici stol. XVI. vystupuje z temna dějin na světlo tak veliký a úplný počet verchovinských osad, o nichž do r. 1582 není zpráv a které nezaznamenává ještě ani listina krále Ferdinanda I. z r. 1549-1551, lze těžko vysvětliti. Doba třiceti let, do níž by bylo nutno položití vznik těchto 26 vesnic, je jistě dobou příliš krátkou pro vybudování tak velikého počtu osad normálním pochodem kolonizačním, i kdybychom uznali, že kolonisační se dála neobyčejně horlivě. Příkázání pozemků, vypálení pralesa, vybudování vsí by vyžadovalo v tom případě horečného a přímo nadlidského úsilí, nepočítáme-li již s tím, že nebylo snadné již v tehdejší době sehnati potřebný, třeba minimální počet osadníků. Také mezi Drugety tehdejší doby nenalzáme žádného tak skvělého hospodáře, jemuž bychom mohli přičísti toto dílo na vrub. Proto myslím, že nelze klásti vznik těchto nových vesnic horských pouze do tohoto období třiceti let, které nám vybývá mezi r. 1549 a 1582, jak by se snad zdálo, a myslím, že je třeba toto jejich objevení vykládati poněkud jinak.

Všeobecně se dnes uznává, že i když mluvíme ve starší době, především ve stol. XIII.-XV., o Karpatech jako o kraji neobydleném, že to neznamena, že by v něm nebylo obyvatelstva vůbec⁵⁾. Rozsáhlé poloniny na vrcholcích a hřebenech hor byly ideálním pastvištěm pro stáda dobytka a bohaté úrody trávy, rodící se na nich, skutečně využí-

1) Osady tyto existovaly řádně r. 1715 a byly již zahrnuty do osáhlé konskripcie, která se tohoto roku konala. (Srv. užhor. žup. arch., fasc. 116, act. 80) O pozdějším původu jejich svědčí ještě malý počet obyvatelů, který v nich v době konskripcie bydlil, vesměs měly r. 1715 dvě až pět usedlostí. — 2) Připominají se v urbářích panství z r. 1794. (Srv. Fr. Gabriel, Selský stav v užhorodském komorním panství, Užhorod, 1932, str. 17.) — 3) Kr. 1631, uv. dílo, str. 16. — 4) Ves Polgonya je zaznamenána v majetku drugetovském, rozkládajícím se v užském komitátu, r. 1591 spolu s Volosiankou, Ljutou, Záříčím, Smrkovou a Strihovcemi ze zemplínského komitátu (užhor. žup. arch., prot. 4, fol. 239-249). Vesnici Černý potok zaznamenává urbář panství z r. 1691 již jako opuštěnou. Kde ležela Polgonya, nelze určit, Černý potok ležel někde na hranicích haličských. — 5) Nemyslím tím dobu nejstarších dějin podkarpatských, tedy před vpádem Tatarů r. 1241, kdy otázka přítomnosti nějakého obyvatelstva v Karpatech je předmětem sporů mezi historiky. Pro dobu pozdější, především od stol. XIV. se konec konců badatelé shodují v tom, že tu nějaké obyvatelstvo mohlo být. Srv. bohatou literaturu u Petrova, Drevnějšija gramoty, Praha, 1930, str. 6 a nsl.

vali lidé, zabývající se pastevectvím. Obyvatelstvo toto bylo však nestálé, žilo životem kočovným, když byla spasena polonina jedna, přecházelo na poloninu další a pronikalo všude tam, kde se naskytaly podmínky pro pastevecké živobytí. Pevných osad tito kočující pastevci si nezakládali, bydlili v prostých kolibách, jež s lehkým srdcem bylo možno opustiti, když stavba nové při dostatku stavebního materiálu na jiném místě nepůsobila potíží¹⁾.

S postupným osazováním kraje uherskými šlechtici či králem, jež se dalo od nížiny směrem k severu a jemuž v sousedství za hranicí v Haliči odpovídalo podobné pronikání do hor, ale směrem protichůdným od severu k jihu, zmenšoval se stále více a více rozsah půdy neosazené, nikomu nepatřící. Tím omezovala se i možnost volného pohybu na této půdě a osazováním kolmých údolí znesnadněn byl přechod s jedné poloniny na druhou. Podmínky pro svobodné kočování pastevců zvolna přestávaly.

Tak se stalo, že toto kočovné obyvatelstvo musilo od svého došavadního způsobu života zvolna upouštěti. Nevidouc jiné pomoci směřovalo se postupně se stavem, který se bez jeho přičinění v jeho kraji vyvíjel a právem silnějšího sahal na ustálené zvyklosti, nikterak však neopřené právními podklady. A aby nemusili opustiti ta místa, na kterých oni i jejich dědové svá stáda pásli, aby nebyli nuceni ustoupiti před nějakými cizími příchozími, přistupovali rusínští pastevci na ten způsob života, jaký na nich změněná doba žádala. Měli-li žít a mohli-li žít i nadále svým životem, musili vyhověti požadavkům, které jim nově se objevivší, do té doby neznámí majitelé půdy, o nich se domnívali, že je jejich neb aspoň ničí, předkládali a musili se usaditi v trvalých osadách, jak si toho přáli ti, v jichž moci bylo do jejich kraje je nepustiti. Polokočovný život musili změnit v život usazený, ale mohli to udělati bez velkého sebezpřemáhání. Ač byli připoutáni k pevné osadě, nemusili se vzdáti svého způsobu života, i nadále mohli vyháněti svá stáda na poloniny v úplné volnosti. Kdežto však dříve nebylo hranic, jimiž by byly omezeny jejich pastevecké okrsky, nyní jsou to pouze poloniny v nejbližším okolí vesnice, kde pasou svá stáda a na nichž pobývají i nadále největší část roku. Při obrovské rozloze horských luk nepůsobilo toto omezení nijak převratně, iluze svobodného života aspoň s počátku, dokud požadavky vrchnosti nebyly tak veliké, stále zůstávala. Zdá se mi, že mohli býti tito usazení pastevci se změněnými poměry dokonce spokojeni: za malé a celkem snesitelné povinnosti vůči vlastníku

¹⁾ O takovémto kočovném či polokočovném životě v horách a na poloninách až do pol. XVI. stol. nevíme nic jistého. Petrov se domníval (uv. dílo, str. 82, pozn. 2), že by snad bylo možno naléztí nějaké svědectví v povísech Uher ze starší doby či v záznamech cestovatelů.

půdy, jež respektoval jejich zvyky, jazyk, náboženství i zaměstnání, cítili nad sebou jeho ochranu a měli vědomí právní jistoty. Ovšem potulný prvek v jejich povaze nedal se tak snadno utlumiti. Kdykoliv přišly roky, kdy uhodila nemoc na dobytek, neúroda či bída na obyvatele a kdy s dalším vývojem požadavky vrchností se zvyšovaly, zvedali se buď jednotlivci či celé vsi i osazené kraje a ubírali se na jiné místo, kde doufali, že naleznou příznivější poměry.

Kočující pastevci měli od dávných dob na rozmanitých místech polonin, kde pásli svá stáda, určitá stanoviště, skupiny kolib a primitivních chyší. Do ohrad, u těchto salaší vytyčených, zaháněli svá stáda na noc a sami uchylovali se sem v době nepohody. Jsou to t. zv. „alodia“, „hospitia“, „stationes aestivales“ neb „descensus“, „caula ovium“, známá z východních částí Podkarpatska, ze župy marmarošské¹⁾.

Kromě těchto stanovišť letních měli však pastevci jistě i pod horskými hřebeny stanoviště jiná, podobná, která jim sloužila při jiné příležitosti. Byla na nějaké podhorské polonině či na místě, získaném vypálením lesa, vesměs na místě krytém, kde byl nějaký pramen neb potok. Když uhodila zimní nepohoda, vítr a déšť, a nebylo možno zůstatí déle na poloninách, sháněli svůj dobytek na tato chráněná místa a tu přezimovávali²⁾.

Místa tato byla obecně známa a měnlivý kočovný národ předával znalost jich s generace na generaci, od jedné skupiny na druhou, ba často ani takového sdělování nemusilo býti, nepravidelné stezníky, vyšlapané dobyt看, jichž stopa i přes léto zůstávala, k nim vždy dovedly.

Trvalého osídlení na nich původně nebylo, byly to pouhé dočasné útulky na dobu zimní a zejména v létě byly úplně opuštěny. S příchodem jara všichni obyvatelé vyhnali svá stáda na hřebeny a přecházejíce s poloniny na poloninu, vrátili se buď do své dočasné zimní osady, neb došli na místo jiné.

Poněvadž byla tato místa ukryta hluboko v pralese a daleko vzdálena od tepny ž vota, již v užhorodském kraji tvořilo údolí řeky Uže, jiní lidé než pastevci o nich nevěděli a také nikdy na ně nepřišli. Bylo těch cizích lidí, kteří do tohoto kraje za itali, ostatně velice málo, údolím užským pouze procházeli, snažíce se co nejdříve dostatí se z

¹⁾ Srv. János Mihályi, Maramorosi diplomák a XIV. és XV. századból, Maramaros Sziget, 1900, str. 75, listina z r. 1380, str. 56-7, z r. 1451, str. 628, z r. 1499. — ²⁾ O salaších tohoto druhu není sice výslovných zoráv, ale nikterak to nerozhoduje. V listinách vůbec se nedělá rozdíl mezi jednotlivými „descensus“, „caula ovium“ a pod., a přece nebyly jistě položeny ve stejných výškách, mnohé z nich ležely i níže pod hřebeny, jak toho vyžadovala skutečná potřeba pasterveckého způsobu života. Stačí proto zprávy o existenci salaší v Karpatech vůbec, abychom do nich mohli zahrnouti i tyto salaše v nižších polohách.

nehostinné pustiny. Pastevecký národ žil svým životem v úplné odloučenosti ve hloubi nepřístupných hor a nepřicházel s nikým do styku.

Teprve když začala vzrůstat expanse vlastníků panství, sousedících s hraničními hvozdy a když začala pronikat kolonisace do Karpat, stala se stanoviště, na nichž přezimovali pastevci, poněkud známějšími. A když potom objevila se snaha stabilisovat kočovné obyvatelstvo a připoutat je k půdě, nebylo nic přirozenějšího, než že se k založení vesnic použilo těch míst, na nichž již zárodky jakýchs aspoň dočasných vsí již byly a kde také byla dlouholetým užíváním vyzkoušena příhodnost tohoto místa pro usazení. Majetníkovi půdy potom stačilo pokusit se získat to obyvatelstvo, které na toto stanoviště přicházelo dotud pouze na zimu, i pro jiné části roku, nebo vlastně začít je k tomu, aby se se svými stády vraceli vždy pouze na jedno a totéž místo a z vesnice dočasné stala se tak za spolupůsobení všech těch okolností, které jsme výše uvedli, vesnice stálá¹⁾.

Jen takovýmto způsobem je možno si vysvětliti tak podivuhodně náhlé objevení všech verchovinských vsí v Karpattech a myslím, že je to také vysvětlení nejprůrodnější. Vyplývá z celkového charakteru pasteveckého způsobu života a především potvrzuje její poloha těchto nových osad. Všechny leží v těsné blízkosti rozsáhlých polonin, obyčejně hned pod nimi a ukryty jsou na místech nejlépe chráněných před dešti, větry a sněhovými bouřemi. Na všech je patrné, že jsou umístěny tak, aby z nich bylo co možná nejbliže na některé rozsáhlejší pastviště na hřebeni.

A jestliže takto vykládáme vznik verchovinských vsí, nemůže nás jejich náhlé objevení ve druhé polovici XVI. stol. nikterak překvapovati. Nedocházelo zde k aktu, který bychom mohli nazvati zakládáním vesnice nové, nýbrž na vesnice, již de facto existující, vztáhla vrchnost své právo majetníka půdy, na níž ležely, zabrala je jako součást svého panství a postavila je na roveň s osadami jinými, obvyklým způsobem řádně založenými. Spíše než k zakládání docházelo tu k ustavování, anebo konkrétněji řečeno k seřisování obyvatelstva vsí již stávajících a účelem jeho bylo zahrnout v závislost a poplatnost i to obyvatelstvo, které doposud dohledu správy vrchnostenské unikalo²⁾. Tím způsobem

¹⁾ Že chyše v těchto vesnicích vznikly z původních kolib, nasvědčuje jejich podoba, kterou mají až do dnešní doby, Srv. Stripskij, Gdě dokumenty, str. 21 a Vas. Hadžega, Dodatki do istorii Rusinov i ruskich cerkvej v buv. župl Zemplinskoj, Nauk. zbor. tovar. Prosvity, Užhorod, 1931, roč. VII.-VIII., str. 57. Popis těchto chyší podává Amalie Kožminová, Podkarpatská Rus, Práce a život lidu, Praha, 1922, str. 42 a nsl. Historické doklady o vzhledu chatří verchovinských viz A. Petrov, M. Běl, De re rustica Hungarorum, Praha, 1924, str. 39-40, a týž, K. Fejérváry, De moribus et ritibus Ruthenorum i analogičnyja svěděníja M. Belja i A. Sírmai, Žovkva, 1929, str. 9-10 Srv. týž, Drevnějšija gramoty, str. 86. — ²⁾ Zákony uherské právé z této doby, z let 1554-1574, rozlišují mezi Rusíny, právé tak jako mezi Valachy, usazené sedláky (coloni sessionati) a pastýře,

byly i poslední zbytky kočovného pasteveckého národa, které se po kolonisaci údolí stáhly do nitra hor, podrobeny řádnému zdanění a povinnostem poddanským a vrchnost mohla je již trvale počítati do svého majetku.

Proměna tato mohla se státi v době velice krátké, rozhodně kratší, než které bylo třeba k založení vesnice nové, při obratnosti vlastníka půdy a jeho pověřenců, úředníků, konskriptorů mohl být převod vesnice, existující *via facti*, ve vesnici, existující *via juris*, proveden téměř naráz a tak, že nezanechal listinného sledu¹⁾. Myslím, že období, které nám pro užhorodskou Verchovinu zcela přirozeně vyplynulo, mezi r. 1549—1582, pro tuto proměnu naprosto stačilo. Není bez důvodu, že spadá toto období právě do těch let, kdy na jedné straně vichnosti v Uhrách opírajíce se o zákonný poklad utužovaly závislost poddanského obyvatelstva ve skutečné nevolnictví a kdy také na druhé straně panovníci uherští nové tehdy dynastie habsburské a sněm pokoušeli se celou řadou ustanovení stabilisovat obyvatelstvo v pohraničí a upevnit jeho poměr k nadřízeným vrchnostem. A na provedení úkolů s tím spojených proslulý násilník Kašpar Druget, jemuž tenkrát horské kraje severně od Nevického patřily, s celou řadou svých náhončích byl nejlepší osobou, která se mohla mezi Drugety naskytnouti²⁾.

Od kdy existovala v horách zmíněná stanoviště, skupiny salaší a kolib, je ovšem otázka jiná, na niž odpověď dáti je mnohem obtížnější. Neznamená vlastně nic jiného než problém, od kdy začal přicházeti do Karpat pastevecký národ rusínský a od které doby vlastně je třeba datovati aspoň sporadické obydlení těchto hor. Při naprostém nedostatku zpráv sotva se asi podaří někdy tento problém definitivně rozřešiti, ale myslím, že počátky tohoto nestálého osídlení můžeme klásti do dob velice dávných.

putující se svými stády od poloniny k polonině (*Rutheni et Valachi, qui licet domos non habent, in tuguriis habitantes, non contemnendam pecorum summam alunt*). Proti těm Rusínům a Valachům, „*qui in villis in medio colonorum domos et alias haereditates habent*“, kladou ty, „*qui domo carentes in alpibus et sylvis pecora alunt*“. [Číslo zákonů viz u Bidermanna, *uv. dílo*, II. sv., str. 67, a u Petrova, *Drevnějšíja gramoty*, str. 83 a *ns!*] — ¹⁾ Není známa ani jediná šoltyská neb kenezská listina z těchto osad. Že by se snad nedochovaly, těžko lze vykládati. Spíše je možno věřiti a z výše uvedeného také vyplývá, že asi ani neexistovaly. — ²⁾ O zvlících Kašpara Drugeta a o loupežnických výpravách, které podnikal z Nevického do celého komitátu, je veliké množství aktů v užhor. žup. arch. Přepadal lidi nevinné a pobíjel je, nelekal se vztáhnouti ruce i na šlechtice. Marné bylo jakékoliv soudní vyšetřování, na citaci se před soud nedostavil, anebo odpověděl vyhrůžkou. Postižená župa žádala o pomoc vojenskou proti němu zemský sněm a teprve, když po dobytí hradu Nevického musil Kašpar uprchnouti, celý kraj si oddychl.

Важнѣйшѣ печатки.

Стор. ряд	замѣть	має бути
1 2 з долу	юнія 1812. р.	юнія 1312. р.
4 7 з горы замѣт. 1.	Kopasz nádó,	Kopasz nádor
4 13 „ замѣт. 1.	Erdély a volt	Erdély volt a
5 8 „	та то сих сѣл	та до сих сѣл
5 4 з долу	Лелес 1369. 1431	Лелес 1359, 1431
5 10 „	Торово 1408	Торово 1408
7 12 з горы	Боль . . . р. 133 —7.	Боль ... 1332—7.
7 21 „	и Болотяна на Межи-	и Ботяна на Межи-
9 12 з долу	Hernanempty	Hernadnempty
10 20 з горы	Jablonka p. 14361.	Jablonka p. 1436.
10 15 з долу	Kabalapatak p.	Kabalapataka p.
13 9 з горы	Moráza, Maraza	Maráza, Maraza
16 6 „	Sátogy, Somogu	Sátogy, Somogh
20 6 „ замѣт. 1.	így már 140-ben	így már 1440.-ben
21 17 „	Донаця Корятовича	Донація Корятовича
21 30 з долу	Се а добы Корятовича	Села добы Корятовича
21 6 „	еще роками 1395—	еще перед роками 1395—
24 5 „ замѣт. 3.	dűhögöktől megszabadítani	dűhögöktől megszabadítani
25 10 з горы замѣт. 3.	иных с ѣв	иных слѣв
26 8 „ замѣт. 2.	30 év álat kellett	30 év allatt kellett
27 13 „ замѣт. 1.	Казимира Подѣля	Казимира Подѣля
32 6 „ замѣт. 2.	Чинадевского Ардан	Чинадѣвского, и Ардан
34 9 „ замѣт. 1.	автентичною прикедену	автентичною приведену
39 3 „ замѣт. 2.	nem sokat tartván a 16	nem sokat tartván a 16 éves
	Lajos	Lajos
42 1 „ замѣт. 5.	Ibid. pag. 16.	Ibid. Наук. Зборник Тов.
		Просв. pag. 16.
46 1 „ замѣт. 2.	1890. pag.	1890. I. pag.
47 1 „ замѣт. 4.	Op. cit. I. 4 9.	Op. cit. I. 429.
49 5 „ замѣт. 3.	Op. cit. p. 409—	Op. cit. I. 409—
50 2 „ замѣт. 2.	ipsorum yba	ipsorum Tyba
50 1 „ замѣт. 6.	földrajza . . . pag.	földrajza . . . I. pag.
50 9 з долу	ароку 1427. почислених	а року 1427. було почислених
56 1 з горы замѣт. 1.	стор. 176—180.	стор. 179—180.
56 6 „ замѣт. 4.	comiti de Beregy ve ejus	comiti de Beregh vel ejus
58 14 з долу	B ozpatok	Bozpataka

